TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 18 | Liepos — Gruodis | 1930

Lietuvos jūros teisė.

I. Išėjimas jūron ir jūros teisė.

Klaipėdos konvenciją ratifikavus, Lietuva juridiškai tapo savo naturalaus išėjimo jūron šeimininkė. Per ilgus šimtmečius nuo jūros atskirta, Lietuva atsirado tų valstybių eilėje, kurios naudojasi jūra, kaipo vienu reikšmingiausių susisiekimo kelių. Nėra reikalo įrodinėti, kiek svarbos išėjimas jūron turi Lietuvai. Politinė ir ekonominė jūros pakrantės revindikacijos reikšmė yra užtektinai aiški. Tačiau svarbu pabrėžti, kad Lietuvos išėjimo jūron saugumo užtikrinimas toli gražu nėra išsemiamas vien tik politinėmis ir ekonominėmis priemonėmis. Norint užtikrinti Lietuvos jūros revindikacijos saugumą, reikia kreipti dar dėmesio į teisės tvarką. Reik skatint tvarkyti teisę, kuri sudarytų palankių sąlygų jūros revindikacijai apsaugoti.

Lietuvos jūros pakrantė, kaip žinoma, susideda iš Klaipėdos jūrinės juostos ir nedidelės pakrantės linijos ties Palanga. Šis pastarasis mūsų jūros pakrantės gabalėlis vaidina Lietuvos gyvenime minimalų vaidmenį. Vargu bau jam bus lemta įgyti kada nors ateityje ypatingos reikšmės. Kai del Klaipėdos jūrinės juostos, tai jai tiek politiniu, tiek ekonominiu atžvilgiais yra lemta vykdyti itin svarbias funkcijas. Politinė Klaipėdos problemos skaida tarptautinėje plotmėje užtektinai parodė, kokios reikšmės šios problemos turima besikuriantiems Europos Rytams. Politinių ir ekonominių galybių kova Baltijos jūroj šiandien didžiai paliečia Klaipėdos dabartį. Ekonominiu atžvilgiu Lietuvos prekių apyvarta tiek yra susijusi su Klaipėdos uostu, kad dabartinėmis sąlygomis būtų tiesiog neįmanomas daiktas neigti jūrinės sienos reikšmę Lietuvos ūkio gyvenimui.

Turint tai galvoj, reikia pastebėti, kad Lietuvos išėjimas jūron praktiškai sutampa su Klaipėdos jūrine juosta. Ir, kalbant apie

išėjimo jūron saugumo užtikrinimą, reikia atsižvelgti į tuos kompleksus, kurių kyla Klaipėdos krašto revidinkacijos sutvarkymo ir stabilizacijos plotmėje. Žinoma, šisai uždavinys yra platus. Norint tiksliai apsaugoti Lietuvos išėjimą jūron, reikėtų, atsižvelgiant į ypatingą Klaipėdos problemos sudėtingumą, sutvarkyti Valstybės ir krašto santykiavimą visais galimais atvejais. Šitaip žiūrint, reikėtų nustatyti plati programa, kurioj būtų įdėta visa eilė problemų, k. a., Klaipėdos konvencijos pritaikymas bendrai Lietuvos teisės tvarkai, Klaipėdos uosto patobulinimas, susisiekimo politikos sutvarkymas, Klaipėdos industrializacijos palaikymas, mentalių ir kultūrinių skirtumų išlyginimas ir t.t. Savaime suprantama, kad panaši programa, ar bent jos aptarimas, negali turėti vietos šiame rašiny. Iš visos šios programos šiame rašiny rengiamasi paliesti vien tik vienas fragmentas. Tai yra kompleksas reiškinių, kurie yra glaudžiai susiję su laivuokle. Kitaip sakant, šio rašinio uždavinys yra išnagrinėti esamąją Lietuvos laivuoklės padėtį teisės atžvilgiu ir nurodyti kelius, kuriais ji yra tvarkytina.

Lietuvos jūros teisės kodifikacija yra viena tų priemonių, kurių pagalba Lietuvos išėjimas jūron gali ir turi būti apsaugotas. Tuo tarpu čia nieko dar nėra padaryta. Galima net pasakyt, kad kai kuriais atvejais mūsų jūros teisės tvarka iškelia daug žalingų spragų, kurios gali ateityje skaudžiai atsiliepti. Vienintelis įstatymas, kuris kreipia šiek tiek dėmesio į šį kompleksą ir įveda kelis naujus nuostatus jūros teisės srityje, yra Klaipėdos konvencija. Pastarojoj yra įdėti, kaip žinoma, nuostatai del uosto tvarkos (Priedas antras), del pakrantės jūros (Bendros Dalies str. 12 posm. 2.), del Nemuno internacijonalizacijos (Priedas antras str. 1), del miško plukdymo Nemunu (Priedas trečias, str. 3). Šiaip, mūsų vidaus įstatymai pažįsta nuostatus tik vidaus vandens kelių judėjimui. Jūros susisiekimo srityje nėra išleista jokių įstatymų, kurie mėgintų bent nustatyti veikimo ribas tarp Lietuvos įstatymų, kiek jų yra iš Rusijos paveldėta, ir Vokietijos įstatymų, kiek jų yra likę galiojančių Klaipėdos krašte. Todel galima suprasti, kad mūsų jūros teisės srityje viešpatauja visiškas chaosas. Rusų įstatymai nėra vykdomi, bent jau del tos priežasties, kad jie, nebūdami paskelbti (*Klaipėdos Valdžios Žiniose*), neturi normatyvios galios. Vokiečių įstatymai yra užtat vykdomi, net ir tais atvejais, kuriais jie yra efektyviai nustoję galios. Be to, yra ir tokių teisės momentų, del kurių galima pastebėti visišką įstatymų stoką.

Lietuvos jūros teisės nagrinėjimas vadovaujasi šiame rašiny reikalu nustatyti galiojančius jūros ir vidaus vandens kelių susisiekimui įstatymus ir nutiesti ribas jų veikimo plote. Tiek, kiek pastebima kolizijos tarp atskirų įstatymų, stengiamasi jas iki paaiškinti ir nurodyti priemones joms pašalinti. Remiantis tuo kreipiama visų pirmiausia dėmesio į viešąją ir privatinę jūros teisę. Tik šį dalyką išnagrinėjus, tegalima prieiti prie atski-

rų dalykų, būtent, — pakrantės jūros teisės tyrinėjimas, uosto teisės tvarka, vidaus vandens kelių teisė, laivuoklės teisė ir jurisdikcijos nagrinėjimas.

II Viešoji ir privatinė jūros teisė.

Iki ratifikavus Klaipėdos konvenciją, t.y. iki atiduodant suverenumo teises Klaipėdos krašte Lietuvai, Klaipėdos jūros teisės tvarka buvo tokia pat, kokia yra buvusi prieš atsiskiriant nuo Vokietijos, Klaipėdos krašto cesija, einant Versalės sutartimi (str. 99), įvykusi, Versalės sutartį ratifikavus (1920. I. 10), jokių permainų jūros teisės srityje neįvedė. Ne tik privatinė jūros teisė, kiek ji yra nustatyta HGB (Buch IV Seerecht) ir BGB (Shiffspfandrecht] 1205 ff. 1259 ff.), tebegalioja, bet ir viešoji vokiečių jūros teisė, kaip pav. Flaggengesetz (v. 1899 Ergaenzung 1901), žvejybos nuostatai (Str GBB 296 a), kabotažo ir visa eilė kitų nuostatų, kiek jie yra kilę iš tarptautinių Vokietijos sutarčių, tebegalioja. Ši, gana nepaprasta, aplinkybė yra aiškinama tuo, kad suverenumo teisės Klaipėdos krašte buvo Versalės sutartimi perleistos kolektyviu būdu. Kaip žinoma, Klaipėdos kraštas pasidarė del šios cesijos Anglijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos kondominiumu[1]). Atsižvelgiant į tai, ne tik viešoji jūros teisė, bet ir bendrai visa veikusi krašte iki to laiko vokiečių viešoji teisė, turėjo likti tebegaliodama. Jeigu krašto cesija būtų įvykusi bet-kurios minėtųjų valstybių naudai, tai einant tarptautinės teisės dėsniais ta valstybė, virsdama vieninteliu teisės tvarkos subjektu, galėtų nuspręsti viešosios teisės tolesnio galiojimo klausimą, toleruodama laikinai senąją viešosios teisės tvarką arba įvesdama, iš karto ar palaipsniui, savąją teisės tvarką[2]. Bet, kadangi suverenumo teisės buvo perleistos ne bet-kuriai vienai šių valstybių, bet visoms keturioms valstybėms drauge, kadangi suverenumo teisės Klaipėdos krašte priklausė visoms šioms valstybėms kolektyviai, tai savaime suprantama, jog vokiečių viešosios teisės tvarka negalėjo būti pakeista bet-kuria šių valstybių tvarka. Užtenka, šiam dalykui pailiustruoti, nurodyti bent į tą aplinkybę, kad net pilietybės teisės dalykas negalėjo būti tinkamai sutvarkytas. Klaipėdos krašto gyventojai, kurie yra buvę, iki kraštui atsiskyrus nuo Vokietijos, Vokietijos piliečiai, liko be pilietybės iki kraštą prijungiant prie Lietuvos[3]). Šiuo atveju, kaip žinoma, Sąjungininkų administracija įvedė tik vieną naują viešosios teisės sąvoką, būtent, vietos gyventojų požymį (Įsak. A. 95 iš 1920. VI. 6 ir A 367 iš 1921. XII. 3.—Amtsfl. 164 ir 1102). Taigi visai suprantama, kad ir viešosios jūros teisės srityje negalėjo įvykti jokių permainų. Visi vokiečių įstatymai faktinai buvo vykdomi sąjungininkų sutikimu ir net Flaggengesetz buvo vykdomas, tiesa, su tuo skirtumu, kad Ambasadorių Konferen-

cijos leidžiami klaipėdiečių laivai naudojosi vokiečių, vietoje Klaipėdos krašto, vėliavos spalvomis.

Lietuvai įgijus suverenumo teises Klaipėdos krašte, viešoji vokiečių teisė turėjo automatiškai pasitraukti, ir jos vietoje turėjo atsirasti viešoji Lietuvos Respublikos teisės tvarka. Šis dėsnis paliečia visą valstybinės teisės nuostatų kompleksą. Kiek tai liečia viešąją jūros teisę, visi atitinkami Vokietijos įstatymai nustojo galios Klaipėdos konvencijos tarptautinės ratifikacijos dieną (1925 VIII. 25), vis tiek, ar jie yra kilę tarptautinių sutarčių, Vokietijos su kitomis valstybėmis sudarytų, ar vidaus įstatymų leidimo keliu. Jie būtų galėję išlikti tik su ta sąlyga, jei Lietuvos Vyriausybė būtų formaliai ta prasme pasisakiusi, kaip tat, pav., įvyko su vokiečių privatinės teisės galiojimo dalyku. Kaip žinoma, Lietuvos Vyriausybė pasižadėjo palikti HBG ir BGB galiojant Klaipėdos krašte. Eidama konvencija, Lietuvos Vyriausybė sutiko palikti galiojant dar šias teisės sistemas Klaipėdos krašte: komunalinius įstatymus, žemės įstatymus, baudžiamuosius, civilinius ir teismų tvarkomuosius įstatymus, vidaus vandens kelių įstatymus, taip pat miško ir tiesioginių mokesčių įstatymus, (Statutas, str. 5). Taigi, kiek tai liečia jūros teisę, Lietuvos Vyriausybė paliko tiktai privatinės jūros teisės nuostatus, būtent, tuos, kurie yra išdėstyti HGB ir BGB. Šitie nuostatai nebegali būti panaikinti arba pakeisti L. Vyriausybės nuožiūra. Einant Autonomijos Statutu jie tebėra autonominio krašto įstatymų leidimo kompetencijoje. Jų naikinimas arba keitimas gali įvykti tiktai Statuto numatytu keliu, būtent, Krašto Seimeliui atitinkamą įstatymą priėmus ir Krašto Gubernatoriui jį promulgavus. Kas kita yra viešosios jūros teisės srityje. Šiuo atveju Lietuvos Vyriausybė nėra pasisakiusi sutinkanti palikti galiojant veikusius iki tol vokiečių įstatymus. Tuo pat visa, likusi iki Klaipėdos konvencijos ratifikacijos, tvarka jūros teisės srityje buvo panaikinta. Vadinasi, patsai Klaipėdos krašto cesijos aktas, be kurio nors Lietuvos Vyriausybės pasižadėjimo ar pareiškimo viešosios jūros teisės atžvilgiu, *konstitutyviu* būdu įvedė į Klaipėdos kraštą Lietuvos viešąją jūros teisės tvarką.

Einant Lietuvos pagrindiniais įstatymais viešoji Lietuvos jūros teisė susideda iš nuostatų, kurie yra veikę Lietuvoje iš seno ir kurie nebuvo įstatymų keliu pakeisti. Tai yra senieji rusų įstatymai, liečią laivuoklę, jūros pakrantę, uostus ir vidaus vandens kelius. Kaip jau minėta, šie nuostatai yra tik iš dalies pakeisti del Klaipėdos konvencijos, apie ką teks dar atskirai pakalbėti. Šioje vietoje svarbu tik pažymėti, kad visi tie nuostatai, ypač senieji rusų įstatymai, konstitutyviai įsiteisėję Klaipėdos krašte del paties cesijos akto, dar nėra įgiję normatyvios galios. Jų *normatyvios* galios stoka glūdi tame, kad jie nėra ikišiol paskelbti Klaipėdos krašte Statuto numatytu keliu, būtent, abiem

kalbom, lietuvių ir vokiečių, ir nėra todel privalomi viešiems krašto organams, administracijai ir teismams*).

Tokiu būdu susidaro gana keista padėtis. Vokiečių viešoji jūros teisė nebegalioja, nes yra automatiškai pasitraukusi, Sąjungininkams atidavus Klaipėdos kraštą Lietuvai be jokių sąlygų šiuo atžvilgiu. Tačiau šita teisė yra faktinai ir šiandien tebevykdoma, ypač tie įstatymai, kurie yra glaudžiai susiję su privatinės teisės nuostatais, prekybos laivų registracijos teisė. Vadinasi, konstitutyviai likviduota vokiečių viešoji teisė kaikuriais atvejais normatyviai tebeveikia. Užtat rusų įstatymai, konstitutyviai įvesti Klaipėdos krašte, normatyviai neveikia. Faktinai tad Lietuvos jūros teisės srityje yra susidariusi viešoji tvarka, kuri visiškai nėra suderinama su bendrais Lietuvos viešosios tvarkos pradais.

Baigiant šiuos išvedžiojimus, tenka pastebėti, kad ne visi senieji vokiečių įstatymai yra vykdomi. Dalykas yra toks, kad visos eilės panašių įstatymų vykdymas yra Centro Vyriausybės organų kompetencijoje, pav., pakrantės teisės vykdymas. Tačiau šiuo atžvilgiu šitie Centro Vyriausybės organai, pav., pasienio policija, yra statomi į tokią padėtį, kad jiems gresia pavojus susidurti su priešinga krašto teismo organų nuomone. Paimkim kad ir pakrantės jūros zoną, del kurios krašto teismai laikosi nuomonės, kad tos zonos platumas turi būti trijų jūros mylių. Tuo tarpu pasienio policija pripažįsta dvylikos mylių platumą. Kovai su kontrabanda ši kolizija turi be abejo didelės reikšmės. Iš esmės žiūrint, nei krašto teismai, nei pasienio policija negali pamatuoti savo nusistatymo. Teismo nusistatymas nėra tikslus todel, kad viešajai vokiečių teisės tvarkai pasitraukus, jos nuostatai nebegalioja. Pasienio policijos nusistatymas nėra tikslus todel, kad rusų įstatymų nepaskelbus, jų nuostatai del pakrantės jūros zonos platumo normatyviai dar neveikia. Tad išeina, kad, formaliai žiūrint, šiuo dalyku nėra privalomųjų normų nustatyta. Pasirodo, kad čia lyg viešpatauja vacuum**).

Panašiai yra ir su kaikuriais kitais dalykais, apie kuriuos dar teks atskirai kalbėti. Suglaudus, tenka pasakyti, kad privatinė jūros teisė, pagrįsta HGB ir BGB nuostatais, yra likusi Klaipėdos jūrinėje juostoj ta pati, kuri yra buvusi ir prieš atsiskiriant nuo Vokietijos. Naujos privatinės teisės kūrimas yra išimtinai Statuto numatytų faktorių kompetencijoje. Einant Konvencija Centro Valdžios organai negali paveikti privatinės teisės kūrimosi proceso. Vadinasi, šiuo atveju viskas yra apibrėžta ir aišku. Tenka pastebėti, kad tuo mūsų privatinė jūros teisė turi kaikuriuo atžvilgiu tam tikro konservatizmo žymių. Reikia atsižvelgti į tai, kad autonominiai Klaipėdos įstatymų leidžiamieji organai,

*) *Redakcijos pastaba.* Valstybei, prisijungus prie jos teritorijos naujam žemės plotui su savo gyventojais, nėra pagrindo ir reikalo bendrus visai valstybei įstatymus, savo laiku nustatyta tvarka paskelbtus, antrą kartą skelbti tame prisijungusiame plote.

**) Žiūrėk aukščiau įdėtą Red. pastabą.

nespėdami sekti Lietuvos jūros susisiekimo reikalų, nepajėgs atitinkamai modernizuoti veikiančiąją privatinę jūros teisę. Juo didesnė yra Centro Vyriausybės organų atsakomybė viešąją jūros teisę tobulinant.

Viešoji teisės tvarka jūros susisiekimo srityje yra labai netobula. Galioję iki Klaipėdos kraštą prijungiant prie Lietuvos vokiečių įstatymai yra savaime tobuli. Tačiau jie negali būti palikti, net ir laikinai, kadangi tai prieštarautų pagrindiniams Lietuvos įstatymams. Įsiteisėję del cesijos senieji rusų įstatymai yra gana netobuli. Jei jie ir būtų Statuto numatytu keliu paskelbti ir pradėtų normatyviai veikti, naudos vis delto iš to nebūtų. Lietuvos jūros teisės politikos uždavinys yra peržiūrėti visus senus rusų įstatymus ir pritaikyti juos naujoviško jūros susisiekimo reikalams. Šis uždavinys yra tuo dar labai svarbus, kad, atsižvelgiant į tolesnio privatinės teisės kuriamojo proceso sąlygas, jūros teisės kodifikacijos svorio centras nūnai glūdi viešosios teisės tvarkymo plotmėje. Suvienodinant viešąją teisę, leidžiant naujus įstatymus, bus sudarytos sąlygos, kuriomis Klaipėdos įstatymų leidimas bus priverstas, kad išvengtų žalingų teisės kolizijų, taikyti privatinę jūros teisę besikuriančiai viešosios jūros teisės tvarkai.

Turint tai galvoj, reikia pabrėžti, kad visa Lietuvos jūros teisės problematika glūdi išimtinai viešosios teisės srityje. Šioje plotmėje turi būti koncentruotos visos jūros teisės politikos pastangos.

III. Pakrantės jūra.

Bene svarbiausią viešosios jūros teisės sritį sudaro pakrantės jūra (Kuestenmeer, mer territoriale). Tarptautinės teisės dėsniais pakrantės jūra, t.y. teritorialiniai vandens, sudaro suvereninės valstybinės galios veikimo plotą[4]). Atskyrus Klaipėdos kraštą nuo Vokietijos, teritorialiniai jūros vandens atiteko pirma Santarvinininkams, o paskui, einant Konvencija, Lietuvos suverenitetui. Tuo būdu, įgijusi iš didžiųjų signatarinių valstybių jų suverenumo teises Klaipėdos krašte, Lietuva *ipso jure* įgijo visus titulus ir teises teritorialiniuose vandenyse, būtent:

1) tvarkyti pakrantės laivuoklę tautinės vėliavos naudai (cabotage maritime);
2) tvarkyti pakrantės žvejybą savųjų piliečių naudai (péche nationale);
3) normuoti materialinę laivuoklės, muitų ir sveikatos policijos teisę;
4) palaikyti savo jurisdikciją civilinės ir baudžiamosios teisės atžvilgiais;
5) leisti ir drausti svetimiems karo laivams sustoti teritorialiniuose vandenyse arba uostuose;

6) palaikyti ir ginti karo metu neutralumą teritorialiniuose vandenyse.

Bendrai imant, pakrantės jūros problema pastaraisiais laikais tesudaro teisės mokslo tyrinėjimų objektą. Tautų Sąjungos įsteigtas „Comité d' EXP rts pour la Codification progresive du droit international" pripažino šią problemą esant užtektinai pribrendusią kodifikacijos tikslams. Atitinkamą kodifikacijos sumanymą yra paruošęs garsus šio dalyko žinovas Walther Schücking, praskynęs pirmąjį taką šios problemos tyrinėjimams vokiečių mokslo literatūroje.

Pakrantės jūra arba teritorialiniai vandens yra teisės mokslo pavadinta jūros juosta, kuri tiesiog paliečia tam tikros valstybės pakrantę. Ši sąvoka yra kilusi, kaip naujosios tarptautinės teisės padarinys[6]). Romėnų teisė, kurios dėsnis del jūros laisvės turėjo tik civilinės reikšmės, negalėjo sudaryti palankių sąlygų teritorialinių vandenų sąvokai atsirasti. Bet ir viduramžiais, kuriais didelės pasaulio tautos kovojo del viešpatavimo, kada mintis siekė tolimų jūros plotų, negalėjo kilti susidomėjimas pakrantės jūra. Šis reikalas tada tekilo, kai reikėjo apsaugoti pakrantės gyventojų žvejybos reikalai Norvegijoj, Islandijoj ir Škotijoj. XVI ir XVII amž. matė teritorialinių vandenų sąvokos atsiradimą, įvedant pakrantės jūros sieną tautinei žvejybai apsaugoti[6]). XVII-tam amž. kilo jau mastas pakrantės jūros sienai nustatyti, būtent, *patrankos šūvio tolis*[7]). Svetimieji karo laivai, artindamiesi prie pakrantės per patrankos šūvio tolį, saliutuodavo. Karo metu jiems buvo draudžiama šią sieną peržengti. XVIII amž. pakrantės jūros apsaugos objektas liko iš pradžios tas pat: žvejybos reikalai ir prekybos laivuoklė karo metu. Žvejyba buvo uždrausta svetimiesiems Norvegijoj, Danijoj ir Škotijoje. Vėliau šį dėsnį priėmė Švedija, Anglija ir Šiaurės Amerikos Jungtinės Valstybės. Vis daugiau įsigalėdavo mintis, kad prekybos laivų užpuldinėjimas teritorialinių vandenų ribose prieštarauja tarptautiniams dėsniams. Ilgainiui atskiros valstybės pradėjo vykdyti savo galią pakrantės jūros ribose ir kitais atvejais. Anglija įvedė 1736 m. muitų kontrolę atplaukiantiems laivams keturių geografinių mylių atstumo nuo pakrantės[8]); Ispanija padarė tą pat (1760 m.). Paskui jas nusekė Prancūzija (1791 metais) ir Jungtinės Valstybės (1797 metais). Panašiu būdu Anglija įvedė (1753 m.) sveikatos kontrolę. XIX ir XX amž. pakrantės jūros sąvoka galėjo žymiai išplisti. Iš pradžios vis dar figūravo daugiausia prekybos laivų apsaugos reikalas. Tačiau, jūros karams pasibaigus ir jūros laisvės dėsniui įsivyravus, iškilo naujų palankių sąlygų tolesnei pakrantės jūros sąvokos sklaidai. Pamažu įsigalėjo mintis, kad teritorialiniai vandens yra suvereninės valstybinės galios veikimo ribose. XIX amž. besibaigiant jau pasidarė visai aišku, kad kiekviena valstybė turi ne atskirų teisių savo teritorialiniuose vandenyse, k. a., žvejybos, muitų ir kitas, bet bendrąją pakrantės jūros teisę. XX amž. pradžioje visos pakrantinės valstybės tei-

sės savo teritorialiniuose vandenyse jau buvo apibendrinamos, kaip vienoda pakrantės jūros teisė.

Praktiškai žiūrint, bene pats svarbusis momentas yra pakrantės jūros sienos tolis. Šiuo atveju tarptautinės teisės mokslas nenustato jokių taisyklių[9]). Patrankos šūvio tolis jau seniai nustojo savo reikšmės tarptautiniuose santykiuose. Jei aplamai galima buvo apie betkurią bendrą pakrantės jūros sieną kalbėti, tai tokia buvo XIX amž. trijų jūros mylių siena. Bet gi galima buvo pastebėti, kad kaikurios valstybės buvo nusistačiusios sau tolesnes savo galios veikimo sienas teritorialiniuose vandenyse. Faktinai kiekviena valstybė nustato vidaus įstatymu savąją sieną, kurios tolis todel gerokai įvairuoja. Todel įsivyravo dėsnis, kad jokia valstybė nėra varžoma nustatyti savo pakrantės jūros sieną savo nuožiūra. Tačiau jos nusistatytoji siena turi gauti tarptautinio pripažinimo[10]). Vadinasi, vidaus įstatymu nustatyta pakrantės jūros siena tik tiek tegalioja tarptautiniuose santykiuose, kiek ji yra atskirų svetimų valstybių pripažinta. Įsidėmėtina, kad Norvegija ir Švedija vykdė savo galią tiktai trijų jūros mylių plote, nes Anglija ir Vokietija Didžiojo karo metu nenorėjo šioms valstybėms pripažinti kitos pakrantės jūros sienos. Kita vertus, Danija santykiuose su Vokietija, Anglija, Olandija turi trijų mylių zoną, santykiuose su Švedija turi keturių jūrós mylių pakrantės jūros sieną[11]).

Teritorialinių vandenų sienos dalykas iki pat pastarojo laiko ir šiandien dar tebeteikia daug sunkenybių. Vokietija, Anglija, Olandija ir Jungtinės Valstybės turi, remdamosios savitarpio sutartimis, trijų mylių sieną. Prancūzija turi iš vienos pusės tarptautinę trijų mylių zoną, o iš kitos — vidaus įstatymu nustatytas šešių jūros mylių ir net dešimties km. zonas (1912. X. 18 ir 1913. V. 26 dekretai). Ispanija turi bendrą šešių mylių zoną ir neutralumo atveju trijų mylių zoną (1914. XI. 23 dekretas)[12]). Italijoj veikia visa eilė zonų; taip, muitų įstatymas (1896. I. 26) įveda dešimties km. zoną, vėlesnis dekretas (1912. VI. 16) įveda dešimties mylių sieną, neutralumo deklaracija Didžiojo karo pradžioje (1914. XI. 15) nustato šešių mylių zoną, o žvejybos reikalams (1908. IX. 4 dekretas) yra numatyta trijų mylių zona. Sovietų Rusija taikos sutartyje su Suomija (1920. X. 14) nustato Suomių įlankoje keturių mylių zoną, bet rezervuoja sau Murmano pakrantėj išimtinę žvejybos teisę dvylikos jūros mylių zonoje (1921. V. 24 dekretas)[13]).

Lietuva santykiuose su kitomis valstybėmis neturi pozityviai nustatytos ir pripažintos teritorialinių vandenų sienos. Šiuo atveju Lietuva turi dar ieškoti pripažinimo esamosios sienos, kuri rusų įstatymams įsigaliojus yra atsiradusi viešoje Lietuvos jūros susisiekimo srityje. Lietuvos teritorialinių vandenų siena turi dvylikos mylių tolį (Prizų įst. 1895. III. 27. ir 1903 VI. 8). Ši siena yra privaloma Lietuvos vidaus jurisdikcijai. Kad nebūtų kliūčių taikant ją Klaipėdos krašto teismuose, reikia ji įvesti nor-

matyviu būdu, paskelbus atitinkamą įstatymą. Tarptautiniuose santykiuose, sudarant tarptautines sutartis, visur, kur paliečiama teritorialinių vandenų teisės sritis, reikia pabrėžti, kad Lietuvos pakrantės jūros sieną sudaro dvylikos jūros mylių zona.

Iš pamatinių pakrantės jūros teisės dėsnių reikia visų pirma kreipti dėmesio į tuos, kurie kyla, pakrantinei valstybei bevykdant savo galią laivuoklės srityje. Kiekviena valstybė yra susirūpinusi laivuoklės apsauga teritorialiniuose vandenyse. Pakrantinė valstybė leidžia taisykles laivų susidūrimams išvengti. Ji nustato taisykles jūros signalizacijai ir locų judėjimui. Ji baudžia už išleistų savo pakrantės jūrai įstatymų peržengimą.

Iki Klaipėdos kraštą prijungiant, dabartinėje Lietuvos pakrantės jūroje šiuo atveju galiojo šie vokiečių įstatymai ir privalomieji įsakymai: „Seestrassenordnung vom 5.II.1906“ (BGBl. 120), „Bekanntmachung betr. die Bezeichnung der Fahrwasser und Untiefen in den deutschen Kuestengewaessern vom. 13.5. 1912“. (BGBl. 302 ff) „Lotsensignalordnung vom 17.72. 1907. (RGBl. 27). Visi šitie nuostatai yra nustoję galios. Jie gali būti prireikus vykdomi arba taikomi tiktai įstatymo keliu, arba bent formalaus privalomojo įsakymo keliu. Jų vietoje automatiškai yra įsigalioję senieji rusų įstatymai:

Prekybos Įstatų 467 str. priedėlis. „Taisyklės laivų susidūrimams jūroje išvengti (1897. I. 13 ir 1922. V. 5., Sobr. Uzak., 596); Prekybos Įstatų skyrius VI „Del jūros locų“ str. str. 298—371. Kiek tai liečia Prekybos Įstatų 467 str. priedėlį, kuris susideda iš 31 nuostato ir numato visą sistemą taisyklių, taikytinų laivų susidūrimams jūroje išvengti, tai jis reikėtų peržiūrėti tikslingumo atžvilgiu, ir atitinkamu, Statuto numatytu, keliu paskelbti, kad jis įgytų normatyvios galios Klaipėdos krašte ir būtų taikomas Lietuvos teritorialiniuose vandenyse.

Prekybos Įstatų nuostatai del jūros locų iškelia daug momentų, kurie dabartinėmis sąlygomis nebegali būti taikomi, nes jie nustojo praktiškos reikšmės. Taip antai, 298 str. nustato, kad locai yra Jūros Ministerijos žinioje, 299 str. įveda locų apygardas ir t.t.. Turint tai galvoje, reiktų peržiūrėti visi nuostatai del jūros locų, panaikinti straipsniai, kurie nebeturi praktiškos reikšmės, pritaikyti prie Lietuvos geografinių sąvokų ir sąlygų, lygiai kaip prie veikiančių privatinės teisės nuostatų, ypač kiek tai liečia loco ir laivo kapitono savitarpio santykius (352—370 str. str), pakeisti priesaikos formula (Pr. Įst. 310 str. priedėlis 1890.VIII.26). Tokiu būdu sutvarkius nuostatus del jūros locų, reikia jie paskelbti Statuto numatytu keliu, kad suteiktų jiems normatyvios galios Lietuvos teritorialiniuose vandenyse.

Tolesnė iš eilės pakrantės jūros teisės sritis, turinti didelės reikšmės jūros susisiekimui, yra kabotažas (cabotage maritime), t. y. laivuoklė tarp pakrantinės valstybės uostų. Tiesa, šios rūšies laivuoklė išeina už teritorialinių vandenų ribų. Susisiekimas, pav. tarp Petrapilio ir Odesos nieko bendro neturi su pakrantės

jūra. Tačiau bendrai nuvokiama, kad laivas, kuris sudaro kaikuriuo atžvilgiu savosios teritorijos tęsinį, išplaukęs iš savojo uosto ir plaukdamas į kitą savąjį uostą, lyg lieka savo vandenyse. Praktiškai žiūrint mažas kabotažas beveik visumet vyksta teritorialiniuose vandenyse, kaip a. kabotažas tarp Hamburgo ir Kielio, Liepojaus ir Rygos ir t.t. Remdamosios tuo, beveik visos valstybės rezervuoja kabotažą išimtinai savo vėliavai. Mūsų sąlygomis jūros kabotažas praktiškai neveikia. Jo plėtimasis yra galimas susisiekimo plote tarp Šventosios uosto ir Palangos su Klaipėda. Kiek tai liečia teisinę padėtį, tai atitinkamas vokiečių įstatymas „Reichsgesetz vom. 22. 5. 1881" (RGBl. 27) yra nustojęs galios. Jo vietoje galioja Prekybos Įstatų 165 str. (1897 m. V. 29 d.), rezervuojąs kabotažą išimtinai savajai vėliavai (Prekybos Įstatų 122, 175, 182, 197 str. str.). Einant Klaipėdos konvencija (Bendros Dalies 12 str.) Lietuva rezervuoja sau teisę palikti kabotažą savo tautinei vėliavai.

Toliau, pakrantės jūros teisė pasižymi žvejybos apsauga. Beveik visose valstybėse žvejyba teritorialiniuose vandenyse yra rezervuojama saviems piliečiams. Būna atsitikimų, kad tarptautinių sutarčių keliu ir svetimiesiems leidžiama žvejoti teritorialiniuose vandenyse; panašiai nustato prancūzų—vokiečių Maroko sutartis (1911. XI. 4 10 str. RBGl. 1912, pusl. 197), taip nustato anglų prancūzų Neufundlando sutartis (1904 m. IV. 8 d. A. J. 1907, suppl. pusl. 9 ff).

Lietuvos teritorialiniuose vandenyse iki pat Klaipėdos prijungimo dienos veikė vokiečių baudžiamosios teisės kodekso 296 a str. (StrGB.) ir „Preussisches Fischereigesetz vom 11. 5. 1916 (Gesetzesammelung 1916, pusl. 55, str. 1). Prijungus Klaipėdą prie Lietuvos, šitie nuostatai nustojo galios. Einant Klaipėdos konvencija (Bendros Dalies 12 str.) žvejyba Lietuvos teritorialiniuose vandenyse yra rezervuojama Lietuvos piliečiams. Vokiečių-Lietuvių Prekybos sutartis (str. 26 p. 2—1928. X. 30. Vyr. Ž. 295) rezervuoja pajūrio žvejybą teritorialinių vandenų ribose pakrantinės valstybės nuožiūrai, netaikant didžiausio palankumo dėsnio.

Toliau, pakrantinė valstybė imasi priemonių apsisaugoti nuo užkrečiamųjų ligų. Tai yra visai suprantama, jei atsižvelgti į tai, kad laivai dažnai atplaukia iš atogrąžų kraštų. Veikusi Lietuvos teritorialiniuose vandenyse iki pat Klaipėdos prijungimo dienos vokiečių „Bekanntmachung betr. Vorschriften über die gesundheitliche Behandlung der Seeschiffer in den deutschen Häfen vom 29. 8. 1907" (RBGl. 1907 pusl. 563) 2 str. numatė, kad kiekvienas apžiūrėtinas laivas turi prieš įplaukdamas į uostą pakelti regimam plote geltoną vėliavą; to pat įstatymo 26 str. nustatė, kad apžiūrėjimas svetimų laivų, neįplaukiančių į uostą, gali įvykti teritorialiniuose vandenyse tik avarijai ištikus. Kaip visi kiti viešosios jūros teisės nuostatai, ir ši Bekanntmachung nustojo galios. Rusų įstatymai šiuo atveju numato visą eilę nuo-

statų (Ustav Vračebnyj 854—1089 str. str.), iš kurių tačiau kurie -ne-kurie tėra mūsų sąlygomis taikytini. Einant šiuo įstatymu, kuris, kaip ir visi kiti ligšiol nepanaikinti viešieji rusų įstatymai, įsigaliojo Klaipėdos krašte, jau prijungus jį prie Lietuvos, sanitarinė tvarka yra dvejopo pobūdžio: pagrįsta karantinų organizacija ir atliekamoji be karantinų. Baltijos jūroj šis įstatymas nenumatė jokių karantinų ir todel sanitarinė priežiūra buvo pritaikyta prie Švedijos karantinų veikimo. Kiek tai liečia Lietuvos pajūrį, sanitarinė priežiūra geriausia gali vadovautis 1055—1067 str. str. išdėstytomis taisyklėmis. Bet ir šiuo atveju reik žiūrėti, kiek jos materialiai yra pritaikytos dabartinėms sąlygoms. Savaime aišku, kad reikėtų šis reikalas sutvarkyti, atitinkamai peržiūrėjus ir suredagavus bei paskelbus šį įstatymą tinkama forma. Be to, tenka pastebėti, kad šio įstatymo 1086—1089 str. str. išdėsto atsargumo dėsnių jūroje taisykles

Muitų sienos apsauga teritorialiniuose vandenyse sudaro vieną svarbesnių pakrantinės valstybės teisių. Alkoholio šmugelio pavojui pašalinti valstybės griebėsi pastaruoju laiku ypatingų priemonių, sudarydamos savitarpio sutartis. Lietuva dalyvauja vienoje tokioje sutartyje, sudarytoje (1926 m. IV. 14) tarp Vokietijos, Danijos, Dancigo, Estijos, Suomijos, Latvijos, Norvegijos, Lenkijos, Švedijos, Rusijos ir Lietuvos. Visa eilė valstybių turi šiuo dalyku aiškių teisės normų. Vokietijos įstatymai atskiros muitų kontrolės teritorialiniuose vandenyse nenumato. Vien tik Strafprozessordnung (ypač str. str. 105 ff) duoda pagrindo manyti, kad įtariamų laivų apžiūrėjimas yra teritorialiniuose vandenyse leidžiamas. Kas kita rusų viešosios teisės srityje. Muitų Įstatai smulkiai reglamentuoja susisiekimą jūra. 139, 229 str. str. išdėsto taisykles prekių judėjimui jūra prižiūrėti. 778—782 str. str. numato atskiras taisykles žvejų ir kitų smulkių valčių priežiūrai jūroje. Ypač įsidėmėtinas yra Muitų Įstatų 2 str. priedėlis, būtent, „Atskiro pasienio policijos korpuso taisyklės" 1—281 str. str. Einant šio priedėlio 4 str. muitų zona teritorialiniuose vandenyse turi trijų jūros mylių platumą. Einant to pat priedėlio 271 str. pasienio policija, pagavusi minėtoje trijų jūros mylių muitų zonoje kontrabandininką, gali vytis jį ir už šios zonos ribų.

Lietuvoje galioja 1924 VII.10 (Vyr. Žin. 164) išleisti Muitų Įstatai ir jų pakeitimai, kurie yra rusų muitų įstatų sutrumpintas vertimas su tam tikromis pataisomis, pritaikančiomis šį rusų įstatymą esamosioms sąlygoms. Šis Lietuvos Įstatymas tik bendrais bruožais apibūdina Muitų kontrolės tvarką jūroje. Kadangi jis nepanaikina rusų Muitų įstatų, tai yra pagrindo manyti, jog rusų Muitų įstatai ir dabar tebegalioja, kiek jie neprieštarauja Lietuvos Muitų Įstatų nuostatams. Tuo būdu rusų Muitų įstatai sudaro subsidiarinę teisę, kuria reikia vadovautis tais atvejais, kada Lietuvos Muitų Įstatai ir paskesnės novelos teikia maža arba jokių neteikia nurodymų. Ši aplinkybė turi ypatingos reikšmės

teritorialinių vandenų atžvilgiu. Šia proga reikia pastebėti, kad ir dabartinė Muitų kontrolės zona Lietuvos pakrantės jūroje sudaro trijų jūros mylių platumo juostą. Savaime aišku, kad ir šiuo atveju reikėtų siekti aiškumo, suvienodinant visą pozityvinę teisę ir skelbiant ją atitinkama forma, kad ji turėtų normatyvios galios Lietuvos teritorialiniuose vandenyse.

Kiek tai liečia veikusių, iki Klaipėdos kraštą prijungiant, vokiečių įstatymų ekspiraciją, tai lieka nurodyti į „Spionagegesetz vom 3.6 1914" (RGBl 1914, pusl. 195), „Gesetz zum Schutze der unterseeischen Telegraphenkabel vom 21.11.1887" (RGBl. 1888, pusl. 169) ir į „Gesetz zur Ausführung der Internationalen Konvention vom 6.5.1882 betr. polizeiliche Regelung der Fischerei ausserhalb der Küstengewässer vom 30.4.1884" (RGbl. 1884, pusl. 48)", kurie visi yra nustoję galios.

Aptarus visus beveik viešosios teisės reiškinius teritorialinių vandenų ribose, reikia dar atkreipti dėmesį į svetimųjų laivų padėtį pakrantės jūroje. Eliminuojant visus dalykus, kurie išeina iš tarptautinės baudžiamosios bei tarptautinės privatinės teisės, ir tuo būdu sudaro jurisdikcijos problemos tiriamąjį objektą, paliesime tik svetimų laivų padėtį neutralumo problemos atžvilgiu. Svetimųjų laivų padėtis teritorialiniuose vandenyse, kiek tai liečia karą ir neutralumo gerbimą, yra reguliuojama sudarytąja antroje Haagos taikos konferencijoje III sutartimi del neutralinių valstybių teisių ir priemonių, jūros karui ištikus. Ši sutartis, nors del visuotinio prisidėjimo klauzulės (28 str.) ji neįgijo galios, praktikoje didžia dalimi nėra nustojusi reikšmės, nes Didžiojo karo praktika parodė, kad dauguma jos nuostatų sutampa su faktinomis valstybių pažiūromis. Iki bendrajai tarptautinei teisei įsigaliojant, šiuo atveju veikia atskiros tautinės teisės, kurios reguliuoja visų pirma prizų dalyką. Todel reikia nurodyti į tai, kad vokiečių „Prisenordnung vom 30. 9. 1909" nustojo galios. Šio vokiečių įstatymo vietoje įsigaliojo, prijungus Klaipėdos kraštą, rusų prizų įstatymas. Einant šiuo įstatymu (1895. III 27 ir 1903. VI. 8) Lietuvos neutralinius vandenis sudaro dvylikos mylių platumo zona.[14])

Suglaudus, įvykusios Lietuvos pakrantės jūroje permainos galima apibendrinti ta prasme, kad viešpatavusi joje vokiečių teisės tvarka, Klaipėdos kraštą prijungus, yra pasitraukusi, užleisdama vietą rusų įstatymu nustatomai viešajai teisės tvarkai. Ši pastaroji pasireiškia Lietuvos pakrantės jūroje tuo, kad neutraliniai vandens yra praplėsti iki dvylikos jūros mylių platumo, kad muitų kontrolės zona turi tris jūros mylias platumo, kad visais atvejais, kiek tai liečia prizus, žvejybą, kabotažą, nelaimingus atsitikimus, taip pat priemones jiems išvengti ir gelbimuosius būdus, sanitarinę priežiūrą, muitų kontrolę, kontrabandą, signalizaciją ir locų tvarką, visais tais atvejais aukščiau minėtuose rusų įstatymuose galioja išdėstytoji materialinė teisė. Lietuvos teisės kūryba turi visus šiuos nuostatus pritaikyti dabartinėms

sąlygoms. Šių nuostatų suderinimas su esamąja tvarka privatinės jūros teisės srityje yra neatidėliotinas dalykas. Lietuvos teisės politikos uždavinys bus tik tada atliktas, kai visa Lietuvos pakrantės jūros teisė bus atitinkamai suvienodinta ir įgis normatyvios galios Lietuvos teritorialiniuose vandenyse.

IV. Uostų tvarka.

Iš esmės žiūrint, Lietuvos uostai tvarkomi einant veikiančiais rusų įstatymais. Taip, Šventosios uostas turi, išskyrus vieną kitą atsitikimą, vadovautis Prekybos Įstatų skyriaus VII 607—653 str. str. nuostatais. Kiek tai liečia Klaipėdos uostą, tai rusų įstatymų įsigaliojimas, sutapęs su Klaipėdos konvencijos nuostatų del uosto režimo įsigaliojimu, sudarė gana sudėtingą teisės tvarką. Šiai tvarkai apibūdinti skiriamos štai kurios pastabos.

Klaipėdos uosto teisės tvarka yra aplamai apibūdinama tuo, kad čia veikia trys teisės šaltiniai, būtent: Klaipėdos konvencija, Barcelonos konferencijos pasiūlymai ir Prekybos Įstatai. Iš visų šių trijų teisių Klaipėdos konvencijos nuostatai turi primarinio pobūdžio, o Barcelonos pasiūlymų nuostatai ir Prekybos Įstatų nustatymai sudaro subsidiarinę teisę.

Klaipėdos konvencijos įvedamas uosto režimas yra, kaip žinoma, nusakytas II priedėlio 1—14 str. str. Bendrą II priedėlio nuotaiką tiksliai apibūdina Tautų Sąjungos komisijos pirmininkas, Normann Davis, savo pranešime, skaitytame T. S. Tarybai (1924. III. 14). Iš šio pranešimo aiškiai matyti, kad uosto organizacijos dalykas, iki komisijai intervenavus, turėjo grynai politinio pobūdžio. Stengdamasi jį eliminuoti, komisija priėjo išvadą, kad atsakomybė už uostą turi būti uždėta Lietuvai. Tačiau, kad uosto administracijoje tarptautiniam uosto režimui apsaugoti turi dalyvauti be Klaipėdos krašto atstovo dar T. S. atstovas. Pagrindinė komisijos mintis ėjo ta kryptimi, kad Klaipėdos uostas turi būti administruojamas Lietuvos Vyriausybės, Klaipėdos krašto padedamos ir T. S. prižiūrimos. Šia mintimi besivadovaudama, komisija išdirbo galutinę II priedėlio redakciją, kuri buvo šalių priimta.

Priedėlio II str. I aptaria Nemuno internacionalizaciją. Kadangi šis dalykas yra susijęs su vidaus vandens kelių teisės tvarka, tai šio straipsnio turinys bus svarstomas vėliau.

Str. 2 nustato, kad Klaipėdos uostas būsiąs laikomas tarptautinės reikšmės uostu. Rekomendacijos, priimtos Barcelonos konvencijos uostų atžvilgiu, kuriems taikytinas tarptautinis režimas, būsiančios taikomos Klaipėdos uostui, kiek tai neprieštarauja Klaipėdos konvencijai.

Tuo yra pasakyta, kad Barcelonos rekomendacijos, turinčios pasiūlymų pobūdžio, įgyja Klaipėdos uosto atžvilgiu privalomos teisės reikšmės. Antra vertus, keliant aikštėn II priedėlio

nuostatų primatą, aiškiai pabrėžiama, kad šios teisės turima subsidiarinio pobūdžio. Kalbamosios Barcelonos konvencijos rekomendacijos, priimtos Barcelonos konferencijoje (1921. III. 10—24), susideda iš įžangos ir penkiolikos straipsnių. Įžanga pasako, kad šios rekomendacijos tik tuomet įgyja privalomos galios, jei yra tam tikru aktu įvedamos pozityvinės tautinės teisės sudėtin. Toksai aktas, rekomendacijų įžangos prasme, yra II priedėlio 2 str., kuris konstitutyviai įveda Barcelonos konvencijos pasiūlymus Lietuvoje.

Kalbamųjų pasiūlymų 1 str. nustato visišką visų valstybių piliečių, krovinių ir vėliavų lygybę besinaudojant uostu. Jokio skirtumo tarp jų ir suvereninės valstybės piliečių, krovinių ir vėliavų neturi būti. Šios lygybės suvaržymas esąs tik tuomet pamatuotas, jei del jo vadovaujamasi muitų, policijos ir sveikatos sumetimais arba nustatymais del emigracijos ir užsienių prekybos. Kiek tai liečia teisių lygybę besinaudojant uostu ir jo įrengimais, tai Bendros Dalies 12 str. dar atskirai apie tai pasako.

2 str. draudžia fiskalinio pobūdžio rinkliavas uoste; jos turinčios būti pagrįstos faktinomis išlaidomis uostą administruojant.

3 str, kaip prieštaraująs konvencijos nuostatams, atkrinta.

4 str. nusako Vyriausybės teisę pritaikyti uostą krašto apsaugai, tačiau su sąlyga, kad laivuoklė nenukentėtų.

5 ir 6 str. str. atkrinta, kadangi konvencija kitaip nustato.

Kiti iš eilės rekomendacijų str. str. (7—15) paliečia dar laisvosios uosto zonos tvarką. Tačiau atskirai apie tai pasako, būtent, kiek tai liečia mišką, Klaipėdos konvencijos III-čias priedėlis (1 str.).

Tai yra bendrais bruožais Barcelonos rekomendacijų turinys, pritaikytas prie Klaipėdos konvencijos II priedėlio nuostatų.

Tolesnis kalbamojo priedėlio 3-čias str. nusako Klaipėdos uosto plotą. Einant juo, Klaipėdos uostas apimąs abu Nemuno krantus sekcijoje, kuri yra Kuršių įlankoje, pradedant nuo jūros, ir galės būti išplėstas, pareinant nuo uosto plėtojimosi ir jo reikalų, ligi linijos, kuri kerta įlanką, sudarydama sieną tarp Lietuvos ir Vokietijos. Tuo bendrai nustatomos uosto ribos, kurios del smulkesnių nurodymų stokos pasižymi neaiškumu. Šia proga reikia pastebėti, kad šis Konvencijos neaiškumas pagimdo bergždžių nesusipratimų ir konfliktų. Taip, jau seniai bylinėjasi uosto direkcija ir Klaipėdos miestas del kaikurių žymių sklypų. Ši byla yra ypač todel komplikuota, kad abidvi šalys negali susitarti del kriterijaus, kuriuo galima būtų nustatyti efektyvus Klaipėdos uosto plotas. Kebli padėtis yra ir teismo, kuris, girdi, neturįs juridinio pamato uosto plotui nustatyti. Tuo tarpu visas šis ginčas yra teisės atžvilgiu bergždžias. Tiesa, Klaipėdos konvencija, būtent, kalbamasis II priedėlio 3 str., neteikia jokių smulkesnių nurodymų del Klaipėdos uosto ploto ir nepasako, kas tuos nurodymus gali ir turi suteikti. Bet, bendrai imant, reik

vadovautis dėsniu, kad visais tais atvejais, kuriais konvencija aiškiai nepasako, sprendžiamąjį žodį turi tarti suvereninės galios organai. Šiuo atveju tokiam sprendimui nereikalingas joks specialus teisės aktas, nes veikiančioji teisė, būtent, Prekybos Įstatai (str. 608) nurodo, kad uosto plotas yra Vyriausybės organo nustatomas.

Priedėlis II, str. 4 liečia uosto ir vandens kelių išlaikymą, nustatydamas, kad Lietuvos Vyriausybė apsiimanti išlaikyti Klaipėdos uostą ir viešuosius vandens kelius.

Str. str. 5 ir 6 nustato Uosto direkcijos sudėtį ir kompetenciją. Uosto direkcija susideda iš vieno nario, skiriamo Lietuvos Vyriausybės, vieno nario, kuris yra Klaipėdos Direktorijos skiriamas, ir vieno nario, kurį skiria T. S. konsultatyvinės ir technikos komisijos susisiekimui ir tranzitui pirmininkas. Šis pastarasis negali būti pakrantinės valstybės pilietis. Šios sudėties uosto direkcijai Lietuvos Vyriausybė paveda uosto administraciją, eksploataciją, išlaikymą ir plėtojimą.

Šių str. str. turinys rodo, kad Klaipėdos uosto administracija yra pagrįsta tam tikro kolektyvizmo pradu. Lietuvos Vyriausybė apsiėmė išlaikyti uostą, bet pavedė jo administraciją kolektyvui, kuriame veikia tik vienas jos atstovas. Šios kolektyvinės administracijos uždaviniai yra tik bendrai apibrėžti. Kadangi šitie nuostatai koliduoja su kaikuriais Prekybos Įstatų nustatymais del uostų tvarkos, tai pastarieji turi pasitraukti. Tuo būdu atkrinta 609, 611—613, 640—649 str. str., kurie aptaria uosto viršininko ir uosto tarybos paskyrimo būdą, sudėtį ir veikimo eigą. Savaime aišku dar, kad tie organai atkrinta, nes Klaipėdos konvencija įsteigia jų vietoj Uosto direkciją aukščiau nusakytomis sąlygomis. Tačiau šių organų funkcijos anaiptol nepanaikinamos. Jos yra veikiančios teisės pavedamos Klaipėdos konvencijos pagimdytai Uosto direkcijai.

Tolesnieji II priedėlio 7—12 str. str. bendrais bruožais nustato Uosto direkcijos veikimo gaires. Taip, 7 str. uždeda Uosto direkcijai prievolę paruošti ir pristatyti Lietuvos Vyriausybei biudžetą patvirtinti. Ji turi teikti kasmet raportą, kurio nuorašai bus siunčiami Klaipėdos krašto Direktorijai ir T.S. komisijos pirmininkui. Str. 8 nustato, kad Uosto direkcijos sprendimai turi būti priimami balsų dauguma, kad ji turi išsirinkti iš savo tarpo pirmininką ir nustatyti savo vidaus reglamentą. Str. 9 aptaria Uosto direkcijos narių atlyginimą. Str. 10 nustato Uosto direkcijos veikimo pradžią, būtent, po dviejų mėnesių Lietuvai konvenciją ratifikavus. Str. 11 nustato direkcijos nariams imunitetą savo pareigas beeinant, ir suteikia diplomatinių privilegijų T. S. atstovui. Str. 12 pasako, kad Uosto direkcija skiria uosto kapitoną ir personalą.

Likusieji str. str. 13 ir 14 aptaria specialius dalykus. Einant str. 13, Uosto direkcija paliksianti esamą laisvąją zoną ir rūpinsis ją padidinti, kiek to reikalaus tranzitinis trafikas, arba

praplėsdama esančią zoną, arba sudarydama naują. Einant str. 14, Uosto direkcijos sudėtis ir kompetencija, taip pat ir priedėlio nustatytoji uostui administruoti tvarka, galės būti pakeista po penkerių metų nuo dienos, kurią Lietuva ratifikavo konvenciją, būtent, tokiu būdu, kad Lietuvos Vyr. pristatys projektą, kuris turės būti aprobuotas T. S. Tarybos narių daugumos, įskaitant Klaipėdos konvencijos signatarinių valstybių atstovus.

Minėtieji II priedėlio str. str. 1—14 sudaro pamatinę Klaipėdos uosto teisę, su kuria yra susiję aukščiau paminėti Barcelonos konvencijos pasiūlymai. Kaip matyti, šie nuostatai toli gražu nereguliuoja viso Klaipėdos uosto gyvenimo. Jie neišsemia visų aptartinų teisės momentų. Šį uždavinį atlieka Prekybos Įstatai, kurių nuostatai galioja, žinoma, kiek jie neprieštarauja Klaipėdos konvencijai ir Barcelonos rekomendacijoms.

Prekybos Įstatų str. 607 duoda prekybos uosto apibūdinimą. Šio str. priedas, kaip neturįs praktikos mūsų sąlygomis, turi būti panaikintas. Str. 608 suteikia „uostų reikalams komitetui" teisę nustatyti prekybos uosto ribas. Minėtas Komitetas buvo Rusijos Prekybos ir Pramonės ministerijos organas. Kadangi mūsų Finansų Ministerija, atliekanti Prekybos ir Pramonės ministerijos funkcijas, panašaus organo neturi, tai šio „komiteto" einant str. 608 turimoji teisė prekybos uostų sienoms nustatyti yra rezervuota pačiai Finansų ministerijai, kuri gali šios teisės vykdymą pavesti bet kuriam savo organui. Toliau 608 str. I priedėlis nustato, kad technikinė upių jūrinių žiočių priežiūra yra Finansų ministerijos žinioje, susitarus su Susisiekimo ministerija. Žiočių plotas yra Finansų ministerijos nustatomas. Šis pastarasis nuostatas faktinai nėra vykdomas, kadangi Nemuno ir Danijos žiočių priežiūra yra Susisiekimo ministerijos žinioje. Šitokia padėtis verčia imtis konsekvencijų: arba reikia perduoti priežiūra Finansų ministerijai, arba reikia įstatymų keliu panaikinti kalbamasis priedėlis. 608 str. II priedėlis, kaip neliečiąs Lietuvos, neveikia. Str. 609, kaip prieštaraująs Klaipėdos konvencijai, irgi negalioja. Einant 610 str. uostų valdybos yra Prekybos ir Pramonės ministerijos, t. y. Finansų ministerijos žinioje. Šio str. priedėlis, neturįs praktiškos reikšmės Lietuvoje, negalioja. Str. 611 paveda uosto viršininkui tiesioginį uosto administravimą ir valdymą. Šis str. yra taikomas Uosto Direkcijai. Šio str. priedėlis aptaria uostų išorinę apsaugą, pavesdamas ją bendrajai, t. y. valstybinei policijai. Str. str. 611—613, kaip prieštaraują Klaipėdos konvencijai, neveikia. Str. 614 nustato uostų valdininkų subordinaciją uosto viršininko, t. y. Uosto Direkcijos atžvilgiu. Einant str. 615 uosto viršininkui, t. y. Uosto Direkcijai, pavedama įstatymo ir Vyriausybės įsakymų priežiūra, Prekybos Įstatų str. str. 616—629 numatytose ribose. Einant str. 638 Uosto Direkcijai, kuri šiuo atveju yra „prisutstvija po portovim dielam" įpėdinė, dar yra pavedamos šiame str. nusakytos funkcijos. Tuo būdu Uosto Direkcija turi vykdyti pareigas, kurios yra jai pavedamos Preky-

bos Įstatų str. str. 616—629, 632—34 ir 638—39. Visų tų funkcijų ir pareigų išvardijimas šioje vietoje yra nereikalingas. Svarbu tik pabrėžti, kad minėtieji str. str. apima visą uosto gyvenimą ir smulkiai nustato kiekvienu atveju Uosto Direkcijos kompetencijas. Ypač įsidėmėtinas yra 631 str., einant kuriuo uosto viršininkas, t. y. Uosto Direkcija gali savo nuožiūra spręsti bylas tarp laivų savininkų arba jų kapitonų ir ekipažo narių visais tais atvejais, kurie yra numatyti Baudžiamojo Statuto (senojo) str. str. 1252, 1253, 1259, 1260, 1266, 1270, 1273 ir 1274. Nusižengimai gi, numatyti str. str. 1252, 1259, 1266, ir 1270, jei del jų yra padaryta žalos arba nuostolių, turi būti sprendžiami teismų. Kurių — apie tai bus savo vietoje kalbama. Toliau, einant 622 str. Uosto Direkcija gali spręsti visokias bylas, kylančias iš privatinės teisės santykių, jei šalys tuo reikalu kreipiasi į ją. Str. str. 630—631, kaip prieštaraują Klaipėdos konvencijai, negalioja. Str. 635 kalba apie sustojamąsias vietas laivų, apžiūrėtinų karantinų atžvilgiu. Einant str. 636 muitų įstaigos turi uosto dalyse, kurios nėra pavestos jų žiniai, laikytis Vyriausybės del 616 str. leidžiamų įsakymų. Str. 637, kaip prieštaraująs Lietuvos valstybinei teisei, negalioja. Str. str. 640—649, kaip prieštaraują Klaipėdos konvencijai, irgi negalioja. Str. 650 nustato Uosto Direkcijos nutarimų įsiteisėjimo terminą. Str. str. 651—653 nustato skundimosi kelią prieš Uosto Direkciją.

Be to, reikia pastebėti, kad Uosto Direkcijos žinioje yra tam tikrais atvejais teritorialinių vandenų priežiūra. Einant Prekybos Įstatais (301—302 ir 618 str. str.) locų veikimas yra Uosto Direkcijos priežiūroje. Faktinai Uosto Direkcija šią priežiūrą vykdo, bet ji čia vadovaujasi senomis vokiečių taisyklėmis, kurios, kaip tat aukščiau pastebėta, yra nustojusios galios. Todel reikia pakartoti, kad ir šiuo atveju galioja Prekybos Įstatų 307—370 str. str. Panašiai Uosto Direkcijos žinioje yra Prekybos Įstatų str. 467 priedėlio vykdymas (Taisyklės laivų susidūrimams jūroje išvengti).

V. Vidaus vandens keliai.

Jūros teisė aplamai apima visus reiškinius, kurie yra susiję su jūros laivuoklės reikalais ir susisiekimu. Tačiau laivuoklė yra, ekonominiu atžvilgiu, daugely atvejų neskaldomas fenomenas. Jūros laivuoklė yra daugely atsitikimų glaudžiai susijusi su laivuokle, besiplečiančia vidaus vandens keliais. Šis apsireiškimas yra ypač tais atvejais pastebimas, kai vidaus vandens keliai sudaro tiesioginį jūros susisiekimo tęsinį. Tuo kaip tik aiškinama ta aplinkybė, kad Prekybos Įstatai (str. 608 priedėlis I) paveda upių jūrines žiotis Finansų Ministerijos priežiūrai. Tuo aiškinamas ir tas faktas, kad susisiekimas upėmis, kurios išeina jūron, sudaro tarptautinio susisiekimo reguliavimo objektą.

Turint tai galvoj, vidaus vandens kelių laivuoklė negali būti išskiriama iš jūros laivuoklės.

Vidaus vandens kelių teisė yra atskira teisės sistema, kurios nėra jūros teisės sudėtyje. Ji yra savaiminga laivuoklės teisės dalis ir figuruoja greta jūros laivuoklės teisės. Metodologiškai žiūrint, vidaus vandens kelių teisė yra čia iškeliama del štai kurio samprotavimo. Laivuoklės teisė, kiek ji liečia privatinės teisės nusakomą santykiavimą ir reiškinius, yra, nepamirštant apie faktinus skirtumus, vienoda ir lygi jūros ir vidaus vandens kelių susisiekimui. Tačiau viešoji laivuoklės teisė yra vidaus vandens keliuose kita, negu jūros susisiekime. Ir kadangi šiame rašiny bandoma aptarti bent bendrais bruožais visus Lietuvos laivuoklės dalykus, tai tenka paskirti kelios atskiros pastabos viešajai teisės tvarkai Lietuvos vidaus vandens kelių susisiekime.

Bene svarbiausias šios teisės tvarkos momentas yra Nemuno internacionalizacija. Ji yra, kaip žinoma, Versalės sutarties (331—345 str. str.) iškelta. Šios sutarties nuostatų del Nemuno internacionalizacijos įsigaliojimas įvyko Klaipėdos konvenciją ratifikavus, nes II priedėlio 1 str. nustato, kad „Lietuvos Vyriausybė prisitaikys, kiek tai liečia Lietuvos teritorijos visumą, čia įskaitant Klaipėdos teritoriją, prie Versalės sutarties 1919. VI. 28 str. str. 331—345 nuostatų Nemuno atžvilgiu".

Minėtieji Versalės sutarties nuostatai liečia, kaip žinoma, Elbės, Oderio, Dunojaus ir Nemuno internacionalizaciją. Bendrai žiūrint, jie turi laikinojo pobūdžio, nes str. 338, 1 posm. numato jų paskesnę reviziją. Remdamasi šiuo nuostatu (St. Germaino sutarties str. 299, Neuilly — str. 227, Trianono — str. 283) ir T. S. pakto str. 23, kuriuo laiduojama „liberté des communications et du transit", tarptautinė susisiekimo konferencija, veikusi Barcelonoje nuo 1921. III. 10 iki tų pat metų balandžio mėn. 24 d., priėmė tarp kita ko „Convention et Statut sur le régime des voies navigables d' intérêt international". Ši Konvencija ir Statutas galioja visiems prigimtiniams vandens keliams, kurie yra iš jūros pasiekiami ir priklauso daugiau, kaip vienai valstybei. Tai yra savos rūšies pasaulinis įstatymas visoms tokioms upėms. Jo pagrindiniai dėsniai yra:

1) Susisiekimo laisvė ir lygybė visų vėliavų laivams, taip pat tranzitui tų kraštų, kurie, neturėdami jūros pakrantės, žymiai priklauso nuo prigimtinių vandens kelių naudojimo, — vis delto su rezervomis, kiek tai liečia susisiekimą tarp vienos tos pat pakrantinės valstybės uostų;

2) Lygybė besinaudojant uostais, kurie tačiau tiktai šiuo atveju yra tarptautinės teisės normuojami, o visais kitais — pakrantinės valstybės autonominio įstatymų leidimo ir administracijos;

3) Pakrantinės valstybės pasižadėjimas laikyti vandens kelius tvarkingai ir juos taisyti. Kiekviena valstybė gali reikalauti

tokių pataisų kitos pakrantinės valstybės ribose, jei ji priima šiuo titulu kylančias išlaidas.

4) Pateisinimas rinkliavai imti, kiek tai yra reikalinga vandens keliams ir laivuoklei palaikyti.

Lietuva yra viena iš tų valstybių, kurios buvo šią Konvenciją ir Statutą pasirašiusios. Tačiau Lietuva jų neratifikavo. Tuo būdu ši Konvencija ir Statutas Lietuvai negalioja. Sudarant Klaipėdos konvenciją, signatarinės valstybės negalėjo to nežinoti. Ir jeigu konvencija neuždeda Lietuvai prievolės prisitaikyti prie Barcelonos konvencijos ir Statuto nuostatų internacionalizuotų upių atžvilgiu, kaip tat yra tos pačios konvencijos nustatyta Barcelonos nutarimų uosto ir tranzito atžvilgiu, tai iš to aiškiai matyti, kad didžiosios valstybės visiškai pasitenkino Versalės nuostatų pripažinimu.

Einant Klaipėdos konvencijos priedėlio II-ro str. 1, Versalės sutarties nuostatai, išdėstyti str. str. 331—345, veikia nuo Klaipėdos konvencijos ratifikavimo dienos, t.y. nuo 1924. VII. 30.

Šių nuostatų turinys yra toks:

Str. 331 deklaruoja Nemuno internacionalizacijos principą, str. str. 332—337 numato materialines taisykles Nemuno judėjimui tvarkyti, str. str. 342—345 nustato sąlygas Nemuno tarptautinei komisijai sudaryti ir veikti.

Suglaudus visą šių nuostatų materialinę teisę, galima štai kaip ją apibendrinti:

1) plaukiojimas Nemunu yra, pradedant nuo Gardino, leidžiamas visoms vėliavoms, neišskiriant vadinamojo mažojo kabotažo upėmis, t. y.
   a) mažojo kabotažo išimtis yra padaryta vokiečių vėliavai, kuri turi turėti tam tikrą leidimą iš Lietuvos vyriausybės;
2) tranzitas yra taip pat leidžiamas visoms vėliavoms, kurios yra visiškai sulygintos, teisės atžvilgiu, su Lietuvos vėliava;
3) visų vėliavų laivams yra, rinkliavos atžvilgiu, suteiktos lygios sąlygos su Lietuvos laivais.
4) Lietuvos Vyriausybė gali įvesti atskiruose Nemuno ruožuose įvairias rinkliavas, tačiau jos turi būti pagrįstos faktinomis išlaidomis plaukiojimui palaikyti ir laivuoklei remti, be to, jos turi turėti viešo pobūdžio, skelbiant jas tarifo pavidalu Nemuno uostuose;
5) Jokių kitų rinkliavų Lietuvos Vyriausybė negali įvesti visame Nemune ir žiotyse; už tam tikras naudas savo pakrantėje ji vis delto gali imti rinkliavas.
6) kroviniai, plaukią tranzitu, turi būti tarp Smalininkų ir demarklinijos antspauduoti arba muitininkų prižiūrinėjami;
7) Lietuvos Vyriausybė turi parūpinti savo ruože palankių plaukioti sąlygų, atlikdama tam tikslui reikalingus darbus.

Procesualinė tvarka yra šiuose str. str. numatyta tiktai tuo atveju, kai pakrantinė valstybė nesirūpina plaukiojimo sąlygomis savo ruože, neatlikdama reikalingų darbų (str. 335), taip pat ir tuo atsitikimu, jei šios valstybės atliekamieji darbai yra kenksmingi laivuoklei (str. 337).

Kiek tai liečia Nemuno komisijos sudarymą, tai einant str. 342 kiekviena pakrantinė valstybė, vadinasi, Lietuva, Vokietija, arba Lenkija gali kreiptis į T. S., kad ši paskirtų tarptautinę komisiją Nemunui. Tuo būdu Nemuno komisija yra atsiradimo atžvilgiu fakultatyvinio pobūdžio; ji negali būti sudaryta, kol jokia pakrantinė valstybė nesikreipia šiuo reikalu į T. S. Tačiau ir pastarosios kompetencija sudarant komisiją yra apribota, nes ji turi vadovautis Versalės sutarties (str. 342) nuostatu, kuriuo ši komisija susidės iš šešių narių, būtent, vieno atstovo nuo kiekvienos pakrantinės valstybės ir trijų kitų valstybių atstovų, T. Sąjungos skiriamų. Tautų Sąjungai priklauso visiška pasirinkimo laisvė, skiriant atstovus Nemuno komisijai. Tačiau ji turi turėti galvoj, kad komisija turi pradėti savo veikimą per tris mėnesius, skaitant nuo tos dienos, kurią komisijos sudarymas buvo vienos pakrantinės valstybės pareikalautas (str. 343). Tuo T. S. kompetencija yra išsemiama. Sudaryta nurodytu būdu komisija turi savąją Versalės sutartimi (str. str. 343—344) apibrėžtąją kompetenciją. Ši komisija turi ruošti visų veikiančių Nemuno judėjimo taisyklių ir reguliaminų revizijos projektą, atsižvelgdama į tai, ar Versalės sutarties str. 388 numatytoji bendroji Konvencija, t. y. Barcelonos konvencija, yra pakrantinių valstybių ratifikuota. Tokiu atveju revizijos projektas turi būti padarytas šios Konvencijos pamatais. Priešingu atveju jis turi būti pagrįstas Versalės sutarties str. str. 332—337 dėsniais (str. 343). Tačiau, vienu ar kitu atveju, šis projektas turi:

a) pasirinkti tarptautinės Nemuno komisijos buveinę ir nustatyti pirmininkui rinkti būdą;

b) apibrėžti komisijos veikimo ribas, ypač darbų atlikimo srityje, palaikant, taisant ir įrengiant vandens tinklą; be to, nustatyti finansinę administraciją, rinkliavų dydį ir joms imti būdą bei pagaminti reguliaminą laivuoklei;

c) tiksliai nustatyti vandens ruožus, kuriems taikytinos taisyklės internacionalizacijos atžvilgiu (str. 344).

Suglaudus reikia pastebėti, kad Nemuno internacionalizacija privaloma Lietuvai Versalės sutarties str. str. 332—337 ribose. Šių str. str. materialinė teisė sudaro tačiau ligšiol tiktai Lietuvos tarptautinio pasižadėjimo objektą, kaip tat išeina iš Klaipėdos konvencijos (priedėlis II, str. 1). Ši materialinė teisė tol nesudarys pozityvinės teisės dalies, kol jos nuostatai nebus paskelbti. Taigi, neturėdami normatyvinės galios Lietuvoje, Nemuno internacionalizacijos nuostatai tuo tarpu nesudaro privalomos teisės. Vis delto reikia pastebėti, kad mūsų vidaus įstatymų leidimas yra

prisitaikęs prie šių nuostatų, kiek tai liečia rinkliavų ėmimą iš plaukiančių vidaus vandens keliais laivų. Mūsų 1925. VIII. 11 vidaus Vandens Kelių Įstatymas (Vyr. Žin. 201) ir vėlesnieji pakeitimai visiškai sulygina savuosius laivus su svetimaisiais rinkliavos atžvilgiu.

Kadangi senieji rusų Susisiekimo Kelių Įstatų nuostatai del plaukiojimo vidaus vandens keliais nėra panaikinti, tai viešoji teisės tvarka vidaus vandens kelių susisiekimo ribose vis dar tebėra reguliuojama Susisiekimo Įstatais. Jų 268 str. pasako, kad susisiekimas pasienio upėmis yra reguliuojamas tarptautinėmis sutartimis. Šiuo atveju Klaipėdos konvencija be abejo sudaro tarptautinę sutartį (priedėlis II str. 1) minėto 268 str. prasme. Besivadovaujant samprotavimu, kad Susisiekimo Įstatai, būtent, jų nuostatai del vidaus vandens kelių, tik tuo atveju tegalioja, kai jie neprieštarauja Klaipėdos konvencijos Lietuvai uždedamai prievolei prisitaikyti prie Versalės sutarties nuostatų del Nemuno internacionalizacijos, galima laikyti veikiant Lietuvoje šiuos Susisiekimo Įstatų nuostatus:

Str. str. 82—84, išskiriant 84 str. priedėlį, kuris savaime atkrinta, str. 85, priedėliai 2—5, 8, 10, ir 11 str. 86, str. 87, 88 str. papildymai 1 ir 2, str. 89, str. str. 266, 267, str. str. 269—276 ir str. str. 358—390.

Kiek tai liečia muitų priežiūrą vidaus vandens kelių susisiekimo ribose, veikia rusų Muitų Įstatų 282—303 str. str. Turint galvoj Lietuvos sudarytas bilateralines sutartis su kitomis valstybėmis, kuriose liečiamas susisiekimas vidaus vandens keliais, reikia visų pirma atkreipti dėmesį į Vokiečių-Lietuvių Prekybos ir Laivuoklės 1928. X. 30 sutartį. Ši sutartis nustato savo 25-tame str., kad vokiečių laivams leidžiama plaukioti iki Smalininkų, rezervuojant jiems didžiausio palankumo klauzulės teikiamąją teisę lygiai su kitų vėliavų laivais plaukioti aukštyn. Šis str. liečia kabotažą upėmis. Vadinasi, vokiečių laivai, kurie šiaip gali vežti krovinius iki pat Kauno, jei plaukia tiesiog iš Rytprūsių, susisiekdami tarp Lietuvos vidaus vandens uostų yra prileidžiami tiktai Smalininkų—Klaipėdos ruože. Vokietijai yra iš anksto pažadėta, kad Nemuno internacionalizacijos nuostatai, kuriais kabotažas yra leidžiamas visų vėliavų laivams, bus ateityje taikomas Vokietijai, jei šie nuostatai bus Lietuvos vykdomi. Tuo būdu galima konstatuoti, kad kalbamasis Vokiečių-Lietuvių Prekybos Sutarties nuostatas dar nėra pagrįstas Nemuno inernacionalizacijos dėsniais, nors jis yra iš anksto pritaikytas eventualiam šių dėsnių įsigaliojimo Lietuvoje.

Baigiant šias pastabas del vidaus vandens kelių viešosios teisės tvarkos, lieka dar pastebėti, kad Lietuvos Vyriausybė yra prisiėmusi kaikuriuos pasižadėjimus, kurie turi nemažos reikšmės kalbamajai teisės tvarkai. Taip, 1928. I. 29. Konvencija su Vokietija del žvejybos nustato savo 1 str., kad Vokietijos įstatymai ir policijos taisyklės del žvejybos tebegalioja, būtent, Kuršių

užutekyje ir Nemuno žiotyse. Kitaip sakant, Klaipėdos krašto vidaus vandenų žvejyba turi vadovautis vokiečių teisės normomis, kurios veikė iki kraštą atskiriant nuo Vokietijos, t.y. „Preussisches Fischereigesetz vom. 11. 5. 1916" (Gesetzssammlung 1916, pusl. 55) ir str. 296 a. Str GB. Toliau, 1928. I. 29 Konvencija su Vokietija pasienio vandenims palaikyti ir tvarkyti (Vyr. Žin. 300) nustato savo 3 str., kad policijos taisyklės, veikusios iki tol šiuo atžvilgiu pasienio vidaus vandenyse, tebegalioja. Tuo būdu galima apibendrinant pasakyti, kad iš visų anksčiau veikusių Vokiečių teisės normų Klaipėdos krašto vidaus vandenyse tebegalioja įstatymai ir policijos taisyklės del žvejybos vidaus vandenyse ir policijos taisyklės pasienio vandenims palaikyti ir tvarkyti.

Suglaudus reikia konstatuoti, kad Lietuvos vidaus vandens kelių viešoji teisė yra būtinai suvienodintina. Teisės normos, kylančios iš visos eilės šaltinių, yra suderintinos ir pritaikytinos prie esamųjų sąlygų. Jau nekalbant apie Nemuno internacionalizacijos nuostatus, kurių įtraukimas Lietuvos pozityvinės teisės sudėtin gal tuo tarpu yra del politikos sumetimų nepageidaujamas, reikia atkreipti ypatingo dėmesio į rusų susisiekimo įstatus, kadangi jų nuostatų pritaikymas esamajai padėčiai, skelbiant juos atitinkama forma, gali daug padėti, stiprinant viešąją tvarką Lietuvos ir Klaipėdos krašto vidaus vandenyse.

VI. Laivuoklė.

Laivuoklės teisė, t.y. rinkinys nuostatų, kurie liečia laivus, jų statybą, legitimavimą, vėliavą, ekipažo sudėtį, jų pardavimo ir pirkimo būdą, jų priežiūrą, pagaliau, varomąją jų pagalba prekybą, taip pat krovinių apdraudimą ir t.t., susideda iš dviejų didelių kompleksų, kurių vienas apima viešosios teisės momentus, o antras — privatinės teisės reiškinius.

Turint galvoj, kad vokiečių privatinė teisė bendrai tebegalioja Klaipėdos krašte, mūsų jūros teisė turi vadovautis, kiek tai liečia kylančius laivuoklėje reiškinius privatinės teisės plotmėje, HGB IV dalies nuostatais. Tie nuostatai apima: santykiavimą tarp laivų savininko ir kapitono, taip pat ir ekipažo (str. str. 484—555); laivų sutarties sudarymą (Str. str. 556 - 678); bodmeriją (str. str. 679—699); jūros avariją ir susietus su ja nuostolius (str. str. 700—734); laivų kreditorius (Schiffsgläubiger) — (str. str. 754—777).

Viešoji laivuoklės teisė yra užtat, Klaipėdos kraštą prijungus, pagrįsta senų rusų įstatymų nuostatais. Visi veikusieji iki tol vokiečių įstatymai yra nustoję galios, o jų vietoje yra įsigalioję Lietuvos viešieji įstatymai, kaip tat liudija Prekybos Sutartis su Vokietija (str. 26—30), iš kurios matyti, kad laivų certifikatai ir matų liudymai (Messbrief) sudaro tautinės teisės nustatomą objektą. Šie nuostatai yra išdėstyti Prekybos Įstatų antroje knygoje apie jūros prekybą.

Laivų statyba, taip pat jų legitimavimas yra aptariamas Prek. Įst. str. str. 94—107. Einant 94—95 str. str. yra leidžiama visiems statyti laivus ir steigti laivų dirbtuves. Einant 96 str. visokių rūšių laivų dirbtuvės yra Prekybos ir Pramonės, t.y. Finansų ministerijos žinioje. Str. 97 del vietos administracijos pagalbos yra peržiūrėtinas. Str. 98,3 numato taisykles laivų gilumui nustatyti. Str. str. 99—102 nustato sąlygas laivų statybai. Str. 103 nustato, kad kiekvienas laivų savininkas turi išsilegitimuoti laivų dokumentus (krepost). Šis nuostatas tuo yra labai svarbus, kad kaikuriuo atžvilgiu nutolsta nuo atitinkamų vokiečių laivuoklės teisės nuostatų. Iš esmės tai yra laivų certifikatas, tačiau skirtumas yra tas, kad jis turinio atžvilgiu žymiai skiriasi nuo vokiečių teisės nustatomos certifikato formos. Str. 105—107,6 aptaria laivų apžiūrinėjimą prieš išplaukiant jūron ir tam tikrais įstatymo (str. 106) numatytais protarpiais. Einant str. 107,7 užsienių laivai yra atleidžiami nuo apžiūrinėjimo.

Prekybos laivų talpos matavimas yra vykinamas str. str. 108—121 išdėstytomis taisyklėmis. Einant 119 str. matų liudymai turi būti išduodami lietuvių ir anglų kalbomis.

Laivų įrašymas į laivų registrą ir išdavimas patento plaukioti su Lietuvos vėliava yra reguliuojamas str. str. 122—148 išdėstytomis taisyklėmis. Str. 122,3 nustato, kad tik Lietuvos piliečiai arba priklausančios jiems bendrovės turi teisę įgyti patentą plaukioti su Lietuvos vėliava. Str. str. 122,4 - 122,7 yra peržiūrėtini, nes jie liečia patentų pripažinimą asmenims, kurie buvo gavę patentus, prieš paskelbiant str. 122—122,4. Patentas yra suteikiamas, įrašius į laivų registrą (str. 123). Del didumo laivų, įrašytinų į laivų registrą, pasisako str. 124. Einant str. 125 įrašymas į laivų registrą yra atliekamas muitų įstaigos, o kur tokios nėra, — uosto valdybos. Šis straipsnis, kaip prieštaraująs Klaipėdos konvencijai (Statutas str. 5, p. 15), savaime atkrinta. Kadangi Konvencija nustato, kad Prekybos laivų registracija yra atliekama Klaipėdos krašto teismo organų, laikantis Lietuvos įstatymų, tai visos Prek. Įst numatytos muitų įstaigoms ir uostų valdyboms funkcijos del laivų registracijos pavedamos Klaipėdos teismui. Jam reikia vadovautis 126 str., kuris numato, kad laivą registruodamas prašytojas turi pristatyti dokumentus, liudijančius, kad jo turima teisė įgyti patentą plaukioti su Lietuvos vėliava (str. str. 122—122,4), laivo certifikatą (str. str. 103—04), matų liudymą (str. 110) ir liudymą apie laivo apžiūrėjimą (str. str. 105—107). Be to, Klaipėdos teismas turi vadovautis 127—128 str. str., kurie nustato taisykles laivams registruoti ir patentui išduoti. Str. str. 129—132 yra peržiūrėtini, ypač str. 132, kuris nustato rinkliavą už patento išdavimą. Str. str. 133—137 nustato taisykles veikti prireikus patentą panaikint, norint laivą perregistruoti ir apie pranešimą Finansų ministerijai. Str. str. 138—142 numato Lietuvos konsulo pareigas, išduodant laikinus patentus plaukioti su Lietuvos vėliava. Str. 143—148 nustato jurisdikciją

visais tais atvejais, kada yra įvykęs nusižengimas prieš aukščiau minėtus Prek. Įst. nuostatus.

Jūros plaukiojamoji teisė (str. str. 164—165,2) yra tik ta prasme apibrėžta, kad jūros kabotažas (str. 165) yra rezervuojamas tiktai Lietuvos piliečiams (panašiai Klaipėdos konvencija, str. 12). Einant str. 165,2 Finansų ministeriui suteikiama teisė leisti taisykles del Prek. Įst. str. str. 98,—1, 107,1 107, 619, 106 vykdymo.

Apie laivų dokumentus taisykles išdėsto 166—174 str. str. Šitie nuostatai išvardija visus dokumentus, kurie turi būti laive, ir nurodo tvarką, kuria turi būti surašomas laivo žurnalas.

Labai plačiai pasisako Prek. Įst. apie ekipažą Lietuvos prekybos laivuose (str. str. 175—204). Be šitų taisyklių viešojoje laivuoklės teisėje dar yra nuostatų del priemonių skęstantiems laivams gelbėti (str. str. 499—557).

Prekybos Įstatai numato dar eilę taisyklių prekybos laivams apsaugoti (str. str. 410—428), kurie taip pat yra taikytini, kiek jie neprieštarauja veikiantiems jūros teisės srity įstatymams. Laivų kapitono ir ekipažo prievoles, jų disciplinarinį santykiavimą aptaria Prek. Įst. 259—282 str. str. Lietuvos laivams, beplaukiantiems svetimuose vandenyse, taikytina, kaipo subsidiarinė teisė, konsulų įstatai (str. str. 49—87), kiek jie neprieštarauja veikiančiai viešajai Lietuvos teisei (1904 m. įstatymui del garbės konsulų) ir veikiančiai privatinei jūros teisei (HGB nuostatai apie laivų pirkimą-perdavimą).

Savaime suprantama, kad visi išvardyti viešieji įstatymai yra generaliter įsigalioję, jau Klaipėdos kraštą prijungus, o vokiečių viešajai laivuoklės tvarkai pasitraukus. Tačiau reikia turėti galvoj, kad ne visi šie nuostatai yra del didžiulių sąlygų skirtumų taikytini. Lietuvos įstatymai turi panaikinti visus tuos nuostatus, kurie nebeturi praktiškos reikšmės, o kitus, peržiūrėtinus pritaikyti esamajai padėčiai. Bet svarbiausia tai tos aiškios teisės kolizijos, kurios kyla taikant rusų viešąją teisę privatinės jūros teisės apibrėžtoje plotmėje. Paimkim bent vieną tokių teisės kolizijų pavyzdį.

Kaip žinoma, Klaipėdos konvencija rezervuoja laivų registraciją Klaipėdos teismams, uždėdama jiems visai suprantamą prievolę prisitaikyti prie Lietuvos viešųjų įstatymų. Klaipėdos teismai laivų registraciją atlieka, bet visai nemano vadovautis Lietuvos įstatymais. Pagaliau, tat yra kaikuriuo atžvilgiu suprantama, nes atitinkamas įstatymas (Prek. Įst. str. str. 122 — 148) ligišiol dar nėra paskelbtas Klaipėdos krašte ir neturi normatyvinės galios.*) Tačiau tenka pastebėti, kad šią kliūtį pašalinus anaiptol dar nebūtų sudarytos sąlygos, kurios galėtų teigiamai paveikti laivuoklės sklaidą. Jei šitas įstatymas būtų savo dabartine forma paskelbtas, tai teisės kolizija būtų neišvengiama. Dalykas tas,

*) Žiūrėk anksčiau įdėtą pastabą.

kad einant BGB (str. 1206, str. 1259 ff) laivų ipoteka yra konstutyviai sudaroma, įrašant ją į laivų registrą. Tuo tarpu mūsų viešoji jūros teisė, kuri bendrai nepažįsta laivų ipotekos instituto, nenumato vietos ir galėjimo laivų ipotekai į laivų registrą įrašyti. Prek. Įst. (122—148) nustato laivams įrašyti formą, kuri absoliučiai neduoda vietos ipotekai įregistruoti. Tuo būdu, paskelbus kalbamąjį įstatymą ir suteikus jam normatyvinės galios, susidarytų padėtis, kuri, neleisdama laivų ipotekos registruoti, žymiai apsunkintų laivuoklės sklaidą, jau nekalbant apie tai, kad šiuo atveju būtų turima reikalo su ryškia teisės kolizija.

Turint tai galvoj, kyla reikalas peržiūrėti Prek. Įst. nuostatus del laivų registracijos, pritaikant juos veikiančiai privatinei jūros teisei, būtent, įvedant ir į viešąją jūros teisę laivų ipotekos institutą.

Tai yra tik vienas pavyzdys, kuris be abejo neišsemia visų liekančių iš rusų viešosios jūros teisės įsigaliojimo teisės kolizijų. Kadangi šio rašinio uždavinys tėra tik bendrais bruožais nupiešti Lietuvos jūros teisės struktūrą ir plėtimosi tendenciją, tai jame susilaikoma nuo smulkesnio tyrinėjimo. Panašūs tyrinėjimai yra Lietuvos įstatymų leidimo uždavinys, kuriame jam turi padėti jungtinės Lietuvos teisininkų jėgos. Čia svarbu tik pabrėžti, kad paprastas senų rusų įstatymų vertimas ir jo paskelbimas Klaipėdos krašte toli gražu nepasiekia tikslo. Prieš juos paskelbiant, reikia žiūrėti, kad jie būtų pritaikyti gyvenimo sąlygoms ir veikiančiai privatinei teisei. Tik tada galima bus kalbėti apie užtenkamą Lietuvos išėjimo jūron saugumo užtikrinimą viešosios teisės kūrimo atžvilgiu.

VII. Jurisdikcija.

Jurisdikcijos problema yra Lietuvos jūros teisės plotmėje ypatingai komplikuota. Aplamai jurisdikcijos problema ir šiaip teikia be galo daug sunkenybių santykiuose tarp valstybių, kylant teisės kolizijoms tarptautinės baudžiamosios ir privatinės teisės srityje. Lietuvos jūros teisės plotmėje ši problema tuo yra sudėtingesnė, kad čia įsiveržia dar vietinė Klaipėdos krašto kompentencijos sfera. Mat, krašto autonominė valdžia naudojasi Lietuvos suvereninės galios vieną kartą deleguotąja jai kompetencijos sfera, ir tai yra faktorius, su kuriuo reikia skaitytis, nes šioje sferoje glūdi jurisdikcija visais tais atvejais, kuriais materialinė teisė yra paties krašto globojama. Taigi, norint patirti jurisdikcijos problemą mūsų jūros teisės srityje, reikia iš anksto skirti teisės kolizijas jurisdikcijos atžvilgiu ne tik tarp Lietuvos ir svetimųjų valstybių, bet ir tarp bendrų Lietuvos teismų ir vietinių Klaipėdos krašto teismų. Kad būtų galima arčiau susipažinti su visa medžiaga, patartina nagrinėti tas dalykas trimis atžvilgiais: jurisdikcija teritorialiniuose vandenyse, atviroje jūroje ir svetimuose vandenyse.

A. Jurisdikcijos problema teritorialiniuose vandenyse sudaro pastarųjų laikų gausingų tyrinėjimų objektą. Ir nors nesiduoda konstatuojamas mokslininkų vienodumas šiuo atžvilgiu, vis delto jų pažiūros leidžia skirstyti kalbamąją problematiką dviem atžvilgiais, būtent, atsižvelgiant į laivų pobūdį bei vėliavą ir į paties įvykio arba delikto esmę.

I. Nagrinėjant jurisdikcijos problemą pirmuoju atžvilgiu, reikia visų pirma pastebėti, kad pats pasirodymas svetimos valstybės laivo bet-kurios kitos pakrantinės valstybės teritorialiniuose vandenyse reiškia vienos kompetencijos sferos įsiveržimą kiton. Einant elementariniais tarptautinės teisės dėsniais, kiekvienas laivas sudaro kaikuriuo atžvilgiu savosios teritorijos tęsinį. Kita vertus, teritorialiniai vandens visais atvejais yra pakrantinės valstybės suverenumo galios ribose. Tuo būdu kompetencijų susidūrimas yra neišvengiamas. Viena jųjų turi pasitraukti, užleisdama vietą kitai. Tad klausimas yra, kuriais atvejais katra šiųdviejų kompetencijos sferų pasitraukia; kuriais atvejais galioja pakrantinės valstybės jurisdikcija ir kuriais — vėliavos valstybės (Flaggenstaat) jurisdikcija.

1) Svetimos valstybės jurisdikcija pakrantinės valstybės teritorialiniuose vandenyse galioja einant nusistojusia tarptautine praktika tik tuo atžvilgiu, jei šios svetimosios valstybės laivai yra karo laivai. Tačiau, palyginti su praėjusiais laikais, kada tebuvo kalbama apie karo laivus, dabartinė tarptautinė teisės teorija ir praktika pripažįsta šią išimtinę padėtį ne tiek karo laivams, kiek valstybiniams laivams bendrai („Die völkerrechtliche Stellung der Staatschiffe" — geriausiai apibūdina savo šiuo vardu parašytam veikale Feine, Berlin, 1921). Toks laivas, vis tiek kur bėsąs, yra plaukiojąs savojo krašto sklypas, kuriame neskaldomai galioja gimtinės valstybės suverenumo teisės. Svetimieji valstybiniai laivai sudaro enklavą pakrantinės valstybės vandenyse. (Beling „die strafrechtliche Bedeutung der Exteritorialität", Breslau, 1896, pusl. 176). Nė viena valstybė negali vykdyti savo jurisdikcijos kitoms valstybėms (Triepel „Gerichtsbarkeit über fremde Staaten", Arch. d. öff. R. 1911, pusl. 121). Tad svetimos valstybės laivas, ar karo laivas, ar bendrai valstybinis laivas naudojasi pakrantinės valstybės vandenyse realia exteritorialumo teise. Šis dėsnis galioja tarptautinėje privatinėje ir baudžiamoje daugelio valstybių teisėje. (Praag „Jurisdiction et droit international public" Haag, 1915, pusl. 498). Visi įvykiai ir teisės aktai, kilę tokiam laive, laikomi įvykusiais šios valstybės teritorijoje. Kaikurie mokslininkai laikosi nuomonės, kad įvykiai, išeiną už tokio laivo ribų, nebelaikomi atsitikusiais šiame laive, ir todel pakrantinė valstybė turi tokiais atvejais, kaip a. laivams susidūrus, jurisdikcijos teisę. (Panašiai žiūri Hatschek, pusl. 129, Pradier—Fodéré, pusl. 35, Praag, pusl. 505).

Apibendrinant galima pasakyti, kad pakrantinė valstybė neturi jokios jurisdikcijos teisės visiems įvykiams ir teisės aktams,

kilusiems svetimuose laivuose, būtent: karo laivuose, mokomuose laivuose, muitų ir policijos laivuose, taip pat laivuose, kuriais vyksta suverenas arba pasiuntinys.

2) Kita yra privatinių svetimų laivų padėtis pakrantinės valstybės teritorialiniuose vandenyse. Tiesa, kaikurie mokslininkai išreiškia dar nuomonę, kad ir privatiniams laivams priklauso kaikuriuo atžvilgiu realus eksteritorialumas (Schücking, pusl. 42). Tačiau tarptautinė pozityvinė teisė jokiu būdu neteikia svetimiems privatiniams laivams išimtinės teisės pakrantinės valstybės teritorialiniuose vandenyse. Atvirkščiai, tarptautinė praktika parodo, kad svetimas laivas, pasirodąs kitos valstybės pakrantės jūroje, visais atžvilgiais atsiranda šios valstybės galios sferoje. Bendri šios valstybės teisės dėsniai galioja tokiam laivui ir bėsantiems jame asmenims bei daiktams lygiai tiek, kiek jie galioja asmenims ir daiktams, bėsantiems šios valstybės teritorijoje. Praktikoje pakrantinės valstybės organai niekuomet nesigriebia priemonių prieš svetimąjį laivą be atitinkamos valstybės konsulo. Jurisdikcijos teisės vykdymas be konsulo leistinas tik tais atvejais, kai to reikalauja muitų ir sveikatos policijos priežiūros taisyklės.

a) Šie bendri dėsniai, taikomieji svetimiems privatiniams laivams pakrantinės valstybės teritorialiniuose vandenyse, šiek tiek įvairuoja tarptautinės baudžiamosios teisės srityje. Tai pareina nuo to, kuriuo mastu atskiros pakrantinės valstybės naudojasi savo teise jurisdikcijai vykdyti. Kiek tai liečia baudžiamąją tarptautinę teisę, veikia dvi sistemos: prancūzų ir anglų.

Prancūzų sistema remiasi „Avis du Conseil“ (iš 1806. XI. 20.) išdėstytais dėsniais del svetimų laivų padėties prancūzų uostuose. Šie dėsniai galioja ir svetimųjų laivų padėčiai apibūdinti Prancūzijos teritorialiniuose vandenyse. Einant jais prancūzų teismai vykdo jurisdikciją del visų nusikaltimų svetimuose laivuose. Išimtį sudaro tik nusikaltimai prieš disciplinąj, arba tokie, kurie yra ekipažo narių padaryti, nesudrumstus tvarkos už laivo ribų (Lappradelle, Journal du droit international privé, 1908, pusl. 445.).

Panašūs dėsniai, kaip Prancūzijoj, veikia dar visoj eilėj kitų valstybių: Belgijoje (Journal int. pr. 1907, pusl 805), Meksikoj (Journal, 1876, pusl. 433) Brazilijoj, Ispanijoj, Norvegijoj ir Italijoj) (Journal, 1901, pusl. 853), taip pat Jungtinėse Valstybėse ir iš dalies prieškarinėj Rusijoje (Sobr. Uzakon. I dalis II iš 1910 I. 1.).

Anglų sistema remiasi „Territorial Waters Jurisdicsion Act“ (1878. VIII. 16.). Einant šiuo įstatymu anglų „Admiralty Court“ gali teisti už visus nusikaltimus, padarytus svetimuose laivuose, bėsančiuose anglų teritorialiniuose vandenyse, tačiau teismų sprendimai yra vykdomi vyriausybės leidimu. Šio dėsnio anglų teismai tebesilaiko ikišiol.

Dar toliau eina Pietų Amerikos valstybės, būtent Argentina, Paragvajus, Peru ir Uragvajus, kurios susitarė (Montevidųo, 1889.

I.23), kad visi svetimuose laivuose padaryti nusikaltimai yra teisiami ir baudžiami įstatymais tos valstybės, kurios vandenyse šis laivas yra buvęs nusikaltimo metu. (Kohler, „Internationales Strafrecht", Stuttgart, 1917, pusl. 238). Kiek tai liečia Vokietijos praktiką, tai atsižvelgiant į jos tarptautines sutartis, kiek jose nėra kitaip susitarta, Vokietija vykdo savo teritorialiniuose vandenyse jurisdikciją visiems nusikaltimams, padarytiems svetimuose laivuose, išskyrus, žinoma, disciplinarines bylas, turint galvoj, kad disciplinarinė bauda nėra bauda bendrosios baudžiamosios teisės prasme.

Kiek tai liečia Lietuvą, tai reikia pripažinti, kad veikiančioji rusų teisė duoda maža pagrindo tiksliai apibūdinti, ar Lietuvos teismų jurisdikcija yra vykdytina prancūzų ar anglų sistemų dėsniais. Paviršutiniškai žiūrint, atrodytų (Sobr. Uzakon), kad mūsų teismai turėtų vadovautis prancūzų sistemos dėsniais. Tačiau, arčiau prisižiūrėjus į taisykles jurisdikcijai vykdyti muitų priežiūros reikalu, galima prieiti išvada, kad ir tarptautinės baudžiamosios teisės teikiamais atvejais ši jurisdikcija yra vykdytina taip pat griežtai. Tatai ateina į galvą, ypač atsiminus rusų jurisdikcijos teisės griežtai teritorialinį pobūdį (Konsulų Įstatai, str. str. 49—87). Remiantis tuo, reikia prieiti išvada, kad mūsų jurisdikcijos teisė labiau artinasi prie anglų sistemos, nors pati pozityvinė teisė gal ir duotų pagrindo kitaip manyti.

b) Svetimųjų laivų padėtis kitos valstybės teritorialiniuose vandenyse tarptautinės teisės atžvilgiu sukelia, palyginti, mažiau susidomėjimo mokslo literatūroje (Zitelmann „Internationales Privatrecht", 1897, I, pusl. 80). Šiuo atžvilgiu bendrai yra nusistojusi pažiūra, kad visi svetimuose laivuose, bėsančiuose kitos valstybės teritorialiniuose vandenyse, kylantieji teisės aktai yra svarstytini, kaip tokie, kurie vyksta pakrantinės valstybės teritorijoje (Zitelmann, I, pusl. 190). Šis dėsnis taip yra suprantamas, kad net privatinių tarptautinei teisei nagrinėti draugijų kodifikaciniai pasiūlymai beveik nesirūpina šiuo dalyku. Einant šia nusistojusia tarptautinės teisės praktikoje pažiūra, visi teisės aktai, vykstą svetimuose laivuose, išskyrus valstybinius laivus Lietuvos teritorialiniuose vandenyse, yra laikomi įvykusiais Lietuvos teritorijoje, ir yra teisiami Lietuvos įstatymais.

II. Darant išvadas iš padarytų ligišiol pastabų, galima konstatuoti, kad Lietuvos jurisdikcija galioja jos teritorialiniuose vandenyse privatiniams svetimiems laivams kaip tarptautinės baudžiamosios, taip ir tarptautinės privatinės teisės atžvilgiais. Visi nusikaltimai, išskyrus disciplinarinius, ir visi teisės aktai privatinės teisės prasme, kilę svetimuose privatiniuose laivuose, beplaukiančiuose Lietuvos teritorialiniuose vandenyse, visais atžvilgiais priklauso Lietuvos teismų jurisdikcijai.

Dabar kyla klausimas, kurių Lietuvos teismų jurisdikcija galioja Lietuvos pakrantės jūroje?

Jei sakoma, kad teritorialiniai vandens yra pakrantinės valstybės teritorijos tęsinys, tai savaime suprantama, kad jie tegali būti tik tos teritorijos tęsinys, kuri prišlyja prie jūros. Tuo būdu Lietuvos pakrantės jūra yra ne tik Lietuvos valstybinės teritorijos, bet ir Klaipėdos krašto teritorijos tęsinys. Iš to gi išeina, kad Lietuvos pakrantės jūroje viešpatauja ta pati tvarka, kaip ir Klaipėdos krašte. Vadinasi, Klaipėdos krašto autonominė kompetencijos sfera galioja ir Lietuvos teritorialiniuose vandenyse greta su suvereninės galios kompetencijos sfera. Šių dviejų kompetencijos sferų bendras galiojimas pakrantės jūros ribose yra aiškinamas tuo, kad Klaipėdos krašto autonominė jurisdikcija negali išeiti už valstybės deleguotos kraštui kompetencijos ribų. Taigi turint galvoj, kad privatinė teisė yra krašto kompetencijoje, galima prieiti išvada, kad visi teisės aktai, padaryti svetimuose laivuose, kiek jie svarstytini tarptautinės privatinės teisės plotmėje, priklauso Klaipėdos teismo jurisdikcijai. Panašiai atrodo ir nusikaltimai, padaryti tarptautinės baudžiamosios teisės plotmėje, nes ir baudžiamoji teisė priklauso autonominei krašto kompetencijai. Apibendrinant galima pasakyti, kad Klaipėdos teismų kompetencija galioja tiktai įvykiams ir teisės aktams, kylantiems svetimuose privatiniuose laivuose, beplaukiančiuose Lietuvos teritorialiniuose vandenyse, tais atvejais, kai jie gali būti įdėti į tarptautinės baudžiamosios ir privatinės teisės rėmus.

Visi kiti nusikalstamieji darbai, padaryti Lietuvos teritorialiniuose vandenyse, būtent, prieš veikiančius viešosios teisės nuostatus, jokiu būdu nepriklauso Klaipėdos teismų jurisdikcijai. Tuo būdu nusižengimai prieš Muitų Įstatus, Jūros Sanitarijos, Locų, Uosto Tvarkos, Kabotažo ir Žvejybos nuostatus, prieš taisykles laivų susidūrimams išvengti ir skęstantiems laivams gelbėti ir prieš Prekybos Įstatų nuostatus laivams statyti, registruoti ir liudyti, lygiai kaip valstybės valdininkų nusižengimai disciplinariniu atžvilgiu arba tarnybos reikalais, visi šitie nusižengimai jokiu būdu nesudaro Klaipėdos teismų jurisdikcijos objekto. Visi šitie nusižengimai, kadangi jie paliečia valstybės kompetencijos sferą, yra teistini tos galios, kurios sferą jie paliečia. Daugelis mūsų viešų įstatymų tiesiog nurodo tas pabaudas, kurios yra priteistinos už nusižengimus prieš atskirus viešosios jūros teisės tvarkos nuostatus.

Ta aplinkybė, kad visi nusižengimai prieš viešąją jūros teisės tvarką yra teistini Lietuvos teismų, iškelia, praktiškai žiūrint, labai svarbų klausimą del bylų svarstymo. Nuosekliai galvojant prieinama išvada, kad visoms šioms byloms svarstyti reikalingas yra atitinkamas Lietuvos teismas Klaipėdoje. Bet apie tai dar teks atskirai kalbėt.

B. Kai del teisės reiškinių atviroje jūroje, būtent, Lietuvos laivuose, tai savaime suprantama, kad toks laivas, būdamas tarptautinės teisės dėsniais valstybės teritorijos tęsinys, visais daly-

kais vadovaujasi Lietuvos įstatymais. Šiuo atžvilgiu jau nėra jokios teritorialinės kolizijos jurisdikcijos atžvilgiu. Lietuvos laivas atviroje jūroje, būdamas Liatuvos teritorijos sklypas, nieko bendro neturi su Klaipėdos kraštu ir pastarasis jokiu būdu negali praplėsti jam savo jurisdikcijos. Tad visi įvykiai, kylantieji laive, plaukiančiame su Lietuvos vėliava atviroje jūroje, yra sprendžiami išimtinai bendrais Lietuvos įstatymais. Nusikaltimai yra teisiami einant baudžiamosios teisės nuostatais; tiek, kiek jie yra disciplinarinio pobūdžio, galioja Prekybos Įst. str. str. 259—282. Visi privatinės teisės aktai yra svarstytini bendrais Lietuvos Įstatymais

Jei kiltų klausimas, pav., del privatinės teisės galiojimo Lietuvos laivuose atviroje jūroje, vadinasi, ar juose galioja šiuo atveju veikiančioji Kauno krašte, ar veikiančioji Suvalkų krašte privatinė teisė, tektų atsakyti, kad visais atvejais, ar baudžiamosios, ar privatinės teisės atžvilgiu, galioja nuostatai, kurie savo laiku buvo taikomi laivams, plaukusiems prieš karą su Rusijos vėliava.

C. Lietuvos laivų padėtis svetimuose vandenyse yra beveik ta pati, kaip ir atviroje jūroje. Panašiai kaip Prancūzijos, Belgijos ir Amerikos tautinė teisė, mūsų viešoji teisė rodo baudžiamosios tarptautinės teisės atžvilgiu ryškų teritorialistinį požymį. Panašiai kaip šių valstybių teisė, ir mūsų teisė (Prek. Įst. ir Konsulų Įst.) nustato, kad visi deliktai priklauso išimtinai savajai jurisdikcijai,. jei tik jie paliečia paties ekipažo narių sudėtį ir neišeina už laivo ribų. Tie deliktai yra teisiami Konsulo arba atitinkamo teismo į savąjį uostą sugrįžus. Pastaruoju atveju, žinoma, teisia juos ne Klaipėdos teismas, o bendras, taip sakant, karūnos teismas.

Kai del teisės aktų, kilusių svetimuose vandenyse tarptautinės privatinės teisės plotmėje, tai jie visais atsitikimais priklauso pakrantinės valstybės jurisdikcijai.

Baigiant šias pastabas, reikia pastebėti, kad teisės kolizijoms su svetimomis valstybėmis jurisdikcijos atžvilgiu dar yra reikalingas tinkamas išsprendimas, kuris tegali būti pasiektas vien tik tarptautiniu susitarimu. Kai del teisės kolizijų jurisdikcijos vykdymo santykiuose su Klaipėdos krašto autonomine galia, tai šis klausimas yra, kaip aukščiau išdėstyta, materialiniu atžvilgiu visai aiškus, bet vis delto yra sutvarkytinas įstatymo keliu.

VIII. De lege ferenda.

Turint galvoje visa ligšiol išdėstyta, reikia pastebėti, kad Lietuvos įstatymų leidimo darbas jūros teisės srityje yra be galo didelis. Reikia sutvarkyti visa viešosios jūros teisė, kad nebebūtų ateityje jokių abejojimų ir nesusipratimų. Iš esmės svarbu ne tik suteikti normatyvinės galios konstitutyviai veikiantiems

viešosios jūros teisės nuostatams, bet ir pritaikyti juos prie esamųjų sąlygų. Remiantis tuo, galima būtų paskirstyti kūrybinis darbas Lietuvos jūros teisės srityje trimis linkmėmis:

1) materialinės teisės sutvarkymas,
2) procesualinės teisės kūrimas ir
3) teismų sutvarkymas.

Kiek tai liečia materialinę teisę, reikia imtis didelio darbo, kuris daugiausia turėtų būti pagrįstas esama įstatymų santvarka ir jų pritaikymu prie gyvenimo sąlygų, taip pat ir prie veikiančios jūros susisiekimo srityje privatinės teisės (BGB). Mano nuomone, būtų dar per anksti pradėti bet-kurios rūšies kodifikacija ta prasme, kad susidarytų vienodas viešosios teisės rinkinys. Užtektų sutvarkyti atskirus įstatymus ir kiekvieną skyrium paskelbti Klaipėdos krašto Valdžios žiniose, pirma paskelbus juos Vyr. Žin.. Įstatymai, sutvarkytini ir paskelbtini atitinkama forma, yra šie:

1) *Laivuoklės Įstatymas.* Jį turėtų sudaryti visi viešieji Prekybos Įstatų nuostatai del laivų statybos (94—107,7), laivų talpos nustatymo (108 — 121), laivų registracijos (122—148), plaukiojimo jūra (164—165,2), laivų dokumentų (166—174), del ekipažo Lietuvos prekybos laivuose (175—204), laivo tarnautojų pareigų (259—273), laivo kapitono pareigų laivo tarnautojų atžvilgiu (274—282), laivo tarnautojų paleidimo ir atsiskaitymo su jais (283—297,1). Tvarkant šį įstatymą, reikėtų turėti galvoj, kad jo nuostatai turi būti suderinti su HGB IV knygos nuostatais ir su BGB nuostatais del laivų ipotekos. Turint tai galvoj, patartina visais atsitikimais, kur nėra būtino reikalingumo laikytis rusų įstatymo turinio, pasiremti, kaipo medžiaga, atitinkamais vokiečių įstatymais.

a) Tvarkant laivų registracijos nuostatus, reikėtų be BGB str. str. 1205 ir 1259 ff pasiremti dar naujaisiais vokiečių įstatymais: 1. „Gesetz über die Eintragung von Schiffspfandrechten in ausländischer Währung“ vom 26.1.1923. 2. „Gesetz über die Eintragung von Schiffspfandrechten in ausländischer Währung“ vom 29.3. 1923. 3. „Gesetz über die Eintragung von Hypoteken und Schiffspfandrechte in ausländischer Währung von 18. 12. 1925“. 4. Verordnung über wertbeständige Schiffspfandrechte vom 12. 2. 1924“. 5. Verordnung zur Durchführung der Verordnung über wertbeständige Schiffspfandrechte von 17. 4. 1924“. 6. Gezetz über die Bestellung von Pfandrechten an im Bau befindlichen Schiffen vom 4. 6. 1926.

b) Tvarkant laivų talpos matavimo nuostatus, reikėtų pasinaudoti: 1. „Schiffsvermessungsordnung“ vom 1. 3. 1895. 2. „Instruktion für die Schiffsvermessung“ vom 26.3. 1895.

c) Tvarkant laivų ekipažo, jų tarnautojų, kapitono pareigų, taip pat del tarnautojų paleidimo nuostatus, reikėtų pa-

sinaudoti: 1. „Seemannsordnung" vom 2. 6 1902; 2. „Verordnung über die Besetzung deutscher Kauffahrteischiffe mit Kapitänen und Schiffsoffiziere" vom 25. 7. 1925; 3. „Verordnung über den Befähigungsnachweis der Seeschiffer und Seesteuerleute auf deutschen Kauffahrteischiffen" vom 25. 7. 1925; 4. „Verordnung über die Prüfungen um Seeschiffer und Seesteuermann" vom 25. 7. 1926; 5. „Verordnung betr. Befähigungszeugnisse für Funkoffiziere auf Handelsschiffen „vom 8.10. 1921; 6." „Bekanntmachung betr. die Untersuchung von Schiffsleuten auf Tauglichkeit zum Schiffsdienste" vom 1. 7.1905; 7. „Verordnung über die Untersuchung der Seeleute auf Hör, Seh und Farbenunterscheidungsvermögen" vom 9. 4. 1929; 8. „Bekannmachung betr. die Logie-Wasch und Baderäuraume sowie die Aborte fir die Schiffsmannschaft auf Kauffahrteischiffen" vom 13. XII 1903; 9. „Gesetz betr. die Verpflichtung der Kauffahrteischiffe zur Mitnahme heim zu schaffender Seeleute" vom 2. 6. 1902.

2) *Pakrantės jūros įstatymas.* Šį įstatymą turėtų sudaryti visi rusų įstatymų jūros prizų nuostatai, kiek jie paliečia teritorialinius vandenis (Polož. o morsk. prizach 1895. III. 27 ir 1903. VI. 8.). Taip pat nuostatai neutralinių vandenų ir dvylikos mylių zonos, kabotažo (Prek. Įst. str. 165), žvejybos (Ust. selsk. choz), sanitarinės priežiūros (Ust. wrač.), muitų priežiūros (rusų muitų įstatų str. str. II priedėlis del atskiro pasienio policijos korpuso taisyklių str. str. 1—281), kreipiant ypatingo dėmesio į muitų zonos dalyką, nuostatai del pegalbos avarijai ištikus (Prek. Įst. 499—557), taisyklės laivų susidūrimams išvengti (Prek. Įst. str. 467 priedėlis, 1—31).

a) iš vokiečių įstatymų reikėtų pasinaudoti, tvarkant neutralinių vandenų nuostatus: 1. „Gesetz über das internationale Abkommen zur einheitlichen Feststellung von Regeln über die Immunitäten der Staatschiffe „vom 9. 7. 1929; 2. „Denkschrift zum Gezetz über das internationale Abkommen zur einheitlichen Feststellung von Regeln über die Immunitäten der Staatschiffe"; 3. Bestimmungen über die Zulassung und Behandlung fremder Kriegsschiffe in den Häfen und Gewässern der deutschen Küste" vom 1. 8. 1925.

b) Tvarkant sanitarijos priežiūros nuostatus, reikėtų dar pasiremti: 1. „Vorschriften über die gesundheitliche Behandlung der Seeschiffe in den deutschen Häfen" 2. „Verordnung über die gesundheitliche Ueberwachung der im Lübecker Hafengebiet verkehrenden Schiffe" vom 13.10.1927. 3. „Gesundheits—und veterinar—polizeiliche Bestimmungen für den Kaiser—Wilhelm—Kanal" vom 12. 11 1928.

c) Žvejybos atžvilgiu reikėtų pasinaudoti: 1. „Internationaler Vertrag betr. die polizeiliche Regelung der Fischerei in der Nordsee ausserhalb der Küstengewässer“ vom 6. 5. 1882; 2. „Gesetz zur Ausführung des internationalen Vertrages“ vom. 30. 4. 1884; 3. „Gesetz betr. die Schonzeit für den Fang von Robben“ vom 4. 12. 1876.

d) Muitų priežiūros atžvilgiu rusų įstatai yra tiek tobuli, kad iš vokiečių reikėtų pasinaudot tik: 1. „Bestimmungen über zollamtliche Behandlung der deutschen Kriegsfahrzeuge.“

e) Tvarkant pagalbos nuostatus, patartina pasinaudoti: 1. „Strandungsordnung“ vom 17. 5. 1874; 2. „Instruktion zur Strandungsordnung“ vom 24. 11. 1875; 3. „Preussische Ausführunsanweisung zur Strandungsordnung“ vom 29. 1. 1904; be to, reikia paimti dėmesin atitinkamus vokiečių—lietuvių Prekybos sutarties nuostatus (str. 30).

f) Laivų susidūrimams išvengti vokiečių įstatymai teikia: 1 „Unfallverhütungsvorschriften für die in der kleinen Küstenfahrt verkehrenden Segelschiffe, Ausgabe 1925; 2. „Gesetz betr. die deutsche Seewarte“ vom 9. 1. 1875; 3. „Verordnung betr. den Geschäftskreis, die Einrichtung und die Verwaltung der deutschen Seewarte“ vom 26. 12. 1875; 4. „Grundsätze über die Betonnung und Befeuerung der deutschen Küstengewässer.

3) *Klaipėdos uosto Įstatai.* Šiame įstatyme turi būti suglausti ir atitinkamai suderinti visi veikiantieji Klaipėdos Konvencijos II priedėlio, Barcelonos konvencijos pasiūlymų ir Prek. Įst. del uostų tvarkos (str. str. 607—653) nuostatai. Kaip medžiaga, patartina pasinaudoti šiais vokiečių įstatymais:

a) 1. „Gesetz betr. die Haftung der Schiffer für die Verursachung von Schäden in den Häfen der Stadt Bremen und Vegesack“ vom 3. 2. 1922; 2. „Verordnung betr. die Fischerei in den Häfen“ vom 24. 8. 1921.

4) *Vidaus vandens kelių Įstatai.* Šiame įstatyme turėtų būti įdėti nuostatai del Nemuno internacionalizacijos, kiek jie sudaro materialinę teisę (Versalės sutart. 332—337) ir atitinkami rusų susisiekimo kelių įstatų nuostatai (str. str. 82—87, 266—276, 358—390). Turint galvoj, kad sutartyse su Vokietija pasienio vandenims palaikyti ir del žvejybos (str. 1; str. 3.) žemiau už Smalininkų Lietuvos pasižadėta palikti galiojant vokiečių įstatymus, patartina pasiremti, tvarkant šį įstatymą:

a) 1. „Gesetz über die Verwaltung und Unterhaltung von Reichswasserstrassen im Stromspaltungsgebiet der Elbe“ von 4. 8. 1927; 2. „Strom und Schiffahrtspo-

lizeiverordnung über die Sicherheitsanforderungen, denen die Seen und Binnenschiffer auf der Elbe genügen müssen" vom 3. I. 1928; 3. „Bestimmungen über den Schleppbetrieb der Kaiser Wilhelm-Kanalverwaltung vom 31. 3. 1922; 4. „Bekanntmachung betr. Ergänzung der Fischereiverordnung vom 24. 10. 1927; 5. „Polizeiverordnung betr. der Verkehr grössere Schiffe auf der Schiffahrtsstrasse zwischen der Ostsee und Königsberg" vom 10.I.1928; 6. „Strom und Schiffahrtspolizeiverordnung für die Binnenschiffahrt und Flösserei auf der Unterweser" vom 7. 12. 1927.

5. *Locų įstatymas*, kuriame turi būti suvienodinti rusų (Prek. Įst). ir veikusieji vok. nuostatai. Šitie penki įstatymai visiškai pasiektų savo tikslą. Verta tik pagalvoti, ar nebūtų patartina įdėti į Laivuoklės įstatymą (1) nuostatus del Lietuvos Konsulų teisių ir pareigų laivuoklės atžvilgiu. Jeigu būtų nusistatyta, kad to nereikia daryti, tai kiltų būtinas reikalas išleisti nuodugniai išdirbtus Lietuvos Konsulų Įstatus, kuriuose konsulų pareigos ir teisės laivuoklės atžvilgiu turėtų būti smulkiai aptartos ir nustatytos.

II. Procesualinės jūros teisės sutvarkymas reikalauja tam tikro atskiro įstatymo, kuris, panašiai kaip anglų „Vaters Jurisdiction Akt", nustatytų:

1. Lietuvos jurisdikcijos ribas jos teritorialiniuose vandenyse tarptautinės baudžiamosios ir privatinės teisės atžvilgiu santykiuose su kitomis valstybėmis;
2. Lietuvos suvereninės galios ir Klaipėdos krašto autonominės galios jurisdikcijos paskirstymą Lietuvos teritorialiniuose vandenyse (Palangos bei Klaipėdos jūrinėje juostoje) lygiai saviesiems, kaip ir svetimiesiems laivams;
3. Teisės normas, taikytinas atitinkamais atvejais, vykdant jurisdikciją teritorialiniuose vandenyse;
   a) kada taikytina BGB, HGB ir StrGB,
   b) kada taikytinas Baudžiamasis Statutas.
4. Teismų kompetencijos sferų paskirstymą, nurodant ginčus, deliktus ir bylas, kurios yra spręstinos:
   a) Lietuvos, taip sakant, karūnos teismų ir
   b) Klaipėdos krašto teismų.

   Pastaba: be teritorialinių vandenų jurisdikcijos atžvilgiu šiame įstatyme turėtų figūruoti dar procesualinė uosto tvarkos ir vidaus vandens kelių viešosios tvarkos teisė.
5. Jurisdikcijos galią, taikytinas teisės normas ir bylų bei deliktų priklausomybę Lietuvos laivuose, beplaukiančiuose atviroje jūroje.

6. Lietuvos jurisdikcijos ribas, teisės normas ir deliktų priklausomybę Lietuvos laivuose, beplaukiančiuose svetimuose teritorialiniuose vandenyse;
7. Lietuvos konsulų teises ir pareigas, pavaduojant Lietuvos teismų įstaigas;

a) šiuo atžvilgiu patartina pasinaudoti: „Dienstanweisung betr. das Strafverfahren vor dem kaiserlichen Konsulaten als Seemannsämtern“ vom 30. 5. 1903.

III. Procesualinės teisės sutvarkymas šia prasme neišvengiamai iškelia išvadą, kad reikėtų pasirūpinti sudaryti atitinkamą teismo organą, kuris spręstų atitinkamas bylas, spręstinas karūnos teismo. Mat, bendrieji Lietuvos teismai, praktiškai žiūrint, vargu bau sugebės spręsti jūros bylas. Praktiškai imant, atrodo lyg neįmanomas daiktas, kad atitinkamos bylos, kylančios teritorialiniuose vandenyse, Klaipėdos uoste arba atviroje jūroje, būtų persiunčiamos į Kauną arba kitur. Savaime suprantama, kad visos šios rūšies bylos turėtų būti sprendžiamos pačioje Klaipėdoje, kaip vieninteliame Lietuvos uoste. Tai be abejo sudarytų naują enklavą Klaipėdos viešosios teisės tvarkoje, lygiai kaip Gubernatoriaus valdyba, kaip pašto įstaiga, kaip geležinkelių stotis ir t.t. Kad nebūtų prieštaravimų Klaipėdos konvencijos atžvilgiu, kuri palieka Klaipėdos kraštui teismo autonomiją, rezervuodama autonominei galiai teismų sutvarkymo klausimą, reikėtų sudaryti toks naujas teismų organas, kuris visiškai neliestų veikiančių Klaipėdos krašte teismų santvarkos.

Jūros teismams sutvarkyti įstatymas (Seegerichtsverfassungsgesetz) turi būt pagrįstas mintimi, kad Klaipėdoje yra sudarytinas anglų „Admiralty Court“ pavyzdžiu atskiras teismas, kuriam priklauso visi jūros ir laivuoklės teisės srities ginčai, deliktai ir bylos—*Lietuvos Jūros Teismas.*

Dr. R. Volsonokas

Pastabos.

[1]) Liszt—Fleischmann, „das Völkerrecht“, pusl. 130; Hatschek, „Völkerreht“, pusl. 154; Schätzel, Wechsel der Staatsangehörigkeit“, pusl. 80; Kirchheim, Strupo „Wörterbuch des Völkerrechts und Diplomatie“, pusl. 654.

[2]) W. Schönborn „Staatensuksessionen“, Zesion, Strupo „Wörterbuch“, pusl. 578—588 ir pusl. 658.

[3]) Priešingai: Schätzel, Kunz, Leibholy ir Rogge įrodinėja, kad Klaipėdos krašto gyventojai, iki Klaipėdos konvenciją ratifikavus, paliko Vokietijos piliečiais.

[4]) W. Schücking „das Küstenmeer im internationalen Recht, Göttingen 1897; Wenzel, „die Hoheitsrechte in der Lübeckerbucht“ Rostock 1926, pusl. 30; Heilborn, „Sistem dse Völkerechts“, Berlin 1896, pusl. 37; Perels, „das internationale öffentliche Seerecht der Gegenwart, 1903. pusl. 18 ff, pusl. 74; Stier-Somlo, „Küstenmeer“ Strupo—Wörterbuch“, pusl. 770; Kelsen, „Allgemeine Staatslehre“ Berlin 1925, pusl. 139; Attelmayer, „das internationale Seerecht“, Wien 1903, pusl. 40 ff; Pradier—Vodéré„ „Traité

de droit international public" Paris 1885 II, pusl. 147; Niemayer, „Küstenmeer" pusl. 20. Priešingai: Harburger, „Der strafrechtliche Begriff; Inland" Nördlingen 1882, pusl. 26.

[5]) Grotius „De jure belli ac pacis" l. II. c III; Bynkerhoek, „de dominio maris dissertatio", caput;

[6]) Raestad, „La mer territoriale" pusl. 41.

[7]) Fulton, „The sovereignty of the sea", pusl, 547.

[8]) Fulton, pusl. 593; Raestad, pusl. 118;

[9]) Hatschek, pusl. 192; Fulton, pusl. 539; Niemayer, pusl. 25.

[10]) Cobbett, „Leading Cases on international law" I, pusl. 132.

[11]) Fulton, pusl. 655.

[12]) Fulton, pusl. 660.

[13]) „Hamburger Fremdenblatt" 24. IV. 1922.

[14]) Willms, „Die seekriegsrechtliche Bedeutung der Flottestifpunkte". Berlin, 1918; Einicke, „Rechte und Pflichten neutraler Mächte im Seekriege" Tübingen 1912; Wehberg, „Seekriegsrecht" Berlin, 1915; Rolin, „Le droit moderne de la guerre" Bruxelles, 1920.11.III; Schramm, „Das Prisenrecht in seiner neuesten Gestalt" Berlin. 1913; I. H. W. Verzijl „Le droits des prises de la grande guerre" 1924; Denkschrift der Reichsmarineamts über die Verletzung neutralen Hoheitsgewässer durch Angriffe auf deutsche Kriegs- und Kauffahrteischiffe während des Weltkrieges; Schramm, „Die seekriegsrechtlichen Verhandlungen und Beschlüsse der 2. Haager Friedenskonferenz" Berlin 1909.

Trumpa naujojo Italijos baudžiamojo kodekso projekto apžvalga.

C. Beccaria davė stiprų impulsą baudžiamosios teisės mokslui. Po jo baudžiamosios teisė mokslas pradėjo smarkiai plėtotis visose kultūrinio pasaulio valstybėse, įgydamas naują filosofiškai politinį pagrindą, kuris vėlesnių mokslininkų buvo pavadintas „klasikine mokykla". Šios mokyklos autoritetas tęsėsi iki XIX šimtmečio paskutinės ketvirties. Pozityvinės mokyklos atsiradimas nusprendė pirmesnės mokyklos likimą, kuri vėliau transformavosi į vadinamąją „neoklasikinę" mokyklą, su techniškai juridine tendencija. Ši neoklasikinė mokykla turi ir eklektinės pakraipos, šiandien labai plačiai paplitusios dar ir todel, kad šiai pakraipai remti tarptautinės baudžiamosios teisės sąjungos buvo suruošta specialinė propaganda.

Daugely valstybių ši pakraipa yra praktiškai pažįstama, ir jos rėmėjas, gal geriau pasakius, kūrėjas yra žymus vokiečių juristas List su savo pasekėjais Vokietijoj: Lipmann, Exner, Kohlrausch ir t.t., Prancūzijoj—Chaveau ir Helia; Belgijoj — Servais, Gunsburg ir t.t.

Naujasis Italijos baudžiamojo kodekso projektas, kurį mes trumpai čia paanalizuosime, kaip tik rėmėsi šia teoretine kryptimi, tačiau žymiai nukrypsta nuo šios krypties ir prisiartina prie pozityvinės mokyklos nurodymų.

Praleisime tai, ką galėtume pavadinti „baudžiamosios teisės išsirutuliojimu Italijoje", nes, manau, neapsiriksime, jei pasisakysime, kad Italijos baudžiamosios teisės išsirutuliojimas beveik sutampa su bendrąja baudžiamosios teisės istorija, nors ir pradėsime nuo C. Beccarijos. Taigi, eisime prie dabartinio projekto organizacinio darbo.

Naujojo kodekso organizaciniai darbai.

Ginčai del baudžiamosios teisės reformos Italijoj tęsiami jau nuo seniai ir ypatingai pradedama daug balsų kelti, kai pozityvinė mokykla pradėjo dominuoti baudžiamosios teisės moksle. Nepamirštamas yra dar ir šiandien Italijoj paruoštasis baudžia-

mojo kodekso projektas, pasaulinio mokslininko ir naujosios mokyklos kūrėjo bei apaštalo, Enriko Ferri. Pasirodė, kad dar buvo per anksti taikyti gyvenimui šį projektą, kuris buvo naujosios baudžiamosios teisės mokslo krypties rezultatas, nes tauta dar nebuvo pribrendusi naujoms idejoms, kurios tačiau visiškai buvo subrendusios autoriaus asmenyje; todel tos idejos neprigijo ir turėjo pasilikti nuošaliai, nepritaikytos gyvenimui.

Pagaliau 1925 metais įstatymas suteikė karaliaus vyriausybei teisę modifikuoti esamąjį baudžiamąjį kokdeksą. Ypatingai jame numatoma modifikuoti bausmių sistemą, bausmių įgyvendymą, priežastis, kurios pašalina ar sumažina pakaltinamumą, recidivistų padėtį, bausmių praplėtimą, išstudijuoti efektus, kuriuos padaro bausmės atskiriems nusikaltėliams, peržiūrėti, kiek bausmės yra suderinamos su ekonominiu ir socialiniu gyvenimo faktorium, atmesti tuos straipsnius, kurie duoda progos tradiciniams klausimams kelti, ir formaliai pripažinti netinkamais.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad baudžiamojo kodekso reforma turėtų būti apribota, tačiau naujasis projektas kuria naują baudžiamąją sistemą visai naujais pagrindais.

Pagrindiniai projekto principai.

Pagrindinius šio projekto principus galime surasti kodekso autoriaus Arturo Rocco pasakytoj kalboj, pristatant projektą vyriausybei. Todel pirmiausia susipažinsime su tais principais; jie mums padės kodeksą analizuoti. Tie principai yra:

1) Panaikinti praktikoje dviejų mokyklų, t.y. juridinės ir antropologiškai-sociologinės (taip yra vadinamos dar klasikinė ir pozityvinė baudžiamosios teisės mokykla), skirtingumus, patvirtinant bendrąjį pakaltinamumo principą, pagrįstą psichiniu individumo sugebėjimu norėti, žinoti bei suprasti ir savivališkai vertinti žmogaus veiksmus, laikant todel bausmę juridine sankcija, bet priimant šalia bausmės kitas kovos su nusikaltimu priemones, kurias autorius projekte vadina „administracinėmis saugumo priemonėmis" (misure administrative di sicurezza).

2) Bausmė paliekama pagrindine funkcija: bendra nusikaltimo įspėjamąja priemone, svarbiausiu įrankiu kovoti su nusikaltimais. Greta numatomos „saugumo priemonės" (misure di sicurezza), kurių reikšmė neabejotina.

3) Sutvirtinti bausmių sistemą, ypatingai už sunkesnius nusikaltimus, nes praktikoj pasirodė, kad dabartiniame kodekse numatytos netinkamos bausmės.

4) Izoliuoti nusikaltėlį nuo visuomenės tinkamiau, negu ligšiol, t.y. laikyti jį savo žinioje tol, kol nėsame užtikrinti jo socialiniu subrendimu. Bausmės jėgą keisti „saugumo priemonėmis" visada, kai tik pastebima, kad gryna ir paprasta bei tradicinė baudimo sankcija yra neužtenkama socialiniams tikslams pasiekti.

5) Nusikaltėlio asmenį vertinti taip, kaip vieną iš pagrindinių normų, kuriomis vadovaujamasi nustatant nusikaltėliui bausmę ir saugumo priemones, o taip pat jas vykinant.

6) Suskirstyti nusikaltėlius grupėmis, remiantis praktiškais ir moksliškais šioj srity patyrimais, prie kurių prieita stebėjimo keliu ir pozityvinės mokyklos studijomis.

7) Studijuoti nusikaltėlį biologiškai, kad būtų galima jis pažinti; pažinti reikia, kad būtų galima racionališkai traktuoti; traktuoti, kad būtų galima jis pagerinti fiziškai ar morališkai; pagerinti, kad būtų galima panaudoti jį bendrai gerovei ir visuomenei užtikrinti saugumą*).

8) Suteikti teisėjui platesnę diskrecinę teisę ir ypatingai leisti laisvai pasirinkti iš įvairių bausmių tą, kuri jam atrodys tinkamesnė; taip pat duoti platesnę teisę padidinti arba pamažinti nustatytą įstatymuose bausmę savo nuožiūra. Visa teisėjas įvertina, tikrai pažinęs nusikaltėlį, jo praeitį, jo asmens charakterį, pirmykščius nusikaltimus ar nusižengimus, jo ekonomines ir socialines sąlygas ir t.t. (bausmės individualizavimas).

9) Saugoti ir ginti valstybės vidaus sutvarkymą ir jos tarptautinį bendravimą.

10) Nustatyti kai kurias valstybinių nusikaltimų formas, kurios iš dalies yra naujo—moderninio gyvenimo sutvarkymo efektas ir kurių esamasis kodeksas nenumatė.

11) Sustiprinti šeimos ir viešosios dorovės globojimą.

12) Globoti rasės sveikumą ir ateitį, draudžiant malthunizmo propagandą, įvairias autonusinuodijimo formas ir įspėjant ligų užsikrėtimus.

23) Globoti tikybinius jausmus, ypatingai katalikų kulto apeigas.

Taip bendrais bruožais atrodo naujojo Italų baudžiamojo kodekso projekto pagrindiniai principai — projekto, kurio garbė tenka jos autoriui Arturui Roccui, dabartiniam teisingumo ministeriui ir jo artimesniems bendradarbiams Projektas paruoštas per labai trumpą laiką (dvejus metus), nes be bendrosios dalies kartu išėjo ir ypatingoji.

Schematinė kodekso sudėtis.

Projektas sudėtas iš trijų knygų. Pirmojoj knygoj kalbama apie nusikalstamuosius darbus apskritai, antrojoj — apie nusikaltimus ir trečiojoj—apie nusižengimus.

Mes panagrinėsime pirmąją knygą, kurioj susipažinsime su teorine kodekso puse, nes ypatingoji dalis yra pirmosios dalies rezultatas.

---

*) Šis posakis yra profesoriaus Saporito pasakytas paskaitų metu mokykloj „Scuola D'applicazione giuridico-criminale" Romoj, kalbant apie šio kodekso projektą 1928—1929 mokslo metais.

Visas kodeksas turi 768 straipsnius, kurių 245 sudaro bendrąją dalį. Kaip matome, beveik pusė straipsnių yra skirta bendrajai daliai, o tai rodo mums, kad ypatingai kreipiama dėmesio į principinius dalykus.

Pirmoji knyga suskirstyta į septynias knygas, kurių pirmojoj kalbama apie baudžiamuosius įstatymus, antrojoj—apie bausmes, trečiojoj—apie nusikalstamuosius darbus, ketvirtoj—apie nusikaltėlį ir nukentėjusį, penktoj—apie bausmės pakeitimus, šeštoj—apie nusikaltimo ir bausmės pasibaigimą, septintoj—apie civilines sankcijas ir administracines saugumo priemones.

Baudžiamųjų įstatymų pradžia, pabaiga ir išdavimo institutas.

Projekto pirmame straipsnyje randame žinomą principą „nullum crimen nulla poena sine lege", o kitame iš eilės straipsnyje, kur kalbama apie įstatymų taikymą už padarytą tam tikru laiku nusikaltimą, randame, kad „..... jei įstatymas, kurio galiojimo metu buvo padarytas nusikaltimas ir vėlesnysis įstatymas yra skirtingi, tai taikomas tas, kuris yra naudingesnis nusikaltėliui..." Tuo būdu sekame istorine kryptimi, kad nusikaltėlio teisės vertinamos aukščiau negu visuomenės, kuri turi teisę nuo nusikaltėlio gintis. Taigi, nėsant retroaktyvumo principo, šiuo atveju taikomas retroaktyvumas nusikaltėlio naudai, o tai prieštarauja ankstyvesniems pareiškimams.

Trečiame straipsnyje randame antrą žinomą principą: „niekas negali teisintis įstatymų nežinojimu".

Straipsniuose, kurie kalba apie baudžiamojo įstatymo teorinę galią, yra nustatytas reliatyvaus eksteritorialumo principas, kuriuo eidami šalies įstatymai kartais peržengia valstybės teritorijos sienas. Apie tai pakalbėsime toliau. Šis institutas yra papildomas nusikaltėlių išdavimo institutu, numatytu 12 straipsnyje. Šiuo straipsniu nusikaltėlių išdavimas yra tvarkomas įstatymu ir tarptautinėmis konvencijomis. Apie politinių nusikaltėlių išdavimą projektas nieko nemini, todel reikia manyti, kad jei įstatyme nepažymėta apie šios rūšies nusikaltėlių išdavimo uždraudimą, jų išdavimas gali būti leidžiamas. Apskritai, šiuo klausimu paskutiniu laiku yra įvairių nuomonių, apie kurias bus galima kalbėti skyrium.

Kai del savo piliečių išdavimo, tai to paties straipsnio trečiąja dalim jie irgi gali būti išduoti, jei tai numatyta konvencijoj.

Pažymėtina dar, kad projekto ketvirtame ir penktame straipsniuose, be valstybės teritorijos nustatymo baudžiamųjų įstatymų atžvilgiu, randame tuo pačiu atžvilgiu ir pilečio sąvokos apibūdinimą. Šių dviejų sąvokų apibūdinimas turi didelės reikšmės ir padės išvengti visų kylančių šiuo atveju keblumų.

Del nusikaltimų įvykimo teritorijos atžvilgiu, įdomus yra penktasis straipsnis, kuriame pasakyta: „nusikaltimas laikomas

įvykusiu valstybės teritorijoj ne tik tada, kai jis visas padarytas valstybės teritorijoj, bet ir tada, kai jis padarytas iš dalies, arba kai įvyko toks atsitikimas, kurio išdavos yra nusikalstamasis darbas".

Šituo pasakymu nustatoma teritorialinė nusikaltimo pozicija, kuria išvengiama daug ginčų ir kitoklių procesualinių nepatogumų.

Jau esame sakę, kad del įstatymo baudžiamosios galios teritorijos atžvilgiu yra priimtas reliatyvinio eksteritorialumo principas, apie kurį plačiai yra pasakyta projekto 6-tame ir 7-tame straipsniuose. Šiais straipsniais yra baudžiamas savas pilietis arba svetimšalis, kuris užsienyje yra padaręs numatytą eilę nusikaltimų (nusikaltimai valstybei politiniu atžvilgiu, jos iždui, asmeniui ir t.t. (6 str.), iš kurių tarpo neišskiriamas, kaip matome, ir politinis nusikaltimas. Politinis nusikaltimas § 7 apibūdintas taip: „.... politiniu nusikaltimu laikomas kiekvienas nusikaltimas, kuris įžeidžia politines valstybės teises ar interesus arba politines piliečių teises. Be to, politiniu nusikaltimu laikomas bendras nusikalstamasis darbas, padarytas visiškai arba iš dalies del politinių ar socialinių motyvų". Šitoks politinio nusikaltimo apibūdinimas teisėjams sudarys daug nepatogumų, nes, kaip matome, sąvoka yra ypatingai plati ir jąja galima suprasti daugelis nusikaltimų.

Tarp kitko čia reikia apsistoti ties dalykais, kurie iš tikrųjų turi didelės reikšmės:

1) kad bendriesiems nusikaltimams, padarytiems savo piliečių ar svetimšalių užsienyje, yra panaikintas neracionalus bausmės mažinimas;

2) kad 11 projekto straipsniu pripažįstami svetimų valstybių teismų sprendimai ir, ypatingai del recidivistų, tuo būdu jiems suteikiama tarptautinė reikšmė.

Čia iš tiesų prisimintini yra Romos universiteto baudžiamosios teisės profesoriaus Longhi žodžiai, kad Italų įstatymų leidimas bus pirmasis, kuris duos naują bazę tarptautinei baudžiamajai teisei nustatyti.

Bausmės.

Kaip jau anksčiau pastebėjome, įstatymo leidėjas bausmę pabrėžė svarbiausiu įrankiu kovai su nusikaltimu ir, apskritai, turi daug tendencijos sustiprinti bausmes, ypatingai už didesnius nusikaltimus. Apie tai projekte randame išdėstyta toj pačioj pirmoj knygoj, antrame skyriuje nuo 16 iki 41 straipsnio.

Skaitant šiuos straipsnius, jaučiamas bausmės sustiprinimas, palyginti su dabar veikiančiu kodeksu. Tarp kitko grąžinama mirties bausmė, kuri labai plačiai taikoma. Visos bausmės projekte yra suskirstytos į dvi rūšis:

1) *Pagrindinės* bausmės, kurios taikomos nusikaltimams bei nusižengimams, nustatomos teisėjų sprendimais.

Pagrindinės bausmės yra:

A. *Už nusikaltimus*:

a) mirties bausmė,
b) sunkiųjų darbų kalėjimas,
c) paprastasis kalėjimas,
d) piniginė bauda (ne mažesnė kaip šimto lyrų ir ne didesnė kaip šimto tūkstančių lyrų).

B. *Už nusižengimus*:

1) areštas,
2) piniginė bauda (ne mažiau kaip dvidešimt lyrų ir ne daugiau kaip trisdešimt tūkstančių).

2) *Šalutinės* bausmės, kaip pagrindinės bausmės pasekmės, yra:

A. *Už nusikaltimus:*

a) pilietybės atėmimas,
b) turto ir kitų gėrybių konfiskavimas,
c) kai kurių viešojo pobūdžio teisių atėmimas ir t.t.

B. *Už nusižengimus:*

1) uždraudimas laikinai ar ilgesniam laikui bet-kurios profesijos.

Už nusikaltimus ir nusižengimus yra bendrų šalutinių bausmių. Pavyzdžiui, 26 straipsnyje numatyta specialinė sprendimo publikacija. Tuose įstatymuose randame ir nustatytų atsitikimų, kuriems taikomos šalutinės bausmės.

Kaip matome, bausmių tarpe randame ir mirties bausmę, kuri nebesuderinama su projekto moderniškumu. Mirties bausmę neigia ne tiktai pozityvinės mokyklos atstovai, bet šiandien jau beveik visas kultūrinis pasaulis pripažįsta ją netinkama ir barbariška priemone kovoti su nusikaltėliais. Antras dalykas, kuris labai nesuderinamas, yra turto konfiskavimas, tačiau, kaip matėme, jau tik šalutinė bausmė. Juk ši bausmė beveik liko istorijos dalyku, ir reikia manyti, kad projektą galutinai formuojant, šios dvi bausmių rūšys bus pašalintos.

Atsakingumas.

Teoriškai žiūrint, atsakingumas yra sunkiausias ir daugiausia ginčijamas punktas. Apskritai, atsakingumas gali būti dviejų krypčių: 1) moralinis — tradicionalistų teorija ir 2) socialinis ar legalinis — pozityvistų teorija. Naujasis Italijos kodeksas kaip tik šiuo atveju priėmė tradicionalistų nuostatus, t. y. „moralinį atsakingumą". 45 paragrafe pasakyta: „Nė vienas negali būti baustas už veiksmus ar apsileidimus, kuriuos įstatymas laiko nusikalstamais darbais, bet kurie buvo padaryti nesąmoningai ir be

valios (coscienza e volonta)". Nežinia kam projekto autorius veik tokį pat apibūdinimą kartoja 81 paragrafe, kuris skamba taip: „Nė vienas negali būti baustas už dalykus, įstatyme numatytus kaip nusikalstamus darbus, jei nusikaltimo metu nebuvo pakaltinamas. Pakaltinamas yra tas, kuris gali suprasti ir norėti (intendere e volere)". Nesigilindami į platesnį terminų aiškinimą, matome, kad atsakingumo formulė, išreikšta aukščiau nurodytuose straipsniuose, sutampa su pasakytu pagrindiniuose principuose nusistatymu, t. y. atmeta socialinį ir legalinį atsakingumą, siūlomą pozityvinės mokyklos, ir priima moralinį atsakingumą, būtent, atsakingi visi, kurie turi laisvą valią, sugebančią nusistatyti vienaip ar kitaip.

Del nusižengimų tas pats 45 straipsnis savo paskutinėj daly nustato, kad:„... už nusižengimus kiekvienas atsako kaip už savo sąmoningus ar savivališkus veiksmus ar apsileidimus, vis tiek, ar jie padaryti tyčia, ar per neatsargumą (doloso e colposo). Čia įdomu pažymėti tyčios, daugiau kaip noro ir neatsargumo (culpa), sąvokas, numatytas 46 straipsnyje. Jame taip pasakyta: „nusikalstamieji darbai yra: 1) tyčios darbas, sudarąs kenksmingą ar pavojingą įvykį, kuris yra veiksmo ar apsileidimo išdava ir iš kurio (veiksmo ar apsileidimo) įstatymas išveda nusikalstamojo darbo buvimą, yra veikiančiojo asmens numatytas ir norėtas, t. y. jo veiksmų arba apsileidimo rezultatas; 2) pasidaro daugiau negu norėta, kai nuo veiksmo ar apsileidimo įvyksta kenksmingas ar pavojingas atsitikimas, didesnis negu kad veikiančiojo asmens buvo norėta, ir 3) *neatsargumas* — kai įvykis, jei ir numatytas, bet nenorėtas, įvyksta del nerūpestingumo, nemokėjimo, nepritvrimo ar įstatymų ir aplinkraščių nustatytos tvarkos nesilaikymo.

Pakaltinamumas.

Kodekso autorius pakaltinamumo atsitikimus išvardija atskiruose straipsniuose; nepakaltinami yra:

1) „tas, kuris nusikaltimo metu del fizinės ar psichinės ligos nesugebėjo suprasti ir norėti (84), su pastaba 86 straipsnyje, kad emotyvumo arba aistros (passionale o emotivo) padėtis negali būti priežastis pakaltinamumui pašalinti arba sumažinti..."

2) „kas nusikaltimo metu negalėjo suprasti arba norėti del atsitiktinio pasigėrimo ar nuo „fors magiore" kylančių aplinkybių (87 str.) arba del kurtumo su nebylyste (92 str.)."

3) mažamečiai ligi 14 metų amžiaus (93 str.).

Projekte taip pat yra priimtas dalinis pakaltinamumas, kuris gali pareiti nuo dalinio pasigėrimo (87 str.), nuo dalinės fizinės ar psichinės ligos (85 str.) ir nuo dalinio kurtumo su nebylyste (92 str.). Šiais atsitikimais bausmė mažinama. Tarp priežasčių, kurios pašalina pakaltinamumą, įsidėmėtinas yra gir-

tavimas (88 str.); teisėta nepakaltinamumo priežastimi pripažįstamas visiškas pasigėrimas, pareinąs nuo „fors magiore" ir atsitiktinumo. Toliau, tame pat straipsnyje sakoma, kad tyčia nusigėrusieji baudžiami didesne bausme, jei buvo pasigėrę, norėdami padaryti nusikaltimą arba tuo būdu susidaryti lengvinančias aplinkybes. Šis straipsnis nukrypsta nuo pagrindinių principų, kuriuos užsibrėžė įstatymo leidėjas, nustatydamas pakaltinamumą, pagrįstą psichiniu individo sugebėjimu norėti, žinoti, suprasti ir savo valia vertinti žmogaus veiksmus.

Juk visiškai pasigėręs žmogus reikalingų pakaltinamumui rekvizitų negali turėti, o be to jis neturi nė sąmonės, t. y. negali nei norėti, nei suprasti, nei savo valia vertinti žmogaus veiksmų. Taigi, kuo remiantis yra baudžiami tyčia nusigėrę? Štai kur savaime iškyla socialinio arba legalinio pakaltinamumo reikšmė.

Apskritai baudžiamojo kodekso projekte randame šias girtavimo formas: atsitiktinį (87 str.), pasigėrimą tyčia (volontario) (88 str.) ir įprastą (abituale), už kurį bausmė yra padidinta.

Mažamečiai.

Mažamečių padėtis projekte ypatingai išstudijuota, todel čia plačiau panagrinėsime.

Del mažamečių nuo 14 ligi 18 metų amžiaus 94 straipsnis nustato, kad teisėjas kiekvienu atskiru atsitikimu turi nustatyti, ar asmuo yra pakaltinamas ar nepakaltinamas, t. y. ar sugeba suprasti ir norėti. Jei toks asmuo yra pakaltinamas, tai jam taikoma 66 straipsniu (jis numato bausmės švelninimo būdus del lengvinančių aplinkybių) sumažinta bausmė. Mažamečiams ligi 14 metų amžiaus taikomos saugumo priemonės (misure di sicurezza).

Mažamečių nepakaltinamumo ribos nustatytos, palyginti, iki vyresnio amžiaus, o ypatingai italams, kurie subręsta daug greičiau. Apskritai šių dienų vaikų greitesnis subrendimas yra fenomenas, kurio negalima nepripažinti.

Visa eilė koeficientų (šeima, mokykla, auklėjamieji namai, vaikų darželiai, sporto sąjungos, kinematografai, susisiekimo priemonės ir t.t.) ateina į pagalbą vaikui lavinti ir ypatingai po 12-ųjų metų.

Jei mažametis 14 metų yra „psichiškai nesveikas arba apnuodytas alkoholiu ar kitais erzinamais dalykais (kokainu, morfiju ir t. t.) ar kurčias nebylys", tai teisėjas įsako jį laikyti teismo bepročių namuose (manicomio giudiziamo).

Be šių atsitikimų, jei 14 metų mažamečio nusikaltimas įstatymais pripažįstamas ir jei, be to, jis pats pripažįstamas pavojingas, turint galvoj jo nusikalstamojo darbo svarbumą ir šeimos aplinkybes, kuriose tas mažametis yra augęs, tai teisėjas jį uždaro pataisomuose namuose (riformatorio giudiziario) arba jisai

saugojamas laisvėje (liberta vigilata) (226 str.). Tas pat taikoma ir mažamečiams nuo 14 ligi 18 metų amžiaus, kurie 94 str. pripažinti nepakaltinami. Jei toks mažametis yra pripažintas pakaltinamas, tai atlikus skirtą bausmę, teisėjas gali jį pasiųsti į pataisomuosius namus arba gali paskirti jam saugojimą laisvėje (227 str.) (liberta vigilata).

Kalbėdami apie mažamečius, prisiminsime naują šiame projekte įvestą institutą, būtent, „teismo dovanojimas-atleidimas" (pardono giudiziario), kuris taikomas tik mažamečiams. Šis institutas yra pozityvinės baudžiamosios teisės mokyklos nuopelnas. Jis šio projekto numatytas 170 str. ir taikomas tik 18 met. amžiaus mažamečiams ir už nusikaltimus, už kuriuos laisvės atėmimo bausmė yra ne didesnė kaip 6 mėnesių, o piniginė bauda ne didesnė kaip 5000 lyrų.

Tačiau šis institutas negali būti naudotas daugiau kaip vieną kartą.

Fakto ir teisės klaida.

50-tame projekto straipsnyje kaip tik kalbama apie fakto ir teisės klaidas. Šiuo straipsniu fakto klaida sudaro nusikaltimą, bet pašalina baudimą. Tačiau, kai klaida įvyko per neatsargumą ir toks įvykis įstatymuose numatytas nusikaltimu per neatsargumą, tai baudimas nepašalinamas.

Tokios pat tvarkos laikomasi, kai fakto klaida įvyksta del kito apgaulės. Tada atsakingas yra tas, del kurio apgaulės įvyko nusikaltimas (51 str.).

Teisės klaida baudimo nepašalina.

Teisėtas apsigynimas ir reikalingumo padėtis*).

Tarp kitų subjektyvinio pateisinimo atsitikimų, atsiminsime tik šiuodu: „teisėtą apsigynimą ir reikalingumo padėtį". Projektas šiuo atveju nepašalina nusikaltimo. Vis tiek tai yra nusikaltimas, nors jis padarytas ir teisėtai ginantis, bet tik nebaudžiamas tas, kuris šį veiksmą yra padaręs, verčiamas apginti savo arba kitų teises nuo gresiančio didelio ir neteisėto pavojaus (54 str.).

Tą patį galime pasakyti ir del „reikalingumo padėties," t.y. kad ši padėtis nusikaltimo taip pat nepašalina.

---

*) Šiuos terminus pavartojau vietoj dabar vartojamų „reikalingas apsigynimas ir būtinas reikalingumas", nes, mano manymu, dabartiniai terminai, kuriais norima žymėti šiuos du baudžiamosios teisės institutus, neatatinka jų dvasios; be to, negreit ir nelengvai suprantama. *Autorius.*

Redakcijos prierašas: Valstybės Tarybos Terminologijos Komisija yra nustačius šiam reikalui tokius terminus: *„būtinas apsigynimas"* = необходимая оборона ir *„paskutinis būtinumas"* = крайняя необходимость.

Projekto 56 straipsnyje pasakyta taip: „nebaudžiamas tas, kuris padarė veiksmą, būdamas priverstas gelbėti save ar kitus nuo neišvengiamo pavojaus ar nuo didelių nuostolių, kurių norėta padaryti jam ir kitam asmeniui, nebūdamas šio įvykio sukėlimo priežastis, ir kai kitos išeities nebebuvo".

Kaip matome, šie du institutai yra gražiai įstatyme apibūdinti ir vienas nuo antro atskirti.

Pasikėsinimas.

Šiuo atveju projektas visiškai prisiartino prie pozityvinės mokyklos nuostatų, ir čia man malonu konstatuoti, kad projektas nebepripažįsta klaidingo padalijimo į paruošiamuosius ir vykdomuosius veiksmus, neigdamas visas teorijas, kurių vienos reikalavo daikto pačiupinėjimo, kad būtų galima laikyti pasikėsinimu, o kitos—daikto paėmimo į rankas ir t.t. Visos tos teorijos klaidingos. Šiuo atveju, kaip ir apskritai, reikia kreipti dėmesį į nusikaltėlį. Užtenka, kad jis yra manifestavęs savo norus nusikalsti, o ar lietė jis daiktą, ar paėmė į ranką, skirtumo nesudaro.

Jei jau yra pasireiškusi jo blogos valios manifestacija, tai tas yra jau pakankamas pagrindas, kad jį būtų galima bausti ar izoliuoti. Bausmės už pasikėsinimus yra mažinamos (58 str.).

Nusikaltimų susidėjimas.

Apie tai projekte kalbama trečiojo skyriaus trečioj daly. Projektas nesilaiko esamų teorijoj šiuo atžvilgiu principų ir tiesiog nustato: „kada del vieno asmens padarytų kelių nusikaltimų reikia padaryti vienas sprendimas, tai elgiamasi nustatyta įstatyme tvarka". Toliau randame visą eilę straipsnių, kurie tiesiog nustato, kuriais atsitikimais kuri bausmė turi būti skiriama.

Pav. „Nusikaltėliui, padariusiam du nusikaltimus, už kuriuodu numatytas sunkiųjų darbų kalėjimas, taikoma mirties bausmė" (73). Toliau tame pat straipsnyje kalbama, kad jei nusikaltėlis padaręs keletą nusikaltimų, iš kurių už vieną numatytas sunkiųjų darbų kalėjimas, o už antrą arba kitus — paprastas kalėjimas arba kitos bausmės, tai taikoma sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė ir t. t.

Tuo būdu kaltinamajam visumet skiriama sunkesnė bausmė. Jei padarytas keletas nusikaltimų, už kuriuos bausmės yra, pav. paprastas kalėjimas, tai bausmės laikas sudedamas. Tačiau 77 straipsnis nustato, kad bausmė yra viena, bendra ir negali būti didesnė už žemiau nustatytas normas:

1) trisdešimt metų paprasto kalėjimo,

2) šešeri metai arešto,

3) 2000 lyrų (maždaug 1000 litų) piniginės baudos (multa) ir 40.000 lyrų piniginės bausmės (ammenda) ir t.t.

Tokios ribos nustatytos pagrindinėms bausmėms. Šalutinių bausmių ribos yra:

1) Atėmimas dešimčiai metų kai-kurių pilietinių teisių (pav. balsavimo teisės, globojimo ir t.t.). Visi atsitikimai numatyti 31 straipsnyje.

2) Uždraudimas penkeriems metams praktikuoti kurios-nors profesijos srityje, kuriai reikalingas valdžios leidimas.

Bendrininkavimas.

Projektas atmeta bendrininkų suskirstymą į vykdytojus, padėjėjus ir t.t., o tiesiog nustato: „kai keletas asmenų padaro vieną nusikalstamąjį darbą, tai kiekvienam skiriama nustatyta už tą nusikaltimą bausmė..." (107 str.).

Tačiau, teisėjui įstatymas duoda teisę, jei jis nustato, kad kurio-nors iš dalyvių bendrininkavimas yra visiškai mažos reikšmės, bausmę sumažinti (111 str.). Šis nurodymas netaikomas, jei asmuo nusipelnė šio projekto 109 str. dispozicijos, nurodančios, kuriais atvejais bendrininkų bausmės yra didinamos. Charakteringa čia prisiminti, kad kai-kurie 109 straipsnio didinantieji bausmę atsitikimai yra taikomi ir nepakaltinamiems ir nebaustiniems asmenims. Tie atsitikimai yra: 1) kai bendrininkai, ruošdami nusikalstamąjį darbą, dalyvauja pasitarimuose ir 2) kai tie, kurie naudodamiesi savo autoritetu, vadovavimu ar saugumu tai yra padarę, kad kiti asmens įvykdė nusikalstamąjį darbą.

Vertindamas aplinkybes, kurios *pašalina* bausmę, projektas skiria jas į subjektyvines ir objektyvines. Subjektyinės aplinkybės turi reikšmės tik asmeniui, su kuriuo jos turi ką bendra, objektyvinės taikomos visiems bendrininkams vienodai.

Aplinkybės, kurios *didina arba mažina* bausmę bendrininkams, yra vertinamos šitaip: visos objektyvinės aplinkybės, kurios didina arba mažina bausmę, jei kitiems bendrininkams ir nežinomos, yra vertinamos jų naudai arba nenaudai vienodai; subjektyvinė aplinkybė, kuri neatskiriama nuo kaltininko asmens ir del kurios bausmė bendrininkui didinama, šiuo atveju bausmė didinama taip pat ir likusiems bendrininkams, nors jie šių subjektyvinių sunkinančių bausmę aplinkybių ir nežinojo. Lengvinančios bausmę aplinkybės turi reikšmės tik tam bendrininkui, nuo kurio asmens jos neatskiriamos.

Šis principas turi didelės reikšmės, nes tiesiog verčia bendrininkus susidėmėti, pasirenkant bendradarbius.

Kalbėdami čia apie bendras sunkinančias ir lengvinančias bausmę aplinkybes, turime pastebėti, kad projekto autoriai šį klausimą gerai išstudijavo ir jį sistematizavo 62, 63, 64 ir kituose straipsniuose. Pastebėtina ir tai, kad del didinančių bausmę aplinkybių turi reikšmės ne tiktai padaryto nusikaltimo sunkumas, bet taip pat ir pats nusikaltėlio asmuo. Pav., jei asmuo pripa-

žintas nusikaltusiu „per tendenze instintiva“ (asmuo linkęs nusikalsti del instinktyvinės tendencijos), tai jo bausmė didinama iš 33, 60, 64, 141 str., o visuomenės saugumo priemonės jam didinamos iš 214, 218, 219, 228, 238 str. str.

Teisėjas.

Ypatinga vieta projekte suteikiama teisėjui-penalistui. Jis jau nebe paprastas ir objektyvus teismo tardymo metu vykstančių prieš jį faktų stebėtojas arba veik automatiškas įrankis, pastatytas skirti įstatymų nustatytas bausmes atskirais atsitikimais, bet figūra, sudaranti viešpataujančią jėgą per visą bylos eigą iki pat bausmę įvykdant. Jis stebi ir studijuoja nusikaltėlio asmenį, jis yra to paties nusikaltėlio vadovas ir auklėtojas.

Nuo teisėjo pareina, ar taikyti ar netaikyti saugumo priemones tam, kuris yra padaręs nusikalstamąjį darbą del fakto klaidos, už kurią, kaip matėme anksčiau, nebaudžiama (52 str.); nustatyti pakaltinamumą arba nepakaltinamumą, kai turima reikalo su mažamečiu (94 str.); nustatyti nusikaltėlio įpratimą nusikalsti tam tikrais atsitikimais (99 str.); nustatyti jo asmeninę reikšmę bendrininkavime (111 str.); paskirstyti nusikaltėlius į atitinkamas įstaigas ar kalėjimus ir t.t. ir nurodyti bausmei vykdyti būdus, pasisakyti del kalinio laikinos laisvės ir t. t. (144); taikyti gyvenime aukščiau minėtą „teismo dovanojimo-atleidimo“ (pardono giudiziario) institutą už nusikaltimus, kuriuos padaro 18 metų mažametis, kai bausmė ne didesnė kaip 6 mėnesių (170) ir t. t.

Visi šie atributai iš dalies nauji, iš dalies seni, bet turį naujos dvasios; neleidžia teisėją-penalistą kristalizuotis tiktai įstatymų žinojimu ir jų studija, bet verčia savo juridinę kultūrą papildyti bendrais antropologijos pagrindais.

Tiesa, teisėjas neturi absoliutinės laisvės nuteisti arba išteisinti, nes tas padarytų jį suverenu, bet jis turi didelę laisvę atsižiūrėti į nusikaltėlio asmens studiją ir remdamasis mokslo daviniais, nustatyti jo asmens pavojingumą visuomenės bendram gyvenimui ir tinkamai į tai reaguoti.

Nusikaltėlių klasifikacija.

Nusikaltėlių klasifikacija projekte yra didelis progreso ženklas palyginti su dabar esamais kitur baudžiamaisiais kodeksais (išskyrus Rusijos 1927 metų ir Kūbos). Nusikaltėlių klasifikacija pirmą kart apibūdinama pačiu įstatymu, ko klasikinės mokyklos atstovų nuomone nebuvo galima padaryti ir netikslu.

Nusikaltėlių klasifikacija projekte yra pagrįsta dviejų mokslininkų skelbtais pagrindais, Lombroso ir Virgilio, kuriuodu pravėrė duris į naują mokslą nusikaltėliui pažinti. Biologine interpretacija, kaip sako prof. Saporito, nusikaltėliai dalijami į dvi grupes:

A. Lombrosijoniškoji grupė (atavizmas) arba grįžtamoji linija, kuri žino: 1) „nusikaltėlį del papratimo“ (abituale), t. y. individą, kuris buvo nubaustas tris kartus už nusikaltimus, tyčia padarytus, už kuriuos bausmė padėta ne mažesnė kaip 5 metų, ir visi nusikaltimai padaryti per 10 metų (98); 2) nusikaltėlį — profesionalą (professionale), t.y. asmenį, kuris tokiomis pat sąlygomis, kaip nusikaltėlis „del papratimo“, yra nubaustas už kitą nusikaltimą ar nusižengimą ir duoda pagrindo manyti, kad paprastai gyvena tik iš nusikaltimo pelno, t.y. nemeta savo profesijos (101); 3) „nusikaltėlį su instinktyvine tendencija“ (per tendenza instintiva), t.y. tą, kuris dar nebūdamas recidyvistas ar nusikaltėlis „del papratimo“ ar nusikaltėlis — profesionalas, padaro nusikaltimą tyčia ir tuo iškelia savo instinktyvinę tendenciją nusikalsti. Su šios grupės nusikaltėliais elgiamasi dvejopai: 1) arba taikomos jiems represijos: paprastas kalėjimas, sunkiųjų darbų kalėjimas ir mirties bausmė; 2) arba pataisomos priemonės, t.y. visuomenės saugumo priemonės: darbo namai, žemės darbo kolonija ir t.t. (217 str.).

B. Virgilijoniškoji grupė, arba patologinė linija, į kurią skiriami: 1) nusikaltėlis iš „aistros“ (passionale), del kurios, kaip jau minėjome, pakaltinamumas nemažinamas (86 str.); 2) nusikaltėlis „nepilnaprotis“ (semipazzo), t.y. asmuo, kuris nusikalsdamas buvo tiek dvasia ir kūnu nesveikas, kad jo pakaltinamumas vis delto nenyksta, bet tik mažėja (85 str.), ir 3) nusikaltėlis „beprotis“ (pazzo), t.y. toks, kuris nusikalsdamas buvo tiek dvasia ir kūnu nesveikas, kad nieku būdu negalėjo suprasti ir norėti (84 str.). Šiai antrajai nusikaltėlių grupei taikomos svarbiausios priemonės taisomosios, rūpinamosios.

Už padarytus šios rūšies nusikaltėlių nusikalstamuosius darbus, už kuriuos įstatymas numato bausmę, ji visumet yra mažinama, išskyrus „aistros“ nusikaltėlį, apie kurį savo vietoje kalbėjome. Svarbiausios šiai nusikaltėlių grupei priemonės yra: „saugojimo ir rūpinimosi namai“ ir „teismo bepročių namai.“

Recidyvistas nėra matuojamas nei laiku, nei nusikaltimo forma, nei bausmės didumu, o tiesiog yra pareiškiama, kad recidyvistas yra tas, kuris vėl atkartoja nusikaltimą, t. y. padaro antrą nusikaltimą arba nusižengimą. Tai turi reikšmės tik bausmei padidinti.

Bausmės namų klasifikacija.

Pirmiausia pažymėtina, kad visi bausmės namai skirstomi į tris pagrindines grupes:

1) namai bausmei vykinti,
2) namai saugumo priemonėms vykinti,
3) teismų kalėjimai tiems, kurie dar turi būti teisiami.

Šiuo metu Italijos kalėjimų sistemoj jau buvo įvairių žemės darbo kolonijų (kas labai patogu kolonizuojant nors ir Tri-

poltianijos smėlynus) ir kitų namų, bet jie buvo pritaikomi asmenims, kaip bausmės įstaigos, o tuo tarpu nauju projektu visi tie namai bus saugumo priemonės.

Kalėjimai nauju projektu turės būti pastatyti atitinkamos architektūros, higienos ir kalėjimų mokslo pagrindais.

Saugumo priemonėms įgyvendyti numatoma: *darbo namai*, kuriuose bus laikomi nusikaltėliai, pagal jų darbo specialybę, panašiai į žemdirbių kolonijas; *rūpinamieji ir saugojamieji namai* numatomi ypatingai mažamečiams, psichiniams ir fiziniams ligoniams, alkoholikams, nervuotiems ir t. t., t. y. visiems tiems, kurie bus laikomi pavojingi, bet nepakaltinami; *teismų riformatoriumas* — mažamečiams auklėti ir pritaikyti visuomeniško bendro gyvenimo reikalavimams; *teismo bepročių namai*, kurie turi grąžinti visuomenei sveiką „nusikaltėlį beprotį; *baudžiamieji namai (teratacomi)* — t. y. namai, kurie skiriami nepataisomiems nusikaltėliams.

Apskritai, projekte stengiamasi nusmerktąjį perauklėti ir pastatyti į tinkamas gyvenimo vėžes. Lengvinamos bausmės: už sąmoningą darbštumą ir padėties supratimą, už visišką kritišką prisipažinimą, už priešteisminį nuostolių grąžinimą ir t. t. (§ 64).

Be išvardytų bausmės namų yra dar specialūs džiovininkams namai ir t. t.

Priimti yra lygtinio nuteisimo, laikinos laisvės ir atstatymo institutai.

Civilinės sankcijos.

Be bausmių ir saugumo priemonių, apie kurias plačiau vėliau pakalbėsime, projektas taip pat numato ir civilines sankcijas, apie kurias išdėstyta projekto VII-me skyriuje. Šios civilinės sankcijos turi garantuoti: a) padarytus nukentėjusiam nuostolius (187), b) materialinėms ir moralinėms reparacijoms už susidariusias tardymo metu išlaidas (191), ar už nusikaltėlio bausmės namuose gyventą laiką (190). Tam tikslui tame pat 191 str. yra tam tikras ipotekos institutas, kuriuo valstybė iš nusikaltėlio esamo ir būsimo turto visada garantuoja sau aukščiau minėtų išlaidų padengimą.

Nustatytos dispozicijos, kurios draudžia nusikaltėlio turtų perleidimą kitam, ne tiktai tada, kai nusikaltimas padarytas, bet taip pat ir prieš padarant jį, jei įrodoma, kad to turto perleidimo aktai buvo padaryti „in fraude legis“ (194, 195 ir 196).

Del turto perleidimo aktų, padarytų nusikaltus, kontragentui duodama teisė įrodinėti, kad, darydamas civilinį aktą, jis nežinojęs, kad daro jį su nusikaltėliu.

Jei matoma, kad ipotekos nepakaks arba žus garantijos, kuriomis pagrįsta pati ipoteka, tai tada galima sekvestruoti kaltinamojo kilnojamasis turtas (191).

Panašiai elgiamasi ir su civiliškai atsakingu fiziniu ar juridiniu asmeniu už padarytus nusikaltimu nuostolius, kai būta ryšio tarp kaltininko ir civilinio (fizinio ar juridinio) asmens.

Be to, 187 str. antrojoj daly yra išspręstas principinis atlyginimo klausimas už padarytą „moralinę nuoskaudą," iš kurio matyti, kad moraliniai nuostoliai turi būti laikomi, kaip ir visi kiti nuostoliai, juridine prasme, ir už juos turi būti atlyginta (materialine prasme;) šis atlyginimas yra ne kas kita, kaip civilinė sankcija; kaip civilinė prievolė atlyginimas liečia ir tuos asmenis, kurie civiliniais įstatymais turi atsakyti už padarytus kaltininko nuostolius. Atrodo, kad šios prievolės yra paveldimos, t. y. kad nepadengus nuostolių pačiam, jie pereina įpėdiniams.

Manyčiau, būtų naudinga šiems „moralinės nuoskaudos" nuostoliams nustatyti ribas, nes kiekvienas šią nuoskaudą supranta subjektyviškai.

Materialiniu atžvilgiu išlyginti ir reliatyviai nuskriaustiems asmenims patenkinti, prie kiekvieno apygardos teismo yra įsteigtos „patronatų tarybos" ir „skriaudoms atitaisyti kasos" (cassa delle ammende), kurios: turi saugoti tuos, kuriems yra paskirta „saugota laisvė;" rūpintis išėjusiais iš kalėjimo ir ypatingai rūpintis rasti darbo; rūpintis tomis neturtingomis šeimomis, kurių galvos sėdi kalėjimuose ir t. t. Kokios reikšmės turi tas dalykas, savaime suprantame. Tokį įgyvendymą viešųjų įstatymų raidoj reikia tik sveikinti, nes tuo reikalu ikišiol jei ir buvo rūpintasi, tai tik privačia iniciatyva.

Saugumo priemonės.

Iš visų sankcijų daugiausia charakteringos ir geriausiai projekte organizuotos yra „visuomenės saugumo priemonės." Jomis yra baigiama projekto bendroji dalis.

Saugumo priemonės, apie kurias kalbama 45-iuose projekto straipsniuose (200 iki 245), dalijamos: į personalines ir turto.

Personalinės saugumo priemonės savo ruožtu skirstomos į:

1) *smerkiamąsias* (detentive)—paskyrimas į žemės darbo koloniją arba į darbo namus; įdėjimas į saugojamuosius ir rūpinamuosius namus, tesmo bepročių namus ir į teismų riformatoriumą;

2) *nesmerkiamąsias* (non detentive)—saugojamoji laisvė; uždraudimas gyventi tam tikrose valstybės teritorijos dalyse; uždraudimas lankyti smukles, restoranus arba kitas viešas alkoholines vietas; uždraudimas viešojo verslo (pav. prekybos, pramonės ir t. t.) tam tikram laikui; svetimšalio išsiuntimas iš valstybės (216 str.).

Turto saugumo priemonės yra:

1) *gero elgesio kaucija*: asmuo turi įmokėti į „skriaudoms atitaisyti kasą" kauciją, ne mažesnę kaip tūkstančio ir ne didesnę kaip dvidešimt tūkstančių lyrų. Teisėjas nustato jam laiką ir elgimosi sąlygas, kurių neišpildęs asmuo nebetenka įmokėtų pi-

nigų, kurie virsta „skriaudoms atitaisyti kasos“ nuosavybe. Štai šaltiniai, kurie gali būti skiriami „skriaudoms atitaisyti kasos“ tikslams (241 str.).

2) *Specialinė konfiskacija.* Nusmerkus, teisėjas gali įsakyti konfiskuoti daiktus, kurie padėjo padaryti nusikaltimą, arba daiktus, kurie buvo nusikaltimo vaisius, jei nepriklausė asmeniui, nieko bendro su nusikaltimu neturinčiam.

Visumet konfiskuojami daiktai, kurių padirbimas, vartojimas, nusavinimas arba perleidimas sudaro nusikalstamąjį darbą, nors ir nebuvo nuspręsta konfiskuoti ir nors šie daiktai priklausė asmeniui, nieko bendro su nusikaltimu neturinčiam.

Apskritai saugumo priemonės gali būti skiriamos:

a) prieš teismo sprendimą (nubausti ar išteisinti),

b) su teismo sprendimu (nubausti ar išteisinti),

c) po teismo sprendimo (nubausti ar išteisinti).

Saugumo priemonės taikomos tiek pakaltinamiesiems, tiek nepakaltinamiesiems, neskiriant amžiaus, proto sveikumo ar kitų kurių-nors subjektyvinių sąlygų. Užtenka tiktai, kad asmuo pripažintas pavojingas (52).

Sociališkai pavojingu, 204 projekto straipsniu, laikomas „... asmuo, kuris nusikaltęs duoda pagrindo bijoti, kad gali padaryti naujų veiksmų, įstatymu pripažintų nusikaltimais...“

Kartu apibūdinamas ir skirtumas tarp saugumo priemonių „ante delictum“ ir „post delictum.“

Kadangi saugumo priemonės nustatomos asmens pavojingumo atžvilgiu, tai savaime aišku, kad jos taikomos nenustatytam terminui. Jos gali būti ilginamos ir trumpinamos ir, be to, gali būti atstatytos tam, kuris buvo paleistas, jei atrodo, kad tai reikalinga (206, 207 ir 210).

Pasak projekto autoriaus, saugumo priemonės esančios administratyvinio pobūdžio. Tačiau ne visai taip yra. Juk vienintelis skirtumas tarp dviejų baudžiamojo kodekso sankcijų (bausmė ir saugumo priemonės) yra tas, kad bausmė yra represyvinė juridinė baudžiamoji priemonė, o saugumo priemonės — preventyvinė juridinė baudžiamoji priemonė. Iš esmės abi šios baudžiamosios sankcijos turi vienintelį tikslą — apginti visuomenę nuo elemento, sudarančio jos gyvenimui pavojų. Taigi, pasakytas administracinis šių priemonių pobūdis neatitinka tikrenybės, nes, kaip matome, tiek vienos sankcijos, tiek ir antros tikslas yra vienodas: ir viena ir antra skiriama to paties teisėjo, tokia pat tvarka ir t. t.

Kaip jau minėjome, saugumo priemonės yra taikomos visiems, ir projekte taip pasakyta: „... asmens pripažinimas įpratusiu nusikaltėliu jau yra pakankamas efektas saugumo priemonėms taikyti (106 str.), t. y. paskirti į žemės darbo koloniją arba į darbo namus mažiausia trejiems metams (218), bet šios

rūšies nusikaltėliai laikomi specialiniame skyriuje, kaip numatyta 219 str., ir tuos namus parenka teisėjas, remdamasis įvairiais sumetimais.

Ta pati procedūra taikoma profesionalams ir instinktyviškai-tendencingai linkusiems nusikalsti, tiktai saugumo namuose laikymo minimumas yra skirtingas: profesionalams ketveri metai, o nusikaltėliams su instinktyvine tendencija penkeri metai.

Visi tie, kurie už nusikaltimus yra nusipelnę bausmės sumažinimą del psichinio ar fizinio sutrikimo, chroniško nusinuodijimo alkoholiu ar kitais narkotikais arba, pagaliau, del kurtumo su nebylyste, skiriami į saugojamuosius ir rūpinamuosius namus (220 str.).

Jei asmens, kaip antai: psichinio ir fizinio sutrikimo, chroniškai nusinuodiję alkoholiu ar kitais narkotikais, arba, pagaliau, kurti—nebyliai, teismo būna išteisinti, tai visada siunčiami į teismo bepročių namus (223).

223 straipsnyje numatyta tvarka taikoma ir mažamečiams 14-os metų amžiaus, kada mažamečiui taikomos tame pat straipsnyje numatytos sąlygos ir kai jis yra padaręs nusikalstamąjį darbą.

Mažamečiai, kaip jau kalbėjome, dalijami į pakaltinamus ir nepakaltinamus.

Pakaltinamiesiems gali būti taikoma ir bausmė ir saugumo priemonė, 225 ir 277 straipsniuose nustatyta tvarka.

Nepakaltinamiesiems, kurie yra padarę nusikalstamąjį darbą ir pripažinti pavojingais visuomeniniam gyvenimui, taikomos tik saugumo priemonės, 225 ir 266 str. nustatyta tvarka ir būdu.

Tačiau tiems mažamečiams, kurie yra pripažinti įpratusiais nusikaltėliais, profesionalais, instinktyvinės tendencijos nusikaltėliais ar recidyvistais, riformatoriumas yra privalomas, kaip pasakyta 228 str.

Šiuo trumpu svarbesnių projekto vietų išvardijimu būsime išsėmę pagrindinius baudžiamojo kodekso projekto principus, įdėtus bendroje kodekso dalyje.

Specialinėje projekto dalyje yra nustatyti šie principai:

1) Valstybės ir teisingumo saugojimas,

2) nustatymas ir suskirstymas nusikaltimų prieš valstybę, prieš viešąją ir teisingumo administraciją,

3) šeimos, tikybinių jausmų, asmens individualinės laisvės globojimas ir t. t., nustatant nusikaltimus prieš asmenį, šeimą, viešąją dorovę, turtą ir tikybinius jausmus;

4) visuomenės santvarkos, ekonomijos ir patikimumo viešam kreditui sutvirtinimas naujais pagrindais, numatant nusikaltimus del šių normų peržengimo.

Apskritai, reikia pastebėti, kad projekte randame kaikurių nusikalstamų darbų sąvokų praplėtimą ir visiškai naujų formų įvedimą, kurias padiktavo naujas politinis – ekonominis gyvenimas.

Del paties projekto galima būtų daug prikišti, daug kritikuoti, o tai, žinoma, būtų visiškai pateisinama, turint galvoj skirtingas politinio ir ekonominio gyvenimo sąlygas, o pagaliau, ir pačią kultūrą šioj srity. Tačiau, apskritai, turime pripažinti, kad projektas yra smarkiai pažengusio pirmyn baudžiamosios teisės mokslo raprezentantas, jau tik del to, kad ypatingo kreipiama dėmesio į nusikaltėlį, į kurį žiūrima ne kaip į laisvos valios padarinį ir nuodėmių atpirkėją, bet kaip į žmogų—ligonį, degeneratą, su visais galimais žmogaus trūkumais.

Lai būna šis projektas mums stiprus akstinas mūsų baudžiamosios sistemos reformai.

Dr. B. Kalvaitis

Svetimų teisių įtaka romėnų teisei.*)

1. Romai žlugus, liko jos kultūra, kuri veikė Romos užkariautojus. Viena romėnų kultūros šaka, teisė, tapo užkariautojų veikiančiąja teise. Formališkai romėnų teisės veikimas panaikintas tik pastaraisiais laikais, kada Europos tautos išleido savo civilinius įstatymus. Tačiau materiališkai romėnų teisės dvasia ikišiol gyvuoja ir dar, matyti, labai ilgai gyvuos.

Kol romėnų teisė veikė formališkai, tol jos mokslo uždavinys buvo rasti nuostatus, kurie tiktų gyvenimo praktikos reikalams. Atsiminkime didelius glosatorių ir komentatorių šioj srity darbus. XVII šimtm. pradžioje, įsigalėjus vadinamajai prigimtinės teisės teorijai, mokslininkai veik nustojo įdomautis romėnų teise. Ja įdomavosi tik praktikai, kuriems jos dėsniai teko taikyti teismuose.

Tik XIX-jo šimtmečio pradžioje, kada iškilo istorizmo reakcija prieš racionalizmą, vėl susidomėta romėnų teise. Garsingieji istoriškosios teisės mokyklos korifiejai Savigny ir Puchta, ypač pirmasis, pabrėžė reikalingumą tyrinėti teisę istoriškai, o ypatingai romėnų teisę, kuri buvo vienintelė gerai sistematizuota ir paties gyvenimo sukurta teisė. Savigny viename savo rašiny (Zeitschrift f. geschichtliche Rechtswissenschaft įžangoj, kuri parašyta 1815 m.) tuos asmenis, kurie siekė atsipalaiduoti nuo praeities ryšių, pavadino istoriškais egoistais. Patys istoriškosios teisės mokyklos korifiejai ir gausus jų pasekėjų skaičius, beveik mikrologiškai tyrinėdami praeitį, labai daug pasidarbavo romėnų teisės mokslui, nes surinko daug šios mokslo šakos medžiagos ir ją savo išmanymu sistematizavo. (Apie šiuos istoriškosios teisės mokyklos nuopelnus kiek plačiau esu parašęs savo brošiūroje „Istoriškoji teisės mokykla Vokietijoje — Istorizmo reakcija prieš racionalizmą“ 1929 m.).

---

*) Priv. doc. A. Tamošaičio įžanginė paskaita, laikyta 1930—X—21 d. Vytauto Didžiojo Universitete.

Tačiau istoriškosios mokyklos atstovus galima prilyginti prie ekspedicijos, kuri išvyko į senovę romėnų teisės tyrinėti ir kurią ta teisė taip sužavėjo, jog pati ekspedicija atsisakė grįžti namo. Romėnų teisė ist. teisės mok. atstovams pasirodė pats gyvenimas ir tai dar tobūlas gyvenimas.

Turėjo atsirasti naujas asmuo, kuris nuvyktų į ekspedicijos vietą ir ją iš ten parvestų namo. Neilgai trukus reikalingas asmuo atsirado. Tai buvo garsusis Rudolfas Iheringas, kuris, ilgai tyrinėdamas romėnų teisę ir istoriškosios teisės mokyklos atstovų raštus, savo dideliame mokslo veikale „Geist des römischen Rechts" priėjo visiems gerai žinomą ir plačiai vartojamą labai charakteringą išvadą, būtent: *Durch das römische Recht, aber über dasselbe hinaus* (per romėnų teisę, bet per ją tolyn).

Tačiau tiek istoriškosios teisės mokyklos atstovai, tiek Iheringas ir jo pasekėjai viso mokslo ekspedicijai privalomo darbo nepadarė, nes jie matė laiką, o nematė erdvės. Visa, ką jie rado romėnų teisėje, priėmė už gryną romėnų pinigą. Jiems daugiau rūpėjo, ar tas arba kitas teisės dėsnis dar tebegalioja, ar jis jau buvo panaikintas. Paslaptingoji romėnų „tautos dvasia" (*Volksgeist*) juos paėmė į savo nagus ir neleido pamatyti kitų teisių įtakos romėnų teisei.

2. Tik pastaraisiais laikais, nuo XIX-jo šimtmečio pabaigos iki dabar, pradėta eiti naujuoju romėnų teisės mokslo keliu, kuriuo eidami mokslininkai pradeda nušviesti romėnų teisę visai kitokia šviesa. Kodel moderniškieji romėnų teisės mokslininkai pradėjo ieškoti ir rado naują kelią? Į šį klausimą nesunku atsakyti. Mano išmanymu, štai del ko: 1. kad padarytos einant senaisiais keliais išvados nepatenkina kritiškai nusiteikusio žmogaus proto, nes daugelis esančių romėnų teisėje nuostatų yra nesuprantamų, žiūrint vien romėnų gyvenimo akimis; 2. kad naujieji atradimai suteikė daug naujos medžiagos, kuri leidžia plačiai vartoti lyginamąjį teisės metodą (*Rechtsvergleichende Methode*, kuris daug racionališkiau ir tiksliau išaiškina tūlus romėnų teisės institutus. Čia pat turiu pažymėti, kad bendrosios istorijos ir kitų mokslo šakų pakilimas labai daug padėjo ir padeda moksliškajam romėnų teisės tyrinėjimui.

1778 m. vienas Europos pirklys nusipirko iš egiptiečio vieną papirusų rietimėlį. Pasirodė, kad šiame papiruse surašytos svarbios istorinės žinios. Šiuo įvykiu susidomėjo mokslininkai, ir pradėjo važinėti mokslo ekspedicijos į Egiptą ieškoti papirusų. 1877 m. Egipto provincijoje El-Fajume atrasta labai daug papirusų, kurių daugumas pateko į Vienos ir Berlyno muziejus, o vėliau tokias ekspedicijas darė Anglijos ir kitų kraštų mokslininkai. Kaip sakiau, daugiausia papirusų rasta El-Fajumo ir Oxyrhynchoso provincijose. Atrastuose papirusuose, kurie liečia viešąją arba privatinę teisę, randame karalių ir jų vietininkų dekretų bei reskriptų, teismų protokolų, valdžios įstaigų dienynų ir kitokių aktų; taip pat privatinių asmenų skundų, įvairių pra-

šymų, pirkimo, nuomos, paskolos, depozito, laidavimo, bendrovių ir k. sutarčių, įgaliojimų, vedybų ir persiskyrimo dokumentų, testamentų ir k. k. Šiuos dokumentus tyrinėdami, mokslininkai suteikia daug naujų žinių iš romėnų teisės gyvenimo. Ir lietuviškoje literatūroje šis klausimas yra iškeltas p. Geco „Romėnų teisės orientalizacija" (Teisė, Nr. 13, 1—15 pusl.).

3. Kalbant apie svetimų teisių įtaką romėnų teisei, reikia pasakyti, kad jos maštabas iš pradžių buvo menkas, o paskui padidėjo. Įtakos didėjimas parėjo ne nuo paties laiko, kuris visados yra vienoks ir pastovus, bet nuo Romos politinės galios augimo, nuo jos ekonominių ir kultūrinių reikalų padidėjimo ir jų komplikacijos.

a) Apie *legendinio karalių periodo* teisę, apie kurią labai maža žinių teturime, ir apie svetimų to meto teisių įtaką veik nieko negalima pasakyti. Logiškai galvodami, galime pasakyti, kad ta įtaka buvo labai nežymi, nes mažutė *civitas Romana* gyveno primityvišką gyvenimą, kur beveik visus gyvenimo reikalus atlieka pati šeima savo viduje, kur visa teisinė galia ir valdžia koncentruojasi konservatyviškojo ir absoliutiškojo *paterfamilias* rankose: jis disponuoja visus šeimos asmenis ir turtus. *Paterfamilias'o*, kuris diriguoja savo valdžioje esančius asmenis ir valdo turtą, elgesį veikia tik jo paties primityviškas prigimtas moralės pajautimas ir baimė dievų. Tačiau ir šio periodo metu, be abejo, *civitatis Romanae* teisei įtakos turėjo turėti kitų, čia pat gyvenusių tautelių teisė, kuri, žinoma, buvo panaši į *civitatis Romanae* teisę. Šį dalyką įrodo tas faktas, kad tarp romėnų ir Laciumo giminių buvo *commercium*, kuris, be abejo, veikė bent daiktinę romėnų teisę. O Salpenzos mieste veikė visiškai tokios pat institucijos, kokios veikė Romoje, pavyzdžiui, *patria potestas*, *manus*, *mancipium*, globa ir patronatas, *manumissio censu* ir *manumissio vindicta*. Negalima manyti, kad šiais atsitikimais buvo paprastas romėnų teisės pritaikymas šių vietų gyventojams. Taip negalima manyti del to, kad tuo metu Roma nebuvo dar tokia galinga, kad galėtų savo teisę primesti kitiems, ir kad tuo metu dar veik nebuvo įstatymų, kuriais galima būtų primesti savo teisę: paprotys galėjo susidurti su papročiu, o iš dviejų papročių susidūrimo galėjo vienas ar kitas laimėti arba išeiti kompromisinė jųdviejų sintezė. Šiaip ar taip, dar pakartoju, veik nieko tikra negalima pasakyti apie svetimų teisių įtaką šio periodo romėnų teisei.

b) Daug daugiau galima kalbėti apie svetimų teisių įtaką romėnų teisei respublikos periodo pradžioje, kada buvo išleisti pirmieji rašyti įstatymai, kada, anot romėnų, atsirado jus scriptum. Nors tūlas mokslininkas (italas Pais, prancūzas Lembert ir k.) stengiasi užginčyti patį XII lentelių buvimo faktą, tačiau reikia sutikti su priešingo nusistatymo mokslininkų (Girard ir k.) įrodymais, kad XII lentelių buvimo faktas nėra vėliau atsiradusi legenda, o tikras istorijos faktas. Nors XII lentelių įstatymus

gallai sunaikino, tačiau jų turinys pasiliko žmonių galvose ir teisininkų raštuose, kuriais romėnų teisės tyrinėtojams pavyko nustatyti veik visiškai tikrą jų turinį. Klausimas, ar veikė svetimos teisės romėnų teisę per XII lentelių įstatymus, ar šiuose įstatymuose buvo surašyti tik anksčiau buvusioji ir veikusioji papročių teisė — jus non scriptum? Man rodos, kad greta legendos apie plebėjų revoliuciją nurodomų reikalavimų sukurti liaudies tribūnų institutą ir surašyti jau veikusią teisę reikia pastatyti reikalavimą duoti naują teisę, kuri skirtųs nuo senosios ne vien formos, bet ir turinio atžvilgiu. Aš manau, kad šioj revoliucijoj buvo nurodyta, kur naujo turinio ieškoti, nes 454 metais trijų asmenų komisija buvo pasiųsta į Graikiją susipažinti su jos teise, ypač su Solono įstatymais. Kad daug kas pateko per šią komisiją į romėnų teisę, nėra reikalo nė abejoti, nes tai paliudija pats komisijos buvimo Graikijoje trijų metų laikas ir, palyginti, labai ūmus XII lentelių parašymas (2 metai). Papročiams surašyti būtų reikėję daug daugiau laiko, ypač, kad istorija mums neparodo nė vieno žmogaus, kuris taip ūmai būtų galėjęs sukodifikuoti tautoje glūdinčius papročius. Šiam darbui būtų reikėję daug daugiau laiko. Gabus Egipto ir kitų senovės teisių tyrinėtojas Revillout, lygindamas Egipto valdovų Amazio ir Bokchario reformas su decemvirų reforma, nurodo, kad XII lentelių kūrėjai veikė, tuos pačius tikslus siekdami, ir kad tiek pirmieji, tiek antrieji siekė teisės sekuliarizaciją ir viešumą. Kaip įrodymus, kad pirmųjų sukurtoji teisė veikusi XII lentelių įstatymus, nurodo penkerių metų cenzą, vedybų coemptione būdą ir k. Be to, jis priduria, kad tuo metu, kada romėnų komisija važiavo į Graikiją susipažinti su jos įstatymais, Homeras jau buvo išpopuliarizavęs Amazio ir Bokchario reformas ir kad romėnų delegacijai tas dalykas buvęs gerai žinomas.

c) Vadinamojo *interpretacijos periodo metu*, kada tik kazuistinius ir netobūlus XII lentelių dėsnius reikėjo taikyti naujiems ir vis painėjantiems gyvenimo reikalams, teisės kūrimas ėjo daugiausia interpretacijos keliu. Interpretacijos reikalams buvo reikalingas didelis proto darbas, kuris iš pradžios buvo krivų monopolizuotas, o vėliau iš jų atimtas. Kadangi naujus teisės reikalavimus gimdydavo nauji gyvenimo reikalai, tai, savaime suprantama, interpretatoriams tekdavo teisės nuostatų ieškoti ten, iš kur kilo nauji gyvenimo reikalai; o pastarieji, kaip žinome, ėjo iš senesnės kultūros ir civilizacijos rytų tautų ir iš graikų. Šiame periode teisė buvo kuriama ir įstatymų keliu, kuris ypač pasižymėjo tuo, kad konsulams ir pretoriams buvo suteikta veik išimtinė įstatymų iniciatyvos teisė. Kadangi tuo metu švietimas ėjo iš rytų — iš helenizmo centro—Egipto, tai aukštieji valdininkai, kaip tos pačios kultūros išauginti inteligentai, buvo jos įtakoj. Šioje gadynėje dar jaunos pretoriaus institucijos sukurtoji teisė ir *jus gentium* pradėjo augti ir faktiškai susidurti su senąja teise — *jus civile* ir ją veikti.

d) *Klasikiškojo periodo* metu, kada intensyviškai varytas jurisprudencijos darbas, kada iškilo pasaulinio maštabo teisininkai Labeonas, Kapitonas, Celsas, Julionas Pomponius, Gajus, Papinianas, Paulius, Ulpianas ir k., kada buvo išleistas Karakalos įstatymas apie pilietybės suteikimą visiems Romos imperijos gyventojams, o imperija apėmė visą *orbem terrarum*, tada turėjo svetimų teisių įtaka romėnų teisei dar padidėti, nes šie teisininkai ėmė žinias iš visų galimų šaltinių ir jas taikė jau komplikuotam ekonominiam ir kultūriniam Romos valstybės gyvenimui, o per pilietybės įstatymą daugelis provincijų teisių ne tik įgijo pilnateisumą, bet dar vienas kitas jų dėsnis išstūmė metropolijos teisės dėsnius ir užėmė jų vietą.

e) Pagaliau, *Justiniano kodifikacija*, kuri yra nelyginant kokia didelė romėnų teisės sintezė ir testamentas, kuriuo jie paliko naujoms tautoms savo per ilgus šimtmečius rūpestingai sukurtą teisę, sankcionavo tai, kas romėnų teisiniame gyvenime jau buvo įsigyvenę. Vadinas — visą savo ir svetimų teisių elitą.

4. Dabar kyla klausimas, iš kur ėjo svetimų teisių įtaka romėnų teisei? Kaip aš jau vienur kitur pasisakiau, atsakymas tegali būti vienas, būtent: iš rytų, nes Romos viešpatavimo gadynėje kultūra, o su ja ir teisė ėjo iš rytų, ypač iš helenizuotų rytų. Graikų kultūra išsiplėtė viso Viduržemio jūros pakraščiais ir toliau kartu su Aleksandro Makedoniečio didžiais užkariavimais; o helenizuoto pasaulio centras pasidarė Egiptas, kurio teisė išliko gyva visą Ptolemėjų, o iš dalies ir romėnų gadynę. Žinoma, susidūrusios dvi teisės viena kitą veikė ir nuo abišališko veikimo turėjo susidaryti trečia teisė. Kai Egiptas pateko į Romos imperijos valdžią, tai dar ilgą laiką buvo tvarkomas savo teise. Kadangi pastaroji daugeliu atžvilgių buvo tobulesnė už romėnų primityvišką teisę, tai yra, ji geriau tiko labiau išsiplėtusiems ekonominio ir kultūrinio gyvenimo reikalams tvarkyti, nes rytai visais pastaraisiais atžvilgiais tuo metu buvo toliau nuėję už romėnus. Bet tuo metu Egipto teisė dar vis buvo izoliuota nuo romėnų teisės, nes romėnų teisė buvo taikoma tik Romos piliečiams. o provincijos gyveno savo nacionaline teise. Kai 212 metais Karakala išleido garsiąją *constitutio Antonina*, kuri suteikė visiems imperijos gyventojams Romos pilietybės teises, tada prasidėjo teisės suvienodinimo procesas. Šiame procese negalėjo išlikti laisva romėnų teisė nuo tobulesnės rytų helenizuotos teisės įtakos. Šią įtaką labai gražiai nusako Horatius: *Graecia capta ferum victorem cepit*", nes, nors čia kalbama apie bendrosios kultūros pergalę, tačiau reikia manyti, kad jis turėjo galvoje ir integralinę kultūros dalį — teisę; dar tiksliau graikų teisės įtaką romėnų teisei nusako prancūzų mokslininkas Reinachas, kuris sako: „... *invasion pacifique du droit grec dans le droit romain*" (Nouvelle révue historique, XVII t., 1893, 14 pusl.). (Ramus graikų teisės įsiveržimas į romėnų teisę).

5. Štai kai kurie teisės institutai, kurie rodo, kad helenizuotos teisės dėsniai buvo tobūlesni ir kad juos pasekė romėnų teisė.

Tiesioginis atstovavimas. Graikiškai-egiptiškajai teisei buvo žinomas ir labai plačiai vartojamas tiesioginis atstovavimas, per kurį vienas asmuo gali atlikti visokius teisinius veiksmus kito asmens vardu ir jo interesams atstovauti. Tuo tarpu romėnų teisė iš pradžios visiškai neprileido tiesioginio atstovavimo. Šį faktą paliudija žinomas romėnų teisės dėsnis *per extraneam (liberam) personam nobis adquiri non potest.* Romėnai tiesioginį atstovavimą leido tik kaip išimtį valdymo įgijimo srity. Gal būt, kad romėnams tiesioginis atstovavimas nebuvo taip reikalingas, nes jie turėjo savotišką savo asmens pasivadavimą per vergus. Tačiau klasikiškojo periodo metu romėnų teisėje pradėjo reikštis tiesioginio atstovavimo prileidimo tendencijos. Pačią šio atstovavimo idėją ugdė garsusis teisininkas Papinianas, kuris buvo kilęs iš provincijos ir kuris buvo stiprioje helenizuotos teisės įtakoje. Jis yra *actio quasi institoria* kūrėjas. Jo raštuose, pavyzdžiui, Fragm. Vat. 328 ir 332 randame štai ką pasakyta: *„Procurator absentis ... obligationis ... onere praetoris auxilio non relevabitur“* ir *„Procurator absentis qui pro domino vinculum obligationis suscepit onus ejus frustra recusat ...“.* Čia reikia įžiūrėti argumentum e contrario, kuris kalba už įgaliotą prokuratorių.

b) Čia pat galima nurodyti ir *longi temporis praescriptionis* institutą, kuris, pasak Berlyno ir Strasburgo papirusų, yra graikiškos kilmės ir kurio Roma ilgą laiką neįsileido; vėliau jis buvo faktiškai toleruojamas greta romėniškos *usucapio* ir buvo taikomas tik provincijoms. Iš Marciano raštų (13 § Inst. 2, 6) galima matyti, kad Septimo Severo ir Karakalos reskriptai kalba apie longi temporis praescriptio ir tuo būdu ją lyg legalizuoja; o Justinianas savo įstatymų kompiliacijoje ją visai sulieja su *usucapio.*

c) Graikiškai egiptiškoji teisė pasižymėjo savo formų paprastumu; tuo tarpu senoji romėnų teisė buvo griežtai formalinė. Pavyzdžiui, graikiškai-egiptiškoje teisėje buvo žinomas ir plačiai vartojamas paskolos institutas, kurį graikiškai vadino *daneion.* Ši paskola savo abstraktine forma ir galėjimu laisvai pereiti iš rankų į rankas yra labai panaši į vekselį, kuris būtinas prekybinėje apyvartoje ir net kitose ekonominio gyvenimo šakose. Jai buvo privaloma tik rašto forma, kuri yra pačios paskolos konstitutyvinė dalis. Kaip vekselis, taip ir daneion pavaduoja daug visokios rūšies sutarčių ir pasižadėjimų. Romėnų teisė iš pradžios težinojo vieną griežtai formališką šios rūšies aktą — *nexum per aes et libram.* Net vėlybesnė teisė reikalavo, kad sutartys būtų daromos *certis et solemnis verbis.* Justinianas, nustatydamas paprastesnę rašto formą, šiuos formalumus pašalino.

d) Sulyginę graikiškai-egiptišką teisę su senąja romėnų teise ir su ta teise, kuri yra surašyta Justiniano kodekse, mes pama-

tysime, kad pastaroji yra daug panašesnė į svetimą helenizmo teisę, nekaip į savo senąją. Pavyzdžiui, *moters padėtis šeimoje.* Graikiškai-egiptiškoji teisė moteriai šeimoje pripažino veik lygias teises su vyru, o senąja romėnų teise moteris šeimoje prilygo tik neturinčius veik jokių teisių savo vaikus. Graikiškai-egiptiškajai teisei veikiant, ši moters padėtis Romos valstybėje pakitėjo: Justiniano kodeksas moteriai suteikė veik lygias teises su vyro teisėmis. Moters teisių pakitėjimą įrodo, pavyzdžiui, *motinos teisė globoti* savo vaikus; senąja romėnų teise motina galėjo būti tik pati globojama, bet ne kitus globoti (Justinianas, 117 novelė, c. 7).

e) Graikiškai-egiptiškoji teisė dar daugiau veikė romėnų teisę *įsūnyjimo (adoptio)* srityje. Einant XII lentelių nuostatais, norint įsūnyti reikėdavo panaikinti tėviškąją valdžią (*patria potestas*). O nuo tos valdžios nė pats tėvas neturėjo teisės atsisakyti. Tai galima buvo padaryti tik per tris mancipacijas, nes tas pats įstatymas aiškiai sako, kad tėviškoji valdžia prarandama tik tada, kada tėvas tris kartus parduoda savo vaiką. Vadinas, šiam reikalui buvo reikalingas dar kitas asmuo, kuris tris kartus pirktų ir vėl tikrajam tėvui parduotų. Apskritai, senoji romėnų teisė įsūnyjimo srityje, kaip ir kitose teisės srityse, reikalavo didelių formalumų. Tačiau šiuos griežtus formalumus pamažu keitė gyvenimas ir kaimynuose esantieji pavyzdžiai. Justiniano kodeksas, pasekdamas rytų pavyzdžiu, visus įsūnyjimo formalumus panaikino: jam pakako, kad tikrasis tėvas ir įsūnytojas ateitų į teismą ir pareikštų—pirmasis, kad sutinka leisti įsūnyti savo vaiką, o antrasis, kad sutinka ir nori įsūnyti. Šie šalių pareiškimai turėjo būt įrašyti į teismo knygas. Štai ir visa įsūnyjimo procedūra.

f) Čia galima būtų nurodyti visą ilgą sąrašą romėnų teisės dėsnių, kurie yra paimti iš rytų teisės, pavyzdžiui, *konkubinatas, arra poenalis, depositum irregulare* ir k. Bet su tais dalykais arčiau susipažinsime studijuodami romėnų teisės istorijos kursą.

g) Nenurodinėdamas visos eilės konkrečių svetimų teisių įtakos romėnų teisei pavyzdžių, kurių yra daug daugiau, negu tūlas mano, čia aš turiu nurodyti labai įdomų šiuo klausimu *praetor peregrinus* institutą ir Romoje galiojusią teisės sistemą—*jus gentium.*

Antroje respublikos periodo pusėje Roma pasidarė pasaulinis centras. Į šį centrą traukė visų kraštų įvairūs verteivos, kurie sudarė naujas Romos gyvenimo sąlygas. Romos *jus civile* nesugebėjo visų naujų reikalų tvarkyti, o čia patys ateiviai atsinešė savo teisinius papročius. Atsirado reikalas tvarkyti tiek tarpusavius ateivių santykius, tiek jų santykius su romėnais. Šiam tikslui pasiekti romėnai sukūrė *praetor peregrinus* institutą. *Praetor peregrinus*, kaip ir jo vienvardis *praetor urbanus*, leido savo ediktus, kurie sukūrė naują teisės sistemą, pavadintą *jus gentium.*

Jus gentium iš pradžios veikė greta senosios romėnų *jus civile*. Pirmoji buvo taikoma peregrinams, o antroji—romėnams. Ilgainiui *jus gentium*, kaip tobūlesnė sistema, pamažu veikia civilinę teisę ir net išstumia. Apie šią labai įdomią *jus gentium* rivalizaciją su *jus civile* labai teisingai ir tiksliai kalba Pokrovski (Istorija rimskago prava, 1913, 130 pusl.). „Kadangi *jus gentium*, kuri iš pradžios buvo skirta tik peregrinų santykiams tvarkyti, buvo daug lankstesnė ir laisvesnė, tai ji pamažu pradėjo veikti tikrąją romėnų teisę. Daug peregrinų teisės nuostatų—papročio arba pretoriaus edikto keliu — perėjo į pačių romėnų apyvartą, žinoma, išstumdami grynuosius romėnų teisės institutus. *Jus gentium* buvo laboratorija, kurioje buvo perdirbamos įvairių senojo pasaulio tautų teisės normos, kurios, susidūrusios tarptautinėje arenoje, susiliejo į tarptautinį vienetą; jos jungėsi į vienetą, kad tuo būdu įkvėptų ir romėnų teisei tarptautinę dvasią".

Kada Karakala išleido jau minėtąjį pilietybės įstatymą, tai atsirado reikalas sukurti naują teisės sistemą. O *jus gentium* kaip tik ir buvo ta sistema, kuri šiam reikalui tiko ir kurią Roma priėmė.

Žinoma, negalima manyti, kad svetimų teisių įtaka romėnų teisei visados ir visur buvo betarpiška, kad romėnai ėmė ir kopijavo svetimus įstatymus ar rinko ir dėjo į savo įstatymus svetimus papročius. Dažniausiai ši įtaka ėjo tarpininkaujant bet kuriems kitiems faktoriams. Iš daugelio tokių faktorių galiu nurodyti, pavyzdžiui, graikų filosofiją, ypač teisės filosofiją, kurios patys romėnai nesugebėjo sukurti; jiems sekėsi taikyti praktikos reikalams graikų filosofų mokslą. Daugiausia pasisekimo romėnuose turėjo stoikų filosofija, kuri geriausiai atitiko romėnų kariškai - konservatyvišką charakterį. Šios srovės net atstovų randame romėnų tarpe, pavyzdžiui, Ciceronas, Seneka ir net pats imperatorius Markas Aurelius. Pažymėtina, kad jie atstovavo tik praktiškajai stoicizmo pusei, o visą kitą neigė ir laikė nereikalingu balastu.

6. Baigdamas savo įžanginę paskaitą, aš vis delto nedrįstu padaryti tokios pat išvados, kokią padarė garsingasis rytų teisės tyrinėtojas Revillout (Les origines égyptiennes du droit civil romain, 1912, 51 p.), būtent: *„Il n'est plus permis de s'isoler dans une spécialité ou chez un peuple en coupant les liens qui le rattachent aux autres, et il faut absolument rénoncer, en particulier, à voir dans les Romains les inventeurs de quoi que ce soit"*. (Nebegalima izoliuotis vienoje specialybėje arba vienoje tautoje, nutraukiant visus ryšius, kurie ją riša su kitomis tautomis; ypač reikia nusikratyti tos pažiūros, pagal kurią romėnai yra bet ko išradėjai). Pirmiausia prie šios išvados aš dar priduriu metodologinę išvadą, būtent, romėnų teisės mokslo istoriškai - sistematinis metodas turi būt papildytas lyginamuoju teisės mokslo metodu. Paskui, turiu pripažinti, kad tikrai yra buvusi rytų ir

graikų teisių recepcija ir kad tą recepciją padarė romėnai. Tačiau, mano išmanymu, vis delto tas reiškinys nesumažina romėnų teisės, kaip atskiros mokslo disciplinos vertės; taip pat nesumažina Romos teisininkų genialumo, kaip romėnų teisės recepcija moderniškose tautose nesumažina tų tautų teisės vertės ir jos mokslininkų genialumo. Teisės mokslų cikle romėnų teisei ir dabar dar turi būti paskirta garbinga ir nepriklausoma vieta.

A. Tamošaitis.

Senoji Lietuvos šeimos teisė.

I dalis. Vedybų teisė.

Įžanga.

1840 m. birželio m. 25 d. „Ukaz'as" panaikino Lietuvos Statuto veikimą etnografinėje Lietuvoje ir įvedė jo vietoje bendrą „Svod zakonov Imperii", kuris ir dabar tebeveikia didesnėje Lietuvos Respublikos dalyje. Žinoma, jis turėjo pakelti ne vieną operaciją. Einant Sen. Lietuvos Konst. § 106 (veik. Konst. § 107) iš jo paliekami galiojant tik tie straipsniai, kurie Lietuvos Valstybės Konstitucijai neprieštarauja ir nebuvo panaikinti arba pakeisti, o tokių straipsnių atsirado gana daug ir atsiranda vis daugiau ir daugiau. Pamaži belieka tik to rinkinio skeletas. Rodosi, nuostabus dalykas, kad laisvoje Lietuvoje iki dabartinio laiko, net Vytauto Didžiojo 1930 m., tebegalioja įstatymų rinkinys, kurio normos buvo dar pritaikytos baudžiavos laikams, kuris beveik nežino bendrų abstraktinių teisės principų, o daugiausia teduoda visą eilę atskirų kazus'ų, kuris yra įstatymų ir įsakymų konglomeratas, įvairių epochų ir įvairių laikų įstatymų mišinys. Apie to rinkinio civilinių įstatymų dalį (X t. 1 d.) Rusijoje buvo sakoma, kad „joje visa ko yra, tik ne civilinės teisės".

Mano nuomone, tą Svodo Zakonov gyvumą galima paaiškinti štai kaip.

Šaltiniai, kurie buvo padėti šito milžiniško Speranskio veikalo pagrindan, yra artimi Lietuvos teisės šaltinių giminės. Negalima užmiršti, kad Lietuvos įstatymų leidimas, ypač pirmesniais savo laikais, buvo Didž. Lietuvos kunigaikštijos Rusų provincijų įtakoje. Pirmas lietuvių kodeksas — Kazimiero 1468 m.—visai panašus į „Ruskaja Pravda", o apie pirmą Lietuvos Statuto redakciją 1529 m. vienas iš geriausių Lietuvos teisės istorikų prof. Danilovičius pasakė, kad „tai yra papildytas „Ruskaja Pravda" leidinys", o prof. Goetz mano (1.37), kad pirmoji Lietuvos Statuto redakcija yra tas teisės šaltinis, „kuriame „Ruskaja Pravda", nė kiek nepakeista, tebegyvuoja". Antra vertus, Lietuvos teisė

turėjo didelės reikšmės rusų teisės plėtai, pav., Lietuvos Statutas buvo svarbiausias Carọ Aleksėjo Michailovičiaus 1649 m. Statuto šaltinis.

Šitoje šaltinio giminystėj, šitoje abišališkoje statutų vieno antram įtakoje glūdi rusų Įstatymų Rinkinio gyvumas Nepriklausomoje Lietuvoje.

Noriu dabar pasakyti kelis žodžius apie bendrą mūsų krašto teisės padėtį. Jos negalima pavadinti gera. Nedideliame Lietuvos Valstybės plote dabar galioja net keturios partikuliarinės teisės.

Kauno krašte galioja rusų įstatymų rinkinys, kurio ydos privertė net Rusiją savo laiku susirūpinti jo revizija. 1910 m. pasirodė Rusijoj civ. įstatymo projektas, bet vėlesnieji istorijos įvykiai neleido šito projekto įgyvendyti.

Antra, Suvalkų kraštas, kur galioja prancūzų teisė, modifikuota Cod. civil., įvestas 1807—1815 m., jo pirmoji knyga 1826 I. 1 buvo pavadinta Lenkų Karalystės Civiliniu Kodeksu.

Trečia, Palangos pajūrio juosta, kur iki 1840 m. galiojo Lietuvos Statutas, o nuo 1864 m. veikė Pabaltijo teisė.

Ketvirta, Klaipėdos kraštas, kur galioja einant 1924. V. 8 d. sutarties 2 str., vokiečių B. G. B.

Be to, yra visa eilė Nepriklausomos Lietuvos novelų, pav., Žemės Reformos Įstatymas, kuris visai pakeitė agrarinę krašto struktūrą ir agrarinius santykius.

Žinoma, tokia marga ir chaotinė teisės padėtis Lietuvoje verčia stengtis sudaryti vieną teisę visam kraštui, verčia susirūpinti kodifikacija. Jau ilgą laiką, beveik nuo pirmųjų Nepriklausomybės dienų, galvojama apie tai; yra įvairių projektų. Yra Vakarų Europos ir yra Rytų Europos (rusų) šalininkų. Pastarieji siūlo „suprastintą (uproščennaja) kodifikaciją", kurios pagrindan būtų padėtas rusų 1910 m. projektas. Vakarų Europos šalininkai siūlo „m a ž ą r e c e p c i j ą" Šveicarų Statuto Lietuvoje.

Mano nuomone, abiejų orientacijų projektai neišsprendžia išsemiamai to dalyko. Abidvi orientacijos per daug žiūri į teorinę ir visai nekreipia dėmesio į praktišką pusę.

Nauja Lietuvos civilinė teisė turi principialiai būti lietuvių istorijos produktas, lietuvių tautos dvasios reiškinys; šita teisė turi turėti savo pagrinde senosios lietuvių teisės savybes, turi būti formuota modernine sistematika ir vainikuota naujaisiais teisės principais. Tai daugelio metų darbas, bet neišvengiamas darbas. Jis turi būti sistemingai, žingsnis po žingsnio, nepergreit, atliktas. Pirmieji paruošiamieji darbai turi būti senųjų lietuvių teisės šaltinių sistematizacija ir tyrinėjimas. Deja, dar ikišiol per maža dėmesio kreipiama į šitą darbą, dar ikišiol lietuviai negali pasigirti sistemingu savo teisės šaltinių rinkiniu, tuo tarpu kai Kijeve arba Krokuvoje beveik kasmet pasirodo mokslo veikalas apie lietuvių teisę. Žinoma, daug kas galima tuo kaltinti, bet Vytauto Didžiojo Universitetas — visų pirmiausia.

Tačiau, norint turėti tautišką statutą, šis darbas turi būti noromis nenoromis padarytas. Bet norint gerai suprasti tautos teisines pažiūras, pirmiausia tenka susipažinti su jo visuomeninio ir valstybinio gyvenimo pagrindu, būtent, su šeimos teise. Reik čia pacituoti Macijausko žodžiai: „kokia šeima, tokia tauta, tokia jos teisė“. Šeimos teisė charakterizuoja tautą, joje tauta kaip veidrodyje atsispindi. Senosios lietuvių šeimos teisės tyrimas, jos galimas sisteminimas pagal jos teisės šaltinius kaip tik yra, tiesą sakant, šio darbo tikslas. Visų pirmiausia čia duodamas trumpas vedybų teisės ir vyro bei žmonos teisinių santykių aprašymas.

Lietuvių senosios šeimos teisės bendri bruožai.

Lemiamieji lietuvių šeimos teisės plėtos faktoriai buvo: bendra istorinė, politinė ir ekonominė krašto plėta, kylanti civilizacija ir pagaliau krikščionybė. Del visų tų faktorių įtakos šita plėta ėjo tokia kryptimi, kad galime joje skirti tris laipsnius, tris periodus, kurie atitinka tris vedybų tipus: nelaisvosios, laisvosios ir tikrosios vedybos. Žinoma, sunku tiksliai nustatyti kiekvieno periodo ribos, nes šeimos teisės santykiuose liaudis yra ypatingai konservatyvi ir dažnai randame įvairiuose laikotarpiuose visų vedybų tipų pažymių, kurie tebėra užsilikę kaip bereikšmiai formalumai. Vis delto galime tiems šeimos teisės periodams paimti šiuos laikotarpius. Pirmas laikotarpis yra istorinis laikas iki Mindaugo suvienijimo 1230 m., antras laikotarpis — iki krikšto, vadinasi, iki 1386 m. ir visas laikas iki nustojant nepriklausomybės, arba visas laikas *juris scripti.*

Pirmas periodas yra nelaisvųjų vedybų periodas, grobiamųjų ir perkamųjų vedybų periodas, kuris turėjo lemiamos reikšmės vyro, žmonos ir vaikų asmens ir turto teisės plėtai senoje lietuvių šeimoje.

Antrajame periode pasirodė daug faktorių, del kurių kyla kova tarp vyro ir žmonos šeimų interesų. Del besikeičiančių ekonominių sąlygų ir civilizacijos vyro ir žmonos tarpusavio santykiuose vyksta jų emancipacija žmonos turto teisės atžvilgiu. Toliau, čia veikė dar šie faktoriai: skyrimosi laisvė, žmonos mirties galimybė nepaliekant vaikų, bendros socialinės ir politinės aplinkybės. Visi šitie faktoriai iškėlė gyvenime priešingąją pagrindinių šeimos konstitucijos santykių formą, būtent — laisvas vedybas. Tolesnėje plėtoje visi čia paminėti faktoriai, bet ypatingai materialiniai ir asmeniniai naujos, vedybų pagalba susidariusios šeimos interesai, o taip pat ir krikščionybės įtaka iškėlė tikrų vedybų mintį. Lygia greta su bendrąja lietuvių istorijos plėta vyko ir šeimos minties plėta.

Tikslus šios plėtos faktorių nagrinėjimas išeina iš šio darbo ribų; čia teturime pasitenkinti šio vykstančio proceso plėtos teisinio pobūdžio išaiškinimu.

Svarbiausios reikšmės šitam procesui turėjo sutartis. Senoji teisė leisdavo kuo plačiausiai naudotis sutartimis šeimos teisės srityje. Sutartis buvo juridinė priemonė formuoti visoms šeimos teisėms vedybų formai, vaikų padėčiai naujoje šeimoje. Sutartis įgalino pereiti nuo nelaisvųjų vedybų prie laisvų ir, pagaliau, nuo laisvųjų prie tikrųjų vedybų.

Šį darbą sudarys keturios dalys: 1) vedybų teisė, 2) vedybų turto teisė, 3) vaikai ir 4) globa. Smulkiau visi šie dalykai bus paliesti nagrinėjant kiekvieną šio darbo dalį.

Pradėsime nuo šeimos teisės pagrindo, nuo vedybų teisės.

A. Vedybų esmė.

Teisinės, specialių jungtuvių formų paremtos, vedybos, kurios griežtai skiriasi nuo šiaipjau lytinių santykių ir kurios laiduoja moteriai teisiškai tikrą vietą šeimoje, kilo Lietuvoje gana anksti.

Bet šios teisinės vedybos dar nereiškia monogamijos viešpatavimo; lygia greta su monogamija Lietuvoj tebesilaikė ir poligamijos liekanos. Pagal Hartknochą, dar VI-me amžiuje kunig. Vaidevutis[1]) uždraudė prūsams trigamiją[2]), kuri tėra vėlesnis poligamijos pavidalas. Rašytinių šaltinių metu poligamija jau griežčiausiai uždrausta; Statutas uždraudžia ją ir baudžia mirtim (III, V—22, § 4)[3]). Rašytinė lietuvių teisė težino griežtai individualines, monogamines vedybas.

Istorinėje lietuvių vedybų teisių plėtoje galime nustatyti du pagrindiniu tikslu. Senesniais laikais vedybos teturėjo išimtinai vieną tikslą — *liberorum quaerendorum causa*. Toks tikslas yra liekana tų laikų, kuriais tik gyvenimas gentimis laidavo atskiram asmeniui apsaugą. Šitokių vedybų tikslas buvo tolesnės kartos, ypatingai vyriškos kartos, pačioms gentims pratęsti. Todel ano meto vedybos buvo daugiausia bandomosios vedybos; tik sūnui gimus jos tapdavo tikros[4]).

Žengiant civilizacijai su savo dvasiniais ir moraliniais reikalavimais, kintant ekonominėms sąlygoms, vedybos ilgainiui, be gryno veisimosi funkcijos, įgyja ir *communio ad onera vi-*

---

[1]) Pagal Kojalovičių (I, 1—10) Vaidevutis gyvenęs karaliaus Valentiniano I-ojo metu, vad. IV šimtm.

Labai neįtikima, nes prūsai daug vėliau buvo atvykę į dabartinę Prūsų žemę.

[2]) Poligamijos atsitikimą randame senovės lietuvių pasakoje: „Apie jaunikli“, kur didvyris Martynas turi tris teisėtas žmonas.

[3]) III statuto redakcija, V dalis, 22 straipsnis.

[4]) Nelaisvųjų vedybų periodas. Hartknochas 179 p., Jungferis 36 p., Plosas ir Bartelis I. 688.

tae ferenda pobūdžio, bet ne jos visiška prasme, o tik asmenų santykiuose[5]). Pagaliau, rašytinių teisės šaltinių metu dvasinio ir materialinio kultūrinio progreso ir ypač krikščionybės įtakoje vedybos įgyja *communio ad onera vitae ferenda* ir turto santykiuose; lietuvių vedybos šiuo metu pasiekia tikrųjų vedybų lygmenį: jos virsta teisės pripažintu, nuolatiniu vyro ir moters bendravimu[6]).

B. Vedybų teisė.

I. Bendroji dalis.

Vedybas lietuvių tauta visumet suprasdavo kaip civilinį teisės institutą. Vedybas senovės lietuviai laikė sutartim ir sudarė joms pagrindus, kurie atitiko bendrus sutarties dėsnius.

Lietuvių vedybų teisės istorijoj galime atskirti tris laikotarpius, kurie atitinka visus tris vedybų tipus, būtent, nelaisvųjų, laisvųjų ir tikrųjų vedybų laikotarpius.

Nelaisvųjų vedybų laikotarpyje moteris, kaip tat tiksliau pamatysime žemiau, beveik daiktiškai atiduodama už atlyginimą vyrui, jos ponui, kurio asmeny visiškai išnyksta josios asmuo. Čia turime perkamųjų vedybų formą. Šiuo laikotarpiu moteris dar dažnai vyro paveržiama (per *occupatio*), pagrobiama: tat buvo grobiamųjų vedybų forma.

Antrame, laisvųjų vedybų, laikotarpy, moters ponas vis tebėra vedybų sutarties kontragentas; pati moteris teturi sutartį vykdyti. Taip tačiau teatrodo iš oro, bet iš vidaus ir pono prievartos teisės jau eina silpnyn. Moters sutikimas tekėti, kuris iš pradžių neturėjo didelės reikšmės, virsta ilgainiui antrojo periodo pabaigoj lemiamu. Šio periodo moters vedybinis neveiksnumas, kai vedybų atžvilgiu ji jau buvo teisina, šio laikotarpio pabaigoje tėra praeito laikotarpio liekana.

Tikrųjų vedybų laikotarpyje teturi reikšmės jaunųjų sutikimas. Pono leidimas šiuo metu yra antraeilės reikšmės, jo prievartos teisė visiškai išnyksta. (I—11, II—7, III—8 (15).

Vedybų akte moteris šiame laikotarpyje yra visiškai vienodų teisių kontragentas su vyru.

Įsigalėjus Lietuvoj krikščionybei, katalikų bažnyčia visaip stengėsi išstumti civilinio pobūdžio vedybas ir paversti jas katalikų tikybos sakramentu. Kanonai stengėsi visiškai užviešpatauti vedybų teisę, ypač jos materialinę pusę. Rašytinių šaltinių metu

---

[5]) Laisvųjų vedybų periodas.
[6]) Tikrųjų vedybų periodas.

katalikų bažnyčiai, įstatymams padedant, jau pasisekė, nežiūrint liaudies pasipriešinimo, teisiškai išstumti tautiškosios civilinės vedybos. Statutas paveda bažnyčiai visą vedybų teisę apskritai ir įsako lietuviams „gyventi šventose vedybose pagal Dievo ir krikščionių įstatymus" (III, V—22).

Tačiau praktiškai kasdieniniame gyvenime kanonų nuostatų nebuvo griežtai žiūrima, ir dar XVII amž. papročių teisės vedybos yra gana dažnos ir konkuruoja su bažnytinėmis vedybomis.

II. Formalinė teisė.

Rašytiniai šaltiniai, kurie kilo išimtinai jau krikščionybės metu, kitaip sakant, tuo laiku, kai vedybų teisės sritis buvo visiškai pavesta kanonams, visai neužfiksavo tautiškųjų vedybų formų ir taisyklių. Tik atitinkami posakiai, liaudies dainos, pasakos, senesnių rašytojų aprašymai, XVI ir XVII amžių papročių vedybų vaizdavimai, įgalina mus susidaryti tautiškųjų vedybų formų vaizdą. Sakytinieji šaltiniai duoda neginčijamų įrodymų, kad lietuviai, kaip ir kitos tautos, žinojo grobiamąsias ir perkamąsias vedybas; pastarosios tebuvo ankstyvesnių sutariamųjų vedybų (*Vertragsehe*) pavidalas.

Be to, kadangi konservatyvinė tautos dvasia nepaprastai atkakliai laikėsi senoviškų vedybų formų, tai labai ilgą laiką buvo užsilikusios minėtos vedybų formos tariamo grobimo ir pirkimo pavidalu.

Imkime dabar smulkiau nagrinėti minėtąsias vedybų formas.

1. Grobiamosios vedybos (Die Raubehe).

Daugelis liaudies dainų ir pasakų duoda mums įrodymų, kad senovėje ir lietuviuose moters grobimas galėjo sudaryti vedyboms pagrindą. Jau patys kalbos žodžiai: „jaunavedys", „pasavintieji", „vesti" ir t. t. įrodo tat gana aiškiai. Dar ir dabar užsilikę vestuvių žaidimai, k. a., jaunosios ir jaunikio palydovų rungtynės, vežant jaunąją, simbolizuoja šią senovišką vedybų formą. Labai galimas dalykas, kad grobiamosios vedybos buvo lygia greta su perkamomis, nes esant lietuvių vedyboms endogaminio pobūdžio, grobimas galėjo būti pavartotas arba tada, kada jaunikis norėjo vesti mergelę iš svetimos giminės, arba kada jis netesėjo užmokėti už savo jaunąją nustatytos kainos. Čia neturi reikšmės, ar grobimas įvykdavo jaunajai sutikus (vagiamosios vedybos) ar prieš jos norą (smurto vedybos): abiem atsitikimais įvykdavo grobimas. Šia vedybų forma galutiniu vedybų aktu buvo laikoma *copula carnalis*.

Pavyzdžiui, vienoj liaudies dainoje [7]) pagrobta marti skundžiasi savo broliams, randantiems ją rytą grobiko kieme, kad

---

[7]) Nesselmanas Nr. 206.

broliai pasivėlinę, kad dar vakar vakare jinai yra buvusi skaisti mergelė, o šiandien ji jau vyro gulovėlė.

Vėliau šias grobiamąsias vedybas atstoja tariamas grobimas. Apie tat pasakoja Hartknochas[8]) ir Lasicius[9]). Du jaunikio bičiuliai pagrobdavo pirma marčią, o paskui prasidėdavo derybos su jos ponu del jo sutikimo, kuris visiškai vedyboms legalizuoti buvo būtinai reikalingas. Šis tariamas pagrobimas teturi ceremonijos pobūdžio, jis tėra buvusių vedybų liekana.

Šitaip pagrobta moteris yra nelyginant trofėjus ir puošia karžygį, „kaip priešo skalpas"[10]).

Rašytinių šaltinių metu tebeįvykdavo Lietuvoj dažnų pagrobimų, bet ne senoviškojo moters pagrobimo prasme: jie tebeturėjo daugiau romantinio pobūdžio. Pagrobimas nebėra jau vedybų forma; teisiškai jis, kaip tat pažymi ir Statutas, tėra priemonė įvykdyti vedyboms, kurios tačiau, kad virstų visiškai veikiamomis, privalo dar teisiškos pabaigos.

Katalikų bažnyčia griežtai su grobiamosiomis vedybomis kovojo, ir tos kovos bei griežto, *Tridento Koncilio*[11]) nutarimo — laikyti negaliojančiomis grobiamąsias vedybas — įtakoje Statutas, kad pritaikytų daugiau bažnyčios reikalavimus gyvenimui, sudarė šiuo reikalu visą eilę nuostatų.

Formališkai — teisiškai Statutas skiria vagiamąsias vedybas nuo smurto vedybų.

Vagiamosioms vedyboms įvykus, leidžiamos vėlesnės teisinės vedybos, tik marti baudžiama tuo, kad netenka paveldėjimo teisės (III—XI,13).

Smurto vedyboms įvykus, Statutas vėl skiria: pirmiausia, ar pagrobtoji (ar taip pat išžagintoji) mergelė pasisako už grobiką — tada leidžiamos vėlesnės teisinės vedybos, ar pagrobtoji mergelė pasisako prieš grobiką — tada pastarasis baudžiamas mirties bausme. Mergelė atlyginama jo turto trečdaliu ir grįžta į tėvų namus. Tačiau, kadangi grobimai tebebuvo gan dažni, tai kad išvengtų per didelio griežtumo, įstatymas sušvelnina sakytas bausmes ir mirties bausmę tetaiko tada, kai grobikas kartoja mergelės atžvilgiu smurtą. Atitinkamai ir skundui buvo nustatytas labai trumpas laikas, būtent, vieneri metai ir šešios savaitės (I,VII—6; III XI,12—13).

---

[8]) 176 p. Nesselmanas.

[9]) 46 p. „ne ducuntur, sed rapiuntur in matrimonium veteri Lacaedimoniorum more a Lycurgo instituto rapiuntur autem non ab ipso sponso, sed a duobus cognatis. Ac postquam raptae sunt tunc primum requisito parentem consensu matrimoniam contrahitur".

[10]) M. Veberis. 206 p. Jis visiškai neigia tikrąjį moters grobimą buvus teisės istoriniu laipsniu.

[11]) Icr. 24. Cop. 6.

2. Perkamosios vedybos.

Normalinė vedybų forma[12]) senovėje buvo sutariamosios vedybos, bet kadangi pirkimas ir pardavimas buvo anuo metu tik atlyginamo įgijimo tipai, tai sutariamosios vedybos buvo iš esmės perkamosios vedybos.

Šis pirkimas buvo moters pono ir jaunikio sutartis, kuria moters ponas, remdamasis savo teise parinkti mergelei vyrą, atiduodavo ją jaunikiui už tam tikrą atlyginimą, kuris susidėdavo anuo metu iš t.v. kilnojamų turtų[13]), laikomų brangenybėmis.[14])

Atlyginimas už jaunąją buvo vadinamas: rusiškose Lietuvos srityse — „vieno"[15]), o lietuviškose (senoviškąja žodžio prasme) — kraičiu; abu posakiai pažodžiui reiškia dovanojimą[16]).

Šitie posakiai rodo vidujinį etinį šio atlyginimo tikslą — jaunikio dėkingumą už jaunosios atidavimą jam. Be to, atlyginimas už jaunąją turėjo dar ir dvejopą teisinį tikslą, būtent, pirmiausia, jis buvo simbolizuotas vedybų teisinio akto konstatavimas, o, antra vertus, pradėjus verstis žemės darbu,—materialinis atlyginimas už tokią brangią primityvinio žemės ūkio darbo jėgą.

Vedybos vyko maždaug šitaip: jaunikio pavedamas piršlys piršdavo marčią ir, jam pasisekus bei susitarus tolesnėse derybose del visų kitų klausimų, įvykdavo pats vedybų aktas: atidavimas (Leistung) ir atlyginimas (Gegenleistung), būtent, marčios atidavimas ir atlyginimas už ją „vieno — kraičiu". Vieningame akte šie momentai betarpiškai ėjo vienas paskui kitą.

Paskui marti buvo vežama namo, kur įvykdavo vieša *copula carnalis*. Pastaroji buvo tikrasis vedybų baigiamas aktas, kuris darė vedybas veikiančiomis.

Tačiau ilgainiui vieningas vedybų aktas, besiplėtojant teisės sąvokoms, suskilo į dvi jame paslėptas jo sudedamąsias dalis, virsdamas tuo būdu dviem įvairialaikiais aktais: susižiedavimu ir jungtuvėmis.

---

[12] Pagal Maksą Veberį moteris galėjo būti teisėtai įgyjama tik perkant ar išmainant. 206 p.

[13]) Pagal naujausią Vestrupo teoriją, kuri atitinka Gierkės senoviškosios dovanos neliberalumo teoriją, ši sutartis tebuvo pasikeitimas dovanomis. Vestrupas čia remiasi senoviškąja „vieno-kraičio" prasme, kuri (visai priešingai dabartinei žodžio reikšmei) yra buvusi atlyginamoji dovana už marčią. Mūsų manymu, Vestrupas per daug pabrėžia etinį momentą ir nekreipia beveik visiškai dėmesio į materialinį momentą—atlyginimą už jaunąją.

[14]) Hartknochas, 178.

[15]) „Vieno", kaip atlyginimas už jaunąją, sutinkamas šiose provincijose dar XI šimtm. Taip pasakoja (Karamzinas II, IV, 25.) vienas lenkų kronikų rašytojas, kad karalius Kazimieras, vesdamas Dobrognievą, Kijevo Didž. Kunig. Jaroslavo seserį, davė pastarajam 8 šimtus žmonių, kurie, tur būt, yra buvę 1018 m. Boleslovo nelaisvėn paimti rusai. Karamzinas ir, kas labai nuostabu, taip pat Sergiejevičius (493 p.) laiko šią Kazimiero dovaną už nekaltybę (Morgengabe). Tačiau čia yra neabejojamas atlyginimas už jaunąją, nes ši dovana buvo skiriama Jaroslavui, o ne Dobrognievai.

[16]) I. Hanuš.

a) Susižiedavimas.

Susižiedavimas arba susiderėjimas buvo sutartis del būsimojo atidavimo; tos sutarties turinį sudarydavo: iš vienos pusės —jaunosios viešpačio pasižadėjimas atiduoti jaunikiui mergelę, o iš antros—paties jaunikio pasižadėjimas atlyginti už tat viešpačiui. Šios sutarties šalys senovėje buvo moters viešpats ir jaunikis. Ilgainiui šis pasingas moters dalyvavimas ima kitėti. Iš karto tereikalingas moters sutikimas, tačiau Statuto metu jaunoji jau yra dalyvaujanti sutarty šalis: jai dabar tereikia jos viešpačio sutikimo (I, IV, 15).

Susižiedavimo sutartis ankstyvesniais laikais buvo, savo forma, abišališka realinė sutartis. Jaunikis, kad vėliau įgytų jaunąją, dovanodavo moters viešpačiui smulkių ginklų, jei jis buvo karys, jaučių, jei buvo žemdirbys, ir t.t.; moters viešpats dovanodavo panašių dovanų jaunikiui, kad gautų paskui atlyginimą už jaunąją. Rašytinių šaltinių metu sakyta sutartis virto tikra formaline sutartimi, kuri pasireikšdavo rankų sudaužimu[17]), kuris buvo susietas su žiedų pasikeitimu[18]). Susižiedavimo iškilmės buvo ruošiamos jaunosios tėvų namuose. Jos trukdavo keletą dienų, jose dalyvaudavo visi giminės ir įvykdavo ištisa eilė ceremonijų ir papročių[19]), kurie dažnai turėdavo stabmeldiško pobūdžio.

Savo teisine prasme susižiedavimas dar nėra tikras vedybų aktas.

Teisinės susižiedavimo sutarties padarinys yra dvigubas: pirmiausia, susižiedavimas sudaro tarp jaunosios ir jaunikio v. sužieduotinių santykius, sužieduotinių padėtį *(Brautstand)*, su kuria susijusios tam tikros asmeninės pasekmės: pirmiausia jaunoji tampa sužieduotine—žmona *(verlobte Frau)*, kuri turi ištikimybės ir laukimo[20]) pareigas, be to, susižiedavimo sutartis yra pasiruošimas jungtuvėms: ja įpareigojami iš vienos pusės jaunosios šalis įvykdyti jaunosios *traditio*, o iš kitos—jaunikis vesti jaunąją. Susižiedavimą panaikina jaunosios ar jaunikio mirtis arba laisvas abiejų šalių susitarimas, naikinamąja šalių sutartimi. Dovanos tokiu atveju grąžinamos. Be to, susižiedavimas gali iširti dar vienpusiškai — tik vienai šaliai atsisakius. Jeigu šalis atsisako be *justa causa*, tai antra šalis turi teisę reikalauti atlyginimo. Levickis[21]) surado XVII-ojo šimtmečio teismo aktą,

---

[17]) Jungferis 5. 28.

[18]) Žiedas minimas gana dažnai net ir senesnėse liaudies dainose, (Nesselmann Nr. 92).

[19]) Pavyzdžiui, paprotys, kai jaunavedžiai susižieduodami valgo riešutus iš vienos kraitelės, kad jų vedybos būtų vaisingos; pasak Daukanto, šitas paprotys buvo žinomas dar 1845 m. (Jungferis 28 p.).

[20]) Pasakoje „apie mergelę ir jos jaunikį" miręs jaunikis nori pasmaugti savo sužieduotinę už tai, kad ji nusidėjo savo laukimo ir gedulo pareigoms". (A. Šleicheris).

[21]) Levickis. Papročių teisės vedybos Pietų Rusijoje (rusiškose Lietuvos srityse) XVI—XVII šimtm.

kuriuo teismas priteisė jaunąją, ištekėjusią po susižiedavimo net su bažnytinėmis apeigomis už kito, atlyginti pirmajam jaunikiui už susižiedavimo sutarties neišpildymą. Susižiedavusių jungtuvės taip pat panaikindavo susižiedavimą.

b) *Jungtuvės.*

Po susižiedavimo sutartu laiku, dažniausiai rudenį[22]), įvykdavo jungtuvės. Jos yra tikrasis vedybų aktas, kuris susideda iš trijų momentų: jaunosios *traditio*, jos išvežimas ir jaunavedžių *copula carnalis*.

Traditio įvyksta iškilmingai jaunosios tėvų namuose. Jaunoji atiduodama savo viešpačio liudytojų akivaizdoj jaunikiui. Pastarasis atiduoda tada jaunosios viešpačiui „vieno", kraitį (senovine žodžio prasme), kuris ilgainiui del įvairių ekonominių ir socialinių sąlygų pavirto kraičiu dabartine žodžio prasme.

Jaunosios *traditio* teisinis padarinys yra jaunikio jaunosios išvežimas—vestuvės[23]), kurios yra ištisos eilės iškilmingų apeigų ir simbolių lydimos. Įžengiant jaunajai į jaunikio namus, privalomas dvasininko palaiminimas. Įsigalėjus krikščionybei, kad vedybos būtų visiškai teisėtos, įstatymas dar reikalavo bažnyčios dalyvavimo. Bet dar XVII šimt. krikščioniškos jungtuvės turėjo liaudyje daugiau religinės, nekaip teisinės reikšmės. Krikščioniškos jungtuvių apeigos buvo laikomos tik buvusių stabmeldiškų jungtuvių ceremonijų pakaitalu.

Parvežus jaunąją į jaunikio namus, ten buvo keliama viešа puota, po kurios įvykdavo jaunavedžių *copula carnalis* ir jaunosios nekaltybės konstatavimas.

Kojalovičius, Hartknochas, Lasicius pasakoja, kad jaunavedžiai buvo žiauriai mušami ir priverčiami viešai, daugelio liudytojų akivaizdoje, atsigulti į jungtuvių guolį[24]).

Jau labai anksti iš jaunosios reikalaujama nekaltybės. Šio reikalavimo pirmasis tikslas dar pirmajame vedybų laikotarpy buvo XVI š. noras tikrai tėviškumą (*Vaterschaf*) nustatyti[25]). Lasicius[26]) pasakoja apie vėlesnių laikų lietuvių liaudies mergeles: „Puella stricto persequitur cultro se ad impudicitiam policitantem, que duobus ante et retro pendentibus de zona tintina-

---

[22]) Kaip ir kitose žemės darbu besiverčiančiose tautose. Liaudies dainose mergelės nekantriai laukia rudens.

[23]) Jas vaizduoja Lasicius, Jungferis 35 p., 137 p. Hartknochas 179—180 p.

[24]) Dar ir dabar liaudyje sutinkami šio papročio pėdsakai. T. a. Steponiškių k. Krinčino v. jaunavedžiai po vestuvių visų giminių ir svečių iškilmingai, su muzika ir dainomis, vedami į klėtį („Lietuva" Nr. 2106).

[25]) Engelsas. 46. p.

[26]) 46 p.

bulis, nocte autem semper cum face incedit, quibus rebus monstrenter parentes, ubi sit, quid agat filia"[27]).

Jaunavedžių *copula carnalis* ir nekaltybės išmėginimu jungtuvės baigiamos. Vedybos yra tuo teisiškai įvykdytos ir pasireiškia visos jų teisinės pasekmės. Pirmajame ir dar antrajame laikotarpy, kai svarbiausas vedybų tikslas buvo genčių veisimasis, vedybas visiškai galiojančias padarydavo tik sūnaus gimimas. Ligi to laiko vedybos turėjo tik bandomojo pobūdžio[28]). Marti ligi to laiko tebenešiojo ant nuometo — vedusios lietuvių moters galvos apdangalo — žalių rūtų vainiką, nekaltybės simbolį[29]). Mergaitės gimimas neturėjo jokios reikšmės. Taip Hartknochas[30]) pasakoja apie prūsus: deswegen auch die Weiber sich dieser Worte bei Aufsetzung des Kranzes (ant nuometo) gebraucht:

„Die Mägdelein, die du trägst
Seynd von deinem Fleische[30]a) bringst
Du aber ein Knäblein zur Welt
So ist deine Jungfernschaft aus"

Rašytinių šaltinių metu šis atidėjimas išnyko, ir vedybos virsdavo veikiančiomis tuoj po jungtuvių.

III. Materialinė teisė.

Bažnyčiai ypatingai rūpėjo užviešpatauti materialinėje vedybų teisėje. Statutas užleido jai visiškai šią sritį (III. V — 22): tik bažnytinis (dvasiškas) teismas, vyskupo Teismo Rūmai, tegalėjo spręsti apie vedybų sąlygas ir jų kliūtis. Rašytiniai šaltiniai temini todel vedybų sąlygas atsitiktinai, ypatingai tada, kai jiems rūpi kanonų teisės sąlygos ir kliūtys bent kiek pritaikyti lietuvių gyvenimo reikalavimams. Taip antai, randame Statute ištisą eilę teigiamų ir neigiamų sąlygų, kurių buvimas ir nebuvimas sudaro kliūčių vedyboms. Keli *impedimenta impedientia* vedybas tetrukdo. Vis delto jau įvykusios vedybos palieka veikiančios, tik jų pasekmės yra dažnai materialiniai nuostoliai. Kiti *impedimenta dirimentia* duoda pagrindo įvykusioms vedyboms visiškai panaikinti; jų pasekmės yra taip pat bausmės.

---

27) Statuto (III, XIV — 30 § 2) numatytoji mirties bausmė abiem nevedybinių lytinių santykių dalyviams bajoruose teturėjo maža reikšmės; anuo metu bajoruose buvo pastebimas nepaprastas ištvirkimas. Purickis „Litauen" Nr. 2.

28) Tokių vedybų pėdsakų Bartelis teberado mozūruose 1864 m. (Ploss. I 688 p.).

29) (Daukantas).

30) 179 p.

30a) Įdomu. Manoma, vadinasi, kad vyro visai neturėta lytinių santykių su savo žmona(!)

1. Impedimenta impedientia.

a) Jaunosios ir jaunikio vedybinė pilnametybė.

Senovėje lietuviai vedė (tekėjo) jau ne visai jauni (-os). Primityviame ūkyje mergelė turėjo pati savo kraitį (dabartine žodžio prasme) paruošti, kas buvo susiję su daugelio metų varginamu darbu. Lasicius[31]) pasakoja, kad žemaičiuose, kur papročiai ir apeigos ilgiausiai išsilaikė, dar XV šimtm. „Virgo non ante nubit, quam triginta annos, aut minimum 24 expleat". Rašytinių šaltinių metu vedybinė pilnametybė sutampa su bendrąja pilnametybe. Statute ji yra nustatyta: vyrams 18 metų, moterims 13, o vėliau 15 (III, VI. — 1 ir kt.); čia pat įsakmiai nustatoma (III, V—9 § 2), kad „mergelei ligi vedybų turi sukakti 13 metų". Viešpačio sutikimas galėjo šią kliūtį pašalinti.

b) Viešpačio sutikimo nebuvimas.

Šios kliūties istorija siekia senovės lietuvių tautos istoriją; ji tebėra liekana tų laikų, kai mergelė buvo savo genties tekinama. Dar ligi XIV amž. lietuviai savo dukterims tekinti turėjo turėti didžiojo kunigaikščio sutikimą.

Vladimirskis — Budanovas[32]) laiko tat *ius primae noctis* pėdsaku. Tik Horodlės 1413 m. privilegija (Str. VII) suteikė lietuvių bajorams teisę[33]) „filias, sorores, consanguineas et affinas suas.... copulare (poternit) viris, iuxta beneplacitum corum voluntatis". Laudies atžvilgiu ši teisė, po įvykusios luomų diferenciacijos, perėjo ponams. Daug vėliau Lietuvoje kilo „kunigowanie" apeiga, kuri pagal Postą, Narbutą ir Šmitą[34]) rodo aiškius „*ius primae noctis*" pėdsakus.

Su „Kunigowanie" prasideda ir mergvakaris, vadinasi, paskutinis vakaras prieš vestuves. Mergvakarį tiksliai aprašo Narbutas: „Po to, kai susirinko visos mergelės, jaunoji jų lydima eina į dvarą, kur ji dainuoja dainą. Šios dainos turinys yra prašymas, kad ponas priimtų mokestį nuo jos pirmagimių. Įžengusi į pirmąsias duris, ji meta dovaną į kampą; tat ji pakartoja įžengusi į kitas duris. Šias dovanas sudaro juostos, kaspinai, kurie yra iš jos pačios dažytų vilnų numegzti, rankšluosčiai, audeklas. Po to ji puolusi ponui ir visiems esantiems daug sykių po kojų, dainuodama išeina."

Po Horodlės privilegijos įstatymas tereikalauja jaunosios viešpačio, jos tėvų, giminių ar globėjų sutikimo. Jei šie, net tė-

---

[31]) Michalo Litvanus 45 p.

[32]) Chrestomatrija 29 p.

[33]) Kuri buvo ir vėlesnių privilegijų, k. a. Kazimiero 1457 m. V. 2 privilegijos, art 10, patvirtinta.

[34]) Postas, 38 p.; Narbutas „Vilniaus savaitraštis" V. 209 p.; Šmitas 16 p. „Kunigowanie" (iš žodžio, kunigas, kunigaikštis). Pagal Eversą (70 p.) tat yra analoginga rusų „kniažne", kuri yra *ius primae noctis* ir kuris tebuvo tik kunigaikštienės Olgos panaikintas Kijeve 964 m.

vai, del savanaudiškų pagrindų neduoda jaunajai sutikimo, tai jį gali duoti jaunosios prašomos valdžios įstaigos; tik jaunoji turi būti tam pilnametė (III, V — 9 § 2)[35]). Be sutikimo tekanti jaunoji netenka savo kraičio ir paveldėjimo teisės (I, IV— — 10 ir 11; III, V — 8 ir kt.).

c) Luomų skirtumas.

Senovėje, kai tebeviešpatavo luomų lygybė, apie šitokias kliūtis, žinoma, negalėjo būti nė kalbos. Net pirmosios redakcijos Statutui dar nerūpi šis klausimas. Viename XVI šimtm. pradžios akte[36]) bajoras Lavrinas Janovičius skelbia gana šaltai: „Buvo dvi sesers: viena, mano uošvė, ištekėjo už bajoro, kita— už prasto luomo žmogaus". Tik antroji Statuto redakcija, o ypatingai trečioji, stengiasi sutrukdyti vedybas tarp nelygių luomų asmenų, nes tuo metų luomų diferenciavimas jau buvo visiškai įvykęs. „Jei bajorų kilmės moteris išteka už prasto luomo žmogaus, tai netenka visų savo tėvo ir motinos turtų". (III, V—12). Tokia bausme buvo baudžiama ir bajorų kilmės našlė.

d) Tikybų skirtumas.

Disparitas cultus — kliūtis vedyboms yra krikščionybės laikų reiškinys. Katalikų bažnyčia stengiasi įsivyrauti mišrioje pravoslavų — katalikų Lietuvos valstybėje. Jos įtakoje Horodlės 1413 metų privilegija įsako, kad Lietuvos bajorų kilmės moters laisvai *„copulare poternit"*, bet *„viris duntakat catholicis."* Kronikų rašytojas Stryjkovskis pasakoja, kad „Vladislovas Jogaila, susirinkęs su savo broliais Vilniuje, įsakė, kad vedybos tarp rusų pravoslavų ir lotynų bažnyčios pasekėjų negalioja tol, kol rusas ar rusė nepereis į lotynų bažnyčios prieglobstį"[37]). Politiškai ši kliūtis buvo mišrioje valstybėje labai žalinga ir, kaip rodo aktai, praktiškai jos labai mažai buvo paisoma, kol pagaliau 1563 m. VI — 7 d. Vilniaus privilegijos ji visiškai buvo panaikinta. Panašios vedybos įvykdavo Lietuvoj ir vėliau; jos sutinkamos, pavyzdžiui, dar 1778 metų aktuose.

e) Našlės laukiamasis laikas.

Gilioj senovėj lietuviai į antrą našlės ištekėjimą žiūrėjo absoliučiai neigiamai, nes, atsiradus vaikams, vedybų tikslas—vaikų gimdymas — buvo jau pasiektas. Apie bevaikę našlę pasakoja

---

[35]) Tą patį įsako Černigovo ir Poltavos gubernijoms „Svod Zakonov" X t. 1 d. 7 str. Kompetentinga įstaiga yra teismas.

[36]) Lappo 239 p.

[37]) Maciejowski IV, 373 p.

Hartknochas[38]): „Kai moteriai mirdavo vyras ir ji neturėdavo su juo vaikų, tai jauni berniokai lankydavo ją tol, kol ji vaiką pagimdydavo[39]), paskui ji virsdavo vaidilute, ir toliau ugnies bausmės baime jai buvo draudžiami santykiai su vyrais". Tuo pat laiku našlei buvo paskirtas 8-ių dienų gedulo laikas[40]).

Vėlesniais laikais našlė galėjo vėl tekėti, bet turėjo tik laukiamojo laiko laikytis. Statutas įsako, kad našlė tik po 6-ių mėnesių po savo vyro mirties gali vėl tekėti, šiaip ji netenka savo „vieno" ir turi dar pabaudą savo vyro giminėms mokėti (III, V—13). Įstatymas, kaip jis pats pasisako, nori tuo apsaugoti mirusio vyro garbę ir įgalinti neabejojamai nustatyti vaikų kilimą.

2) Impedimenta dirimentia yra:

a) „Ligameno" (bigamijos) kliūtis.

Kaip jau matėme aukščiau, ligi Vaidevučio Lietuvoj viešpatavo poligamija[41]). Toliau jau įsigali monogamijos principas. Statutas del bigamijos laiko vedybas neveikiančiomis ir baudžia nusikaltusį mirties bausme (III, V—22).

b) Cognatio ir *affinitas.*

Senesniais laikais ši kliūtis buvo lietuviams visiškai nežinoma. Monogaminės vedybos vyko tarp artimiausių giminių. Vienoje labai senoje, mitų laikais kilusioje, liaudies dainoje[42]) mėnuo, saulės[43]) vyras, gyvena su aušrine, jų abiejų dukterim. Pasakoje „Apie gražiąją karalaitę" karalius, neradęs tokios gražios moters, kaip kad buvo jo pirmoji žmona, nori vesti savo dukterį, kuri buvo labai panaši į jo žmoną. Hartknochas[44]) pasakoja, „kad senovės prūsai savo vedybose visiškai nepaisė giminystės ir vesdavo taip pat ir giminės; niekas, be tikrosios motinos, nebūdavo išskiriamas". Dar XIII šimtm., pasak Hartknocho, lietuviuose, tėvui mirus, sūnus vesdavo savo pamotę. „Tat buvo ne tik prūsuose, bet taip pat ir lietuviuose senovėje, dar pagonybės metu, buvo leidžiama pamotė vesti".

Krikščionybei įsigalėjus, bažnyčia nustatė impedimenta dirimentia publica: Cognatio naturalis, legalis et spiritualis; affinitas legitima et illegitima.

---

38) 178 p.
39) Priešistorinės motinos teisės pėdsakai (Veberis 203) ir...
40) Hartknochas 178.
41) Hartknochas rašo, kad Prūsai dar ligi vokiečių Ordenui atvykstant, (vad., ligi XIII šimtm.) turėjo po daug žmonų. 175 p. t t. Mūsų manymu, tat buvo ne teisėtos žmonos, bet vergės.
42) Rėza N 27.
43) Šleicheris.
44) 175 p. ff.

Šios kliūtys sunkiai užgulė liaudį. Buvo beveik negalimas daiktas nustatyti giminystę ligi aštunto laipsnio. Tat, tiesą sakant, nelabai ir rūpėjo. Dlugoš ir Stryjkovskis[45]) pasakoja apie lietuvius ankstyvesnės krikščionybės metu, kad jie: „nežiūrėdami Dievo įsakymų veda gimines, svaines ir t. t.“[46]). Tas pats Dlugoš piktinasi, kad Vladislovas Jogaila, nežiūrėdamas *cognatio spiritualis*, vedė savo krikšto motiną, lenkų karalaitę Jadvygą.

Vėlesniais laikais Statutas (III,V — 22) numato nusidedantiems atitinkamoms kanonų teisės normoms griežtas bausmes: vedusieji išskiriami, jų vaikai laikomi pavainikiais. Jie netenka pusės savo turto, vyras netenka garbės. Net jei panašios vedybos įvyko del nenusikalstamo giminystės laipsnio nežinojimo, kuris turėjo būti įrodytas liudytojų ir priesaika, — vedusieji išskiriami, bet vaikai nelaikomi pavainikiais.

c) *Vedybų pasekmės.*

Vedybos, tiek senesniais, tiek ir naujesniais laikais, turėjo dvejopų teisinių pasekmių: pirmiausia, liečiančių vedusių asmenį ir, antra, jų turtą.

1. Asmeninės pasekmės.

Teisinė moters vieta vedybose kinta istorijos eigoje daug sykių. Ši vieta bendrais bruožais — nes griežtos laiko ribos labai sunku nustatyti — dalijama į tris periodus, kurie, kaip jau minėta, sutinka su trimis pagrindiniais vedybų tipais.

Pirmajame, nelaisvųjų vedybų laikotarpy, moteris pereina visiškai į savo vyro namus ir nutraukia visus ryšius su savo senąja šeima. Ji visiškai pasiduoda savo vyro viešpatavimui ir neturi jokio teisinio subjektyvumo. Vėlesniais šio laikotarpio laikais vyro viešpatavimas turi daugiau globojamojo ir ginamojo pobūdžio.

Antrajame, laisvųjų vedybų laikotarpy, moteris teisiškai pasilieka savo senojoj šeimoj, nors ir pereina faktinai į vyro šeimą. Civilinės teisės atžvilgiu moteris tampa savaiminga, nepriklausoma, ji išeina iš vyro viešpatavimo ir yra vedybose visiškai lygi su juo.

Trečiame, tikrųjų vedybų laikotarpy, moteris yra vyro gyvenimo draugė. Šiame laikotarpy Lietuvoj viešpatauja visiška vyro ir žmonos teisių lygybė. Jų vedybinės, moralinės ir teisinės pareigos susilygina. Žmonos asmuo civilinės teisės atžvilgiu tampa visiškai laisvas ir savaimingas (III, V—9), ji yra veiksni veikimo, pareigų ir įsakymo atžvilgiu, ji gali nevaržoma dalyvauti įvairiose sutartyse, ji turi aktyvinę ir pasyvinę proceso teisę, ji stoja

---

[45]) Lietuvos–Lenkijos kronikų rašytojai.
[46]) Macieiowski T. IV. 379 p.

teisme, gina ten pati savo teises ir reiškia pretenzijas; jos vyras, kad galėtų jai teisme atstovauti, turi turėti jos įgaliojimą[47]).

XVI-ame šimtm. Lietuvos bajorų moters aktingai dalyvavo krašto politiniame gyvenime. 1569 m. apygardos teismų dalyvių vardų sąrašuose randame ir moterų vardų. Tų pačių metų sąrašuose tarp asmenų, gavusių asmeninių didžiojo kunigaikščio pakvietimų į „Valny Seim" paruošiamąjį seimą, randame ir Pani Vojevodinoje Vitebskoje (Ponia Vitebsko vaivadienė) ir Pani Starostinoje Kovenskoje (Ponia Kauno starostienė[48]).

Šie trys periodai atsispindi ir svarbiausiose vedybų moralinio ir teisinio pobūdžio pasekmėse, būtent, vyro ir žmonos ištikimybės pareigoje.

Pirmajame laikotarpyje lietuviai, kaip tat matoma iš liaudies pasakų ir dainų, žiūri visai abejingai į savo žmonų vedybų laužymą. Taip pat šitą laiką atitinka Pufendorfo[49]) pastaba del lietuvių, kad jie esą visiškai abejingi savo žmonų vedybų laužymui.

Antrajame laikotarpyje vedybų laužymas yra iš principo jau labai sunkus nusidėjimas. Įstabus čia tas dalykas, kad ištikimybės pareiga buvo uždedama ir vyrui ir žmonai. Del šio laikotarpio Hartknochas[50]) rašo: „vyras ir žmona gyveno dorai; jei jie sužinodavo, kad kas-nors iš jų (vis tiek, ar vyras ar žmona) vedybas yra sulaužęs, tai tas būdavo, toli nuo dievų, nuo Ramovės[51]) miesto ir nuo kitų šventų vietų, sudeginamas, jo pelenai buvo išsklaidomi".

Trečiajame laikotarpyje viešpatavo nuomonė, kad „adulteria furta, peruiria talia sunt crimina, que nemo non putet acerrimis poenis esse iniudicanda[52]).

Statutas vedybų laužytojus baudžia mirties bausme (III, XIV—30 § 1).

Statutas tiesiog liečia tik moters vedybų sulaužymą, bet netiesiog ir vyro, nes Statutas apskritai labai smarkiai baudžia nevedybinius lyties santykius (III, XIV—30 § 2)[53]).

Su ištikimybės pareiga yra glaudžiai susijęs vedybų pareigų pildymas. Pirmajame laikotarpyje vyras galėjo paprastai žmoną tam priversti, jis buvo jos valdovas ir viešpats. Bet dar ir apie antrąjį laikotarpį Hartknochas[54]) rašo: „Kad vyrai nebūtų ver-

---

[47]) Viename 1506 m. II—22 akte randame: Ponas Rapolas Prokulis I parodė teismui savo žmonos, Hannos Fedorovnos, „moc zupolnuju" — įgaliojimą atstovauti jai teisme. Lappo.

[48]) Lappo 345 p.

[49]) 858 p.

[50]) 178 p.

[51]) Šventasis lietuvių miestas, kur gyveno vyriausias dvasininkas (Krivų-krivas); dabar ten yra Romsdorfo k., R. Pr. Voigt T I 160 p.

[52]) A. F. Modreuius I, II, C X

[53]) Praktiškai, tačiau, buvo visai kitaip. Taip, pasiuntinys F. Ruggieri 1556 m. rašo apie lietuvių bajorus: dorų moterų labai reta, netrūksta taip pat viešų paleistuvių. J. Purickis „Litauen" 1917 Nr. 2.

[54]) 178 p.

čiami svetimoteriauti, buvo labai griežtai reikalaujama iš moterų, kad nė viena jų nedrįstų atsisakyti savo vedybų pareigą pildyti, šiaip, ją buvo galima sudeginti".

Del šios pareigos pildymo iš vyro pusės nerandame nieko tikra, bet reikia manyti, jog ir šiuo atveju su juo, kaip ir vedybų sulaužymo atveju, buvo elgiamasi lygiai kaip su moterim.

Trečiame laikotarpyje ši sritis visiškai pavedama kanonų teisei; ji niekur šaltiniuose nebenagrinėjama.

Iš kitų vedybų asmeninių civilinės teisės trečiojo periodo pasekmių paminėtinos šios:

1. Vyro ir žmonos gyvenama vieta yra bendra. Marčios išvežimas į vyro namus sudarė visose vedybų formose vieną iš svarbiausių momentų. Pirmajame laikotarpyje moteris visiškai atsiskirdavo nuo savo šeimos ir pereidavo į vyro šeimą[55]). Laisvųjų vedybų laikotarpyje moteris palieka vyro šeimai teisiškai svetima, bet priklauso jai faktiškai. Tikrosioms vedyboms, del vedybinio sugyvenimo, bendro vyro ir žmonos gyvenimo ideja turėjo ypatingai didelės reikšmės.

Del gyvenamosios vietos skirtingumo paminėtina ir vyro atstovavimo pareiga. Tai yra pėdsakas senovės laikų, kada namų viešpats atsakydavo už visų savo namų bendruomenės dalyvių nusižengimus. Pagal Statutą (III, IV—49), vyras savo nusižengusią žmoną turi pristatyti teismui, šiaip, jis pats atsako. Apskritai rašytiniai šaltiniai neigia abipusišką vyro ir žmonos atsakomybę (I. 1—7 i. k.).

2) Moteris priklauso savo vyro luomui (III, III—20 § 1). „Ištekėjusi už bajoro prastojo luomo moteris tampa bajore". Pirmosios Statuto redakcijos nustatymas, kad „vergę vedęs, pats vergu tampa" (I,XI—12), gali būti aiškinamas ponų interesais, bet svarbiausia jis yra griežta įstatymų leidėjų priemonė Lietuvos visuomenės diferenciavimo metu; vėlesnės Statuto redakcijos šio nustatymo, kaip teisingai pažymi lenkų istorikas Lelevelis, nebepažįsta. Diferenciavimas tuo metu jau buvo visiškai įvykęs.

3) Moteris prijungia prie savo mergiško vardo savo vyro vardą. XVI amžiaus dokumentuose moters vardas šitaip atrodo; Pani Hanna, Theorodovna Kiškova, Mikolaevna Radsivilovna — Ponia Hanna, Theodoro Kiškos žmona, Mykolo Radvilos duktė.

2. Vedybų turto teisės.

Smulkiau šis dalykas bus apsvarstytas kitame straipsnyje.

---

[55]) Pirmojo laikotarpio liaudies dainose teberandame vadinamosios Bina — vedybų pėdsakų: vyras, kuris negalėjo sumokėti atlyginimo už savo jaunąją ar jos pagrobti, įeidavo į moters namų bendruomenę, arba tam, kad savo žmoną atidirbtų (tarnaujamosios vedybos), arba tapdavo nuolatiniu tos bendruomenės dalyviu. (M. Veber 203 p.). Ir trečiame laikotarpyje, kaip matyt iš teisės šaltinių (pvzd., Seimo posėdis 1554 m.—II—11), vadinamosios Bina — vedybos yra gana dažnos.

[56]) Pas Lappo.

D. Vedybų panaikinimas.

Normaliniu būdu vedybas panaikina vyro ar žmonos mirtis. Bet tat gali įvykti taip pat vyrui ir žmonai persiskyrus.

Pirmiausia, įstatymo keliu — kada vyras ar žmona paskelbiami esant už įstatymų (Friedlos); Statuto yra įsakmiai nustatyta (III, XI—5), kad „vyvolanec'o"[57]) žmona turi būti laikoma našle. Be to, pirmojo ir antrojo periodo metu galima buvo persiskirti abiejų — vyro ir žmonos—noru (*divortium*), arba katro vieno noru (*repudium*).

Pirmojo laikotarpio metu vyras, jei tik jis jokios sutarties nevaržomas, turi laisvą išsižadėjimo (*Verstossungsrecht*) teisę. Antrojo periodo metu — tam turi būti teisėto pagrindo. Tokiu pagrindu buvo: neištikimybė, nevaisingumas[58]) ir žiaurus elgesys. Kaltajai šaliai tekdavo materialiniai nuostoliai ir sunkios viešosios bausmės.[59]) [60])

Trečiame laikotarpy trečioji Statuto redakcija, įsakydama, kad vyras ir žmona tebūtų skiriami „išimtinai kanonų teise ir bažnytiniuose teismuose", visiškai paveda materialinio ir formalinio skyrimosi teisę bažnyčiai.

Civiliniam teismui beliko skyrimosi pasekmių normavimas: tat liečia turto santykius, santykius su vaikais ir pabaudas (III, V—20 ir 22). Bažnytinis teismas turėjo arba panaikinti vedybas del *impedimenta dirimentia*,[61]) arba įsakyti skirtis, *separatio quoad thorum et mensam*, kas visiškai atitiko katalikų bažnyčios vedybų neliečiamybės mokslą.[62])

L. Veržbavičius.

Literatūra.

1. *Prof. A. Alekna.* Lietuvos istorija.
2. *A. W. Kojalowicz.* Historia Lithuaniae. 1650—59.
3. *V. Jungfer.* Alt-Litauen. Leipcig. 1926.
4. *Antonovič* Očerki istoriji velikavo kniažestva litovskavo.
5. *J. J. Lappo.* Velikoje kniažestvo litovskoje vo vtoroj polovinie XVI stolietija, s priloženijami. Jurjev 1912
6 *Chr. Hartknoch.* Alt — und neues Preussen, Leipcig 1684.

---

[57]) Paskelbto už įstatymų (Friedloser)

[58]) Nevaisingumu buvo taip pat laikomas sūnų negimdymas: moteris buvo tol laikoma mergele, kol pagimdydavo sūnų. Hartknochas. 179 p.

[59]) Senoviškoje dainoje, kuri, pasak Lautenbacho (190 p.), yra kilusi dar grobiamųjų ir perkamųjų vedybų metu, žmonos broliai kreipiasi į savo sesers vyrą: „Eikš, svaini. Tu žiauriai elgeis su mūsų sesele, tavo galva kris kaip kopūstų galva, tavo kraujas tekės kaip bijūno lapeliai." Žiaurus elgimasis su žmona buvo laikomas visos šeimos įžeidimu. Tokia pažiūra buvo kovos priemonė su vyro savavališkumu.

[60]) Vedybų laužymo bausmes žiūr. aukščiau.

[61]) Vadinasi, ne *separatio quoad vinculum.*

[62]) Praktiškai vedybų neliečiamybė tiek liaudyje, tiek ir bajoruose tebuvo fikcija. Net ir XVII amžiaus dokumentuose teberandame skyrimąsi vietinės teisės dvasia. Ilgainiui kanonai visiškai užviešpatavo šią sritį.

7. *J. Voigt.* Geschichte Preussens von den älteren Zeiten bis zum Untergang des deutschen Ordens. 9 tomai. Königsberg i. Pr. 1827-39.
8. *Michalo Litvanus.* De moribus Tartarorum Litvanorum et Mochorum. Basilea 1615.
9. *Johan Lasicius.* Polonus. De diis Samagitorum. Basilea. 1615.
10. *Al. Guaginus.* Sarmatia Europae descriptio quae regnum Poloniae Lithuaniam, Samogitiam, Russiam, Masoviam, Prussiam, Pomeraniam, Livoniam et Moschoviae, Tartariaeque partem complectitur.* Spirae. 1581.
11. *Respublica* sine status Regni Poloniae Lithuaniae, Prussiae, Livorniae etc. Diversorum autorum Ex officina Elceviriana. 1627.
12. *J. Purickis.* Die Glaubensspaltung in Litauen im XVI Jahrhundert. „Litauen" 1917 Nr. Nr. 1, 2, 5, 6-7, 10-11.
13. *J. Hanus.* Ueber die altertuemliche Sitte der Angebinde bei Deutschen, Slaven und Litauern. Prag. 1855.
14 *S. Nesselmann.* Litauische Volkslieder. Berlin 1853.
15. *S. Dowkont.* Dajnos Žemajtiu pagal žodiu Dajnininku iszraszytos. Petropolie 1864.
16. *I. Rhesa.* Dainos oder litauische Volkslieder. Königsberg i. Pr. 1825.
17. *A. Leskien und K. Brugmann.* Litauische Volkslieder und Maerchen aus dem preussischen und russischen Litauen. Strasburg 1882
18 *A. Schleicher.* Litauische Maerchen, Sprichworte, Raetsel und Lieder. Weimar 1857.
19. *A. Lautenbach.* Očerki po istoriji litovsko—latyšskavo tvorčestva. Jurjev. 1896.
20. *N. Karamzin,* Istorija rossijskavo Gosudarstva. Rīga 1820—33.
21. *A. F. Modiejus.* Commentatorum de Republika emedanda. Libri Quinque. Basileae. 1558.
22. *W. O. Kliutschewskij.* Geschichte Russlands 4 Bde. Lpzg. 1925—26.
23. *J. Lelevel.* Betrachtungen über den politischen Zustand des ehemaligen Polens und über die Geschichte seines Volkes. Brüssel und Lpzg. 1845.
24. *A. Janulaitis.* Lietuvos visuomenės ir teisės istorija.
25. *A. Janulaitis.* Paskaitos.
26. *T. Czacki.* O litewskich i polskich prawach. 2 T. Kraków. 1861.
27. *W. A. Macieiowski.* Slavische Rechtsgeschichte 4 T. Lpzg. 1835—39.
28. *F. Zigel.* Istorija slavianskich zakonodatelstv. Varšava — Rostov, 2 T
29. *I. A. Malinovskij.* Lekciji po istoriji ruskavo prava. Rostov — Don 1916.
30. *A. Sergejevič* Lekciji i izsliedovanija. S. Peterburg. 1883.
31. *M. Vladimirski—Budanov.* Chrestomatija po istoriji russkavo prava. Kijev, 1885.
32. *L. Goetz.* „Russkaja Pravda" (Vergleichende Rechtswissenschaft. T. 24—28).
33. *P. G. Evers.* Das älteste Recht der Russen. Dorpat. 1826.
34. *I. Kohler.* Die „Russkaja Pravda" und das altslavische Recht (Vergleichende Rechtswissenschaft T. 33).
35. *C. Leuthold* Russische Rechtskunde. Lpzg. 1889.
36. *B. Leist.* Alt—arisches jus civile. 2 T. Iena. 1892.
37. *A. Heusler.* Institutionen des deutschen Privatrechts. 2 T. Lpzg. 1886.
38 *Samuel Gufendorf.* De iure naturae et gentium. Frankfurt. 1694.
39. *Max Weber.* Grundriss der Socialökonomie. Turingen. 1925.
40. *P. Turner.* Slavisches Familienrecht. Strasburg 1874
41. *F. Bernhöft.* Die Principien des europäischen Familienrechtes (Vergleichende Rechtswissenschaft. T. 8).
42. *F. Engels.* Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staates Stuttgart. 1892.
43. *J. Bachhofen.* Das Mutterrecht. Basel. 1897.

44. *K. Friedrichs.* Ueber den Ursprung des Matriarchats (Vergleichende Rechtswissenschaft T. 8).
45. *L. Dargun* Mutterrecht und Raubehe und ihre Reste im germanischen Recht und Leben. Breslau. 1883.
46. *O. Levicki.* Obyčno — pravovyja formy braka v Južnoj Rossiji v XVI i XVII stolietijach Kijev. 1910.
47. *C. W. Westrup.* Ueber den sog. Brautkauf des Altertums. (Vergleichende Rechtswissenschaft T. 42).
48. *K. Schmidt.* Slavische Geschichtsquellen zur Streitfrage ueber das ius primae noctis. Posen, 1886.
49. *E. Westermarck.* Geschichte der menschlichen Ehe. Jena. 1893.
50. *R. Sohm* Das Recht der Eheschliessung. Weimar. 1875.
51. *J. Kohler.* Studien über Frauengemeinschaft, Frauenraub, und Frauenkauf. (Vergleichende Rechtswissenschaft. T. 5).
52. *R. Scherer.* Handbuch des Kirchenrechtes, 2 T. Graz 1886—1898
53. *E. Friedberg.* Verlobung und Traung. Leipzig, 1876,
54. *V. J. Sinaiskij.* Ličnoje i imuščestvennoje položenije zamužnej ženščiny v graždanskom pravie, Jurjev. 1910—1911.
55. *R. Bartoch.* Die Rechtsstellung der Frau als Gattin und Mutter Leipzig. 1903.
56. *Marianne Weber.* Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung. Tübingen, 1907.
57. *H. Ploss und M. Bartels.* Das Weib in der Natur und Völkerkunde. 2 T. Leipzig, 1908.
58. *R. Schroeder.* Geschichte des ehelichen Güterrechts in Deutschland, 3 T. 1863—74.
59. *A. H. Post.* Die Geschlechtsgenossenschaft der Urzeit und die Entstehung der Ehe, Oldenburg 1875.
60. *Ov. Büchler.* Der Rechtszustand in Litauen (Zeitschrift für intrat. Recht—Niemeyers, T. 34). 1925.
61. *S. Bieliackinas.* Graždanskoje pravo Litvy. „Pravo i Choziajstvo". Paris. 1925 Nr, 1.
62. *S. Bieliackinas.* Įstatymų kodifikacija, „Lietuva" Nr. 59.
63. *A. Janulaitis.* Lietuvos Teisyno reikalu. „Teisė", 1925, Nr. 7.
64. *F. Neubecker.* Ein Versuch der Kodifikation westrussischen Rechtes. (Zeitschrift für vrgl. Rechtswissenschaft).
65. *Dzialinski* Zbiór prav litevskich od roku 1389—1529, Posnan. 1845.
66. *Nicolaus Zalaszowski.* Jus regni Poloniae ex statutis et constitutionibus eiusdem regni et Magni Ducatus Lithuaniae collecti. 2 T. Posnaniae, 1702.
67. *Theod. Ostrowski.* Civilrecht der polnischen Nation aus den polnischen und litauischen Statuten und Konstitutionen zusammengetragen, 2 T. Berlin-Leipzig, 1797—1802.
68. *A. Trbicki.* Prawo polityczne i cywilne Korony Polskiej i Vielkiego Xięstwa Litevskiego od r. 1357 do teraz. r. 1786. 2 T. Warszawa, 1789.
69. *M. K. Liubavskij.* Sobornoje Uloženije caria i. W. K. Alekséja Michailoviča Moskva, 1907.
70. *Lietuvos Statuto* Antroji Redakcija 1566 m. (baltgudžių kalba—23 Tom. Maskvos Istorijos Draugijos)
71. *Lietuvos Statuto* Trečioji Redakcija 1588 m. (lenkų kalba=Leidinys I. K. M. Academiae Societatis Iesu, Wilna, 1744).

Radio teisė.

Įstatymų leidimas visada atsilieka nuo gyvenimo reikalavimų ir niekados neina greta technikos progreso. Dažnai pasitaiko, kad nauji įstatymai sutvarko tokius gyvenimo reikalavimus, kurie jau seniai yra nustoję savo aštrumo. Iš tokio gyvenimo ir įstatymų leidimo nesuderinimo visada kyla konfliktai, kurių teisingas išsprendimas yra gan sunkus uždavinys.

Didžiausias mūsų amžiaus išradimas — radio — didelis radio aparatų išsiplėtojimas ir jų naudojimas įvairiose mūsų gyvenimo šakose taip pat sukėlė visą eilę naujų juridinių problemų, kurių mūsų įstatymai visiškai dar nėra ligšiol palietę.

Radio klausytojo teisė pastatyti anteną, autoriaus teisė gauti atlyginimą už savo veikalo perdavimą per radio, artistų teisė gauti atlyginimą už savo vaidinimų perdavimą iš teatrų per radio, priverstinis motorų ir telegrafo triukšmo pašalinimas, garsiakalbio naudojimo sureguliavimas, tai vis yra opiausi mūsų dienų klausimai.

Šių problemų gausingumas duoda pagrindą kalbėti apie naują civilinės teisės skyrių, kuris gali būti pavadintas radio teisės skyriumi.

Šio mano rašinio tikslas yra išžiūrėti šias problemas: antenos teisę ir autoriaus teisę.

Antenos teisė.

Kiekvienam, turinčiam kad ir menką supratimą apie radio anteną, yra žinoma, jog radio aparatų įtaisymas neapsieina be antenos, kuri pritvirtinama dažniausiai prie namų stogo. Čia kyla du kausimai: 1) ar turi teisę nekilnojamojo turto savininkas uždrausti savo buto nuomininkui arba artimiausiam savo kaimynui nutiesti vielą per priklausantį jam žemės sklypą ir, 2) ar turi teisę nekilnojamojo turto savininkas uždrausti savo buto nuomininkui pritvirtinti namų stoge antenos stiebą.

Išžiūrėkime pirmąjį klausimą:

X t. I d. 424 str., suteikdamas namų savininkui teisę žemės turtams ir vandenims ir visam, kas žemei priklauso, nė žodžio

nekalba apie žemės savininko oro erdvės teisę. Tačiau, eidamas šiuo straipsniu, rusų senatas savo 1912/121 sprendimu pripažino, kad ir visa oro erdvė, esanti viršuj žemės sklypo, taip pat yra savininko nuosavybė. Be abejo, šis sprendimas negali būti per plačiai aiškinamas ta prasme, kad žemės sklypo savininkui priklauso neaprėžta teisė visam oro stulpui, kuris eina nuo žemės paviršiaus ligi dangaus, nes tada reikėtų pripažinti žemės savininkui teisę uždrausti aeroplanams perlėkti per jo sklypą. Toks aiškinimas neatitiktų gyvenimo interesų, ir del to pažymėtas sprendimas turi būti aiškinamas siauriau, t. y., savininkui priklauso neaprėžtomis teisėmis tik tokio aukštumo oro stulpas, kuris yra jam reikalingas savo žemės sklypui eksploatuoti. Praktiškai ši siena nesunku nustatyti, ir jos ribose savininkas gali laisvai disponuoti oro erdvę, neleisdamas tretiesiems asmenims ją naudoti. Bet jei pašaliniai asmens nevaržo savininko teisinės sferos, tai šis neturi teisės uždrausti aeroplanams perlėkti per jo žemės sklypą arba nutiesti vielą, vis tiek kam ji skiriama: radio antenai, elektrai, telefonui, nes visos oro erdvės, esančios viršuj tos, kuri nustatyta pačiam savininkui, kaip reikalinga jo žemės sklypui eksploatuoti, Hellero nuomone, turi būti traktuojamos, kaipo res communis omnium, ir kiekvienas gali jomis naudotis bet kuriems tikslams. Reikia manyti, kad ir mūsų teismai, susidūrę su šiuo klausimu, išspręstų jį šia prasme.

Vokiečių Civ. Įst. 905 str. nustato, kad savininkas neturi teisės uždrausti kitiems asmenims veikti tokiame aukštume, kur tie veiksmai nekliudo jam savo turtu naudotis.

Šveicarijos kodeksas tiesiog nustato, kad nuosavybės teisė taikoma tik tokiam aukštumui, kur gali būti praplėstas savininko veikimas.

Bet jei antenos vielos nutiesimas per svetimą žemės sklypą gali būti del aukščiau nurodyto aiškinimo teigiamai išspręstas, tai antenos stiebo pastatymas ant stogo turi būti neigiamai išspręstas, ir štai del ko. X t. I d. 420 straipsniu, savininkui priklauso išimtinė teisė valdyti, naudoti ir disponuoti savo turtą. Šio įstatymo tekstas yra tiek kategoriškas, kad negali būti dvejopai aiškinamas. Antenos pastatymas, be namų savininko sutikimo, yra be abejo nuosavybės teisių užgavimas, ir todel namų savininkas, be jokių rezervų, turi teisę mūsų įstatymais tokius veiksmus pašaliniams asmenims uždrausti. Tuo būdu, prieiname išvadą, kad mūsų įstatymais galima per svetimą žemės sklypą nutiesti tam tikrame aukštume vielą, bet negalima įtvirtinti svetimų namų stoge antenos stiebo, kitaip sakant, faktinas antenos pastatymas, be namų savininko, sutikimo mūsų įstatymais neleidžiamas.

Tačiau, jeigu atsižvelgsime į tą didelę reikšmę, kurią turi radio mūsų gyvenime, ir turėsime galvoje, kad radio yra ne tik prabangos ir malonumo, bet greta telefono ir elektros taip pat pirmojo reikalingumo daiktas, kad radio yra daugeliui klausy-

tojų liaudies universitetas, kuris beveik nemokamai teikia žinių iš įvairių mokslo šakų, kad reikalavimas padaryti radio prieinamą visiems žmonėms tapo nauju beveik visų pakraipų politinių partijų programų punktu, tai bus aišku, kad tokio svarbaus gyvenimo veiksmo plėtojimasis neturi sutikti savo kelyje jokių kliūčių ir neturi pareiti nuo namų savininkų įgeidžių.

Nuosavybės teisei per paskutinį dešimtmetį, vardan platesniųjų masių interesų, buvo suduota didelių smūgių, pav., priverstinis nusavinimas, buto kainų nustatymas.

Gyvenimas eina priekin ir reikalauja iš savininkų naujų aukų; tokia eilinė auka turi būti naujas namų savininkų teisių susiaurinimas ta prasme, kad savininkas turi leisti nuomininkui pastatyti ant savo namų stogo antenos stiebą. Tatai turi būti sutvarkyta, išleidžiant atitinkamą įstatymą. Žinoma, namų savininkų interesai turi būti apsaugoti tuo būdu, kad antenos būtų statomos, prisilaikant tam tikrų technikos reikalavimų, ir kad visi nuostoliai del šių antenų pastatymo būtų nuomininko atlyginti. Tik atitinkamo įstatymo išleidimo pagreitinimas sutvarkys šį dalyką, kuriuo yra suinteresuoti tūkstančiai piliečių.

Dabar išžiūrėsime, kaip šis dalykas yra išspręstas kitose valstybėse. Jau 1926 metais Latvija, konstitucijos § 81 nustatyta tvarka, išleido buto įstatymo papildymą, kuriuo namų savininkai turi leisti nuomininkams statyti antenas ant savo namų stogų, tačiau su sąlyga, kad visi nuostoliai būtų nuomininko atlyginti.

Atitinkamas įstatymas buvo išleistas Estijos parlamento 1925 metų gruodžio mėn. 18 d.; šiuo įstatymu, antenų pastatymas ant svetimo trobesio arba ant svetimos žemės pareina ne nuo namų savininko, o nuo savivaldybės sutikimo.

Vokietijoje del tam tikrų politinių priežasčių atitinkamo įstatymo dar nėra, ir todel įdomu pažvelgti į tą kovą, kuri tenai eina del šio klausimo išsprendimo.

Visa eilė teismų del žemiau sužymėtų sumetimų šį klausimą išsprendė tuo būdu, kad buto nuomininkui leidžiama pastatyti anteną. Nežiūrint to, kad B. G. B. 903 str-niu, kuris atitinka mūsų Xt. Id. 420-ą str-nį, nuosavybės teisė yra visaip apsaugojama nuo trečiųjų asmenų, teismas vis delto, atsižvelgdamas į tai, kad radio nėra prabangos daiktas, žaislas, pereinamas mados reiškinys, o yra naujas būdas pasikeisti mintimis, muzikalinio išsilavinimo bei dvasios akiračio praplėtimo priemonė ir tarnauja įvairiems kultūringiems tikslams ir platesniųjų gyventojų masių interesams, pripažino, kad naudotis tokiu technikišku išradimu turi būti leista kiekvienam, vis tiek, ar jis yra namų savininkas ar buto nuomininkas. Raidiškas B. G. B. 903 str. aiškinimas perdėtų (nepaprastai įtemptų) nuosavybės teisės sąvoką (Ueberspannung), juo labiau, kad Vokiečių konstitucijos § 153 nustato, jog nuosavybė uždeda pareigą ir jos naudojimas turi tarnauti visuomenės gerovei.

Priešingas aukščiau pažymėtam yra Vokiečių Reichsgerichto 1928.III.30 dienos sprendimas. Teismas konstatuoja, kad radio, kaipo kultūros tarpininkas, palyginant su telefonu ir elektra, neturįs lygios vertės, nes be telefono ir elektros mūsų laikais visiškai neįmanomas teisingas ūkio plėtojimasis ir šalies gerovė, tuo tarpu radio net nėsąs susisiekimo priemonė, nes klausytojas dažniausiai visiškai pareina nuo siuntėjo ir programos, o patsai nieko negali daryti. Svarbiausias radio tikslas — pramoga. Be to, Hochantena yra pavojinga žaibo metu ir gali būti tuo būdu gaisro priežastis, ji kenkia darbininkams, valant kaminus bei taisant stogą ir gadina stogus

Todel namų savininkas turįs teisę neleisti statyti Hochanteną ant savo stogo, remdamasis B. G. B. 903 str., juo labiau, kad jis yra išnuomojęs butą, o ne stogą.

Nepaisydamas šio sprendimo, daugelis vokiečių teismų tebesilaiko priešingų pažiūrų, ir jei tos pažiūros teorijai bei įstatymams kiek nusideda, užtat praktiškai jos atitinka gyvenimo reikalavimą.

Antenos pastatymo klausimas sukėlė karštą ginčą ir Austrijoj, kur radio klausytojų priskaitoma apie vieną milijoną. Aukščiausias Teismas Vienoje šį klausimą išsprendė radio klausytojų naudai.

Austrijos Aukščiausias Teismas pripažino, kad radio ne tik padeda švietimui plėtotis bei tarnauja pramogos tikslams, yra taip pat susisiekimo priemonė, tarnaujanti visam tautos ūkiui bei jos švietimui, ir todel uždraudimas naudotis tokiu visuomenei naudingu išradimu tik kliudytų pažangą. Teismo nuomone, antenos pastatymas be namų savininko sutikimo nėsąs nuomos sutarties peržengimas, jei tik sutartyje nėra priešingai nustatyta, nes namų savininko interesai tuo visiškai neužgaunami. Tik tuo atveju, kai namų savininkas įrodo, jog antenos pastatymas jam aiškiai yra žalingas, buto nuomininkas turi ją nuimti.

Prancūzijoje, Tribunal Civil de la Seine taip pat teigiamai išsprendė buto nuomininko antenos teisę. Įdomu susipažinti su teismo motyvais.

Civilinio Kodekso 1717 str., nuomotojas turi leisti nuomininkui naudotis nuomojamuoju daiktu be jokių kliūčių, o nuomininkas, 1728 str., turi naudotis nuomojamuoju daiktu, kaip geras šeimininkas. Prancūzijos įstatymais, nuoma apima ne tik patį nuomojamąjį daiktą, bet ir visa, kas jam pridera, kitaip sakant, buto nuomininkui priklauso teisė naudotis ne tik butu, bet ir laiptais, kiemu, keliamąja mašina ir išorine sienos puse iškaboms bei plakatams prikabinti. Stogas turi būti traktuojamas, kaip nuomojamojo buto priedas (priklausinys), ir todel antenos pastatymas ant stogo negali būti laikomas nuomos sutarties peržengimu. Toliau, teismas tvirtina, kad buto nuomininko antenos teisė pridera toms teisėms, kurias turi visi Prancūzijos piliečiai, del ko niekas negali tų teisių susiaurinti. Buto nuomininkas, padavęs

prašymą paštui, gali gauti per radio pranešimus visomis mokslui žinomomis priemonėmis. Tik padarius namų savininkui nuostolių, šis gali iškelti buto nuomininkui bylą, prašydamas nuimti anteną ir atlyginti nuostolius.

Visi aukščiau pažymėti sprendimai rodo, kad teismas, nežiūrėdamas įstatymo stokos, vis delto nori patenkinti gyvenimo reikalavimus, nes visų teismo sprendimų uždavinys yra prisitaikyti prie progresuojančių civilizacijos reikalavimų.

Autoriaus teisė.

Muzikalinių ir dramatinių veikalų perdavimas per radio sukėlė klausimą: ar turi teisę radio stotys perduoti šiuos veikalus be autorių sutikimo, arba, tiksliau sakant, be jokio atlyginimo. Įstatymų leidėjai negalėjo numatyti radio išradimo bei autorių veikalų perdavimo per radio, ir todel nenuostabu, kad įstatymuose apie tai nieko nekalbama.

Naudodamasis įstatymų stoka, daugelis radio stočių ėmė platinti įvairius veikalus, atsisakydami mokėti autoriams bet kurį atlyginimą. Kadangi daugelio radio stočių veikimas pagrįstas komercijos pradais ir tuo niekuo nesiskiria nuo kitų prekybos įstaigų, tai visiškai autorių interesų ignoravimas sukėlė visą eilę konfliktų tarp radio stočių ir autorių. Taip, Vokietijoj Hergardt Hauptmann'as pareikalavo teismo keliu sumokėti jam atlyginimą už skaitymą jo veikalo „Hannelė" į mikrofoną. Beveik tuo pačiu laiku Hofmanstal iškėlė ieškinį Berlyno radio stoties direkcijai už jo pjesos „Kvailys ir mirtis" naudojimą. Austrijoje ieškinį iškėlė Artur Schnicler'is, reikalaudamas atlyginimo už kaikurių jo apysakų skaitymą į mikrofoną. Vokietijos Aukščiausias Teismas Reichsgerichtas. nusprendė esantį autorių teisės įstatymą pritaikyti ir perduodamiems per radio veikalams. Štai ką jis savo sprendime sako: „Die Auslegung eines Gesetzes darf nicht star und unbeweglich sein. Sie entspringt dem jeweiligen Stande der Erkenntnis und der Bedürfnisse des Lebens. Zeigen neue Erfahrungen die Unzulänglichkeit des bisherigen Masstabes, so beweist das nicht ohne weiteres, dass eine Lücke des Gesetzes besteht. Es wird meistens eine Lücke der Auslegung vorliegen, die durch Nachprüfung der bisherigen Auffassung auszufüllen ist."

Berlyne dabar gyvuoja organizuota *literatūros sąjungos* draugija, kuri prižiūri, kad autorių teisės būtų tiksliai apsaugotos. Ji ima atlyginimą iš radio stočių. Šiai draugijai pavyko išgauti atlyginimo iš radio stočių 70.000 markių už praeitą laiką, t. y., už tą laiką, kol įstatymų leidžiamasis organas dar nebuvo šį klausimą sureguliavęs.

Jeigu mes pažvelgsime į mūsų veikiantį 1911 metų kovo mėn. 20 dieną išleistą autoriaus teisės įstatymą ir atsižiūrėsime į tai, kad mūsų radio stotis yra Vyriausybės žinioje ir yra eks-

ploatuojama be jokių pasipelnymo tikslų, tai turėsime perduodamiems per radio muzikaliniams veikalams taikyti 695^{50} str. p. 1, kuriame pasakyta: „Viešas muzikalinių veikalų atlikimas leidžiamas be kompozitoriaus sutikimo, jei tasai atlikimas netiesiog arba tiesiog neturi pasipelnymo tikslų. Dramatiniams veikalams turi būti pritaikytas 695^{2} ir 695^{47} str. str., kuriais autoriui priklauso išimtinė teisė visais galimais būdais iš naujo kurti, skelbti ir platinti savo veikalus.

Laikant perdavimą per radio vienu iš veikalų platinimo būdų, kuris, tiesa, įstatymo leidėjo nėra numatytas, reikia manyti, kad mūsų krašte, be autoriaus sutikimo, dramatiniai veikalai per radio stotį negalį būti perduodami.

Tačiau, atsižvelgiant į tą didelę reikšmę, kurią turi radio mūsų gyvenime, ir turint galvoje, kad literatūrinių veikalų naudojimas yra būtinas teisingo kultūros ir švietimo plėtojimosi sąlygoms, kad patsai autorius tarnauja visuomenei, tenka prieiti išvada, kad autoriaus turto interesai neturi prieštarauti visuomenės interesams, o kaip tik eiti greta jų, ir todel reikia išleisti atitinkamą įstatymą, kuris sureguliuotų autoriaus atlyginimo už jo veikalų perdavimą per radio klausimą, o taip pat suteiktų radio stotims teisę naudotis be autorių sutikimo jų veikalais, nes tik esant šiai laisvei, radio pajėgs tinkamiausiu būdu atlikti savo didelius uždavinius.

L. Kameneckis.

Literatūra:

Civ. Įst. X t. I d.
I. З. Геллэръ. Право собственности на воздушное пространство.
Archiv für Funkrecht.
Bürgerliches Gesetzbuch u. Urheberrechtsgesetze.
Blätter für Funkrecht 1927.

Tvirtiniai, notariniai, pareikštiniai ir naminiai raštai.

Taip skirsto vienas mūsų civilinis kodeksas (Įst. Rink. X t. I d. 707 ir 1531 str. str.) aktus, kuriais įgyjama turto nuosavybė, ir apskritai visas sutartis. Tos pat klasifikacijos ir terminologijos („akt kriepostnoj", „notarialnyj", „javočnyj", „domašnij") laikosi ir notariato įstatymas (Įst. Rink. XVI t. I. d. — „Položenije o notarialnoj časti" 66 str.). Tačiau tiksliai apibūdinti kiekvieną tos kategorijos aktų sąvoką ir aiškiai atskirti juos vieną nuo kito ar teoretiškai, kaip mūsų įstatymai tai supranta, ar gyvenimo praktikoje, vargu sugebės net ir notariato darbą gerai žinąs ir prityręs teisininkas. O mokėti tai padaryti turi ir nemažos praktiškos reikšmės, kadangi šitie raštai yra nevienodos vertės bei įrodomosios galios. Tik deja, tai yra nelengvas ir kartais beveik neįveikiamas dalykas, nagrinėjant tiek pačių civilinių (ir notariato) įstatymų materialines bei procesualines šiuo reikalu normas, tiek jų ilgametinę interpretaciją teismo sprendimuose.

Kuris aktas vadinamas tvirtiniu („kriepostnoj") ir kada šios jo sudarymo formos būtinai reikia laikytis, įstatymas kalba gana aiškiai ir čia abejoti ar ieškoti aiškinimų visai netenka. Būtent, aktai, kuriais perleidžiama ar suvaržoma nekilnojamojo turto nuosavybės teisė, turi būti notaro rašyti ir vyr. notaro (tos apygardos, kur tas turtas yra) patvirtinti. Šiaip jie yra be vertės. Taip sudaryti raštai ir vadinami tvirtiniais (rodos, gana vykęs rusų termino „kriepostnoj" vertimas, mūsų notariato praktikoje jau kiek ir nusistojęs). Visi kiti aktai gali būti daromi šalių nuožiūra: namine, notarine ar pareikštine tvarka (Not. Įst. 66, 79, 157 str. str.).

Del naminių („domašnije") aktų, susipažinus su jų surašymo tvarka, nurodyta Civ. Kod. 917-923 str. str., abejojimų taip pat beveik nekyla. Įstatyme pasakyta, kaip ir kurie aktai galima rašyti namie, be oficijalinių valdžios organų dalyvavimo, ir kaip jie skirstomi autentiškumo nustatymo tvarka. Naminis aktas gali būti rašomas ir turi būti pasirašytas to asmens, kurs tą aktą

duoda, arba, jam prašant, kieno kito, bet pasirašytas už jį kito tik pačiam nemokant rašyti, ar del kitos kurios labai svarbios priežasties, negalint pačiam pasirašyti. Šitam įstatyme taip pat yra nurodyta, kada kiek liudytojų parašų reikalinga davusio naminį raštą asmens parašui patikrinti. Taigi, šios rūšies aktų bei raštų sąvoka, kaip ir tvirtinių, yra aiškiai įstatyme apibūdinta. (Toliau pamatysime, kad teismo praktikoje „naminių" aktų sąvoka yra žymiai plačiau suprantama).

Ne taip yra su kitom dviem aktų kategorijom — „notariniais" ir „pareikštiniais". Jos tarp savęs ir nuo naminių raštų atskirti ne taip jau lengva, nes įstatyme ir kasac. teismo sprendimuose apie juos ne gana aiškiai kalbama. Not. Įst. 79 str. bendrai sako, kad visi notaro surašytieji aktai, kurie nereikalauja vyr. notaro patvirtinimo, vadinasi „notariniais" („notarialnyje akty"); tiksliau jie niekur įstatymuose neapibūdinami. Visuose mūsų išleistuose įstatymuose, kuriais veikusieji prieš karą rusų notariato įstatymai buvo pritaikyti mūsų gyvenimui, tik vienoje vietoje randame žodį „pareikštinis", būtent: 1919. XII. 10 „Papild. Lietuvos Notariato sutvarkymo įst". (L. V. Ž. N. 18) § 11 pastaboje pasakyta: „Namų ir kitų trobesių, pastatytų netermininės nuomos ar činšo teise valdomoje žemėje miestuose ir miesteliuose, perleidimų arba įkeitimų aktai turi būti daromi *pareikštiniu būdu*". (Jeigu žodis „pareikštinis" yra rusų žodžio „javočnyj" vertimas, tai reikia praeinant dar pastebėti, kad šitas įstatymas nėra suderintas su nepakeista tr tebeveikiančia Not. Įst. 158 str. pastaba, kuria tokių trobesių perleidimo aktams reikalaujama tvirtinė forma).

Kas yra pareikštinis („javočnyj") aktas, galima padaryti išvadą ir iš Not. Įst. 146—147 str. str., kur kalbama apie tokių aktų notarų paliudijimą (patikrinimą); notaras, atatinkamu užrašu, pristatytuose jam, ne jo surašytuose, aktuose tikrina jų pareiškimą jam, notarui (daro „zasvidietelstvovanije javki"), ir po to aktas vadinamas „pareikštiniu" — „javočnyj". Darydamas akto pareiškimo („javki") paliudijimą, notaras turi išpildyti visus Not. Įst. 72, 73, 74, 83, 89, 146 ir 147 str. str. reikalavimus, t. y. nustatyti akto dalyvių tapatybę, veiksnumą*), įsitikinti, kad aktą sudaro gera valia ir dalyviams aiški akto reikšmė ir jo sudarymo pasėkos, taip pat susipažinti su pristatyto rašto turiniu, ar nėra jame ko priešinga įstatymams (Not. Įst. 90 str., Laik. Tais. § 44), t. y. notaras, liudydamas pareikštinį aktą, turi atlikti tą pat, ką ir pats rašydamas notarinį aktą (Not. Įst. 79-114 str. str.). Iš to matyti, kad pareikštiniai ir notariniai aktai sudarymo, paliudijimo ir turinio patikrinimo esme ir tvarka yra visai artimi. (Ir Not. Įst. 66 str. juos, rodos, maža vieną nuo kito teskiria, sakydamas

---

*) Valstybės Tarybos terminologijos komisija yra nustačius terminus: „правоспособный, — ость" = *teisinas, teisinumas;* „дѣеспособный, — ость" =*veiksnus, veiksnumas. Red.*

taip: „Aktai gali būti šalių nuožiūra rašomi arba namine, arba notarine (arba pareikštine) tvarka, išskyrus..." ir t. t.). Dar ryškiau tai daro, beveik identifikuodamas notarinius ir pareikštinius raštus, Žyminio mokesčio įst. 4 str. 1 p. (Įst Rink. V. t., 1903 m. leid., 1912 m. tęsinys, kur kalbama apie „aktus ir dokumentus, sudarytus tvirtine arba pareikštine (notarine) forma arba pareikštus paliudyti". Svarbiausia yra tai, kad tiek notarinių, tiek pareikštinių aktų turinys notaro tikrinamas ir įrašomas aktų knygose, ko nereikia daryti su kitokiais, Not. Įst. 128-145 str. str. numatytais paliudijimais (nuorašų, parašų ir t.t.). nes čia notaras nustato tik aplinkybes ir faktus, kurie neturi nieko bendra su akto turiniu, kaip antai: kad nuorašas atatinka originalą, kad parašas dokumente padėtas tikrai jį pasirašiusio asmens, kad tas raštas buvo pateiktas notarui tikrai pažymėtu laiku, kad nurodytas asmuo tam tikru (užfiksuotu) laiku buvo gyvas, kad vieno asmens pareiškimas bei raštas buvo įteiktas kitam ir t. t. Visa tai atlikdamas, notaras smulkiai neužrašo savo knygose tų raštų turinio, nežiūri, kuriam reikalui tai daroma. (Greta to nurodysime, kad visai nežiūrėti, kas parašyta tuose raštuose, kur reikia, einant Not. Įst. 128 str. 2., 133-135 str. str., paliudyti parašų autentiškumą, notaras negali, kitaip jis prasilenktų su Not. Įst. 26 str. 1 p., 28 str. 4 p., 65 str. 3 p., 90, 99-101 ir 103 str. str. reikalavimų tikra prasme. Taip sakoma Sen. Bendr. Susirink. 1891. XII. 16 nutarime). Antra vertus, pareikštiniai aktai, kuriuos notaras liudija, eidamas Not. Įst. 146-147 str. str., atrodo kiek artimi visiems kitiems raštams, kurių paliudijimo tvarka nustatyta to paties įstatymo 132-145 str. str., t. y. jie panašūs į naminius aktus, nes įstatymo terminologija įneša kiek painiavos ne visada vienaip vartojamu išsireiškimu, būtent: čia sakoma — akto pareiškimo patikrinimas („zasvidietelstvovanije javki aktov"), čia vėl — pareikštinio akto patikrinimas („zasvidietelstvovanije javočnich aktov"). Šiam neaiškumui pašalinti tenka ieškoti teismo praktikoje interpretacijų. Civ. Kasac. Dep-to 1899 m. sprend. N 76 iš Civ. Kod. 708 ir 2056 str. str., Not. Įst. 2 str. ir kitų įstatymų prasmės daro išvadą, kad tie sakiniai yra identiški, ir kartu nurodo, kad Not. Įst. 128 str., kur išvardinti visi paliudijimai („zasvidietelstvovanija") tiek pareikštinių, tiek kitų raštų, reikia suprasti taip, kad jo 1—5 punktai liečia 132-145 str. (paliudytus), o 6—7 punktai — 146—147 str. str., numatytus (pareikštinius) aktus. Ir iš esmės įstatymas dažnai suteikia notariniam ir pareikštiniam aktui, matyti, lygią vertę, pav. Civ. Kod. 1667 str. Tik 1879 m. sprendime N 151 paviršutiniškai nurodyta (kitu reikalu kalbant), kad Not. Įst. 127 str. ir Laik. Taisykl. § 27 liečia ne pareikštinius, bet notarinius aktus. Bendrai atrodo, kad šitas skirtumas vargu ar liečia esmę ir yra nesvarbus terminologijos nesuderinimo dalykas. Išvedus nuodugnesnę paralelę ir žiūrint daugiau turinio negu formos, atskirti vadinamą „notarinį" aktą nuo „pareikštinio" veik negalima.

Naminių aktų sąvoka teismo praktikoje, kaip jau nurodėme, yra žymiai platesnė, negu įstatyme (Civ. Kod. 917—923 str. str.), ir prie naminių priskaitoma dar gana daug raštų, sudarytų notarui dalyvaujant ir jo paliudytų. Civ. Kasac. Dep-to 1913. II. 13 sprendime N 74 Senatas iš naujo peržiūri visą savo šiuo klausimu praktiką (pradedant 1873 metais), aiškiai nustato skirtumą tarp paliudijimų, kuriuos notaras daro, einant Not. Įst. 128—145 str. ir Not. Įst. 146—147 str. str., ir galutinai nusistato, jog pirmąja tvarka (128—145 str str.) paliudytieji raštai yra kaip ir naminiai, nes čia notaras savo parašu netikrina to rašto viso turinio teisėtumo. Vėliau, 1914 m. (sprend. N 48), tas pat kasac. teismas pakartoja, jog aktai, kur notaras paliudija tik dalyvių parašus (Not. Įst. 128—145 str. str.), laikomi naminiais ir neturi tos reikšmės, kaip notariniai ar pareikštiniai (Not. Įst. 146—147 str. str.).

Čia kyla svarbus teismui ir bylininkams praktikos klausimas, būtent: kokius aktus turi galvoje Civ. Proc. 410 str., vadindamas juos „nustatyta tvarka surašytus arba paliudytus" („ustanovlennym poriadkom soveršionnych ili zasvidietelstovannych"), del kurių turinio teisme neleidžiama klausti liudytojų. Visa eilė Senato sprendimų (1873/ 1192, 75/993, 94/39, 05/18, 12/47) sako, kad naminiai raštai šios galios neturi ir jų turinys gali būti patikrintas liudytojų parodymais, o šia prasme, ir apskritai, naminiais laikomi, imant Civ. Kod. 707—708 str. str. prasmę, visi raštai, kur notaro paliudytas tik parašų tikrumas (Not. Įst. 128—145 str. str. tvarka), o nepareikštieji raštai (Not. Įst. 146—147 str. str.), kad čia lemiančios reikšmės turi tai, ar tikrina raštą notaras teisėtumo atžvilgiu ir fiksuoja jo turinį, ar ne (ar nustato tik pasirašiusių raštą asmenų parašo tapatybę). Tuo teismas nustato šios rūšies aktų juridinę prigimtį ir reikšmę, nurodo pareikštinių, paliudytų ir naminių raštų vertę gyvenime.

Be to, nurodyti sprendimai pašalina ir abejojimus del aktų, sudarytų Not. Įst. 137 str. tvarka, t.y. surašytų namie be notaro dalyvavimo tik su notaro patikrintais parašais,—aktų, kuriuos vėliau notaras, suinteresuotam akto dalyviui prašant, yra įrašęs į savo aktų knygas. Abejojimų del šios rūšies aktų galios sukelia Not. Įst. 96 str., kuris kalba taip pat apie įrašymą aktų knygose visų notarinių aktų; todel neaišku, ar tas įrašymo faktas nesulygina kiek notarinių aktų su šios rūšies naminiais, ar nepadaro pastarųjų kaip ir „stipresnių". Senatas mano (minėtame 1913 m. sprend. N 74), kad to nėsą, nes Not. Įst. 136—137 str. str. tik leidžia, reikalui esant, neabejojamai nustatyti naminio akto surašymo ir pristatymo notarui laiką, ir šių aktų turinį Civ. Proc. 410 str. leidžia tikrinti liudytojų parodymais (lygiai, kaip ir visų kitų naminių raštų).

Taigi, teismo interpretacija rodo, kad vadinamieji „notariniai" ir „pareikštiniai" aktai savo reikšme yra beveik vienodi; „naminiams" gi yra lygūs tie aktai, kur notaro yra patikrinti parašai. Iš esmės tokia klasifikacija, savaime gana aiški ir nuo-

sekli, vis delto reikalinga tikresnės ir daugiau visiems suprantamos terminologijos, kad sąvoka atitiktų pavadinimą. Juk gyvoji žmonių kalba yra linkus vadinti notariniu dokumentu visus raštus su bet kokiais notaro pažymėjimais (net vyresniojo notaro patvirtintus ar ipotekos skyriuje įregistruotus). Žodžio „notarinis" sąvoka ir turinys yra, rodos, per platus ir miglotas net teisininkui —specialistui. „Pareikštinis", nuo žodžio „pareikšti, visai netinka, tik klaidina: raštas notarui „pareiškiamas" (duodamas, pateikiamas, pristatomas įvairiais atvejais — Not. Įst. 128—147 str. str.) — patikrinti turinį, paliudyti parašus ir kit. Nuo to, ką notaras padaro, pareina rašto esmė ir juridinė vertė, toli gražu ne visada vienoda, ir todel jie reikia nevienodai ir vadinti. Šio pavadinimo klausimu mūsų teisininkai ir kalbininkai turėtų susitarti ir pirmoj eilėj nustatyti, vietoje dabar mūsų civilinių (materialinių ir procesualinių) ir notariato įstatymų vartojamų keturių pavadinimų, *tik tris* (neskiriant „notarinių" nuo „pareikštinių)", bet tinkamus, iš mūsų gyvos kalbos paimtus žodžius, pakeitus jais dabartinius siaurai etimologiškus vertimus, „notarialnyj", „javočnyj" ir „domašnij." Not. Įst. 78 str. taip pat apibūdina visus nenaminius aktus vienu žodžiu: „notariniai"; tai matyti iš tų Civ. Proceso įst. straipsnių, kur kalbama apie šitų aktų galią ir pirmenybę prieš visus bendrai nenotarinius aktus, nes ten kaip tik ir minimi tvirtiniai, pareikštiniai ir kiti aktai ir sakoma, kad negalima kelti ginčo del jų autentiškumo, nesant suklastojimo, del tikrumo nustatytų ten aplinkybių, kad jie galioja ne tik kontragentų teisių paveldėtojams, bet ir turi daug procesualinių pirmenybių (Civ. Proc. 106, 109, 125, 138, 457, 459, 476, 543, 595, 737 ir kit.).

Pažymėtinas yra skyrium Civ. Proc. įst. 1525 str., kaip terminologijos netikslumo ir nesuderinimo pavyzdys, sugretinus jį su to pat įstatymo 410 str., Civ. Kod. 707 str. ir Not. Įst. 66 str. Iš to straipsnio gramatiško (literatinio) aiškinimo galima padaryti išvadą, kad naminiai raštai (tik su notaro paliudytais parašais), atskirti juos nuo tvirtinių bei pareikštinių, yra vadinami „nustatyta tvarka sudarytais ir paliudytais". Iš Civ. Proc. 1361 str. taip pat neaišku, kaip turi būti paliudyti susitaikinimo prašymai, kurių daug gaunama teismuose; toki sinonimai, kaip: „akt javočnyj", „javlennyj kzasvidietelstvovaniju", „zasvidietelstvovannyj" ir keletas kitų, taikomų pareikštiniams aktams, tik klaidina.

Reformuojant notariatą ir jo tvarkomuosius įstatymus, reikėtų nurodytus trūkumus pašalinti ir civilinio kodekso bei proceso straipsnius, liečiančius notarialines normas, geriau suderinti. Gal reikėtų kiek pakeisti ir Not. Įst. 66 str. nustatytą principą, kuriuo beveik visų aktų sudarymo formos pasirinkimas paliktas akto dalyvių nuožiūrai. Dažniausiai pasirenkama ta forma, kuri reikalauja mažiau išlaidų ir formalumų ir nežiūrima, kad akto forma būtinai atitiktų tikrąją jo esmę ir objekto svarbumą bei vertę; tuo kartais kenkiama ne tik privatiniams, bet ir viešiems reikalams (ne visada čia vienodi mokesčiai imami iždui ir už notaro darbą).

V. Burkevičius

Dešimtasis tarptautinis kriminalinis bei penitenciarinis Kongresas Pragoje ir to Kongreso nutarimai.

Įvykęs š. m. rugpiūčio mėn. 24—30 d. Pragoje X tarptautinis kriminalinis bei penitenciarinis (kalėjimų sutvarkymas ir bausmės vykdymas) kongresas suįdomino įvairių kraštų teisininkus. Todel ir lietuvių teisininkams būtų įdomu plačiau susipažinti su šio kongreso darbais.

Pirmas tarptautinis penitenciarinis kongresas įvyko 1872 metais Londone; jo organizatorius ir vadovas buvo žinomas Amerikos kalėjimų reformatorius Wines. Jau šis pirmas kongresas pasižymėjo savo skaitlingumu, — iš viso kongrese dalyvavo 19 valstybių atstovai. Po šio pirmojo kongreso, maždaug kas penkeri metai, įvyksta kongresai: Stokholme — 1878 met., Romoje — 1885, Peterburge — 1890, Paryžiuje — 1895 met., Brusselyje — 1900 met., Budapešte — 1905 ir Waschingtone — 1910 metais. Pasaulinis karas nutraukė kongresų eilę ir po karo IX kongresas galėjo būti sušauktas tik 1925 metais, kaip ir pirmasis kongresas, Londone, o š. m. kongresas, iš eilės X, įvyko Pragoje. Kaip ir vykdomąjį kongreso organą sudaro tarptautinė penitenciarinė komisija (Commission Penitenciaire Internationale). Ši komisija buvo 1872 metais Londone pirmojo kongreso sudaryta daugiausia iš žymesnių teisės mokslo profesorių. Ilgainiui komisijos sudėtis ir uždaviniai žymiai pasikeitė. Šiandien komisiją sudaro tik oficialiniai įvairių valstybių atstovai — komisija apima 25 valstybes. Iš Pabaltijo valstybių dalyvauja tik viena Suomija. Komisija renkasi į bendrus posėdžius kas antri metai Šveicarijoje, Berne, kur randasi ir nuolatinės komisijos biuras. Komisijos uždavinys yra rinkti ir apdirbti visą medžiagą, liečiančią kovą su nusikaltimais, jųjų įspėjimą ir bausmės vykdymą; ši medžiaga

pristatoma komisijoje dalyvaujančioms valstybėms. Be to, komisija palaiko ryšius su įvairiomis penitenciarinėmis ir kriminalinėmis draugijomis ir jas instruktuoja. Pagaliau komisija, susitarus su atatinkamomis valstybėmis, skiria kongresų vietą ir laiką ir nustato jų programą ir darbo tvarką. Komisija leidžia tam tikrą biuletenį, kuriame spausdinami komisijos darbai. Komisijos vykdomąjį organą sudaro biuras iš 3 asmenų; biuro pirmininku dabar yra Vokietijos aukščiausiojo teismo pirmininkas Dr. Bumke, generalinis sekretorius Groningeno universiteto baudžiamosios teisės profesorius Simon van der Aa ir iždininkas Hamburgo profesorius Delaquis. Čia reikia pastebėti, kad tik komisijos paruošiamųjų darbų dėka galėjo įvykti visa penitenciarinių kongresų eilė. Sekant iki šiol buvusių kongresų darbus krinta į akį vis didėjantis kongresų darbų platumas. Jeigu pirmieji kongresai gvildeno tik kalėjimų sutvarkymo ir bausmės vykdymo klausimus, tai jau kiti kongresai apima ir platesnes baudžiamosios teisės sritis, tiek materialinės, tiek procesualinės. Tai visai suprantama, nes platesnis ir gilesnis bausmės vykdymo klausimo gvildenimas yra susijęs su bendromis baudžiamosios teisės problemomis. Ryšy su tokiu kongreso darbų programos praplėtimu, paskutinis Pragos kongresas pasivadino „kriminaliniu ir penitenciariniu kongresu“.

Kongreso sudėtis yra labai plati. Taip, einant Pragos kongreso reglamentu, jame galėjo dalyvauti: 1) oficialiniai valstybių atstovai, 2) parlamentų nariai, 3) aukštųjų mokyklų profesoriai, 4) teisingumo, vidaus ir užsienių reikalų valdininkai, 5) kalėjimų tarnybų aukštesnieji valdininkai, 6) teisėjai, 7) advokatai, 8) įvairių kalėjimų draugijų, patronatų ir panašių asociacijų atstovai. Visi šitie atstovai kongrese naudojosi visai lygiomis teisėmis, taigi, ir lygia balsavimo teise. Pragos kongresas buvo ypatingai skaitlingas, jame dalyvavo atstovai 42 valstybių (įskaitant dominijas ir kolonijas) iš viso apie 700 žmonių. Skaitlingiausiai dalyvavo Anglija — 116 žmonių, Čekoslovakija — 107, Amerikos Jungt. Valstybės — 86; Vokietija — 48; Lietuvai atstovavo Vyr. Tribunolo Pirmininkas prof. Kriščiukaitis, Vyr. Tribunolo Valstybės Gynėjo Padėjėjas Žalkauskas ir kalėjimų inspektorius Garbaliauskas. Pragos kongrese buvo susirinkę žymiausieji baudž. teisės ir penitenciarinių mokslų tyrinėtojai, įvairūs pasauliniai mokslininkai, profesoriai, taip pat ir teismo darbininkai — teisėjai, advokatai. Be to, kongrese skaitlingai dalyvavo patronatų ir kitų asociacijų atstovai, todel ir kongreso nutarimai turės labai didelės teorinės ir praktinės reikšmės.

Kongresas buvo pasiskirstęs į 4 sekcijas. Kongreso Pirmininku buvo išrinktas Pragos Karolio Universiteto baudž. teisės prof. Dr. Merička. Baigiant reikia pažymėti, kad š. m. sausio mėn. Tautų Sąjungos Taryba priėmė nutarimą visais būdais remti tarptautinės kriminalinės ir penitenciarinės komisijos darbuotę.

Kongreso nutarimai.

Pirmoji Sekcija.

(Sekcijos Pirmininkas *Dr. Bumke*, Vokietijos Aukščiausiojo Teismo Pirmininkas).

Įstatymų leidimas.

Pirmas klausimas: (Pranešėjas *Leon Cornil*, Vyr. Valstybės Gynėjas ir Profesorius, Belgija).

A. Vis didėjantis apsaugos priemonių vartojimas (sichernden Massnahmen, des mesures de suretè) kelia klausimą: kurios apsaugos priemonės yra tinkamiausios, kaip jas suskirstyti ir suvesti į vieną sistemą?

B. Ar leistinas lygtinis apsaugos priemonių atidėjimas?

Paaiškinimai. Daugelis baudžiamųjų statutų ir jų projektų, greta vienos ar kitos bausmės formos, yra įvedę priemones, įspėjančias nusikaltėlio pavojingumą visuomenei. Tuo liko išspręsta seniai sprendžiama problema. Dabar yra svarbu, daugiau praktikos negu teorijos atžvilgiu, kaip galima plačiau aptarti įvairių rūšių priemonės pagal nustatytą sistemą ir atskirti jas viena nuo kitos.

Tokia sistema tarp kita ko turėtų apimti specialines priemones, taikytinas nusikaltėliams iš įpratimo. Buvo galvojama, pvzd., laikyti šiuos nusikaltėlius trumpą laiką specialinėse įstaigose, kur išeitų prirengiamąją stadiją, o paskui juos drauge su šeimomis perkelti į plačius žemės plotus arba į tam tikrai įrengtas kolonijas, kur jie turėtų likti neaprėžtą laiką ir iš kur negalėtų išvykti bei grįžti į visuomenę, kol autoritetinga įstaiga, kuriai pavesta juos saugoti, prieitų išvadą, kad jie yra pasitaisę ir gali būti palikti be priežiūros.

Be to, ši problema iškėlė visą eilę klausimų, liečiančių procesą. Ypač svarbus yra klausimas, ar įspėjamosios (preventyvinės) priemonės gali būti taikomos tiktai keliant baudžiamąją bylą, ir ar kompetentingi organai bei principai, kurių laikosi procesas, turi būti šiuo atveju tie patys, kaip kad ir skiriant bausmę.

Nurodžius įvairias bausmių bei įspėjamųjų priemonių rūšis, kyla klausimas, ar lygtinis nuteisimas turi būti taip pat taikomas, skiriant įspėjamąją priemonę, o jeigu taip, tai ar jo (lygtinio nuteisimo) taikymas turi būti aprėžtas tik kai-kuriomis priemonių rūšimis.

Atsakymas:

A. Tais atvejais, kai bausmė negali būti pritaikyta arba kai ji nepakankamai apsaugoja visuomenę, reikia bausmių sistema papildyti dar apsaugos priemonių sistema.

Apsaugos priemonės turi tikslą nusikaltėlį taisyti, arba jį izoliuoti, arba neleisti jam daryti naujus nusikaltimus.

Apsaugos priemones turi skirti teismai.

Apsaugos priemonės, kurios neturi būti taikomos nepilnamečiams, yra ypatingai siūlomos šios:

I. Laisvės atėmimo priemonės:

1) Pavojingų visuomenei psichiškai sergančių ir nenormalių nusikaltėlių internavimas, kurio metu jie turi būti, kiek galima, gydomi ir rengiami laisvai gyventi;

2) Alkoholikų ir toxikomanų internavimas ir jų gydymas;

3) Elgetų ir valkatų internavimas, kurio metu jie turi būti pripratinami prie darbo;

4) Nusikaltėlių iš įpratimo (Gewahnheitsdeliquenten, deliquants d'habitude) internavimas. Tuo jie pašalinami iš visuomenės. Tačiau nereik užmiršti, jog ir jie gali pasitaisyti.

Visi šie nusikaltėliai turi būti padėti į tam tikras įstaigas.

II. Priemonės, nesusijusios su laisvės atėmimu:

Geriausiai veikianti šios rūšies priemonė yra patronatas. (Schutzaufsicht, le patronage ou le libertè surveilèe). Be to, gerų rezultatų galima gauti, reikalaujant iš nusikaltėlio gero elgesio garantijų (Friedenbuergschaft, la caution de bonne conduit), uždraudžiant jam verstis tuo amatu ar verslu, kuris buvo nusikalstamojo darbo priežastis, o taip pat uždraudžiant lankyti smukles. Šios priemonės atskirais atvejais gali būti taikomos greta patronato. Kad nekenktų tarptautinei valstybių kovai su nusikaltimais, nusikaltėlių svetimšalių išsiuntimas turėtų būti tarptautinių sutarčių reguliuojamas.

III. Ekonominio pobūdžio priemonės:

Reikia nustatyti būdai, kaip išimti iš apyvartos (uždėti areštą) viešam saugumui pavojingus daiktus arba padaryti juos nepavojingus.

B .Apsaugos priemonių įvykdymas, išskyrus ypatingus atvejus, negali būti atidėtas.

Jeigu įvykdymas liko atidėtas, tai per visą tą laiką nusikaltėlis turi būti patronato prižiūrimas.

Antras klausimas: (Pranešėjas Aug. G o l l, Generalprokuroras, D a n i j a).

Ar geistinas baudžiamosios teisės pagrindinių principų suvienodinimas, o jeigu geistinas, tai kuriuo mastu ir būdu?

Paaiškinimai. Baudžiamosios teisės pagrindinių principų suvienodinimo klausimą jau nagrinėjo įvairios tarptautinės organizacijos. Visų pirma Tautų Sąjunga sprendė tą klausimą siaurai, pasitenkindama vien tarptautine baudžiamąja teise ir nusikaltėlių išdavimo teise (ekstradicija). Tačiau jos (Tautų Sąjungos) ekspertai pasisakė prieš baudžiamosios teisės nuostatų suvienodinimą ir net nenorėjo išdirbti, kad ir laikinąsias, bendras ekstradicijos teisės taisykles. Kai del paskutinio klausimo

(ekstradicijos), tai Tarptautinė Penitenciarinė Komisija, dirbdama bausmių sistemos suvienodinimo darbą, pavedė pakomisijai parengti ekstradicijos tipišką sutartį, kad lengviau būtų valstybėms susitarti, sudarant individualines ekstradicijos sutartis. Antra vertus, Tarptautinė Baudžiamosios Teisės Asociacija savo 1927 m. (Varšuvoje) bei 1928 m. (Romoje) konferencijų metu palietė bendros baudžiamosios teisės suvienodinimo klausimą.

Net jeigu į šį uždavinį ir netaip plačiai žiūrėti, tai tarptautinio pagrindinių principų suvienodinimo sunkumai negali būti nežinomi; vis delto verta išžiūrėti klausimas, ar yra galimas bei pageidaujamas panašus suvienodinimas, o jei taip, tai kuriomis priemonėmis tatai galima pasiekti ir kuriose ribose tatai reikia įvykdyti. Štai del ko Penitenciarinė Komisija, kaip centralinė ir tarptautinio pobūdžio įstaiga, norėjo įrašyti šį klausimą taip, kaip jis yra suformuluotas, 1930 metų Kongreso programoje, kur jis ir gali būti nuodugniai išžiūrėtas ir bendrai diskutuojamas.

Atsakymas: 1) Baudžiamosios teisės pagrindinių principų suvienodinimas yra geistinas. Šį suvienodinimą reikia siekti todel, kad galima būtų palengvinti bendrą valstybių kovą su nusikaltimais ir sudaryti vienodus baudžiamosios teisės mokslo pagrindus.

2) Siekimas suvienodinti turi baigtis tada, kai kyla pavojus, jog del suvienodinimo įvairių valstybių baudžiamoji teisė galinti nustoti reikiamos galios, kurią ji įgijo, kraštui istoriškai besiplėtojant, ir kurios šaknys giliai glūdi tautos širdyje.

3) Didelėse baudžiamosios teisės srityse idėjų susiartinimas juristų-teoretikų bei praktikų tarptautinių draugijų pastangomis yra jau įgyvendintas. Šis bendravimas gali ateityje turėti dar daug teigiamų rezultatų, ir todel jis turi būti rimtai remiamas. Bendras baudžiamosios teisės pagrindinių klausimų sprendimas skatinamas taip pat ir tuo, kad del jo sparčiau eina valstybių susiartinimas kovai su tam tikrais nusikaltimais. Kiekviena šios rūšies proga turėtų būti panaudota ištirti, ar galima, nepaliečiant konkrečių nusikalstamųjų darbų, bendrai išspręsti susijusias su šios rūšies nusikaltimais visuotines problemas.

Trečias klausimas: (Pranešėjas Dr. Vladimir *Solner*, teismo tardytojas ir Karolio Universiteto privat-docentas, Praga).

Ar reikia įvairių rūšių ilgesnės, laisvę varžančios, bausmės pakeisti viena bausme?

Jei taip, tai kuriuo būdu turi būti ši viena bausmė vykdoma: žemės ūkio įstaigose, kitose uždarose arba mišriose įstaigose? Kalėjimų specializacija pagal nusikalstamuosius darbus, nuteistojo palinkimus ir t.t.?

Paaiškinimai. Vienos vienintelės bausmės klausimas yra labai ginčijamas. Jos šalininkai nurodo, kad nors praktiškai vykdant esančių bei projektuojamų statutų nustatytas ligi laiko bausmes ir yra skirtumų, tačiau tie skirtumai liečia tiktai pavir-

šutines, grynai formalines smulkmenas, kurios negali būti laikomos svarbiomis bausmių rūšimis. Kadangi esminio skirtumo tarp atskirų bausmių rūšių nėra, tai, jų nuomone, reikia pašalinti bet kurį skirtumą.

Antra vertus, vienintelės bausmės priešininkai nurodo, kad nustatant vieną bausmę, ši galėtų rimtai pakenkti baudžiamajai sankcijai ta prasme, kad ji padarytų plačiajai visuomenei įspūdžio, jog sunkus nusikaltimas nėra pakankamai griežtai baudžiamas, tuo tarpu kai lengvesnis nusikaltimas yra baudžiamas per griežtai. Jie pastebi taip pat, kad viena bausmė suteiks kalėjimo viršininkui beveik savavališką galią, kuri galėtų būti suteikiama tiktai aukštai kvalifikuotiems asmenims. Kadangi tokių asmenų sunku visumet rasti, tai reikės sudaryti tam tikras garantijas, įsteigiant, pvzd., greta viršininko tam tikrą kontrolės organą — komisiją, kas, žinoma, netiks vienintelės bausmės šalininkams.

Rugpiūčio 30 dieną Kongresas, Sekcijos pirmininkui Dr. Bumke pasiūlius, vienu balsu patvirtino Sekcijos šiuo klausimu priimtą rezoliuciją:

„Atsižvelgdama į tai, kad trečiam klausimui išžiūrėti del jo painumo reikia daug laiko, kurio dabar trūksta, Sekcija laiko save priversta pasiūlyti bendrajam susirinkimui šio klausimo išžiūrėjimą atidėti ligi kito kongreso“.

Antroji Sekcija.

(Sekcijos Pirmininkas Dr. Ernst *Delaquis*, Hamburgo Universiteto Prof.).

Administracija.

Pirmas klausimas: (Pranešėjas Dr. *Weissenrieder*, Vokietijos kalėjimų valdininkų asociacijos pirmininkas). Kokios bausmės vykdymo taisyklės reikia nustatyti veikiančiųjų įstatymų ribose, dedant jų pagrindan visur pripažintą dėsnį, būtent, nuteistojo pataisymą ir jojo grąžinimą visuomenei?

Ar šis tikslas negali būti pasiektas šiomis priemonėmis?

a) Pritraukiant prie bausmės vykdymo darbo privatinius asmenis;

b) Parenkant suimtiesiems atitinkamus darbus ir atlyginant už juos;

c) Suteikiant jiems poilsį, kuris del savo auklėjamojo pobūdžio pačiai bausmei nepakenktų.

Paaiškinimai. Šis klausimas turi tikslą nurodyti, kokios taisyklės reikia taikyti, vykdant bausmę, kad galima būtų racionališkai sušvelninti bausmės režimą ir iškelti reabilitacijos idėją.

Naujaisiais laikais daugumas valstybių, kurių tarpe yra net tokių, kurios kitados atsisakydavo, vykdant bausmę, dalyvauti privatiniams, administracijai svetimiems, asmenims. Labai įdomu yra sulyginti įvairių valstybių padarytus eksperimentus ir iš to

prieiti išvadą, kaip ir kuriose ribose turi būti prileidžiamas privatinių asmenų dalyvavimas, kad iš to būtų gauta gerų rezultatų.

Darbas yra geriausia pataisomoji priemonė. Reikia išžiūrėti, kiek tam pritarti, kad kaliniui būtų leidžiama pasirinkti darbas, kuris atitinka jo gabumus, kiek tatai daro jam moralinės įtakos ir kiek, išleidus jį iš kalėjimo, tatai leidžia jam dorai uždirbti lėšų gyventi. Daryti šioje srityje mėginimai rodo, kad čia didelės reikšmės turi atlyginimas už atliktą darbą. Atlyginimas yra svarbus akstinas kaliniui priprasti prie produktingo gyvenimo.

Tuo pat pakėlimo tikslu paskutinėje klausimo dalyje siūloma, kaip naudinga priemonė, įvesti kalėjimuose pramogos, muzika, paskaitos, taip pat moderniški išradimai: kino, radio ir t.t. Visa tai verčia praktiškai išaiškinti, kuriose ribose ir kokiomis sąlygomis tosios priemonės gali būti įvestos kalėjimuose. Yra naudinga ištirti, kaip tos priemonės veikia skyrium įvairias kalinių kategorijas, būtent: nuteistuosius ilgam ir trumpam laikui, atsitiktinius nusikaltėlius ir recidivistus, suaugusius ir nepilnamečius.

Atsakymas: Kad visuomenė būtų stipriau apsaugojama, bausmės vykdymas turi padėti visais prie dabartinės pedagogikos mokslo buities galimais būdais nuteistuosius tinkamai auklėti ir taisyti (Besserung). Bausmės vykdymas turi išrutulioti nuteistojo kūno gabumus (Faehigkeit) ir kreipti dėmesio į jojo moralinį bei intelektualinį auklėjimą, o tam reikia pasinaudoti kriminalbiologiniais tyrimais ir suskirstyti suimtuosius grupėmis pagal įtaką, kurios turėjo jiems auklėjimas.

Siekiamas tikslas tarp kitko reikalauja:

a) pritraukti prie bausmės vykdymo darbo privatinius asmenis, kuriuos reikia parinkti tiktai pagal jų asmens sielos bei širdies savybes;

b) paskirti suimtiesiems darbo, kuris atitiktų jų gabumus ir būtų atlyginamas, atsižvelgiant į jųjų elgesį ir darbo našumą. Tam tikra kalinio uždarbio dalis turi eiti jo išlaikomų asmenų naudai;

c) duoti suimtiesiems intelektuališkai bei fiziškai pasilsėti, prisitaikant prie tam tikro krašto papročių. Į tai reikia kreipti daug daugiau dėmesio, nekaip kad ligšiol buvo kreipiama.

Antras klausimas: (Pranešėjas Dr. Castorskis, buv. graikų kalėjimo generalinis inspektorius, Graikija).

Kaip turi būti sutvarkytas kalėjimų administracijos ir prižiūrėtojų tarnybinis bei mokslinis išlavinimas?

Kurios garantijos reikalautinos ir kurios privilegijos leistinos, kad kalėjimų tarnybon būtų pašauktos tinkamos jėgos?

Paaiškinimai. Naujoji sąvoka bausmių, susijusių su laisvės atėmimu, uždeda kalėjimų tarnautojams naujų pareigų, kurioms reikia specialiai prisirengti. Moksliškas nusikaltėlio tyrinėjimas fiziniu, moraliniu ir intelektualiniu atžvilgiu, o tatai yra šios sąvokos (koncepcijos) pagrindas, negali būti visiškai atliktas vien specialistų, be kitų apšviestų įvairių laipsnių tarnautojų pagalbos. Svarbu, kad šiems (tarnautojams), be administracinių žinių, būtų suteikiama mažiau ar daugiau žinių iš baudžiamosios teisės, teismo medicinos, baudžiamosios antropologijos, psichiatrijos, higienos ir kitų sričių. Šioms žinioms įgyti įvairių laipsnių tarnautojai yra reikalingi profesionalinio bei mokslinio išauklėjimo, pritaikyto tiems uždaviniams, kuriuos jie turi atlikti.

Kad šis auklėjimas duotų gerų rezultatų, reikalaujama, kad tarnautojai turėtų specialinių ypatybių, kad kandidatai būtų parenkami, griežtai atsižiūrint į jų būdą bei kvalifikacijų ypatybes. Tačiau tikrai kvalifikuotų asmenų penitenciarinei tarnybai galima bus rasti tik tada, kai bus suteikta atitinkančių jų kvalifikacijas privilegijų.

Atsakymas: Visi bausmės vykdymo įstaigų valdininkai turi būti ypatingai parengti savo pašaukimui ir nuolat tobūlinami. Vyresnieji valdininkai turi būti moksliškai išlavinti. Kalėjimų vyresniesiems ir priežiūros valdininkams parengti reikia steigti specialinės mokyklos ir kursai (Lehrgang). Pageidaujama, kad kiekvienoje valstybėje būtų įsteigti penitenciarinio mokslo ir kriminologijos institutai. Jau tarnaujantiems valdininkams turėtų būti surengti nuolatiniai tobūlinimosi kursai. Visur reikia kreipti ypatingą dėmesį į socialinį—pedagoginį mokymą.

Kandidatai į bausmės vykdymo valdininkus turi įrodyti sugebėjimą savo uždavinius atlikti tam tikrais egzaminais ir praktikos tarnyba, o vyresnieji valdininkai be to dar mokslišku bausmės vykdymo problemos supratimu. Galutinai priimti tarnybon turi būti tik tie kandidatai, kurie bandymo metu įrodys, jog jie savo pašaukimui, be reikalingų praktikos ir mokslo žinių, turi dar vidaus ypatybių, būtent: atvirą ir tiesų būdą, artimo meilės jausmą, gabumą pažinti žmogų ir elgtis su dvasiškai ir morališkai anormaliniais asmenimis.

Įvairioms bausmės vykdymo įstaigų valdininkų grupėms turi būti duotas atitinkantis įųjų pareigas atlyginimas, kuris juos ekonomiškai visiškai aprūpintų. Geistina, kad penitenciariniams valdininkams būtų nustatytas tam tikras valstybės valdininkų jerarchijos rangas ir užtikrintos visos pirmenybės, suteikiamos kiekvienos šalies valdininkams.

Mokant ir tobūlinant valdininkes, reikia turėti galvoje ypatingą suimtųjų moterų padėtį.

Moterų bausmės vykdymo įstaigos turi būti vedamos ir prižiūrimos tik moterų valdininkių; jei galima, tai ir dvasios reikalams atlikti turi būti skiriamos moters.

Šie nuostatai liečia taip pat ir vaikų įstaigas.

P. Neymark (Lenkija) siūlo šią rezoliuciją:

„Reikia taip pat užtikrinti, kad centralinėje penitenciarinėje įstaigoje dalyvautų asmens, sugebantieji vykdyti pasirinktąjį darbą ir parinkti iš kriminologų, atsidėjusių penitenciariniam mokslui, o taip pat iš bausmės vykdymų įstaigų direktorių".

Kadangi ši rezoliucija išeina iš II klausimo ribų, tai bendras susirinkimas priima ją vienu balsu, kaip pageidavimą.

Trečias klausimas: (Pranešėjas *Col. Turner*, anglų kalėjimų generalinis inspektorius, Anglija).

Kokiu mastu ir kuriuo būdu turi būti vartojamas moderniškoje kalėjimo sistemoje, greta bendro kalinimo, vienutinis kalinimas?

Paaiškinimai. Nuo praeito šimtmečio kalinimas plačia to žodžio prasme, tiek teorijoje, tiek praktikoje, pergyveno daug pakitėjimų. Svarbiausias pakitėjimas liečia režimą. Nuo to laiko, kai bendrojo kalėjimo sistema turėjo iš dalies, o kai kuriose šalyse ir visiškai, užleisti vietą vienutinio kalėjimo sistemai, ši turi tendencijos likti viešpataujančia sistema. Be kitų to reiškinio priežasčių, aišku, kad šios sistemos įvedimas labiau tinka naujoms bausmės idėjoms. Tačiau ši sistema be gerumų turi taip pat ir trūkumų, kurie yra plačiai žinomi, ir su kuriais reikia rimtai skaitytis, nes jie gali būt pavojingi tikslui, kurį norima pasiekti. Kadangi vienutinio kalėjimo sistema vis delto kiek apsaugoja nuo to pavojaus, tai kyla klausimas, ar nereikėtų palaikyti šią sistemą, pašalinus kai kuriuos jos trūkumus bei netikslumus, ir taikyti ją greta kitos sistemos.

Atsakymas:

I. Komisijos patiekta rezoliucija:

1) Vienutinis kalinimas (Einzelhaft, regime cèllulaire) yra organinė progresingosios sistemos dalis;
2) Tardomieji turi būti visumet laikomi vienutėse;
3) Vienutinis kalinimas dienos metu, atliekant trumpalaikes bausmes, turi daug gerumų, tačiau turi taip pat tam tikrų blogumų. Šiuo atveju teigiamumus galima padidinti, o neigiamumų išvengti atitinkama gydytojo pagalba ir atatinkama suimtųjų klasifikacija;
4) Ilgalaikių bausmių atveju praktikuojamas bendras kalinimas (Gemeinschafthaft, regime en commun), tačiau suimtieji jokiu būdu negali būti bendrai kalinami, kai jie nedirba, arba nėra prižiūrimi. Atskiros suimtųjų kategorijos turi būti atidžiau prižiūrimos, negu kalinių masės.
5) Kai galima, reikia patenkinti suimtojo norą padėti jį vienutėn, jei tiktai jis gerai elgiasi ir, del fizinių ar moralinių pagrindų, yra reikalingas ypatingos priežiūros;

6) Vienutinis kalinimas nakties metu yra būtinas kiekvienos moderniškos penitenciarinės sistemos elementas.

II. Dr. *Vervaeck'o* (Belgija) pasiūlytas §-o 4 pakeitimas ir bendrojo susirinkimo, 77 balsais prieš 65, priimtas:

Progresingoje sistemoje reikėtų, bendrąja taisykle, vienutinį kalėjimą pakeisti bendru kalinimu ilgalaikių bausmių atveju. Kalėjimo direktorius, pasitaręs su gydytoju antropologu — kriminalistu, turi spręsti, kuriam laikui ir kuriems kaliniams reikia taikyti bendras režimas.

III. P. *Sanford Bates* (U. S. A.), amerikiečių grupės vardu, pasiūlė šią rezoliuciją: (bendrojo susirinkimo ji buvo atmesta) „Progresingoji sistema penitenciarinėje įstaigoje neturi būti privesta prie vienutinio kalinimo; reikia duoti pirmenybę dortuarų sistemai naktį ir bendram darbui dieną. Tardomuosius reikia taip laikyti, kad būtų apsaugojami nuo nuteistųjų tvirkinimo.

IV. *Lordo Palwarth* (Anglija) pasiūlyta rezoliucija: Paprasta nakties separacijos sistema turi būti laikoma pagrindine moderniškos administracijos sistema, tačiau įvairiuose kraštuose gali būti ypatingų aplinkybių, reikalaujančių dortuarų arba atitinkamu būdu apsaugotų bendrų kambarių sistemos.

Trečioji Sekcija.

(Sekcijos Pirmininkas Dr. *Rappaport*, Aukšč. Teismo Teisėjas ir Prof., Lenkija).

Įspėjimas.

Pirmas klausimas: (Pranešėjas Dr. *Jarmilo* Vesela, Karolio Universiteto Privat. doc. ir Kriminalinio Instituto asist. Praga).

Kaip galima suderinti teisingumo (Rechtspflege) ir, bendrai, visuomenės reikalavimus žinoti tam tikrų asmenų praeitį su reabilitacijos idėja ir noru padėti paleistajam iš bausmės įstaigos dorai gyventi visuomenėje?

Paaiškinimai. Naujųjų pakraipų baudžiamųjų įstatymų leidėjai yra linkę nustatyti, jog nuteisimas, praėjus ilgesniam laikui, turi būti užmirštas, jei tik atlikęs bausmę nuteistasis gerai elgiasi.

Visų pirma, paleistiems kaliniams steigiamas patronatas, kurio vienas iš svarbiausių uždavinių yra surasti tiems paleistiesiems darbo. Tačiau ir čia dažnai užtinkama nenugalimų kliūčių, ypač, jeigu darbdavys (patronas) ir jo darbininkai žino, kad priimtas į darbą asmuo yra paleistas kalinys.

Jei teismas nori tinkamai atlikti savo uždavinį moderniška prasme, tai turi stengtis būtinai pažinti nuodugniai visą teisiamojo gyvenimą, o spręsdamas šį klausimą, kiek galima, pasitikėti patikimais liudytojais. Valdininkai bei įstaigos, skiriančios asmenis į atsakingas vietas, turėtų taip pat nuodugniai pažinti kandidato gyvenimą.

Tuo būdu čia atsiranda interesų susidūrimas, ir reikia žinoti, kaip tatai išspręsti: ar reikia nustatyti griežtos reabilitacijos sąlygos, ar, priešingai, jos sušvelninti? Ar reikia stengtis panaikinti esantį visuomenės nepasitikėjimą paleistais kaliniais, ar priešingai, aprūpinant kalinį vietà, yra leistina visai neminėti nuteisimo? Kalbant apie reabilitaciją ir kalinių patronatą, būtų pageidaujama sužinoti atliktų tuo tikslu eksperimentų rezultatus.

Atsakymas: I. Reikia stengtis, kad paleidimas iš kalėjimo būtų tik grandis gerai apgalvoto metodo, siekiančio suimtąjį pataisyti, ir kad prižiūrimas paleistojo verslas būtų kalėjime nustatytos priežiūros tęsinys.

II. Šiuo atžvilgiu reikia:

a) veikti viešąją nuomonę, o taip pat sudominti visuomenę, kad rūpintųsi paleistųjų iš kalėjimo buities pagerinimu;

b) reikia pataisomuosius atskirti nuo nepataisomųjų, pav., paleistųjų globos draugijoms surengiant bandymus, ir tik pataisomuosius reikia rekomenduoti;

c) darbo parinkimas turi būti individualizuojamas, atsižvelgiant į nusikalstamojo darbo pobūdį ir į socialinę paleistojo padėtį.

III. Pageidaujama, kad reabilitacijos klausimas būtų įstatymo sureguliuotas.

Antras klausimas: (Pranešėjas Dr. *Friede Katz.* advokatė, parlamento narys, Olandija).

Kokie yra ligšiol lygtinio bausmės atidėjimo bei lygtinio bausmės atleidimo rezultatai?

Kaip galima būtų šiuos institutus ir jų pritaikymą patobulinti, kad jų veikimas būtų tikresnis?

Kuri sistema galėtų nuteistajam garantuoti, kad jam, atlikus nustatytas sąlygas, iškalėjus įstatymo numatytą minimumą, bausmė bus lygtinai atleista?

Kaip gali būti organizuotas tarpvalstybinis patronatas lygtinai nuteistiems arba lygtinai nuo bausmės atleistiems asmenims?

Paaiškinimai. Nurodžius svarbią reikšmę, kurią šiuo laiku turi lygtinis nuteisimas ir paleidimas administracijos ir baudžiamosios teisės atžvilgiu, ne pro šalį bus pažvelgti, kuriuos rezultatus pasiekė įvairios šalys, kuriose ligšiol jau buvo taikomi šie dėsniai. Reikia vienkart išžiūrėti klausimas, ar praktika rodo, kurios naudingos reformos yra būtinos, atsižvelgiant į šių dienų progresą.

Kai del lygtinio paleidimo, tai čia tarp kita ko kyla klausimas, ar pateisinamas šioj srity automatiškumas — leisti nusipelniusiam tiek darbu, tiek savo elgesiu nusikaltėliui iš anksto tiksliai žinoti savo paleidimo dieną, kuo jam lyg duodamas kalėjimo raktas, o tatai ir yra siekiamas tikslas. Tikimasi, kad tuo būdu nusikaltėliai, kuriems šioji taisyklė yra taikoma, ypač atsitiktiniai nusikaltėliai, bus paskatinti gerai elgtis, nes tatai yra daugiau jų pačių, nekaip administracijos interesas, ir tuo jie ras sau nurodytose taisyklėse paguodą savo suvaržytoj laisvėj.

Labai svarbus yra nuteistųjų arba lygtinai paleistųjų patronato klausimas. Šiuo klausimu jau buvo susidomėjęs 1925 metų Tarptautinis Penitenciarinis Kongresas Londone. Todel dabar ginčai gali būti aprėžti vien tarptautinio pobūdžio klausimais, būtent: kaip galima įsteigti patronatą asmenims, išvykusiems į užsienį iš tos valstybės, kurioje jie buvo nuteisti arba lygtinai paleisti?

Atsakymas: 1) Lygtinis bausmės atidėjimas ir lygtinis bausmės atleidimas turi būti taikomas tik nusikaltėliams, kurie tikrai tam tinka. Šiuo atveju reikia atsižvelgti į nusikaltėlio asmenį ir į tai, kiek jis yra pavojingas visuomenei.

2) Teisėjai arba įstaiga, kuri sprendžia lygtinio paleidimo klausimus, turi, prieš taikydama lygtinį nuteisimą arba lygtinį bausmės atidėjimą, pareikalauti iš atitinkamų asociacijų valdininkų arba iš įstaigų ir t. t. smulkmeniškų žinių apie nuteistojo fizines, materialines, dvasines bei moralines ypatybes ir į tas žinias atsižiūrėti.

3) Kad lygtinis bausmės atleidimas ir lygtinis nuteisimas duotų gerų rezultatų, reikia būtinai steigti patronatus.

4) Valstybės, kurios neturi tobulos patronato sistemos su viešais valdininkais, turi skirti privatinėms patronato asociacijoms atitinkamų subsidijų, kad jos galėtų laikyti daugiau apmokamų tinkamų asmenų. Pačios valstybės turi per savo valdininkus tik kontroliuoti šių asociacijų veikimą. Ir tos valstybės, kuriose patronato darbus atlieka viešieji valdininkai, turi šią tarnybą suorganizuoti taip, kad visi patronato reikalavimai būtų patenkinti.

5) Moksliškas pažymėtų 4 p. asmenų parengimas, pritaikytas patronato uždaviniams, turi būti sistematiškai organizuotas, tiek valstybės subsidijuojamų patronato asociacijų, tiek pačios valstybės.

6) Nėra geistina nuteistajam garantuoti, jog jis, atlikęs nustatytas sąlygas, iškalėjęs įstatymo numatytą minimumą, būtinai bus lygtinai praleistas.

Tačiau reikia jam garantuoti, jog jo eventualaus paleidimo klausimas, iškalėjus jam įstatymo nustatytą minimumą, bus nešališkos įstaigos sprendžiamas.

7) Pageidaujama, kad kiekvienos šalies patronato asociacijos sudarytų vieną tautinę sąjungą, o tos atskiros sąjungos savo

ruožtu sudarytų vieną tarptautinę sąjungą. Ši sąjunga turėtų išleisti taisykles del pagalbos teikimo lygtinai nubaustiesiems arba nuo bausmės atleistiesiems asmenims, kurie turi teisę keliauti į kitas valstybes. Paskum būtų šiuo atžvilgiu sudarytos tarptautinės sutartys.

Trečias klausimas: (Pranešėjas Dr. Louis *Vervaeck*, Belgų kalėjimų Antropologijos tarnybos vedėjas, Belgija).

Ar yra galimas tarptautinis bendradarbiavimas nusikaltimų skaičių svyravimams sekti bei jųjų priežastims tirti?

Paaiškinimai. Mūsų laikais yra bendra visų nuomonė, jog vienas iš svarbiausių kriminologijos uždavinių yra stebėti nusikaltimų kitėjimus ir tirti jų priežastis. Didelė darbo dalis šioj srity yra atlikta, tyrinėjant vienos ar kitos šalies, kurioje tie stebėjimai atliekami, sąlygas. Jei tyrinėjimai apima vienkart kelias šalis, tai yra pavojaus, jog bus padaryta daug klaidų, nuo kurių apsaugoti gali vien tik svetimos šalies socialinių sąlygų pažinimas. Antra vertus, svarbių davinių galima gauti, lyginant įvairių šalių nusikaltimų formas ir tas sąlygas, kuriomis tie nusikaltimai padaryti. Tat ir sukėlė tarptautinio bendravimo idėją.

Reikia išstudijuoti, kuriuo būdu ši mintis gali būti realizuota: ar steigiant specialinę laikiną komisiją ar nuolatinę įstaigą? Ar būtų tikslu pradėti stebėti tik siaurai apibrėžtų svarbių nusikaltimų formas, del ko tektų rinkti medžiagą įvairiose šalyse? O gal yra tikslingiau pradžioje aprėžti darbą siauresne plotme, išstudijuoti, kurios ribos reikia tam darbui nustatyti, pavzd.: ar reikia parinkti viena tam tikra nusikaltimų grupė ar užsiimti įvairių socialinių klasių nusikaltimais?

Atsakymas: Galima ir geistina realizuoti tarptautinė kooperacija mokslo studijoms vienodais metodais organizuoti nusikaltimų svyravimų priežastims tirti.

Be to, priimtas dar šis pageidavimas: Pageidaujama taip pat išdirbti vienodus metodus nusikaltusiems asmenims moksliškai tirti.

Ketvirtoji Sekcija.

(Sekcijos Pirmininkas Prof. Grafas *Conti*, Italija).

Mažamečiai.

Pirmas klausimas: (Pranešėjas Dr. *Kallab*, Prof., Praga).

Kokia turi būti mažamečių teismų sudėtis?

Kaip turi būti organizuota teismų pagalbinė tarnyba (Hilfsdienst, service auxiliaires)?

Paaiškinimas. Šiandien, kaip matyti iš neseniai padaryto šiuo reikalu tyrinėjimo, yra Tarptautinio Penitenciarinio Kongreso bendra nuomonė, jog nusikaltusių vaikų bei nepilnamečių teisimas turi būti išimtas iš bendrųjų teismų kompetencijos,

kitaip tariant, vaikai bei nepilnamečiai neturi būti nei tardomi nei teisiami bendrųjų teismų; kad elgimasis su vaikais bei nepilnamečiais turi būti daugiau auklėjamojo, kaip prievartos pobūdžio, o tuo tikslu reikia steigti specialinius mažamečių teismus. Čia kyla klausimas, kokie turi būti tie nepilnamečių teismai? Ar tikslas bus geriau pasiektas, steigiant vienasmenius ar kolegialinius teismus? Ar moterys gali būti vienasmenių teismų teisėjai bei kolegialinių teismų nariai? Kuriais atvejais reikia kreiptis į specialistus gydytojus bei pedagogus? Kad mažamečių teismai geriau atliktų savo uždavinius, jie turi turėti pagalbinius organus bei įstaigas (įgaliotinius, prieglaudas, „rapporteur" (referentus), „prob. officiers" (sąžiningus valdininkus) ir t.t.). Čia vėl kyla klausimas, kokie turi būti šie pagalbiniai organai, kuriose ribose jais galima naudotis proceso metu arba taikant mažamečiams tam tikras priemones (priežiūrą, patronatą), ir kaip visa tat turi būti suorganizuota, kad geriau pasiektų tikslą.

Atsakymas: Spręsti mažamečių padarytus baudžiamuosius veiksmus, vis tiek, kas tai darytų, ar teismai, ar kitos kurios įstaigos, turi būti kiekvienu atveju pavesta asmenims, žinantiems mažamečių buitį ir jųjų globos idėjos vedamiems.

Mažamečių teismas turi susidėti iš vieno, savo srityje įsispecializavusio, teisėjo, arba reikia kviesti posėdininkus, ypač iš gydytojų, pedagogų ir asmenų, dirbančių socialinės globos įstaigose.

Pageidaujama, kad tuose teismuose kuo daugiausia dalyvautų moterų teisėjais arba posėdininkais.

Reikia nuodugniai ištirti mažamečio gyvenimą, jojo būdą ir tą socialinę aplinką, kurioje jis gyveno, kad teismas tuo būdu galėtų pavartoti tinkamas priemones; aukščiau pažymėtas tyrimas turi būti atliekamas, psichiatrijos ir pedagogikos žinovams bei socialinės globos įstaigoms dalyvaujant.

Mažamečių teisme pagalbinė tarnyba turi būti pavesta asmenims, techniškai jai parengtiems ir jai atsidavusiems ilgesniam laikui.

Savanoriai bendradarbiai yra labai pageidaujami, tačiau jų darbas turi būti profesinių socialinės srities darbininkų kontroliuojamas.

Pagalbinė tarnyba turi veikti preventyviai ir kuratyviai tiek prieš procesą, tiek proceso metu ir pagaliau, sprendimui įvykus.

Mediciniškiems ir fizikopsichologiniams mažamečių tyrimams atlikti reikia steigti specialinės observacijos įstaigos, kurios turi būti teismų žinioje.

Taip pat turi būt organizuojamos specialinės įstaigos teismų paskirtoms mažamečiams taisymo priemonėms vykdyti. Tačiau teismui turi būti palikta teisė šių priemonių vykdymą prižiūrėti, jas modifikuoti, suspenduoti arba lygtinai bei visiškai sustabdyti.

Antras klausimas: (Pranešėjas Prof. grafas *Conti*, Italija).

Ar bendrieji teismai turi mažamečius nusikaltėlius dėti į tam tikras įstaigas bei jų specialinius skyrius?

Jeigu taip, tai ar tokios įstaigos turi būti grynai auklėjamo ar baudžiamojo pobūdžio?

Paaiškinimai. Beveik visi baudžiamieji statutai laiko visiškai pakaltinamais asmenis, nesuėjusius dar pilnų metų (pagal civilinę teisę). Tuo tarpu kai civilinė teisė nepripažįsta 16, 17, 18 metų (arba kuris kitas baudžiamojo subrendimo amžius) asmenims visiško veiksnumo, baudžiamose bylose teisėjas į tokio amžiaus asmenis žiūri, kaip į subrendusius, ir taiko jiems tas pačias bausmes, kaip ir nusikaltėliams — „veteranams", su tuo tik skirtumu, kad į jauną amžių atsižiūrima, kaip į švelninančią aplinkybę.

Iš tikrųjų, nereikia jaunuoliui sulaukti pilnų metų, kad galėtų suvokti savo teisėtus bei neteisėtus veiksmus. Tačiau ne mažiau teisinga yra ir tat, kad jaunuolio nusikaltimo aplinkybės nėra tokios pat, kaip kad suaugusių, o del to gali kilti klausimas, ar vienoda reakcija jaunuolių ir suaugusių atžvilgiu yra pateisinama, juo labiau, kad šios reakcijos tikslas turi būti—įspėti būsimuosius nusikaltėlio nusikaltimus. Bendrai, to amžiaus būdas yra nepastovus ir asmuo lengvai pasiduodąs. Paliekant nepilnametį nepataisomųjų nusikaltėlių draugystėje, galima gauti labai negerų rezultatų, ir todel reikia nepilnamečius laikyti skyrium nuo suaugusių nusikaltėlių. Kyla klausimas, ar pakanka vien atskirti; o gal reikia teisėjui suteikti teisę dėti nepilnamečius į visai atskiras įstaigas, kurioms, bausmės tikslui geriau pasiekti, vertėtų duoti specialų, daugiau auklėjamąjį, kaip drausmės pobūdį?

Atsakymas: Pageidaujama, kad visur būtų tam tikros vaikų nusikaltimus įspėjančios įstaigos (Organizmes), (pav. vaikams ligi 14 metų), o taip pat tam tikri teismai materialinei ir procesualinei baudžiamajai teisei taikyti; pirmojo amžiaus laipsnio (pav. nuo 14—18 metų) mažamečiams panašios įstaigos paprastai yra vadinamos mažamečių teismais. Toliau pageidaujama leisti paprastiesiems teismams dėti mažamečius nusikaltėlius, jau peržengusius pirmąjį amžiaus laipsnį (pav. nuo 18—25 metų), į tam tikras įstaigas ar bent jų skyrius, kur būtų kreipiama kuo daugiausia dėmesio į jų išauklėjimą.

Tokių įstaigų nereikėtų vadinti „kalėjimu".

P. Sanford Bates (Amerikos Jungt. Valstyb. kalėjimo generalinis inspektorius) pasiūlė šią rezoliuciją, kurią visuotinis susirinkimas rugpiūčio 29 priėmė kaip rekomendaciją:

1°. Mažamečių nusikaltėlių jurisdikcija turi būti reguliuojama specialinių įstatymų.

2°. Ši specialinė jurisdikcija turi būti vykdoma tik specialistų teisėjų.

3°. Mažamečių negalima dėti į bendras įstaigas.

Trečias klausimas: (Pranešėjas Andréé *Danjoy*, Vidaus Reikalų Ministerijos garbės Direktorius Prancūzijoje).

Kaip gali būti sutvarkyta sprendimo vykdymo metu priežiūra, valdymas ir vartojimas pinigų, skiriamų mažamečiams paskatinti ar atlyginti už darbą?

Ar šie pinigai gali eiti teismo išlaidoms padengti?

Paaiškinimai. Šis klausimas buvo sprendžiamas 1925 metų devinto Penitenciarinio Kongreso Londone kartu su suaugusių nusikaltėlių uždarbio ir jo naudojimo klausimu. Bet visa diskusija tada ėjo del svarbiausio klausimo, ir pirmieji keturi nubalsuoti rezoliucijos punktai lietė tiktai suaugusių nusikaltėlių turtą. Nepilnamečius lietė tik paskutinis punktas, kuriame pasakyta: „Nepilnamečiams taip taip turi būt duota užsidirbti lėšų, kad, sulaukę pilnų metų, jie būtų šiaip taip aprūpinti". Nepilnamečiams turi būti taikomos griežtesnės priemonės prieš eikvojimą, nekaip kad suaugusiems.

Kai nepilnamečiai yra uždaromi valstybinėse pataisomosiose arba drausmės- auklėjamosiose įstaigose, tai turi kilti tas pat klausimas, kuris kyla, uždarant suaugusius; tasai klausimas jau yra išspręstas bendra plotme, ir čia nėra reikalo jis kelti iš naujo. Bet del nepilnamečių, pavestų privatinėms įstaigoms, patronatams, privatiniams asmenims, arba grąžintų šeimoms, gali kilti kitoks, negu pažymėtas 1925 metų rezoliucijos II punkte, klausimas. Kadangi ši dalis nebuvo sprendžiama, tai Londono Kongresas išreiškė pageidavimą, kad ji būtų iš naujo pateikta ateinančiam kongresui. Štai del ko šis klausimas vėl iškilo.

Antras pridėtas punktas liečia specialiai lėšų administraciją, būtent: ar nepilnamečių įgytos sumos gali būti, kad ir iš dalies, naudojamos padarytoms del tų nepilnamečių nusikaltimų teismo išlaidoms padengti?

Atsakymas: Pageidaujama, kad kiekvienam nuteistam mažamečiui būtų atidengta specialinė sąskaita. Šioje sąskaitoje turi būti surašomos visos mažamečio turto (Guthaben) pajamos ir išlaidos; turtas gali susidaryti iš jo uždarbio bei lėšų, atsiunčiamų jam iš šalies.

Jeigu kuri asociacija arba privatinis asmuo šitos asmens sąskaitos nenorėtų vesti, tai iš jų turi būt atimta ir mažamečių priežiūra.

Mažamečio turtą valdo valstybė, asociacija arba privatiniai asmens, t.y., visi tie, kam pavesta mažamečiai prižiūrėti.

Pažymėto turto naudojimo tvarka turi būt tam tikrų specialinių taisyklių reguliuojama. Turtas galėtų eiti mažesnėms išlaidoms padengti (kišenpinigiai), o taip pat drabužiams pirkti.

Teismo ir išlaikymo išlaidas turi padengti mažamečio šeima tuo atveju, kai ji pripažinta atsakinga ir nėra beturtė.

K. Žalkauskas.

Apie kaltinamojo prisipažinimą ir gynimą teisme.

Išėjusioje iš spaudos šių metų vasarą mano knygoje „Baudžiamųjų bylų gynimas“ (Teisių Fakulteto leidinys) yra tam tikra vieta, kuri gali sukelti nesusipratimų ir nepageidaujamų aiškinimų, o iš dalies jau ir sukėlė (Žiūr. tik ką išėjusią labai įdomią ir turiningą Prof. P. Leono knygą „Advokatų profesija ir jų organizacija“, pusl. 23 ir 5, kur yra išrašyta minėtoji vieta).

Ta vieta taip skamba:

„Labai dažnai kaltinamasis nori prisipažinti teisme, manydamas, kad esamieji bylos daviniai pakankamai išrodo jo kaltę, arba apskritai, netenka vilties būti išteisintam. Gynėjas mato, kad jokių išrodymų prieš kaltinamąjį iš tikrųjų nėra, ir prisipažinimas bus beveik vienintelė priežastis jam nuteisti. Ar gali tokiomis sąlygomis gynėjas palaikyti klaidingą kaltinamojo įsitikinimą? Ne, jis ne tik gali, bet ir turi įspėti tokį kaltinamąjį nuo klaidingo ir pragaištingo jam žingsnio. Svarbu tik, kad gynėjo patarimai neapgautų ir neklaidintų teismo, ko, žinoma, negalima būtų kęsti.

Gynėjas su tam tikrais apribojimais solidarizuojasi teisme su ginamuoju (tai dar nereiškia, kad iš kaltinamojo bylos daro savo bylą, arba bent simpatizuoja jam, kaip teisingai pažymi Ruth). Kiek savo kaltę neigia kaltinamasis, neneigti jos negali ir gynėjas, net jeigu būtų įsitikinęs jo kaltumu. Tokiais atvejais, t. y. kada gynėjas yra tikras del savo klijento kaltės, jam reikėtų užleisti savo vieta kitiems, kurie to įsitikinimo neturi. Bet jeigu gynėjas, nežiūrint tokio savo įsitikinimo, vis delto sutinka ginti, tada būtinai turi padaryti visas logiškas išvadas iš fakto, kad jis yra kaltinamojo atstovas, ne daugiau. Kitaip būtų nutrauktas būtinas ryšys, kuris turi jungti kaltinamąjį su gynėju, ir mes gautume aiškų neteisės ir procesualinės netvarkos pavyzdį. Jeigu gynėjo fronto pakeitimas, perėjimas nuo gynimo prie kaltinimo arba net aiškus, tyčia daromas, gynimo pozicijų silpninimas ir savo „nepritarimo“ rodymas gali padėti teismui teisingai išspręsti vieną konkretišką bylą, tai, imant dalyką plačiau, tokio

gynėjo veikimo padariniai gali būti tik neigiami: procesas demoralizuojamas ir kaltinamojo „piovimas“ visame savo nuogume. Toks gynėjo elgesys atimtų gynimui bet kokią prasmę, sutrikdytų proceso logiką, pagal kurią kiekviena šalis gina savo tvirtinimus, o teismas daro sprendimą, pasiremdamas teze — kaltinimu ir antiteze — gynimu. Visai pamatuota yra pastaba, kad elementų kumuliacija, kada prokuroras būtų kartu ir gynėjas arba šis pastarasis kartu ir prokuroras, yra nenaudinga, nelogiška ir pavojinga (M. Frydmann).“

Jei iš bet kurių šios ištraukos žodžių daryti išvadą, kad, kai byloje nėra pakankamai davinių apkaltinti ir kai teisiamasis reiškia norą prisipažinti, gynėjas turi jį nuo tokio žingsnio atkalbinėti — tokia išvada būtų visai netikra. To aš nesakiau ir negalėjau sakyti jokiu būdu, nes tai prieštarautų mano knygos turiniui ir tikslams, kuriuos joje siekiu. Mano mintį reikia suprasti visai kitaip. Kai byloje nėra jokių davinių apkaltinti ir, gynėjo nuomone, teisiamasis be reikalo patrauktas tieson ir jis kažin kodel nori prisipažinti, tai gynėjas turi išaiškinti jam bylos sąlygas ir jo prisipažinimo reikšmę; jei ir tokiose sąlygose jis norėtų prisipažinti, tai, žinoma, jam čia neturėtų būti trukdoma. Tarp gynėjo ir ginamojo viskas turi būti aišku, vienas kitą neturi klaidinti. Gynėjas kartais nežino, del ko klijentas nori prisipažinti, tuo laiku kai byloje nėra jokių įrodymų prieš jį (juk ir tardytojas ir teismas nevisumet vadovaujasi kaltinamojo prisipažinimu). Dažnai teisiamasis daro tai, būdamas klaidingai įsitikinęs, kad visvien bus nuteistas, del to, kad „bylos aplinkybės prieš jį susidėjusios“. Toks atsitikimas įvyko Anglijoj, kur kaltinamasis kaimietis prisipažino esąs nužudęs savo kaimyną dvarininką ir buvo nuteistas iki gyvos galvos. Vėliau pasirodė, jog jis visai nekaltas, nes dvarininkas buvo kažin kur išvažiavęs, niekam apie tai nepasisakęs, o kaimietis prisipažino, patartas savo advokato, kuris įtikino jį, jog byloje esą pakankamų įrodymų, o prisipažinus jam būsią lengviau ginti ir bausmė būsianti mažesnė (kas iš tikrųjų ir buvo, nes neprisipažinęs būtų buvęs nuteistas mirti). Kartais teisiamasis prisipažįsta del kitų priežasčių, pašalinių jo bylai, del dvasios silpnumo, del nenusikratomų idėjų, ir gynėjui neaišku, ar padarytas, ar ne, pats nusikalstamasis darbas („ar padegė ar nepadegė mergaitė savo meilužio — apgaviko namus“). Be to, gynėjas neišklausinėja ir neturi išklausinėti (jis ne teisėjas, juo labiau ne „inkvizitorius“) klijento, ar iš tikrųjų esąs padaręs inkriminuojamąjį jam nusikaltimą, jei tik klijentas pats nepasipasakoja... Prisiekusiųjų advokatų Tarybos savo laiku drausdavo advokatams tokį išklausinėjimą, jei tik klijentas pats nepasipasakoja. Jei klijentas tariasi su savo gynėju, prisipažinti ar ne, ir gynėjas mato, jog prisipažinimas bus ne iš geros širdies, apie kurį ir kalba įstatymas, o bus daromas paprastai del tam tikrų įsivaizdavimų įtakos, tai tada gali atsitikti viena iš dviejų:

1) arba gynėjas aiškiai mato, jog teisiamasis klaidingai (oblyžno) kaltina save, nebūdamas kaltas, 2) arba gynėjas nemato tikros teisiamojo ketinimo prisipažinti priežasties, kada teisiamojo interesų atžvilgiu tai netikslinga del to, kad byloje davinių apkaltinti *nėra*. Abiem atvejais gynėjas, kad būtų išvengta nesusipratimų, neturi nei atkalbinėti nuo prisipažinimo, nei priešintis prisipažinimui, o turi įspėti kaltinamąjį nuo klaidingo ir pragaištingo jam žingsnio, t. y. išaiškinti jam, kaip iš tikro yra ir kurios reikšmės turės jo prisipažinimas, o jis tada tedaro, kaip sau nori. Nors paskutinis sakinys ir praleistas mano knygos tekste, bet prasmė yra aiški, ypač jei palyginti su kitomis mano knygos vietomis, kad kalbama čia būtent apie išaiškinimą ir tiek.

Kartais gynėjas mato, kad klijentas paprastai spekuliuoja prisipažinimu, mano, kad prisipažinus jam bus geriau, bausmė bus sumažinta, o gal ir visai „atleis jam". Jis tariasi su gynėju. Gynėjas mato, kad byloje jokių davinių nėra prieš klijentą ir jo prisipažinimas bus vienintelis įrodymas prieš jį. Gynėjo padėtis šiuo atveju gana kebli: į klijento klausimą ne apie tai, „ar reikalinga", bet „ar naudinga" prisipažinti, gynėjas gerai daro, jei ir čia išaiškina jam, kaip dalykas iš tikrųjų yra ir kurios gali būt pasekmės — ką ir vadinu savo knygoje „įspėjimas" — ir tedaro kaltinamasis kaip nori, o gal geriau padarytų advokatas, jei visai atsisakytų nuo tokios bylos, jei tai galima; viskas čia pareina nuo gynėjo sąžinės ir individualinių bylos aplinkybių.

Kiekvienu atveju, kai klijentas nori prisipažinti del to, kad jaučiasi kaltas esąs, gynėjas ne tik neturi jo atkalbinėti nuo to, bet, atvirkščiai, turi pagirti tokį jo žingsnį, kaip išmintingą, naudingą ir teisingą. Toks santykis tarp gynėjo ir klijento atitinka teisingumo uždavinius ir gynėjo esmę, kaip tarnavimas individui ir visuomenei, ir išreikštas mano knygos 18 pusl., kur pasakyta:

„Gynėjas gali sulaikyti kaltinamąjį nuo kenksmingų jam aktų ir pareiškimų, bet neturi priešintis, kad kaltinamasis prisipažintų, jeigu jis to sąmoningai ir aiškiai nori".

Stengtis žūt-būt, kad teisiamasis prisipažintų, tai reikalavo senas inkvizicinis procesas, kuriame randame štai kokią taisyklę: „Gynėjas turi palenkti savo klijentą, kad prisipažintų". Ypatingai tai liesdavo politines bylas. Kaip nutolęs nuo šio mūsų humaniškas akusatorinis procesas! Ne tik gynėjas, bet ir tardytojas ir teismas neturi lenkti kaltinamąjį, kad prisipažintų. Iš kitos pusės, prisipažinimas iš geros širdies, kaip žmogaus sielos vidaus perversmo ir atgailos rezultatas, visumet bus sveikintinas, tiek teismo, tiek gynėjo, jei tik jis stovės atitinkamoj savo pareigų supratimo aukštumoj.

Prof. P. Leonas savo knygoj, kritikuodamas mano žodžius (nors ir laiko mano knygą labai įdomia ir teisininkams žinotina), sako, kad „gynėjas, kuris mato, kad jo ginamasis yra padaręs jam primetamąjį nusikalstamąjį darbą, neturi užleisti gynimą kitam, jei ginamasis to nenori ir sutinka, kad jis gintų taip, kaip

randa savo išmanymu reikalinga ir naudinga ginti, nenusižengdamas su tiesos reikalavimais" — ir kad — „gynėjas nepereina į prokuroro poziciją, ieškodamas bylos aplinkybėse ne nekaltumo įrodymų, bet kaltės ir bausmės sumažinimo". Su tuo aš visiškai sutinku, nes tai yra tiesa. Bet negaliu nepridurti, kad tai visiškai neprieštarauja tam, ką aš esu išreiškęs.

Jei klijentas sutinka, kad gynėjas neneigtų kaltės, ar bent savo žodžiais ir veiksmais duoda gynėjui suprasti, kad sutinka, gynėjas, be abejo, gali pleduoti apie kaltės ir bausmės sumažinimą, o kaip šiam atsitikime pasielgs teisme pats teisiamasis, tai jau nesvarbu.

S. Bieliackinas.

Lietuvos Teisininkų Draugijos dešimtmetis

Šiais 1930 metais sukako dešimt metų nuo įsikūrimo Lietuvos Teisininkų Draugijos. Pravartu prisiminti, kaip įsikūrė Teisininkų Draugija ir kas yra jos nuveikta per tą laiką.

Teisininkų Draugijos įsteigėjais buvo: pris. adv. P. Leonas, Vyriausiojo Tribunolo Pirmininkas A. Kriščiukaitis, buv. Kauno Apygardos Teismo Pirmininkas V. Mačys, buv. to pat Teismo Pirmininko Padėjėjas S. Petrauskas ir buv. to pat Teismo narys K. Oleka. Draugijos Statutas buvo išdirbtas P. Leono. 1920 m. sausio 14 d. aukščiau nurodyti steigėjai kreipėsi į Kauno Apskrities Viršininką, prašydami įregistruoti Draugijos statutą. Statutas buvo įregistruotas tų pat metų vasario 21 dieną. Tuo statutu Draugija veikia ligšiol; tik 1926 metų sausio 16 d. visuotinis susirinkimas papildė statutą nauju 5-1 § tokio turinio: „Lietuvos Teisininkų Draugija gali turėti atskiras teisės dalykų sekcijas; jų sutvarkymą ir darbą Visuotinis Susirinkimas nustato atskirais reglamentais".

Draugijos steigiamasis susirinkimas įvyko 1920 m. pavasarį, netrukus po statuto įregistravimo; steigiamojo susirinkimo datos tiksliai nustatyti nepavyko, nes protokolo neužsiliko. Pirmoji valdyba susidėjo iš: P. Leono, A. Kriščiukaičio, L. Noreikos; kitų dviejų pirmos valdybos narių pavardes nustatyti nepavyko, nes neliko jokių protokolų ir laikraščiuose apie Draugijos veikimo pradžią žinių nerasta.

Pirmieji Draugijos nariai buvo: Finkelšteinas Oz., Požela Vl., Stašinskas Vl., Fridmanas Bern., Šeremetevskis Serg., Riešiotkinas, Tumėnas Ant., Janulaitis Aug., Milčius, Venclauskas, Balcevičius, Balutis, Oleka, Gerubavičius, Chadakauskas, Žukauskas, Cirtautas, Penkaitis Pr., Marcinkevičius, Milčinskas, Al. Priferis.

Per pirmąjį dešimtmetį Valdybos Pirmininkais yra buvę: P. Leonas ir A. Kriščiukaitis, o Valdybos nariais: L. Noreika, A. Janulaitis, M. Römeris, J. Grigaitis, V. Stankevičius ir Z. Toliušis.

Draugijos tikslas statuto § 2 apibūdintas taip: „Lietuvos Teisininkų Draugija: a) tyrinėja Lietuvos teisę, b) rengia įstatymų projektus ir svarsto vyriausybės prirengtus įstatymų projektus, c) svarsto aukštosios teisių mokyklos steigimo ir Mokslo išguldymo klausimus, d) rengia paskaitas ir disputus teisės klausimais, e) leidžia periodinius spausdinius ir knygas, f) steigia ir laiko knygynus ir t.t.".

Pažiūrėkime dabar, ką yra nuveikusi Teisininkų Draugija, bevykdydama savo tikslą, per pirmąjį dešimtmetį.

I. Draugija išleido ir ligšiol tebeleidžia pirmą ir vienintelį Lietuvoje juridinį žurnalą „Teisę". Leisti teisės žurnalą buvo nutarta visuotiniame susirinkime 1921 metų gruodžio 4 dieną. Iš pradžios buvo numatyta leisti mėnesinis žurnalas; tačiau to sumanymo nepavyko ištesėti; „Teisė" išeina du kartus per metus. Iš viso ligšiol per devynerius metus išėjo 18 „Teisės" numerių. Prie „Teisės" žurnalo leidimo medžiagiškai prisidėjo Teisingumo Ministerija, duodama subsidiją. Spausdinama „Teisės" po 1000 egzempliorių. Nuolatinis „Teisės" redaktorius yra Valdybos Pirmininkas A. Kriščiukaitis.

II. Teisininkų Draugija yra išleidusi, kaip priedą prie „Teisės" žurnalo, atskirai šias juridinio turinio knygas:

1) *Kova del teisės*. Iheringo. A. Janulaičio vertimas.

2) *Baudžiamojo proceso įstatymas* (projektas). A. Kriščiukaičio suredaguotas.

3) *Paveldėjimo įstatymai Lietuvoje*. Z. Toliušis.

4) *Įvairių Valstybių Konstitucijos* (10 konstitucijų). Studentų vertimai, vadovaujant prof. M. Römeriui.

5) *Lietuvos Konstitucijos reforma*. Prof. M. Römeris.

6) *Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas*. D. Gecas.

7) *Čekiai*. Jok. Abramavičius.

III. Pradedant nuo 1926 metų Teisininkų Draugija leidžia kasmet „Teisininkų Kalendorių", kurį redaguoja Z. Toliušis. Ligšiol išėjo šeši kalendoriai (1926—1931 metams).

IV. Teisininkų Draugija buvo paskelbusi du konkursu teisės mokslo darbams. Pirmas konkursas buvo paskelbtas 1925 metų pradžioje šioms temoms: a) Ipoteka, b) administracinis teismas, c) Teismas, kaipo Valstybės valdžios funkcija ir organas, ir d) Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas XVI—XIX amž. Terminas mokslo darbams pristatyti buvo nustatytas 1925 metų gruodžio 1 d., o vėliau buvo pailgintas ligi 1926 metų spalių 1 dienos. Konkursą laimėjo ir premijas po 2500 litų gavo: A. Janulaitis už veikalą „Vyr. Lietuvos Tribunolas" ir M. Römeris už veikalą „Administracinis Teismas". Vėliau abu tie veikalai buvo išleisti Teisių Fakulteto.

Antras konkursas buvo paskelbtas 1928 metais 17 temų, kurios suminėtos „Teisės" Nr. 13 (55 pusl.). Premijos buvo nustatytos mažesnės negu pirmame konkurse, būtent, po 1500 lt., be to, ir sąlygos buvo nustatytos lengvesnės (ne mažiau kaip 3

spausdinti lankai), kad didesnis žmonių skaičius galėtų dalyvauti konkurse. Konkurso terminas buvo nustatytas 1929 m. kovo 31 dien. Šis konkursas irgi buvo pratęstas (ligi 1930 m. kovo 31 d.). Konkursą laimėjo: a) A. Janulaitis už veikalą „Napoleono Kodeksas ir jo istorija svetur ir Lietuvoje" (gavo pilną premiją 1500 lt.), b) Algirdas Penkaitis už veikalą „Ipoteka" (gavo premijos dalį—1000 lt.) ir c) V. Burkevičius už veikalą „Globa ir jos organai civilinėje srityje" (gavo premijos dalį—500 lt.). Pinigai premijoms buvo gauti iš Teisingumo Ministerijos.

V. Teisininkų Draugija, susitarusi su Teisingumo Ministerija, nutarė leisti klasikinių teisės srities veikalų vertimus; pirmoje eilėje numatyta išleisti prof. Esmein'o veikalą „Įvadas į konstitucinę teisę". Vertimo organizavimas, jo priežiūra ir redagavimas pavesta p.p. A. Kriščiukaičiui ir M. Römeriui. Vertimas jau yra atliktas ir netrukus knyga turės pasirodyti. Be to, numatyta išversti ir išleisti Montesquieu veikalą „De l'esprit des lois". Be to, Teisininkų Draugijos iniciatyva ir rūpesčiu jau spausdinama ir netrukus išeis knyga, pavesta Teismo įstaigų dešimties metų veikimui paminėti. Tą knygą redaguoja A. Kriščiukaitis, o leidžia Teisingumo Ministerija.

VI. Teisininkų Draugija yra organizavusi keturis Lietuvos Teisininkų suvažiavimus.

Pirmas Teisininkų suvažiavimas įvyko 1923 m. sausio 6—7 dieną. Dalyvavo apie 60 asmenų. Buvo padaryti šie pranešimai: a) Z. Toliušis—„Mūsų Teismų ydos ir kaip jas pašalinti". b) A. Bulota — „Kariuomenės Teismas nekariams". c) L. Noreika — „Mūsų spaudos teisinė ir faktinė padėtis". Be to, buvo svarstomas Konstitucijos §-o 41 aiškinimas (ryšy su R. Prezidento rinkimų teisėtumo klausimu).

Antras Teisininkų suvažiavimas įvyko 1924 m. sausio 13 d. Buvo padaryti šie pranešimai: a) P. Leonas—„Prof. L. Duguit asmens subjektyvinė teisė ir valstybės valdymo ir jo pažiūrų kritika;" b) Z. Toliušis—Latvijos teismas; c) J. Robinzonas—Butų nuomos teisė pas mus ir užsieny; d) J. Zabielskis—Palaikų mokesnio klausimu: įstatymų papildymo klausimas del Civ. Proc. 150, 151 ir 766 str. str.

Trečias Teisininkų suvažiavimas įvyko 1925 metų sausio 11 dieną. Dalyvavo 56 asmenys. Buvo padaryti šie pranešimai: a) Z. Balcevičius—„Apie tarptautinę kriminologų sąjungą", b) S. Bieliackinas—„Apie advokatūros sutvarkymą", c) A. Janulaitis —„Apie Lietuvos įstatymų kodifikaciją".

Ketvirtas Teisininkų suvažiavimas įvyko 1926 m. sausio 17 dieną. Dalyvavo 52 asmenys. Buvo padaryti šie pranešimai: a) P. Leono—„Lietuvos teisininkai ir visuomenės teisinė sąmonė". b) S. Bieliackino—„Šių dienų teismo problemos", c) Z. Balcevičiaus—„Mūsų teismų projektuojamojo sutvarkymo pagrindiniai dėsniai" d) Z. Toliušio—„Parlamento nario ir advokato pareigų suderinimas".

VII. Teisininkų Draugija suruošė visą eilę referatų bei paskaitų aktualiais teisės klausimais. Žemiau paduodame referatų bei pranešėjų sąrašą, kiek tai pavyko nustatyti.

1923 metais.

Vasario 25 dieną. Pranešimai: a) A. Janulaičio — Mūsų Universiteto teisių fakultetas.
b) A. Tumėno—X t. I d. 1246 str. ir įgyjamasis įsisenėjimas.
c) V. Bojevo—Skolų išmokėjimas ryšy su popierinių pinigų kriziu ir naująja valiuta.

Spalių 6 dieną. Pranešimai: a) D. Nargelavičiaus—apie privalomuosius įsakymus.
b) A. Janulaičio—apie reformas teisingumo srity.
c) Z. Toliušio—del mūsų Baudžiamojo Statuto.

1924 metais.

Gegužės 3 dieną. J. Robinzono pranešimas — apie pritaikymą dabartiniu laiku karo meto sankcijos K. B. Įst. XXII kn 1041, 105—107, 110—111, 116—118 str. str.

Gegužės 11 dieną. K. Sąmajausko pranešimas — apie teismų taisymą ryšy su įstatymu apie advokatų dalyvavimą teisėjų rolėje.
Z. Toliušio pranešimas — apie administratyvinę justiciją.

Spalių 18 dieną. V. Stankevičiaus pranešimas — apie Lietuvos įstatymų kodifikaciją.

1925 metais.

Vasario 25 dieną. V. Stankevičiaus pranešimas „—Bausmių sistema de lege lata ir de lege ferenda".

Kovo 22 dieną. Pranešimai: a) V. Stankevičiaus—„Prieškarinių skolų atlyginimo klausimas užsienyje ir Lietuvoje ryšy su Seime svarstomuoju įstatymu. b) Doc. A. Rimkos —tas pats klausimas ekonominiu atžvilgiu.

Birželio 14 dieną. Z. Toliušio pranešimas apie teismo nepriklausomybę (ryšy su A. Janulaičio pašalinimu iš Vyr. Tribunolo).

1926 metais.

Birželio 24 dieną. K. Marčiulionio pranešimas — Teisės sąmonės ugdymas ir teisdarystės reikalai Lietuvoje.

Gegužės 22 dieną. Teisininko Abaravičiaus pranešimas apie prisiekusiųjų sprendėjų teismą.

Lapkričio 6 dieną. D. Nargelavičiaus pranešimas — apie Metrikacijos Įstatymo projektą.

1927 metais.

Sausio 22 dieną. Pranešimai: a) K. Sąmajausko—„Pataisos teismų praktikoje". b) Prof. V. Mačio: „Prekybos įmonių perleidimas".

1929 metais.

Sausio 19 dieną. Pranešimai: a) V. Stankevičiaus—„Enriko Ferri mokslo darbo jubiliejus". b) M. Kavolis—„Kultūra, bausmė ir kalėjimas".

1930 metais.

Vasario 1 dieną. Pranešimai: a) A. Janulaičio: pirmojo Lietutuvos Statuto istorija. b) V. Stankevičiaus: Lietuvos Statuto reikšmė baudžiamosios teisės istorijoje.

Vasario 22 dieną ir *kovo 22 dieną.* M. Römerio pranešimas apie Teismų reformos pagrindinius dėsnius (Valstybės Tarybos projektas).

Spalių 26 dieną ir *lapkričio 1 dieną.* Pranešimai: a) J. Rimšos — Tarptautinė baudžiamosios teisės konferencija Briuselyje apie baudžiamųjų Statutų suvienodinimą. b) K. Žalkausko—šių metų tarptautinis kriminalinis bei penitenciarinis kongresas Pragoje.

VIII. Teisininkų Draugija nuolat išsitardavo—pareikšdavo savo nuomonę įvairiais aktualiais įstatymų leidimo klausimais. Pačioje savo veikimo pradžioje Teisininkų Draugija buvo sudariusi iš savo narių tarpo keletą komisijų reikalingiems įstatymų sumanymams ruošti. Štai kaip aprašytas tasai darbas „Lietuvos" Nr. 257 (1920 metų lapkričio 24 dienos).

„Įsikūrusi š. m. pavasarį Lietuvos Teisininkų Draugija suorganizavo savo praktikos darbui šias komisijas: 1) Teismo organizacijos komisiją, 2) Baudžiamųjų įstatymų komisiją, 3) Civilinių įstatymų komisiją ir 4) Notariato ir ipotekos komisiją. Šių komisijų tikslas — peržiūrėti veikiamieji teismo srity įstatymai ir patiekti tinkamesnių įstatymų projektus. Teismų organizacijos komisija, į kurią įeina A. Kriščiukaitis (pirmininkas), L. Noreika (sekret.), Leonas, Mačys, Venclauskas, Milčius, Stašinskas, Bračiulis ir Fridmanas — jau turėjo keletą posėdžių ir yra svarsčiusi šiuos pagrindinius klausimus: 1) ar reikalinga yra kasacinė instancija ir 2) kokia privalo būti vietos teismo pirmoji instancija arba žemesnysis teismas: a) vienasmenis ar kolegialinis, b) ar rinktinis ar skirtinis ir c) ar reikalingas čia visuomenės elementas ir kurios lyties jįs galėtų būti. Komisija vienu balsu pripažino, kad be apeliacinės instancijos dar turi būti ir kasacinė ir pareiškė pageidavimą, kad vyriausybė pasirūpintų įvesti tą instanciją tuojau, prisitaikindama prie esamosios teismo organizacijos, kadangi dabar steigti tam reikalui naujas teismo organas daugeliu atžvilgių negalima. Antruoju klausimu komisija didele balsų dauguma pripažino, kad žemesnysis teismas turi

būti vienasmenis ir skirtinis. O mažumos nuomone reikėtų skirtiniam teisėjui duoti dar du renkamu posėdininku, kaip tatai yra buvę Suvalkų gubernijos (gmino) teisme. Komisija šitą atmetė, rasdama, jog problematinė tokio teismo nauda neatsveria daugybės negerų jo pusių".

1922 metais Teisininkų Draugija dviejuose susirinkimuose diskutavo konstitucijos projektą, kiek jis liečia teismą, ir pateikė savo tuo klausimu projektą (žiūrėk Teisės Nr. 1 51 1).

Ir vėlesniais laikais Teisininkų Draugija, kaip matyti iš pranešimų temų, nuolat debatuodavo liečiančius teismą bei teisės dalykus įstatymų projektus ir tardavo tais klausimais savo nuomonę.

IX. Pagaliau, reikia duoti keletas bendro pobūdžio žinių apie Teisininkų Draugiją.

Teisininkų Draugijos nariais gali būti kiekvienas asmuo, baigęs juridinį fakultetą, arba užimąs teismo organizacijos savarankišką vietą, arba turįs advokato vardą, arba užsiimąs teisės mokslo tyrinėjimu. Dabartiniu metu Teisininkų Draugija turi 108 narius. Nario mokesnis 20 litų metams. Draugija turi tris skyrius: Panevėžy, Ukmergėje ir Šiauliuose, kurie tačiau pastaruoju metu didelio veiklumo nerodo. Prie draugijos veikia nuo 1921 m. kriminalinė sekcija, kurios tikslas yra: a) suburti teorijos ir praktikos veikėjus baudžiamosios teisės srityje bendradarbiauti ir b) tyrinėti kaltingumą, jo priežastis, kovos su juo priemones ir baudžiamosios teisės, proceso ir bausmės vykdymo reformas.

Draugijos lėšos 1930 metais sausio mėn 1 dieną siekė 23.111 lt. 70 ct., susidariusios iš Draugijos narių mokesnių, Draugijos leidinių pardavimo ir Teisigumo Ministerijos subsidijų.

Toks buvo Teisininkų Draugijos darbas per pirmąjį jos veikimo dešimtmetį.

Tenka palinkėti, kad ateity Teisininkų Draugija dar plačiau, giliau ir sekmingiau išplėstų savo darbą.

Z. Toliušis.

Recenzijos ir bibliografija.

I. *Dr. L. Natkevičius.* **Aspect Politique et Juridique du différend Polono — Lithuanien** (Lenkų — Lietuvių ginčas politikos ir teisės atžvilgiu). Paris 1930 m. 356 psl.

Iš visų ligšiol parašytų darbų Vilniaus klausimu (arba del atskirų to klausimo problemų*) Dr. L. Natkevičiaus darbas reikia laikyti fundamentaliniu veikalu šioj srity. Jo darbe iš pagrindų ir giliai išnagrinėta lietuvių — lenkų ginčo politinė ir juridinė pusė, pradedant nuo 1385 m. Krevės ūnijos iki dabartinės 1930 metų to ginčo stadijos. Surinkta atskirų Vilniaus klausimo problemų medžiaga yra labai vykusiai sistematizuota ir analizuota visapusiškai, nepaliekant jokių spragų ir neaiškumų.

Autorius ne tik nušviečia kiekvieną Vilniaus klausimo fazės plitimo eigą, remdamasis dokumentais, plačiai sustodamas prie tų dokumentų įvertinimo teisės atžvilgiu, bet kiekvienu atskiru klausimu daro savo išvadas, labai įdomias ir svarbias.

Štai kodel prie L. Natkevičiaus veikalo turinio išdėstymo ir kai-kurių jo nuomonių įvertinimo reikėtų kiek plačiau sustoti.

Kalbamas darbas turinio atžvilgiu padalytas į 8 skyrius. Pirmam skyriuj (psl. 1-34) yra duota suglausta forma, bet gana išsemiamai, istorinė lietuvių — lenkų ginčo studija. Autorius mėgina duoti istorinę lietuvių — lenkų pirmųjų politinių santykių analizę, pradedant nuo Krevės 1385 metų iki Liublino 1569 m. ūnijos. Čia autorius nurodo į tų santykių nepastovumą ir lietuvių pastangas atsipalaiduoti nuo iš viršaus (daugiausia privilegijuotų luomų) jiems primestos ūnijos, ypač pasireiškusias per XVII ir XVIII šimtmečius. Toliau aprašyti lietuvių — lenkų

---

*) Žiūr. recenzuojamoj knygoj bibliografiją (psl. 341 — 346), iš kurios tenka pažymėti šie veikalai: Dr. *K. Graužinis* — La question de Vilna. Paris 1927, Dr. *G. Rutenbergas* — Litauen, Russland und das Wilnaproblem Breslau 1928, *P. Klimas* — Les rapports des nations lithuanienne et polonaise ir Le Gouvernement de Vilna — Paris 1927, *Lapradelle*, *Le Fur*, *Mandelstam* Konsultacija Vilniaus klausimu.

santykiai po Lenkijos padalijimo ir, pagaliau, ilgiau sustota prie Lietuvos problemos iškėlimo didžiojo karo metu ir Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo. Po šios istorinės apžvalgos autorius antram savo darbo skyriuj (psl. 35 — 57) pereina prie lietuvių — lenkų santykių nušvietimo Versalės Taikos Konferencijos metu, kada ką tik atsipalaidavusi iš vokiečių okupacijos, bet iš visų pusių priešų apsupta Lietuvos valstybė stengėsi išgauti savo tarptautinį pripažinimą. Lietuvos valstybės delegacija del lenkų intrigų nebuvo įleista į Taikos Konferenciją. Lietuvai teko tada susidurti su dideliais sunkumais, ginant savo teises tarptautiniame forume, nes Taikos Konferencijoj į teisėtus Ltetuvos reikalavimus buvo maža dėmesio atkreipta.*) Visa eilė demarkacijos linijų, Santarvės valstybių komisijų nustatytų tarp Lenkijos ir Lietuvos, pagal kurias Vilnius liko lietuvių rankose (1919 birželio 12 d., 1919 liepos 27 — Fošo linija, 1919 gruodžio 8 d. — Kerzono linija), lenkų buvo sulaužyta. Tik po to, kai lenkai buvo nugalėti kare su rusais, Lietuva atgauna savo senąją sostinę Vilnių, ir jos teritorialinis statutas 1920 liepos 12 Maskvos sutartimi buvo užfiksuotas. Tada kaip tik prasideda Lietuvos kova del savo pripažinimo, kaipo valstybės („*de facto*“ ir „*de jure*“). Čia autorius duoda to pripažinimo juridinę analizę, vykusiai naudodamasis visa eile teorijų šiuo klausimu**) ir nuosekliai savo tarptautinės teisės supratimu prieina objektingosios deklaratyvinės pripažinimo teorijos išvadą, būtent: 1) kad kitos (senosios) valstybės turi pripažinti naujai susikūrusią nepriklausomą valstybę, sugebančią ir pasiryžusią stoti tarptautinės teisės šeimon; 2) kad tarptautinės teisės atžvilgiu yra neleistina nustatyti pripažinimo sąlygą, jei ši prieštarauja objektingiems pripažinimo nuostatams, o juo labiau išnaudoti tą pripažinimo sąlygą politiniams kai-kurių valstybių tikslams. Štai kodel autorius sako, kad, teisininko akimis žiūrint, jokiu būdu negalima išaiškinti ir pateisinti sąlygų, kuriomis Santarvės valstybės apkaustė Lietuvą, pripažindamos ją „*de jure*“. Santarvės valstybių kartu su pripažinimu pastatyta Lietuvai sąlyga „agréer purement et simplement et à observer les dispositions du Traité de Versailles en tant qu'elles concernent le régime de navigation sur le Niemen“***), t. y, kad

*) Žiūr. mūsų Užsienių Reikalų Ministerijos išleistą dokumentų rinkinį Vilniaus klausimu „Documents diplomatiques“ (Livre jaune) 1918-1924 psl. 4.

**) Žiūr. mano knygoj „Die baltischen Staaten und das Völkerrecht“ (Ryga 1928) išdėstytas pripažinimo teorijas ir tam tikras išvadas šiuo klausimu. Svarbiausia šio darbo dalis mano išversta į lietuvių kalbą ir išspausdinta „Teisės“ NN 11, 12 šiuo vardu „Lietuvos, kaipo nepriklausomos valstybės, susikūrimas, ir jos pripažinimas tarptautinės teisės šviesoje“.

***) Žiūr. Santarvės valstybių notą šiuo klausimu recenzuojamoj knygoj psl. 307.

Nemuno internacionalizacijos sąlygos turinčios būti priimtos be jokios rezervos, tuo būdu yra neteisėta*).

L. Natkevičius toliau sustoja prie ne mažesnės svarbos klausimo, turinčio didelės reikšmės lietuvių — lenkų ginčui, būtent, del Lietuvos priėmimo į Tautų Sąjungą. Autorius pažymi, kad Pabaltijo valstybės tik tada buvo priimtos į Tautų Sąjungą, kai jos padarė taikos sutartis su Rusija, t. y. kada buvo aiškiai nustatyti jų teritorialiniai statutai. Tuo būdu Tautų Sąjunga, priimdama Lietuvą, kaip pilnateisį narį, turėjo atsižiūrėti į 1920 m. liepos 12 d. Maskvos sutartimi nustatytą Lietuvos teritorialinį statutą. Čia L. Natkevičius prieina naują labai įdomią išvadą šiuo klausimu. Vadinasi, pagal T. Sąjungos pakto str. 10 „T. Sąjungos nariai pasižada gerbti visų Sąjungos narių teritorialinę neliečiamybę ir esamąją politinę nepriklausomybę ir ginti jas nuo kiekvieno išorinio užpuolimo". Tai reiškia, kad kiekvienas Sąjungos narys įstojąs į Tautų Sąjungą gauna sienų garantiją**). Lietuvos atžvilgiu tai yra jos Maskvos sutartimi nustatytų sienų neliečiamybės garantija. Kadangi Lenkija yra Tautų Sąjungos narys, tai ir ji T. S. pakto 10 str. turi tą garantiją duoti. Taigi, Lenkija, okupuodama Vilniaus kraštą, aiškiai yra sulaužiusi T. S. paktą prasilenkdama su minėtuoju to pakto 10 str. nuostatu.

Žinoma, interpretuojant T. S. pakto 10 str. uždedamą Sąjungos nariams teritorialinės neliečiamybės garantiją, kyla kai-kurių neaiškumų. Būtent, apie kurią teritorialinę neliečiamybę čia kalbama: dabar esamąją ar buvusią Tautų Sąjungos sudarymo metu. Pasak Prof. Schückingo***), čia turimas galvoj teritorialinis statutas, buvęs Tautų Sąjungai susikūrus (t.y. 1920 sausio 10 d. — T. Sąjungos oficialinio susikūrimo dieną). Taigi, čia gal būt ir reikės Lietuvos teritorialinis statutas laikyti pagal 1920 metų liepos 21 d. Maskvos sutartį. Tačiau, čia gali būti ir kitokia nuomonė. Gaila, kad p. Natkevičius šį įdomų tarptautinės teisės klausimą mažai išnagrinėjo****).

Antrą savo darbo skyrių autorius baigia kai-kurių politinių klausimų nušvietimu, būtent: Vokietijos pozicijos Lietuvos-Lenkijos ginče, Sovietų Rusijos nusistatymo Vilniaus klausimu, pagaliau, Anglijos ir Prancūzijos politikos šiame ginče.

Trečiam savo veikalo skyriuj L. Natkevičius duoda išsemiamą juridinę analizę Tautų Sąjungos intervencijos ir tarpininkavimo lietuvių-lenkų ginče. Autorius pabrėžia Tautų Sąjungos

---

*) Šią išvadą ir aš esu priėjęs savo darbe „baltischen Staaten und das Völkerrecht" ir taip pat „Litauen, Russland und das Wilnaproblem", pagaliau išspausdintame Berlyno tarptautinės teisės Instituto straipsny „Die Anerkennung des litauischen Staates" (psl. 250 — 263).

**) Kaip tą garantiją suprasti, tai jau kitas klausimas, žiūr. toliau.

***) Die Satzung des Völkerbundes psl. 277.

****) Žiūr. ten pat T. S. pakto 10 str. juridinę analizę (psl. 273—288).

bejėgiškumą prieš Želigovskio pulkus. Jai net drąsos stigo, remiantis T. S. pakto 16 str., apšaukti Lenkiją puoliku*).

Čia L. Natkevičius visiškai pamatuotai kritikuoja T. Sąjungos intervencijos metodus. Mat, neabejojama, kad suverenumas Vilniaus krašte, tarptautinės teisės atžvilgiu, priklauso Lietuvai, nes Lenkija tą kraštą tebuvo okupavusi (*okupatio bellica*).

Juo labiau į vadinamosios „ginčijamos teritorijos" sąvoką negali būti įterptas pats Vilniaus miestas — Lietuvos sostinė, nes tai yra Lietuvos vidaus reikalas, jos konstitucijos dalykas, į kurį svetimos valstybės negali kištis. Šiuo atveju, pasak autoriaus, yra taikomas T. S. pakto 15 str. 8 p., kuris štai kaip skamba: „jeigu viena šalių tvirtina ir Taryba pripažįsta, kad ginčas liečia klausimą, kurį tarptautinė teisė palieka tiktai vienos šalies kompetencijai, tai Taryba turi tai pažymėti raporte, nesiūlydama jokio sprendimo". Tuo būdu T. S. Taryba neturėjo teisės pasiūlyti daryti plebiscitą visame Vilniaus krašte be jokių rezervų, nes faktinai nėra Vilniaus klausimo, o tėra tiktai Lenkijos ir Lietuvos pietų sienoms nustatyti klausimas. Autorius mano, kad Lietuvos delegacija T. Sąjungoj per plačiai užsimojo, sutikdama be rezervų daryti plebiscitą Vilniaus krašte, bet jisai neabejoja, kad plebiscitas būtų išėjęs Lietuvos naudai. Tačiau, nors Lietuva sutiko su plebiscito pasiūlymu, jis neįvyko del Lenkijos kaltės (nes lenkai atsisakė pašalinti Želigovskio kariuomenę per plebiscito laiką iš okupuoto Vilniaus krašto), ir tada pati Tautų Sąjunga uždėjo atsakomybę del šio nepavykimo Lenkijai.

Dr. Natkevičius toliau plačiai išnagrinėja visas tolesnes Vilniaus klausimo išsprendimo fazes ir ypatingai sustoja prie Hymanso projekto juridinės ir politinės analizės. Autorius teisingai kritikuoja to projekto pagrindinius pradus. Jisai atkreipia dėmesį į Hymanso pasiūlytą bilingizmą (dviejų kalbų sistemą) jo projektuojamoj federatyvinėj Lietuvoj. Kaip žinoma, p. Hymansas ir Kauno kantone pasiūlė įvesti lenkų kalbą, kaip turinčią lygias teises su lietuvių kalba. Autorius mano, kad čia buvo pamatinė p. Hymanso klaida, nes jisai panorėjo suteikti tokios reikšmės lenkų kalbai Lietuvoj, kokią turi prancūzų kalba, pavzd., Flamanduose (Belgijoj).

Be to, L. Natkevičius visiškai pamatuotai prikiša Hymanso projektui dar ir tą aplinkybę, kad jo projektuojama federacija nebuvo pagrįsta lygybės principu. Tiktai šia dvasia galima buvo laukti bet-kurio pasisekimo iš lietuvių-lenkų derybų šiuo klausimu. Tam visų pirma lenkų turėjo būti atitaisytas *status quo*, buvęs Suvalkų sutarties pasirašymo metu. Tačiau lenkų užimta pozicija per šias derybas mažiausia buvo paremta tuo lygybės principu. Autorius prieina politinę išvadą, kad net federatyvinis Lietuvos ryšys su Lenkija šios imperializmui nebuvo priimtinas.

---

*) Žiūr. mano išvadą šiuo klausimu knygoj „Litauen, Russland und das Wilnaproblem" psl. 19.

Toliau L. Natkevičius atkreipia dėmesį į T. S. pakto 15 str., kuriuo eidama T. Sąjunga turėtų susirūpinti tokio pobūdžio konfliktais, kurie tarp valstybių „gali sukelti santykių nutraukimą". Tuo tarpu — teisingai pažymi autorius — tarp Lenkijos ir Lietuvos nėra jokių santykių. Ši padėtis yra priešinga T. S. pakto dvasiai*), ir vis delto Tautų Sąjunga maža ką daro, kad atitaisytų teisingumą ir priverstų lenkus evakuoti Vilnių. Štai kodel, pasak Natkevičiaus, jeigu pati Lietuva dabar savo kariuomene užimtų Vilnių, tai tas žygis tebūtų paprasta policijos priemonė, nes suverenumas Vilniaus kraštui priklauso Lietuvai ir juridiniu atžvilgiu Vilnius ir šiandien tebėra Lietuvos sostinė, kaip ir Briuselis buvo Belgijos sostinė vokiečių okupacijos metu. Be to, Tautų Sąjungos Tarybos rekomendacijose (1921 birželio 28 d. ir 1921 rugsėjo 20 d.) Vilnius minimas kaipo Lietuvos sostinė ir pagaliau 1927 gruodžio 10 d. T. Sąjungos Tarybos rezoliucija Vilniaus klausimas paliktas neišspręstas**), ir Lenkija su tuo sutiko. Todel, jei Lietuva ir užimtų Vilnių, tai šiai juridinei padėčiai esant, šiuo atveju karo, „kaipo tautinio politinio įrankio", kuris yra Kellogo paktu***) uždraustas, čia nebūtų.

Tai yra labai įdomi autoriaus išvada, kurios ligšiol nė vienas iš mūsų publicistų bei juristų, kurie yra rašę Vilniaus klausimu, nėra priėję.

Ketvirtame ir penktame savo darbo skyriuj Dr. Natkevičius sustojo prie 1923 kovo 15 d. Ambasadorių Konferencijos sprendimo juridinės analizės.

Autorius grynai juridiniais visos eilės argumentais įrodo absoliutinį Ambasadorių Konferencijos nekompetentingumą spręsti lietuvių — lenkų ginčą. Savo išvedžiojimuose L. Natkevičius eina toliau negu p.p. Le Fur, de Lapradelle ir Mandelštam savo konsultacijose****), kurie temato tik Ambasadorių Konferencijos galios perviršijimą. Padaręs išsemiamą Ambasadorių Konferencijos *ratione personae* ir *ratione materiae* kompetencijos išnagrinėjimą, autorius prieina išvadą, kad nei iš Versalės taikos sutarties išeinant, nei remiantis Lietuvos vyriausybės aliuzija 1922 metų lapkričio 18 dienos notoj*****), ir juo labiau remiantis įvykusio fakto padėtimi, nėra galima jokio argumento panaudoti tam sprendimui pateisinti. Autorius taip pat čia atmeta ir kitokį būdą Ambasadorių Konferencijai įgyti tam tikros kompetencijos šiuo klausimu, k.a. delegacijos, mandato, arbitražo, tarpininkavimo ar sąlyginio prašymo pavidalu.

---

*) Ir ne tik dvasiai, bet tiesiog išplaukia iš T. S. pakto nuostatų.

**) Taip pat, kaip ir 1922 sausio 13 d. T. S. Tarybos rezoliucijoj.

***) Prie Kellogo pakto, kaip žinoma, Lietuva irgi yra prisidėjusi.

****) Consultations concernant la force obligatoire, pour la Lithuanie de la décision de la coférénce des Ambassadeurs du 15 mars 1925 Paris 1923.

*****) Ši nota išspausdinta recenzuojamoj knygoj psl. 312.

Visiškai teisingai L. Natkevičius pabrėžia, kad Versalės taikos sutarties 87 str., kuriuo Ambasadorių Konferencija pasirėmė savo sprendime, liečia *vien* tik Vokietiją ir Lenkiją. To straipsnio 3 posmas klaidingai buvo iškreiptas ta prasme, kad Santarvės valstybės rezervavusios sau teisę *be šalių sutikimo* nustatyti Lenkijos sienas su Rusija, Lietuva ir Latvija.

Autorius šia proga iškelia šią labai įdomią mintį. Želigovskio smurtas esąs *occupatio bellica*, kuri neduoda teisės nugalėtojui okupuotą teritoriją savintis. Todel Ambasadorių Konferencijos to akto patvirtinimas negali turėti jokios juridinės reikšmės.

Dr. L. Natkevičius toliau nurodo į *G. Scelle**) pažiūros klaidingumą, kad Ambasadorių Konferencija, darydama minėtąjį sprendimą, veikusi kaipo tarptautinė „*de facto*" vyriausybė (psl. 137 — 144), nes šią sąvoką galima esą taikyti tiktai vidaus teisėj.

Autorius labai plačiai išnagrinėja Lietuvos neitralumo klausimą Rusijos ir Lenkijos karo metu ir, remdamasis visa eile dokumentų, prieina išvadą, kad kaip tik Lenkijai Tautų Sąjunga uždėjo pareigą būti neitraliai Lietuvos atžvilgiu. Jokio tarptautinio nusikaltimo Lietuva nėsanti padariusi, o Suvalkų sutartis, kuri buvo Lenkijos sulaužyta, neitralumo klausimą galutinai išsprendė. Todel nėsą jokio pagrindo prileisti, kad Ambasadorių Konferencija nubaudusi Lietuvą del nesilaikymo neitralumo rusų-lenkų kare. Pasak autoriaus, negalį būti kalbos ir del palyginimo Klaipėdos 1924 metų įvykių su Želigovskio 1920 metų žygiu, nes dar Taikos Konferencijos metu Klaipėdos krašto likimas buvo išspręstas Lietuvos naudai**). Klaipėdos krašto direktorija, prancūzų okupacijos valdžios paskirta, panorėjo šalies likimą nukreipti kiton vagon. Vokietininkai ir lenkai iškėlė *Freistaato* (laisvo miesto—Dancigo pavidalu) idėją, kas suklaidino Prancūzų komisarą. Klaipėdos sukilėliai kaip tik gynė taikos reikalą ir Versalės sutarties nuostatus, liečiančius Klaipėdos krašto likimą. Štai kodel Lenkija smarkiai protestavo, kad Santarvės valstybių buvo nutarta Klaipėdos krašto suverenumą perleisti Lietuvai. Lenkams, matyt, būtų buvę daug maloniau, kad Klaipėdos kraštas būtų likęs, bet tiktai ne lietuviškas. Pagaliau — pažymi autorius — ši teritorija buvo Vokiečių pripažinta Lietuvai, ir tai sudaro tam tikrą „vokiečių—lietuvių Locarno".

L. Natkevičius, pagaliau, sugriauna vieną lenkų juridinę tezę, paremtą prancūzų teisės mokslininko *Scelle****), pagal kurią Lenkijos teisės Vilniaus kraštui neva kylančios iš Sovietų vyriau-

---

*) *Scelle*. La situation juridique de Vilna et de son territoire. Šisai lenkų tezę ginantis darbas išspausdintas „Revue générale de droit international public 1928 (psl. 730—780).

**) Remiantis Versalės Taikos sutarties 99 str. ir oficialiu šiuo klausimu susirašinėjimu tarp Santarvės valstybių ir Vokietijos.

***) Žiūr. *Scelle* ten pat; šio nuomonę galima būtų ir kitokiais motyvais nuginčyti.

sybės panaikinimo kai-kurių carò valdžios aktų ir tarp jų Lenkijos 1772 metų padalijimo. Autorius pabrėžia, kad „Liaudies Komisarų Taryba“ negalėjo panaikinti Vienos kongreso dispozicijų. Antra vertus, jeigu dekretas ir turėtų tokios juridinės galios, kad atstatytų buvusių prieš 1772 metus teritorialinę—valstybinę padėtį, tai Vilniaus, Gardino ir Lietuviškosios Brastos teritorijos turėtų priklausyti kaip tik Lietuvai, nes Lietuvos ribose tuo metu jos yra buvusios.

Autorius mini strategijos argumentus, kuriuos lenkai bando nurodyti, gindami Vilniaus inkorporavimą Lenkijon, ir pažymi, kad okupacija Lietuvos teritorijos trečdalio su sostine jokiu būdu neatitinka tarptautinio-socialinio solidarumo principo.

Šeštame veikalo skyriuje Dr. Natkevičius sustoja prie Šventojo Sosto politikos lenkų—lietuvių ginče. Tasai klausimas ligšiol tiek mūsų, tiek užsienių literatūroj Vilniaus klausimu visiškai nebuvo nagrinėtas ir nušviečiamas. Autoriaus nuomone, faktinai bažnyčia bus atsinešusi polonizmą į Lietuvą. Tikybinis elementas turi labai didelės reikšmės lenkų—lietuvių ginčo genezėj. Vatikano konkordatas su Lenkija palengvino lenkams lietuvių ir gudų denacionalizavimą. Autorius daro kai-kurias įdomias išvadas del mūsų politikos pakeitimo būtinumo Vatikano atžvilgiu, kas gali tam tikru būdu atsiliepti ir Vilniaus problemai.

Septintame savo darbo skyriuje L. Natkevičius išnagrinėja Vilniaus problemos išsprendimo galimybes. Jis iškėlė aikštėn principo *„pacta sunt servanda“* sulaužymą, kurį yra atlikęs maršalas Pilsudskis, pats būdamas lietuvis ir viešai prisipažįstąs toks esąs, savo gimtinio krašto atžvilgiu elgiąsis kaip Herostratas. Yra būtino reikalo Lietuvos—Lenkijos santykiuose atstatyti *restitutio naturalis.*

Autorius toliau nurodo tą reikšmę, kurios turi fakultatyvinė Nuolatinio Tarptautinio Teismo klauzulė, ir svarsto Lietuvos vyriausybės pasiūlymą Lenkijai pavesti Suvalkų sutarties sulaužymo klausimą Haagos Tribunolui spręsti. Lenkija nėra iki šiam laikui prisidėjusi prie Nuolatinio Tarptautinio Teismo fakultatyvinės klauzulės*) ir atmeta Lietuvos pasiūlymą, teikdama įsisenėjimo motyvus, kurie absoliučiai nėra priimtini tarptautinėj teisėj.

Išnagrinėjęs čia minėtus klausimus, L. Natkevičius prieina išvadą, kad Lietuva gali kreiptis į Nuolatinį Tarptautinį Teismą gauti šios aukštos įstaigos nuomonę del Versalės Taikos sutarties 87 str. interpretacijos**) ir patraukti tieson Ambasadorių Konferenciją (Angliją, Prancūziją, Japoniją, Italiją) del 1923 metų kovo 15 d. sprendimo lenkų-lietuvių ginče, kuris yra priešingas nepriklausomybės respektavimo, garbės ir juridinės valstybių ly-

---

*) Lietuva, kaip žinoma, prie Nuolatinio Tarptautinio Teismo fakultatyvinės klauzulės jau seniai yra prisidėjus.

**) Nes pagal šį straipsnį Santarvės valstybės neva turėjusios teisę nustatyti ir lietuvių—lenkų sienas, kas, žinoma, yra teisės atžvilgiu nepagrįsta.

gybės principams. Be to, Lietuva turėtų tam tikra proga iškelti Nuolatiniame Tarptautiniame Teisme Suvalkų sutarties sulaužymo klausimą.

Aštuntame skyriuje autorius išnagrinėja paskutinių dienų Vilniaus klausimo peripetijas. Jisai dėsto Karaliaučiaus derybų rezultatus ir pabrėžia nustatymą tarp Lietuvos ir Lenkijos administratyvinės linijos, kurios tačiau lenkai nesilaiko ir del kurios Lietuvos vyriausybė vėl kreipėsi į Tautų Sąjungą.

Autorius, minėdamas Tautų Sąjungos konsultatyvinės susisiekimo ir tranzito komisijos darbus, abejoja del komisijos darbų vaisių, nes faktinai ekonominės problemos šiuo klausimu yra subordinuotos politinėms.

Kalbamos komisijos intervencija šiuo reikalu nėra įmanoma ten, kur tarptautinė tvarka ir teisingumas nėra atstatyti. Pagaliau, autorius išnagrinėja lietuvių—lenkų ginčo įtaką Pabaltijo valstybių politikai ir pabrėžia, kad Lenkijos intrigos Pabaltijo valstybių reikaluose buvusi svarbiausia Pabaltijo valstybių sąjungos nepasisekimo priežastis. Štai kodel ir Pabaltijys turėtų stengtis paveikti lenkus Vilniaus klausimu.

Paskutiniame savo darbo skyriuje „Išvados" autorius sako, kad teisės atžvilgiu tegali būti vienas atsakymas: reikia grįžti į legalinę padėtį — Vilniaus krašto *restitutio naturalis*. Politikos atžvilgiu autorius numato du keliu: 1) taikos būdas — Vilnius virsta Rytų Lokarno centru ir ten gali būti organizuojamas tranzitorinis režimas; 2) laisvas įvykių plėtimasis, kuris sukelia konfliktą su Lenkija, ar iš Rusijos, ar iš Lietuvos, ar iš Vokietijos pusės. Šiokiu ar kitokiu būdu Želigovskio smurto aktas turi būti išlygintas. Jis buvo nelaimingas Lietuvai, pačiai Lenkijai, Tautų Sąjungai ir visam pasauliui.

Tokios yra Dr. L. Natkevičiaus juridinės ir politinės išvados, Vilniaus problemą visapusiškai išnagrinėjus. Žinoma, galima joms pritarti ar būti kitokios nuomonės del kai-kurių iškeltų klausimų juridinės analizės (pavyzd., del Sovietų Liaudies Komisarų Tarybos dekreto, panaikinančio Lenkijos 1772 metų padalijimą, juridinio įvertinimo ir kitų), bet iš esmės autorius padarė teisingas išvadas, ir jo Vilniaus klausimo nušvietimas yra ne tik visapusiškas, bet ir visais atžvilgiais rimtas ir išsemiamas. L. Natkevičius pirmas suglaudė ir sistematizavo beveik visą medžiagą ir davė tinkamą svarbiausių liečiančių lietuvių-lenkų ginčą dokumentų įvertinimą.

Priedėliuose surinkta 13 svarbiausių dokumentų Vilniaus klausimu ir duota plati bibliografija (apie 200 veikalų, 3 žemėlapiai ir alfabetinė rodyklė).

Visa tai daro šį veikalą ypač brangintiną. Būtų labai pravartu jį išleisti ir lietuvių kalba, nes, deja, ligšiol dar neturime mūsų valstybine kalba išsemiamo darbo mūsų esminiu valstybiniu klausimu — Vilniaus problema.

G. Rutenbergas.

II. Prof. S. Bieliackinas. **Baudžiamųjų bylų gynimas.** Lietuvos Universiteto Teisių Fakulteto darbai. Tomas VII Knygos I psl. 110.

Šisai prof. S. Bieliackino, vieno iš žymiausiųjų mūsų teisininkų teoretikų ir praktikų, darbas yra jau nebepirmas. Autorius dar iki didžiojo karo, Rusijoj (Petrapily) gyvendamas ir dirbdamas praktikos teisės srity, pasižymėjo savo įdomiomis monografijomis atskirais teisės teorijos ir pratikos klausimais*). Lietuvoj S. Bieliackinas toliau sėkmingai dirba šioj srity jau platesnėj dirvoj, būtent, kaip Lietuvos universiteto profesorius ir advokatas.

Turint galvoj didelį autoriaus prityrimą tiek teorijoj, tiek praktikoj, kalbamas veikalas įgyja ypatingos vertės, kaip paremtas didele S. Biel. erudicija ir praktiškomis žiniomis baudžiamųjų bylų gynimo klausimu.

Minimas darbas susideda iš 6 skyrių, kuriuose iškelta įdomi problema ir išsemiamai išnagrinėta.

Pirmam skyriuj (psl. 5 — 23) autorius duoda teorinę juridinę baudžiamojo gynimo esmės analizę. Autorius visų pirma sustoja prie gynimo inkviziciniam procese, nurodydamas jo neigiamas puses, ir paskui pereina prie išdėstymo visos eilės įdomių baudžiamojo gynimo teorijų, atsiradus kaltinamam procesui. Iškeliamos aikštėn ir visapusiškai išnagrinėjamos M. Frydmann'o**) ir kitų gynimo, kaipo „visuomenės tarnavimo" teorijos, bendrosios baudžiamojo gynimo, „visuomenės tarnavimo", teorijos ydos.

Toliau, išnagrinėtas baudžiamojo gynimo klausimas, atsižvelgiant į darbo padalijimą baudžiamajame procese, ir, pagaliau, autorius minėtame skyriuje sustoja prie baudžiamojo gynimo ir atstovavimo klausimo juridinės analizės (gynėjas kaipo kaltinamojo atstovas, skirtumas tarp gynėjo atstovavimo ir įgaliotinio civilinėj byloj, santykiai tarp kaltinamojo ir jo gynėjo, kaipo jo mandatariaus).

Antrame savo darbo skyriuje autorius duoda plačią istorinę baudžiamojo gynimo plėtimosi apžvalgą, pradedant nuo senovės iki mūsų laikų. Autorius visų pirma sustoja prie baudžiamojo gynimo būdo senovės Graikijoj ir Romoj, cituodamas visos eilės žymesnių graikų ir ypač romėnų gynėjų, teoretikų bei praktikų (Cicerono ir kitų) mintis šiuo klausimu. Toliau, autorius išnagrinėja vokiečių teisės mokslininkų pažiūras į baudžiamąjį gynimą ir skyrium sustoja prie viduramžių baudžiamojo proceso įtakos baudžiamajam gynimui, ypač pasireiškusios Vokietijoj.

Išnagrinėjęs išsemiamai Prancūzijos revoliucijos ir revoliucinių tribunolų gadynės įtaką baudžiamojo gynimo reformai, au-

---

*) S. Bieliackino 4 monografijos įvairiais, daugiausia civilinės, teisės klausimais išvardintos jo veikale „Privatinė teisė", išleistame rusų kalba 1928 m. Kaune.

**) *M. Frydmann.* Systematisches Handbuch der Verteidigung im Strafferfahren, 1878.

torius pereina prie baudžiamojo gynimo laisvės naujais laikais. S. Bieliackinas nušviečia pagrindines ypatybes šių laikų baudžiamojo proceso santykiuose su gynimo pastatymu ir baigia savo istorinę apžvalgą, išnagrinėjęs gynimo evoliuciją pagal senovės rusų teisę iki mūsų laikų.

Trečiame skyriuje autorius nušviečia baudžiamąjį gynimą pagal mūsų veikiančią teisę (psl. 43 — 63). Išnagrinėjęs jos nuostatus, S. Biel. prieina visą eilę įdomių išvadų.

Jisai sako, jog klaidinga būtų manyti, kad įstatymas lauktų iš gynėjo objektyviškumo ta prasme, kad šisai vienodai vertins gynimo ir kaltinimo medžiagą; „gynėjas turi būti įsitikinęs ne tuo, kad klijentas nekaltas, bet tuo, kad jam yra pateisinamų aplinkybių, ne daugiau". Tačiau, visiškai teisingai sako toliau autorius, „tai, kad iš gynėjo nereikalaujama speciališko bešališkumo (panašus į teismą ir iš dalies prokuroro bešališkumą), dar nereiškia, kad baudžiamasis gynimas neturi būti objektyviškas; eidamas savo pareigas, darydamas išvadas, ką įvertindamas, gynėjas turi žiūrėti tiesos.... jis turi atminti, kad yra pašauktas kaltinamojo „ginti", o ne „kaltinti". Autorius pabrėžia, jog „suprantantis savo pareigas gynėjas negali užmiršti, kad jis yra *atstovas sui generis*, kad be sėdinčio už jo pečių kaltinamojo yra dar kolektyvas (visuomenė, valstybė)". Ši išvada yra visai teisinga, nes šioj gynėjo prievolėj atsižiūrėti ne vien tik klijento, bet ir visuomenės interesų kaip tik glūdi tas atstovavimas *sui generis* — skirtumas tarp gynėjo atstovavimo baudžiamoj byloj iš vienos ir civilinėj byloj iš kitos pusės.

Prof. Bieliackinas, padaręs šią įdomią išvadą del *sui generis* atstovavimo pobūdžio baudžiamoj byloj, nuosekliai išnagrinėja gynėjo ir ginamojo tarpusavio santykius, kurie yra skirtingi nuo mandatariaus ir mandanto santykių civilinėj byloj, ir gynėjo santykius su bendru įstatymu ir socialine visuma. Kalbėdamas apie gynėjo ir ginamojo tarpusavio santykius, autorius paliečia įdomų dalyką del gynėjo saugojimo savo ginamojo „paslapčių" ir to saugojimo ribas ir, pagaliau, sustoja prie gynėjo ir ginamojo veiksmų suderinamumo ir galimų kolizijų šioj srity (pavyzd., kai tarp kaltinamojo ir jo gynėjo kyla ginčas del gynimo būdo pasirinkimo).

Nagrinėdamas klausimą del gynėjo santykių su bendru įstatymu ir su kolektyvu, prof. S. Bieliackinas pažymi, kad šie santykiai apibūdinami labiau neigiamai negu teigiamai. Mat, gynėjas neturįs įžeisti valstybės sutvarkymo ir teismo — gindamas ir saugodamas savo klijento teises jis neturįs laužyti nei bendrų įstatymų, kuriuos gerbti yra tiesioginė gynėjo ir jo profesinio veikimo pareiga, nei dorovės ir garbės taisyklių; interpretuodamas teisines normas, gynėjas turįs vadovautis tik vienu objektyviško supratimo principu, nors visų pirma jis kreipia akį į pa-

lankią kaltinamajam interpretaciją, nelaužydamas veikiančio įstatymo raidės ir prasmės.*)

Autorius mano, kad santykiaudamas su teismu, gynėjas turįs elgtis pagal savo titulą ir padėjimą ir tuo pačiu laiku turįs gerbti teismą ir teismo sudėtį, prieš kurį jis kalba, nes tik viešpataujančioj tarp teismo ir gynėjo sutarimo ir palankumo atmosferoj lengviau gali suprasti vieni kitus ir prisiartinti prie tiesos. S. Bieliackinas pabrėžia, kad tokios tolerancijos ir pagarbos turi rodyti ir teismas gynėjo atžvilgiu, kad jis galėtų atlikti savo pareigą. Čia autorius nupasakojo įdomų parodomą atsitikimą iš teismo praktikos. Vienas teismo pirmininkas nutraukęs gynėją, sakydamas: „byla jau pakankamai paaiškėjo"; gynėjas jam į tai visai teisingai atsakęs: „malonėkite atsakyti, kieno naudai byla paaiškėjo, jeigu kaltinamojo — aš tuojau baigiu, jeigu kaltinimo — kalbėsiu toliau".

Tokių atsitikimų, pasak autoriaus, reikėtų vengti. Šiuo atžvilgiu — mano S. Bieliackinas — yra pamokoma ši Ciuricho kantono taisyklė: „visi dalyvaujantieji baudžiamajam procese asmens — teisėjai, prisiekusieji sprendėjai, policijos valdininkai, kaltintojas ir gynėjas — turi rimtai ir ramiai eiti savo pareigas, negrasyti ir neįžeisti šalių ir liudytojų, vengti netiesos".

Ketvirtame savo darbo skyriuje prof. Bieliackinas išnagrinėja *de lege ferenda* aktualų mūsų baudžiamojo gynimo reformos dalyką.

Autorius visų pirma paliečia privalomo gynimo ir jo ribų išplėtimo dalyką. Nušvietęs, kaip tas dalykas yra išspręstas vakarų Europoj**), S. Bieliackinas prieina išvadą, kad svarbiose bylose, t.y. tokiose, kurios sprendžiamos Apygardos arba aukštesnio laipsnio teisme, kiekvienas, neturįs gynėjo, kaltinamasis turėtų gauti jį iš valstybės, kuri turėtų tam skirti lėšų. Tokios lėšos būtų reikalingos ypač tada, kada gynėjas turėtų dalyvauti išvažiuojamose sesijose.

Autorius šia proga, kaip į pavyzdį, nurodo į (veikiantį pas mus Klaipėdos krašte) vokiečių Strafprozessordnung (Baudžiamojo Proceso) § 150, kuriuo numatomas atlyginimas skirtiems gynėjams iš valstybės iždo; vėliau valstybė tuos pinigus gali išieškoti iš paties kaltinamojo***). Šiuo atžvilgiu ir mūsų Baudžiamasis Procesas turėtų būti reformuotas.

Toliau, autorius iškėlė aikštėn dar vieną dalyką, reikalingą neatidėtinos reformos, būtent, del asmenų, turinčių baudžiamojo gynimo teisę. Mat, veikiančiu įstatymu baudžiamos bylos gynėju mūsų krašte gali būti kiekvienas, kurį pasirinks kaltina-

---

*) psl. 61.

**) Austrijoj, Vokietijoj ir kitur.

***) Kai kuriuose Šveicarijos kantonuose, o taip pat Austrijoj, gynėjai irgi atlyginami iš valstybės lėšų.

masis. Ir todel — sako S. Bieliackinas — „šalia žmonių, vedamų visuomenės motyvų ir artimo meilės (kas retai pasitaikydavo) šioj srity pas mus dažniausiai dirba „savanoriais" visai netinkami žmonės, išnaudojantieji teisingumą ir klijentą savo pasipelnymo tikslams, tamsūs ir neapsišvietę, kenkiantieji ginamajam ir žeminantieji teismą". Tokia padėtis, pasak autoriaus, yra nepakenčiama. Šiuo atžvilgiu mums reikėtų eiti vakarų Europos pavyzdžiu, kur gynėjais paprastai gali būti tik tam tikri žmonės, kurie nusimano apie savo dalyką ir yra sąžiningi — tai yra profesiniai advokatai ir teisės profesoriai. S. Bieliackinas čia nurodo į vokiečių Baudžiamojo Proceso Įstat. § 138, kuriuo gynėjais gali būti: prirašyti prie vieno iš vokiečių teismų advokatai ir vokiečių aukštųjų mokyklų teisės mokytojai, tik retais išimtiniais atsitikimais teismas gali leisti ir pašaliniams žmonėms būti gynėjais ir paprastai kartu su „įrašytu gynėju". Austrijos ir Prancūzijos reikalavimai šiuo atžvilgiu yra dar griežtesni. Pasak autoriaus, atrodo keista ir nesuprantama, kad civiliniame procese, net del menkiausio turto intereso, atstovauti šalims gali tik tam tikri asmens, „patentuoti" advokatai, o baudžiamoj byloj, kur sprendžiamas kartais žmogaus gyvybės klausimas, atstovu — gynėju gali būti kiekvienas. Del visų šių minėtų samprotavimų autorius prieina išvadą, kad 1905 m. birželio 16 d. įstatymas, kuriuo valstybinius ir susijusius su jais nusikaltimus gali ginti tik prisiekę advokatai, jų padėjėjai, privatiniai advokatai ir vyresnieji teismo kandidatai, reikėtų pritaikyti visoms kitoms svarbesnėms byloms. Be to, S. Bieliackinas visiškai pamatuotai nurodo, kad Baud. Proc. Įst. 566 str. reikėtų pakeisti ta prasme, kad pareiga ginti iš paskyrimo reikia uždėti ne tik prisiekusiems advokatams, bet ir kitiems asmenims, kurie bus įrašyti į „baudžiamųjų gynėjų sąrašą", t.y. prisiekusiųjų advokatų padėjėjams, profesoriams, ginantiems baudžiamas bylas, teismo kandidatams.

Baigdamas skyrių del mūsų baudžiamojo gynimo reformų, autorius skyrium sustoja prie seniai pribrendusio klausimo del reikalingumo apdrausti kaltinimo ir gynimo lygybės principą, t.y. del gynimo iki teismo posėdžio (rengiamajam tardyme). S. Bieliackinas, išnagrinėjęs visapusiškai šį klausimą, prieina išvadą, kad mūsų baudžiamajame procese šalių lygybės, to svarbaus principo, garantuojančio sprendimo objektyvumą, nėra. Tuo tarpu kai prokuroras gali dalyvauti visuose rengiamojo tardymo veiksmuose, tardant kaltinamąjį ir liudytojus, darant ekspertyzą, apžiūrėjimus ir t.t., gynėjas nuo viso to šalinamas, jisai yra verčiamas ginti *a posteriori*, neturėdamas nė mažiausios įtakos rengiamajam tardymui*), ir tuo būdu kaltinamasis neturi gynėjo ten, kur jis būtų jam naudingesnis. Autorius pabrėžia tą faktą (kuris dažnai iškyla gynimo praktikoj), kad apie daugelį įrodymų,

---

*) Labai vykusiai sako autorius, kad tas rengiamasis tardymas jam yra „misterija".

pavyzd., apie palankius kaltinamajam liudytojų parodymus, gynėjas pirmą kartą sužino, susipažinęs su byla, kada jau praleistas liudytojų šaukimo terminas. Bendrai del gynėjo nedalyvavimo rengiamajame tardyme labai kenčia ne tik kaltinamasis, bet ir teisingumas ir dažnai net ir liudytojai*).

Prof. S. Bieliackinas primena, kad rusų Teismo sutv. įst. autoriai, norėdami tiesiai ir nedviprasmiškai įvesti baudž. procese lygybės principą, iš karto manė leisti gynėjui dalyvauti rengiamam tardyme**), tačiau jų pasiūlymas buvo konservatyviškos rusų Valstybės Tarybos atmestas.

Autorius nurodo į vakarų Europos baudžiamųjų procesų nuostatus šiuo klausimu: 1) Anglijoj nuo seniai rengiamajame tardyme dalyvauja gynėjas, ir liudytojų klausinėjimas visados turi būti kryžminis; 2) Austrijoj 1873 metų įstatymu kaltinamojo teisėms apsaugoti gynėjas gali dalyvauti tuose rengiamojo tardymo veiksmuose, kur betarpiškai nustatoma nusikaltimo sudėtis ir kurių vėliau negalima pakartoti, be to, jis gali skųsti tardytojo veiksmus; 3) Vokietijoj gynėjui leidžiama dalyvauti teismo apžiūrėjime ir tardant tokius liudytojus ir ekspertus, kurie negalės arba kuriems bus sunku atvykti į teismo posėdį, ir be to, dar nepasibaigus rengiamajam tardymui, gynėjas gali susipažinti su jo aktais; 4) Prancūzijos 1897 rugpiūčio 8 d. įstatymu, papildytu ir pakeistu 1921 m. kovo 22 d. įstatymu, teismo tardytojas, patraukęs kaltinamąjį, praneša jam, kad jis gali pasirinkti sau gynėją; jeigu kaltinamasis nepasirinko gynėjo, tai jį parūpina tardytojas; sulaikytas kaltinamasis tuojau po pirmo tardymo gali laisvai susižinoti su savo gynėju; kiekvienas suimtas arba laisvas kaltinamasis gali būti tardomas arba suvestas akis į akį tik dalyvaujant gynėjui, nebent jis atsisakytų nuo gynėjo, arba tinkamu būdu pakviestas gynėjas neatvyktų; gynėjas turi teisę susipažinti su visa tardymo medžiaga ir jam taip pat pranešama apie visus teismo tardytojo žygius***).

Prof. Bieliackinas mano, kad mums irgi reikėtų eiti šiuo keliu ir padaryti galą visiems svyravimams del gynimo dalyvavimo rengiamajame tardyme, nes, kaip jisai visiškai teisingai pažymi, „valstybė suinteresuota ne tuo, kad kiekvienas kaltinamasis būtų nuteistas ir nubaustas, o tuo, kad nusikaltėlius persekiotų

---

*) Visiškai teisingai sako S. Bieliackinas, kad gynėjas, nežinodamas, kas parodyta tardytojui prieš kaltinamąjį, negali laiku surinkti griaunančių tokius parodymus davinių. Be to, kiti liudytojai rodo tardytojui melagingai arba klaidingai ir vėliau turi kartoti teisme savo pirmykščius parodymus, bijodami, kad turės už tai atsakyti ar bus sugauti meluojant. Gynėjo dalyvavimas tardyme šiuos trūkumus pašalintų ar bent sumažintų.

**) Kaipo į šaltinį šiuo klausimu autorius nurodo į paaiškinamąjį raštą Baudž. Proceso Įst. 1863 a 160 psl.

***) Šveicarijoj vienuose kantonuose gynėjas gali stoti jau rengiamojo tardymo stadijoj, kituose tik baigiamoj stadijoj. Ciuricho kantone gynėjas turi teisę stoti visose rengiamojo tardymo stadijose.

tam tikrais metodais, garantuojančiais individui visas asmens teises"*).

Kai del eventualių priekaištų, kad gynimo dalyvavimas rengiamajame tardyme gali būti išnaudojamas piktam, tai del to —mano autorius—visų pirma reikia bausti konkretų kaltininką, o ne iš anksto visiems atimti tą teisę, ir be to teisingumui apsaugoti įstatymas galėtų numatyti atskirus aprėžimus, leisdamas gynėjui dalyvauti rengiamajame tardyme**).

Žodžiu, gynimo dalyvavimas rengiamajame tardyme, nors ir su tam tikrais mūsų sąlygas atitinkančiais aprėžimais, Bieliackino nuomone, yra būtina neatidėtina reforma***).

Skyriaus gale autorius nurodo dar į šiuos mūsų Baudžiamojo Proceso Įstatymo trūkumus. Jie visai nenumato svarbios kolektyvinio gynimo problemos. Nors mūsų praktika nėra priešinga kolektyviniam gynimui, nenustato gynėjų skaičiaus maksimumo, tačiau konkrečių nurodymų, kartais galinčių virsti aktualiais, įstatymas neduoda Be to, mūsų įstatymas nepakankamai aiškiai reguliuoja posėdžių atidėjimą, kada gynėjas turi pasirengti ginti, neišaiškina gynėjo padėties, kada kaltinamasis laikinai arba visai neatvyksta, nieko nekalba apie kaltinamojo dalyvavimą skiriant jam gynėją. Visi šie klausimai yra išspręstini.

Penktame skyriuje autorius išnagrinėja gynimo kalbos reikšmę, jos reikalingumą procese ir gynėjo neturėjimą teisių nuo jos atsisakyti; paskui sustoja prie kitų dalykų, svarbių gynimo kalbai, k. a. del kalbos ir replikos, gynimo kalbos ilgumo, laiko, turinio, del atskirų gynimo kalbos dalių ir jų sudarymo, ir, pagaliau, del gynimo ir elokvencijos (psl. 79—99).

S. Bieliackinas iškelia aikštėn gynimo kalbos reikalingumą visais atvejais, nes „nėra tokio kaltinamojo, kurio naudai nieko negalima būtų pasakyti, nėra žmogaus, kuris būtų taip žemai kritęs, jog nieko negalima būtų tarti jam apginti".

Autorius pabrėžia, kad „kaip gydytojas neatsisako padėti ligoniui, aiškindamasis, kad visos priemonės jau išbandytos ir mirtis neišvengiama, taip ir gynėjas, brangindamas žmogų, nenumos ranka, lyg jis būtų žuvęs, sėdėdamas kaltinamųjų suole".

Šisai autoriaus palyginimas gydytojo ir advokato pareigos padėti klijentui yra nevisai, bal būt, tinkamas, bet vis delto labai įdomus ir charakteringas, kaip iškeliąs gynėjo rolės svarbumą.

Prof. Bieliackinas toliau kelia aikštėn replikos svarbumą, nes kaipo improvizacija ji ypač traukia į save teisėjus ir duoda įdomų palyginimą gynimo kalbos sistemos įvairiose valstybėse.

---

*) psl. 74—75.

**) psl. 76.

***) Autorius nurodo, kad juridinėj literatūroj už gynimo dalyvavimą rengiamajame tardyme principialiai pasisakė visa eilė įžymių teisės mokslininkų, k. a. *Ruth, M. Frydmann, Foinicki, Slučevski, Koni.*

Sį skyrių autorius baigia labai įdomiu atskirų kalbos dalių sudarymo, jų sistemos ir turinio išnagrinėjimu ir iškelia aikštėn gynėjo patoso ypatybę, „patoso asmens, jaučiančio, kad už jo pečių sėdi žmogus, prieš kurį nukreiptas visas valstybės kaltinimo aparatas ir kuris gali būti išmestas iš visuomenės tarpo".

Paskutiniam (VI) savo darbo skyriuj autorius išnagrinėja aktualią baudžiamojo gynimo ir imuniteto problemą.

S. Bieliackinas nušviečia šio klausimo išsprendimo būdą vakarų Europoj*) ir Amerikoj ir palygina su mūsų veikiančios teisės nuostatais.

Iš šio palyginimo autorius prieina išvadą: 1) gindamas gynėjas turi žodžio laisvę, nebent jo vartojami posakiai aiškiai neturėtų jokio ryšio su byla; 2) gynėją galima patraukti už kalbą bendra tvarka, jeigu kartu su juo traukiami posėdžiavę teismo nariai arba pirmininkavęs; 3) kitais atsitikimais kaltinimą prieš gynėją del jo kalbos galima iškelti tik pasiūlius teismui, prieš kurį buvo pasakyta kalba, arba bent jam pareiškus nuomonę, kad inkriminuojami posakiai neturėjo ryšio su bylos gynimu.

Kaip matome iš čia trumpai nušviesto bendrais bruožais prof. S. Bieliackino veikalo turinio, jame paliesta visa eilė įdomių ir aktualių klausimų, turinčių didelės svarbos ne vien tik teisininkams—praktikams, bet ir teoretikams. Ypatingai jaunesnioji teisininkų karta turėtų susidomėti šia, be abejo, vertinga knyga, iš kurios daug ko galima pasimokyti.

Šio darbo gyva kalba ir autoriaus pacituotoji visa eilė įdomių iš teismo praktikos pavyzdžių, daro jį ypač brangintinu indėliu į mūsų tokią neturtingą juridinę literatūrą.

G. Rutenbergas.

*) Anglijoj, Italijoj, Prancūzijoj, Turkijoj.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

Del bažnytinių ir civilinių vedybų

NUTARIMAS.

Lietuvos Respublikos Vardu Vytauto Didžiojo 1930 metų lapkričio 13 dieną Vyriausiasis Tribunolas: Jo Pirmininkas A. Kriščiukaitis, Pir-ko padėjėjas M. Čepas, Nariai: S. Petrauskas, J. Staškevičius, J. Brazaitis, J. Rimša, P. Adomavičius, su Valstybės Gynėju J. Kalvaičiu, bendrame susirinkime, žiūrėjo Teisingumo Ministerio š. m. kovo 13 d ir birželio 16 d. raštus NNr. 3247 ir 7041, kuriais pasiūlyta Vyriausiajam Tribunolui, einant Teism. sutv. įst. 259^{1} str., išaiškinti šiuos klausimus:

1) ar Civilinių įstatymų X t. I d. 85 str. ir 1836 metų vedybų statuto 1, 24 ir 192 str., sąryšy su Lietuvos Valstybės Konstitucijos §§ 11 ir 14, nustojo galios; 2) ar Klaipėdos krašte ir užsieny padarytieji civilinių vedybų aktai turi Didžiojoj Lietuvoj teisėtos galios ir 3) ar užsieny padarytieji Lietuvos piliečių katalikų persiskyrimo aktai turi Lietuvoj teisėtos galios.

Išžiūrėjęs šiuos klausimus, Vyr. Tribunolas rado: 1) veikiantieji Didžiojoj Lietuvoj įstatymai (Civil. įst. X t. I d. 1113, 1, 61, 90 str. str., 1836 m. vedybų statuto 2, 98, 124, 140, 179 str. str.) žino tiktai tikybines (bažnytines) vedybas, padarytas prisilaikant vedančių asmenų tikybos kanonų bei nustatytų taisyklių ir papročių. Tokių piliečių, kurie nepriklausytų jokiai tikybai, veikiantieji Didž. Lietuvoj įstatymai nežino, ir tokiems piliečiams vedybų tvarkos nenustato. Tad visi veikiantieji Didž. Lietuvoj įstatymai, kuriais nustatomos vedybų sąlygos, turi galvoj tiktai tikybines vedybas; tokios prasmės turi ir nurodytieji Civ. Įst. X t. I d. 85 str. ir 1836 m. vedybų stat. 1, 24 ir 192 str.; jų 85 ir 24 str. draudžia jungtis pravoslavams ir katalikams su nekrikščionimis, o protestantams — su stabmeldžiais, o 1 str. nustato, kad vedybos tarp katalikų sudaro sąjungą, nutrūkstančią tiktai mirus vy-

rui ar žmonai. Nurodytos čia sąlygos yra numatytos aukščiau pasakytų krikščioniškų tikybų kanonais ir taisyklėmis; šitos sąlygos nevaržo vedusių tikėjimo ir sąžinės laisvės ir niekam nesuteikia del tikybos kurių privilegijų ir niekeno nemažina teisių: einant Lietuvos Valstybės Konstitucijos § 14 kiekvienas pilietis turi tikėjimo ir sąžinės laisvę, tad gali laisvai pasirinkti sau tikybą, bet pasirinkęs tikybą turi laikytis ir pildyti pasirinktos tikybos nustatytas taisykles ir kanonų reikalavimus. Taip pat neprieštarauja konstitucijos §§ 11 ir 14 nustatyta Ved. Stat. 192 str. taisyklė, einant kuria mišrios vedybos tarp katalikų ir evangelikų atliekamos tos tikybos dvasininko, kuriai priklauso nuotaka, kadangi šita taisyklė neužkerta kelio kitos tikybos asmeniui gauti vedybų palaiminimą iš savo tikybos dvasininko, o tais atsitikimais, kada katalikų kunigas nesutiktų palaiminti mišrias vedybas, leidžiama vedybas atlikti evangelikų kunigui (ved. stat. 193 str.).

2) einant Klaipėdos krašto statuto 9 str. Klaipėdos krašto gyventojai visos Lietuvos teritorijoj naudojasi visomis civilinėmis teisėmis, kurios yra pripažintos kitiems Lietuvos piliečiams, ir atvirkščiai, Lietuvos piliečiai, kurie nėra Klaipėdos krašto vietos gyventojai, naudojasi Klaipėdos krašte visomis civilinėmis teisėmis, kurios yra pripažintos Klaipėdos krašto vietos gyventojams. Kadangi Klaipėdos krašto įstatymai pripažįsta civilinių vedybų teisę ir kadangi vedybų teisė yra civilinė teisė, tai einant šio straipsnio nuostatais Didžiosios Lietuvos piliečiai, kad ir neturintieji Klaipėdos krašto gyventojų požymio, naudojasi Klaipėdos krašte civilinių vedybų teise, ir todel jų padarytieji Klaipėdos krašte civilinių vedybų aktai turi būti laikomi teisėtais ne tiktai Klaipėdos krašte, bet ir visoj Lietuvoj, kadangi einant bendra Klaipėdos krašto statuto 9 str. prasme visa tai, kas teisėtai padaryta Klaipėdos krašte, pripažįstama teisėta ir visoj Lietuvoj. Šitai išvadai neprieštarauja veikiantieji Didžiojoj Lietuvoj vedybų srity įstatymai, nes šie įstatymai tiktai nežino civilinių vedybų ir nenustato tokioms vedyboms tvarkos, bet įsakmiai tokių vedybų nedraudžia, o tais atsitikimais, kada vedybų registracija pavesta civilinėms įstaigoms, šios įstaigos registruoja vedybas netikrindamos, ar vedybų tikybinė ceremonija atlikta, o pasitenkina vien vedusių pareiškimu apie įregistravimą jų vedybų, ir toks įregistravimas suteikia vedyboms teisėtų vedybų galios, kad ir nebūtų iš tikrųjų prieš tai atlikta jokių tikybinių apeigų (Civ. Įst. X t. I d. 78 str., luomų įst. 947 str.). Priėjus tokiu būdu išvadą, kad prijungus prie Lietuvos Klaipėdos kraštą visiems Lietuvos piliečiams leidžiama daryti civilinių vedybų aktus, reikia taip pat pripažinti, kad Lietuvos piliečių civilinių vedybų aktai, padaryti užsienyje, turi galios ir Lietuvoj, kadangi civilinės vedybos yra ne kas kita kaip civilinė vedybų sutartis, o civilinės sutartys ir aktai, padaryti užsieny, einant Civ. Proc. Įst. 707 str., galioja ir Lietuvoj, jei šios sutartys ir aktai neuždrausti Lietuvoj veikiančiais įstatymais;

3) kadangi einant 1836 m. vedybų statuto 1 str. vedybos tarp katalikų sudaro sąjungą, nutrūkstančią tiktai mirus vienam iš vedusių, suprantant čia bažnytines vedybas, tai del tokių vedybų padarytieji užsienyje Lietuvos piliečių katalikų persiskyrimo aktai negali turėti Lietuvoj galios, kaip prieštaraujantieji nurodytam vedybų statuto 1 straipsniui.

Turėdamas galvoj, kas pasakyta, ir remdamasis Teism. Sutv. Įst. 259¹ str., Vyriausiasis Tribunolas NUTARĖ: išaiškinti, kad: 1) Civ. Įst. X t. I d. 85 str. ir 1836 metų vedybų statuto 1, 24 ir 192 str. str. nėra priešingi Lietuvos Valstybės Konstitucijai ir todel turi būti laikomi veikiančiais, sudarant bažnytinių vedybų aktus; 2) Didžiosios Lietuvos piliečių padaryti Klaipėdos krašte ir užsieny civilinių vedybų aktai turi būti laikomi galiojančiais ir Didžiojoj Lietuvoj; 3) Lietuvos piliečių — katalikų padaryti užsienyje persiskyrimo aktai neturi Lietuvoje galios, jei vedybos buvo bažnytinės. —

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 331 (1930 — VII — 12): Naujokų šaukimo ir ėmimo taisyklės.

Nr. 332 (1930 — VII — 14): Malonės įst. — Darbo leidimo ne Lietuvos piliečiams įst. — Valstybės statistikos įst. — Seniūnijos sueigos pripažintos nuosavybe žemės įkeitimo įst. — Visuotinio žemės ūkio surašymo įst. — Įgijimo įsisenėjusiu valdymu nekiln. turto nuosavybės teisės pripažinimo įst. — Baudž. Stat. pakeit.

Nr. 333 (1930 — VII — 18): Žemės banko įstatymas.

Nr. 336 (1930 — IX — 2): Klaipėdos krašto seimelio rinkimų įst. pakeitimas.

Nr. 337 (1930 — IX — 18): Skerdyklų ir mėsos priežiūros įst.

Nr. 338 (1930 — X — 4): Lietuvos skautų sąjungos įst.

Nr. 339 (1930 — XI 31): Vyt. Didž. universiteto mokslo personalo atlyginimo įst.

Nr. 340 (1930 — X — 27): Valst. biudžeto 1930 m. įst. pakeitimas.

Nr. 342 (1930 — XII — 12): Tarptautinė automobilių judėjimą liečianti konvencija.

Nr. 343 (1930 — XII — 20): Lietuvos valstybės ordinų, medalių ir kitų pasižymėjimo ženklų įstatymas.

Nr. 344 (1930 — XII — 22): Geležinkelių tarifų įst. — Valstybės egzaminų komisijos įstatymas.

Malonės įstatymas.

(V. Ž. 1930 — VII — 14 N 332)

Malonės teisė.

1. Respublikos Prezidento malonės teisė, suteikta jam Lietuvos Valstybės Konstitucijos 52 str., yra:

1) teisė dovanoti teismo sprendimu paskirtą bausmę ar jos dalį arba pakeisti ją kuria lengvesne bausme;

2) teisė grąžinti nusmerktajam teises, nurodytas Baudžiamojo statuto 28 str., kiek jis liečia pensijas, 30 ir 34 str., Karo įstatymų XXII knygos 1869 m. (4 leid.) 27, 33, 40, 43, 44, 46 ir 52 str. ir veikiančių Klaipėdos Krašte baudžiamųjų įstatymų (Strafgesetzbuch) §§ 31, 34, 38 ir 39; tačiau šitų teisių negrįžta tos, kurių grįžimas nesutinka su ypatingais įstatymų nuostatais.

2. Grąžintosios 1 str. teisės, jei malonės akte nėra nustatyta vėlesnio laiko, grįžta nusmerktajam nuo malonės akto dienos, o kai nusmerktasis malonės suteikimo metu atlieka bausmę kalėjime arba arešte, tai nuo dienos, kurią jis bus atlikęs bausmę.

Malonės prašymai.

3. Malonės prašymas rašomas Respublikos Prezidento vardu.

4. Malonės prašymą gali duoti pats nusmerktasis arba jo globėjai.

5. Malonės prašymo padavimas sulaiko mirties bausmės vykdymą.

6. Malonės prašymas turi būti paduotas teismui, sprendusiam bylą pirmoje instancijoje.

Kai malonės prašymas eina per kalėjimo arba arešto namų viršininką, tai šis prie jo prideda žinias apie tai, ar suimtasis laikė nustatytąją tvarką ir kaip jį paveikė bausmė.

7. Paduoti prašymai eina iš teismų Teisingumo Ministeriui arba Krašto Apsaugos Ministeriui tokia tvarka:

1) iš taikos teisėjų ir valsčių teisėjų (Amtsrichter) — Teisingumo Ministeriui betarpiškai, o iš kitų teismų — Teisingumo Ministeriui per valstybės gynėjus;

2) iš karinių teismų — Krašto Apsaugos Ministeriui per karo prokurorą.

8. Malonės prašymas siunčiamas iš teismo tiktai įsiteisėjus sprendimui, kiek šis liečia prašytoją, bet ne vėliau kaip per tris dienas nuo prašymo padavimo arba nuo sprendimo įsiteisėjimo, kai prašymas yra paduotas prieš tai.

Kartu su malonės prašymu siunčiama ir baudžiamoji byla, kurią jis liečia. Jeigu tuo laiku bylos teisme nėra, tai siunčiant prašymą nurodoma, kur ji yra.

Valstybės gynėjas arba karo prokuroras, gavę malonės prašymą, ne vėliau kaip per septynias dienas siunčia jį atitinkamam ministeriui, pridėdami reikalingų žinių.

9. Ministeriai malonės prašymus pristato Respublikos Prezidentui kartu su savo nuomone.

Prašymai, parašyti neišskaitomai, nesuprantamai, nepadoriai arba įžeidžiamai, Respublikos Prezidentui nepristatomi.

10. Malonės aktą kontrasignuoja tas ministeris, kuris pristato malonės bylą, arba ministeris Pirmininkas, jeigu malonė teikiama paties Respublikos Prezidento iniciatyva.

11. Jeigu, Respublikos Prezidentui malonės prašymą atmetus arba tiktai iš dalies patenkinus, paduodamas naujas malonės prašymas, tai šitas prašymas siunčiamas 7 ir 8 str. taisyklėmis atatinkamam ministeriui, bet be baudžiamosios bylos. Ministeris, įžiūrėjęs tokiame prašyme naujų aplinkybių, pristato jį Respublikos Prezidentui, pridėjęs pirmesnę malonės bylą.

Malonės aktų vykdymas.

12. Malonės aktą arba malonės atmetimo pranešimą Respublikos Prezidento kanceliarija siunčia su visa byla Teisingumo Ministeriui, o karinių teismų bylose—Krašto Apsaugos Ministeriui.

13. Ministeris, gavęs malonės aktą arba malonės atmetimo pranešimą, įsako:

1) pasiųsti prašytojui malonės akto nuorašą arba pranešti, kad malonės prašymas atmestas;

2) grąžinti baudžiamąją bylą su malonės akto arba malonės atmetimo pranešimo nuorašais tiems organams, iš kurių tą bylą buvo gavęs.

Malonės prašymas, malonės aktas, malonės atmetimo pranešimas ir visas malonės reikalu susirašinėjimas laikomi ministerijoje.

14) Malonės aktai vykdomi teismų sprendimų vykdymo tvarka.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Seniūnijos sueigos pripažintos nuosavybe žemės įkeitimo įstatymas.

(V.Ž. 1930—VII—14 Nr. 332).

Jeigu seniūnijos arba sodžiaus (kaimo) sueigos nutarimu pripažintas žemės savininku asmuo yra įkeitęs tą žemę kredito įstaigai, kad ir ligi šiam įstatymui veikti nepradėjus, tai įkeitimas nenustoja galios, nors įkeistasis turtas ir būtų vėliau pripažintas priklausančiu nuosavybės teise kitam asmeniui.

Tikrasis nekilnojamojo turto savininkas, nukentėjęs del tokio įkeitimo, turi teisę ieškoti nuostolių atlyginimo iš įkeitusio tą turtą asmens.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Įgijimo įsisenėjusiu valdymu nekilnojamo turto nuosavybės teisės pripažinimo įstatymas.

(V.Ž. 1930—VII—14 Nr. 332).

1. Asmens, įgiję įsisenėjusiu valdymu nekilnojamojo turto nuosavybės teisę, arba jų įpėdiniai gali prašyti pripažinti jiems to turto nuosavybės teisės įgijimą šio įstatymo nustatyta tvarka (2—18 str.).

2. Prašymai paduodami nekilnojamojo turto vietos taikos teisėjui.

3. Prašyme turi būti nurodyta:

1) nekilnojamojo turto vieta, sudėtis, žemės plotas, šito ploto ribos ir gretimųjų žemių valdytojų pavardės, vardai ir gyvenamosios vietos, jei jos žinomos;

2) įrodymai, kad prašytojas arba jo palikėjas yra įstatymais įgijęs įsisenėjusiu valdymu prašyme nurodyto turto nuosavybės teisę.

4. Įstatyminiai įpėdiniai, kurie dar nėra įsitvirtinę įpėdiniais, prašydami pripažinti jiems nekilnojamojo turto nuosavybės teisės įgijimą įsisenėjusiu valdymu, turi kartu su tuo prašyti patvirtinti juos įpėdiniais, jei to turto nuosavybės teisę yra įsisenėjusiu valdymu įgiję:

1) jų palikėjai,

arba 2) jie patys, kai į įsiteisėjusį valdymą įskaitomas ir tas laikas, kurį buvo tą turtą išvaldę jų palikėjai.

5. Taikos teisėjas, gavęs 3 str. nurodytą prašymą, atsiklausia vyresnįjį notarą arba atatinkamą ipotekos įstaigą, kas yra įrašytas pripažinimo aktų rejestruose arba ipotekos knygose prašyme nurodyto turto savininku; be to, vyresnįjį notarą klausiama, kokie aktai buvo del to turto sudaryti per paskutinę dešimtį metų.

6. Taikos teisėjas klausia prašytojo nurodytus liudytojus ir tuos, kuriuos jis pats ras reikalo klausti.

Esant reikalui, taikos teisėjas apžiūri prašyme nurodytą turtą vietoje ir ten pat kvočia apylinkės žmones (Civ. Proc. Įst. 412—447 str.) ir klausia liudytojus.

7. Taikos teisėjas, laikydamas prašymą pripažinti prašytojui nekilnojamojo turto nuosavybės teisės įgijimą pakankamai pagrįstu, nutaria skelbimais šaukti tuos asmenis, kurių nuosavybės teises tas pripažinimas užgautų.

8. Skelbime (7 str.) taikos teisėjas nurodo:

1) prašytojo vardą ir pavardę,

2) skelbiamąjį nekilnojamąjį turtą,

3) įrašytą pripažinimo aktų registruose to turto savininką ir

4) laiką pareikšti prieštaravimams prieš prašytojo teises tam turtui.

Be to, jei prašytojas dar prašo patvirtinti jį įpėdiniu, kaip pasakyta 4 str., tai taikos teisėjas tuo pačiu skelbimu šaukia ki-

tus įpėdinius, kad pareikštų savo teises palikimui nurodytu 4 p. laiku.

9. Skelbimai (7 ir 8 str.) spausdinami „Vyriausybės žiniose".

Be to, jie iškabinami taikos teisėjo raštinėje ir siunčiami:

1) įrašytam pripažinimo aktų registruose skelbiamo turto savininkui arba jo įpėdiniams, jei jų gyvenamosios vietos yra žinomos;

2) to turto gretimųjų žemių valdytojams;

3) to turto vietos valsčiaus viršaičiui arba miesto burmistrui. Valsčiaus viršaitis arba miesto burmistras gautuosius skelbimus iškabina valsčiaus arba miesto valdyboje ir skelbiamojo turto vietoje.

10. Nurodomą skelbimuose prieštaravimams bei teisėms palikimui pareikšti laiką (8 str.) taikos teisėjas nustato tokį, kad nuo tų skelbimų „Vyriausybės žiniose" paskelbimo išeitų ne mažiau kaip mėnuo ir ne daugiau kaip trys mėnesiai.

11. Atsiliepęs į skelbimą įpėdinis (8 str.) gali prašyti pripažinti nurodytą skelbime turtą bendra jo ir nurodyto skelbime įpėdinio nuosavybe.

12. Asmens, pareiškę prieštaravimų (8 str.), gali prašyti paklausti jų nurodomus liudytojus.

13. Nurodytam skelbime laikui išėjus, taikos teisėjas skiria posėdį bylai spręsti ir posėdžio laiką praneša prašytojui ir asmenims, pareiškusiems prieštaravimų arba teisių palikimui (8 str.).

14. Jeigu prašytojui bus pareikštas ieškinys del nurodyto skelbime turto nuosavybės teisės, tai byla del pripažinimo prašytojo įgijusiu to turto nuosavybės teisę sustabdoma iki išsprendžiant tą ieškinį.

15. Nurodytais 4 str. atsitikimais, taikos teisėjas, prieš pripažindamas prašytoją įgijusiu nekilnojamojo turto nuosavybės teisę, daro nutarimą patvirtinti įpėdiniais prašytoją ir kitus atsiliepusius į skelbimą įpėdinius.

16. Laikydamas prašytojo nuosavybės teisę nekilnojamajam turtui įrodyta, taikos teisėjas daro nutarimą pripažinti prašytoją įgijusiu to turto nuosavybės teisę.

Jei turtas priklauso bendrosios nuosavybės teisėmis keliems asmenims, tai šitame nutarime taikos teisėjas nurodo, kokia to turto dalis priklauso kiekvienam prašytojui.

17. Taikos teisėjo nutarimai (16 str.) apmokami pripažinimo mokesčiu, nustatytu atlygintiniams nekilnojamojo turto nuosavybės perleidimo aktams (pošl. įst. 253 str.).

Šių nutarimų nuorašai išduodami, sumokėjus pripažinimo mokestį.

Nurodytais 4 str. atsitikimais šitų nutarimų nuorašai išduodami, sumokėjus ir palaikų mokestį, priklausantį už nurodytą nutarime turtą.

Nutarimai padaryti prašymais, paduotais ligi 1934 metų sausio 1 d., nuo pripažinimo mokesčio atleidžiami.

18. Taikos teisėjo nutarimai (16 str.) turi lygią galią su įstatymų nustatytais nekilnojamojo turto nuosavybės teisės įgijimo aktais.

Vyresnysis notaras tokį nutarimą turi įrašyti į pripažinimo aktų registrus, prašant asmenims, tokiu nutarimu pripažintiems įgijusiais nekilnojamojo turto nuosavybės teisę.

19. Jeigu šio įstatymo nustatyta tvarka pripažintas įgijusiu nekilnojamojo turto nuosavybės teisę asmuo, arba jo tiesiagaviai įkeis tą turtą kredito įstaigai, tai įkeitimas nenustoja galios, nors įkeistasis turtas ir būtų vėliau pripažintas priklausančiu nuosavybės teise ne tam, kas tą turtą yra įkeitęs.

Tikrasis nekilnojamojo turto savininkas, nukentėjęs del tokio įkeitimo, turi teisę ieškoti nuostolių atlyginimo iš įkeitusio tą turtą asmens.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Baudžiamojo statuto pakeitimas.

(V.Ž. 1930—VII—14 Nr. 332.)

1. Baudžiamojo statuto 29 str. panaikinamas.

2. Baudžiamasis statutas papildomas šiuo straipsniu:

29^1. Asmuo, nusmerktas mirti arba kalėti sunkiųjų darbų kalėjime, jei tas kalėjimas atstoja mirties bausmę, katorgą arba nutrėmimą, netenka teisės palikimui asmens, prieš kurį yra padaręs nusikaltimą, vistiek, ar tas palikimas yra iškilęs prieš sprendimui įsiteisėjant ar jam įsiteisėjus.

3. Asmens, netekę teisių, nurodytų Baudžiamojo statuto 29 str. 1 d. 2 p., atgauna teises paveldėti įstatymu tuos palikimus, kurie iškils, ėmus šiam įstatymui veikti, išskyrus palikimus, nurodytus Baudžiamojo statuto 29^1 str.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

II.

Kalinių laikymo dėsniai.*)

Įžengiamasis žodis.

Čia surašytos taisyklės turi praktikos tikslą. Tai yra bendri nuostatai, kurių rekomenduojama laikytis kiekvienoj kalėjimo sistemoj. Šitais nuostatais nenorima vaizduoti koks ypatingas pavyzdingumas, bet tik norima nurodyti minimum reikalavimų, kurie socialiniu ir žmoniškumo atžvilgiu turėtų būti teikiami kaliniams. Jei kur, pavyzdžiui, labai mažuose kalėjimuose, šių taisyklių ne visiškai galima laikytis, tai pageidaujama, kad tokių kalėjimų skaičius, kiek galima, būtų mažesnis. Tačiau gali būti tokių aplinkybių, kad panašių kalėjimų laikymas yra būtinas, būtent, mažai gyvenamose šalyse, kur vieni nuo kitų toli gyvena ir kur susisiekimas yra sunkus. Tokiais atvejais reikėtų turėti galvoje šitų taisyklių pagrindines mintis ir pačias taisykles taikyti tiek, kiek tatai būtų galima.

Kaliniais, šitų taisyklių prasme, laikomi visi asmens, kuriems yra atimta laisvė ir kurie, nežiūrint kokiu arba kuriuo pagrindu, yra paimti į kalėjimą. Pavadinimas „kalėjimas" reikia suprasti plačiausia to žodžio prasme.

I. Kalinių suskirstymas.

1.

Įvairių rūšių bei grupių kaliniai, kiek tai yra galima, laikomi tam tikruose kalėjimuose. Ten, kur tai negalima, kalėjimai turi būti taip sutvarkyti, kad kaliniai būtų skirstomi grupėmis.

Vyrai turi būti visada skyrium nuo moterų.

Kaliniai ligi teismo visada turi būti laikomi skyrium nuo nuteistųjų. Asmens, padėti į kalėjimą už skolas, taip pat ir sulaikytieji už panašius dalykus, turi būti atskirti nuo kitų kalinių. Jaunieji kaliniai turi būti visada atskirti nuo vyresniųjų. Kaliniai, kurie nėra buvę bausti, atskiriami nuo tų, iš kurių galima laukti blogos įtakos kitiems kaliniams.

2.

Paprastai pageidaujama, kad kaliniai miegotų kiekvienas atskiroje kameroje. Jei to negalima padaryti, tai pageidaujama, kad kamerose, kur jie miega, būtų įtaisyti atskiri guoliai. Bendrose miegamosiose kamerose naktį turi būti statoma specialinė priežiūra.

---

*) Šie „kalinių laikymo dėsniai" yra išdirbti tarptautinės kriminalinės bei penitenciarinės komisijos. X Tarptautinis kriminalinis bei penitenciarinis kongresas, įvykęs 1930 m. rugpiūčio mėnesy Pragoje, šias taisykles patvirtino ir pasiūlė dalyvavusioms kongrese valstybėms jas vykdyti.
Be to, šios taisyklės yra ir Tautų Sąjungoje svarstytos, principe priimtos ir išsiuntinėtos visoms valstybėms savo pastaboms pareikšti.

II. Elgimasis su kaliniais.

Bendrieji dėsniai.

3.

Vienodos rūšies kaliniai, principo atžvilgiu, vienodai laikomi. Tačiau reikia atsižvelgti į kiekvieno kalinio individualines ypatybes.

4.

Elgiantis su kaliniais, turi būti statomas toks tikslas: pripratinti kalinius prie tvarkos, prie darbo ir morališkai juos sustiprinti.

Elgiantis su kaliniais jaunesniojo amžiaus, turi būti stengiamasi jie auklėti ir lavinti. Jei jie dar nėra kūnu subrendę, tai tuo brendimu taip pat reikia rūpintis.

Elgtis su kaliniais griežčiau ar švelniau leidžiama atitinkamų įstatymų arba administracijos įsakymų tvarka. Kaliniai, kurie turi kalėti ilgesnį laiką, turi būti taip įpratinti į auklėjamąjį darbą, kad palaipsniui įgautų atsakomingumą ir įgavę jaustų savo teises ir galėtų rūpintis savo likimu tiek kalėjime, tiek ir išėjus iš jo. Kaliniams turi būti išaiškintos kalėjimų taisyklės, kaip jiems elgtis.

Ypatingosios kalinių rūšys.

5.

Kaliniams ligi teismo arba asmenims, suimtiems už skolas, neturi būti taikomi joki asmens suvaržymai ir griežtumai, jeigu to nereikalauja kalėjimo disciplina arba nėra reikalinga bendrai tvarkai palaikyti.

Vertybės daiktų saugojimas.

6.

Kalinių pinigai ir vertybės daiktai, kuriuos atsineša į kalėjimą, turi būti padėti akylai saugoti pas kalėjimo viršininką arba jo įgaliotą kitą valdininką; turi būti visa tai surašoma tam tikrose bylose, ir duodami kaliniams prireikus arba grąžinami jiems išeinant iš kalėjimo. Tas pat daroma su pinigais, kuriuos kaliniai gauna būdami kalėjime.

Drabužiai ir guolio pabūklai.

7.

Drabužiai ir guolio pabūklai teikiami kalėjimo administracijos, išskyrus atsitikimus, kada kaliniui leidžiama vartoti nuosavus. Jie turi atitikti klimato ir kalinių sveikatos reikalavimus.

Maistas.

8.

Maistą kaliniams teikia administracija. Maisto kokybė ir kiekis turi būti toki, kad kaliniai būtų sveiki ir tinkami darbui.

Kiekvienas kalinys turi būti aprūpintas geriamuoju vandeniu.

Kalinių maitinimo priežiūra pavedama kalėjimo gydytojui.

Darbas.

9.

Kaliniai, nusmerkti darbams, turi visada turėti darbo.

Kaliniams ligi teismo turi būti duodamas darbas, jeigu jie darbo reikalauja.

10.

Kiek tai galima, darbas turi būti apmokamas ir toks, kad leistų kaliniams ko išmokti, kad, išėję iš kalėjimo, jie galėtų tuo darbu pelnytis duoną.

Užimant kalinius darbu, kiek galima, turi būti atsižvelgiama į jų fizinius ir proto gabumus, o taip pat į jų profesijas prieš suėmimą.

Jaunųjų kalinių darbas turi būti auklėjamojo pobūdžio ir, kiek galima, tas darbas turi turėti tikslo priruošti juos bet kuriam amatui arba profesijai.

11.

Darbų vykdymas kalėjimuose turi būti, kiek galint, sutvarkytas maždaug taip, kaip tatai yra tvarkoma laisvėje.

Taip pat ir kalėjimuose turi būti atsižvelgiama į taisykles arba įstatymus, kurie yra išleisti laisvėje dirbančių darbininkų sveikatai apsaugoti.

12.

Turi būti nustatytas darbo dienos ilgumo maksimumas, kuris gali būti įvairus įvairiems kaliniams.

13.

Rekomenduotina duoti kaliniams už darbą atlyginimą.

Sveikatos priežiūra.

14.

Įstaigos, kur laikomi kaliniai, turi būti taip laikomos, kad nesudarytų pavojaus kalinių sveikatai.

15.

Kiekviename kalėjime kameros turi būti pritaikytos klimato sąlygoms ir atitikti higienos reikalavimus. Šaltųjų šalių kalėji-

muose turi būti išlaikomas tam tikras temperatūros minimumas. Šiltųjų kraštų kalėjimai turi būti pakankamai erdvūs ir vėdinami.

16.

Kamerų langai turi tiek įleisti šviesos, kad kalinys dienos metu galėtų gerai skaityti arba dirbti.

Jei kaliniai turi skaityti arba dirbti su lempos šviesa, tai turi būti tiek šviesu, kad negadintų akių.

17.

Visos kameros, kuriose kaliniai būna dieną arba naktį, turi būti švariai laikomos. Visos kitos patalpos turi turėti tiek švarumo, kiek tatai leidžia aplinkybės.

18.

Visos kameros turi būti pakankamai vėdinamos. Jų langai turi būti atidaromieji net ir tada, kada yra įtaisyti tam tikri ventiliatoriai.

19.

Kalėjimo administracija turi duoti kaliniams vandens ir visa kita, kas reikia, nusiprausti bei apsišvarinti.

Kalinių prigimties reikalams atlikti turi būti tinkami įtaisymai, kad nekenktų sveikatai ir apsaugotų kalinių drovumo jausmą.

20.

Turi būti žiūrima, kad kaliniai turėtų švarų kūną, ir jeigu administracija jiems neduoda drabužių, tai jie turi būti priimami į kalėjimą su švariu apdaru.

21.

Viršutiniai bei apatiniai drabužiai, kurie duodami kaliniams, turi būti švarūs.

Skalbiniai paprastai skalbiami vieną kartą per savaitę.

Lovų skalbiniai pakeičiami švariais tada, kada reikia, arba gydytojo nurodymais, kiek tai reikalinga švarai bei sveikatai palaikyti.

22.

Kiekvienas kalinys, patekęs į kalėjimą, turi būti gydytojo apžiūrėtas, kad, radus fizinę ar proto ligą, būtų galima imtis reikiamų priemonių.

23.

Reikia žiūrėti kalinių fizinės ir proto sveikatos. Tam reikalui turi juos reguliariškai, per tam tikrą laikotarpį, apžiūrėti gydytojas. Gydytojas turi taip pat nustatyti, ar kalinys gali dirbti ir ar jo izoliavimas nekenkia jo sveikatai.

24.

Gydytojas turi kiekvieną dieną apsilankyti kalėjime, kad galėtų apžiūrėti ligonius ir tuos, kurie skundžiasi nesveikumu.

Susirgusiems kaliniams turi būti teikiama atitinkama gydymo pagalba, ir, jei ligos padėtis reikalauja, ligoniai turi būti paguldyti tam tikroje ligoninėje.

Gydymo reikalams turi būti laikoma pakankama vaistų atsarga.

25.

Kaliniams, kurie nėra siunčiami į darbus, turi būti leidžiama ne mažiau kaip pusvalandį kasdien pasivaikščioti gryname ore.

Jaunesniojo amžiaus kaliniams, kurie dar nėra kūnu subrendę, turi būti leidžiama ilgiau pasivaikščioti gryname ore.

26.

Gydytojas turi žiūrėti bendrai kalėjimo sanitarijos ir apie visus trūkumus pranešti viršininkui, kad imtųsi pataisomųjų priemonių.

Moralinis ir intelektualinis pataisymas.

27.

Kiekvienas kalinys, kiek tai leidžia aplinkybės, turi turėti progos patenkinti savo religinius reikalus.

Jokiam kaliniui neturi būti draudžiama susisiekti su savo tikybos dvasininku.

Jei kalėjime yra didesnis vienos kurios tikybos kalinių skaičius, tai jų tikybos reikalų aprūpinimas turi būt sutvarkytas.

28.

Kaliniams, nusmerktiems ilgesniam laikui, turi būti teikiamos pamokos, jei iš to būtų matyti kokia nauda.

Jauniesiems kaliniams turi būti teikiamas mokslas, atitinkąs jų amžių.

29.

Kiekvienas kalėjimas turi turėti savo biblioteką kaliniams. Knygos turi būti ypač mokomojo turinio ir šiaip įdomiais skaitymais. Naudotis knygynu turi būti leidžiama kaliniams nuo pat atvykimo į kalėjimą.

30.

Administracija turi teikti kaliniams progos žinoti, kas darosi pasauly. Tatai ypač tinka ilgiau kalinamiems kaliniams.

Kalinių susižinojimas bei pasimatymas su laisvaisiais žmonėmis.

31.

Kaliniams turi būti leidžiama, atitinkamoj priežiūroj, susieiti su giminėmis ir patikimais draugais.

Turi būti nustatytas tam tikras laikas pasimatymams ir laiškams gauti bei siųsti.

32.

Svetimų valstybių kaliniams turi būti leidžiama pasimatyti arba susižinoti su savo šalies diplomatiniais arba konsulariniais atstovais.

III. Disciplina.

Disciplinarinės bausmės.

33.

Disciplinarinės bausmės niekad neturi nukrypti nuo atitinkamų įstatymų ir administracijos įsakymų nuostatų. Bausmės turi būti tiktai tokios, kokias numato šalies atitinkami įstatymai arba administracijos įsakymai.

34.

Įstatymų arba kompetentingos vyresnybės įsakymu turi būti nurodytas asmuo ar įstaiga, kuriems pavedama vykdyti disciplinarinės bausmės.

35.

Disciplinarinė bausmė gali būti vykdoma tik tada, kada dalykų aplinkybė yra iš pagrindų ištirta ir pats kalinys yra gavęs progos duoti paaiškinimų savo pasiteisinimui.

Jeigu bausmės vykdomoji įstaiga arba asmuo nemoka kalinio kalbos, tai jam turi būti leista teisintis per vertėją.

36.

Jei kuriose šalyse išimtinais atsitikimais vartojamos fizinės bausmės, tai jų vykdymo būdas turi būti nustatytas įstatymu.

Jei kur vartojamos fizinės bausmės, tai jos turi būti tik tada vykdomos, kada gydytojas nustato, jog kalinys gali jas iškęsti. Bausmės turi būti atitinkamo valdininko vykdomos viršininko ir gydytojo akivaizdoje.

37.

Jei kuriose šalyse išimtinais atsitikimais skiriamos tamsiosios kameros bausmėms vykdyti, tai šitos rūšies disciplinarinės bausmės turi būti reguliuojamos tam tikru įstatymu.

38.

Disciplinarinės bausmės, kurios savo rūšimi, arba del kalinio sveikatos gali jam pakenkti, pav. maisto sumažinimas, neleidimas pasivaikščioti arba pasivaikščiojimo apsunkinimas, turi būti vartojamos griežtai aprėžtą laiką ir tik gydytojui sutikus. Tokių bausmių laiko ilgumo maksimumas turi būti nustatytas įstatymu.

39.

Prievartos pabūklai, pav. retežiai, pančiai ir tramdomieji marškiniai, neturi būti vartojami kaip bausmės priemonės, bet tiktai, reikalui esant, kaipo laikina apsaugojamoji priemonė įniršusiems kaliniams suvaldyti, kad jie nepasidarytų žalos sau ar kitiems. Prievartos pabūklai nuimami nuo kalinių, kai praeina reikalas juos laikyti; iš naujo jie gali būti uždėti tik tada, kai kalinys vėl tampa nenuorama.

Prievartos pabūklai turi būti padaryti pagal aukštesniosios kalėjimų vyresnybės nustatytą pavyzdį.

40.

Retežiai arba pančiai, kurie vartojami ne kūno sąnariams sužaloti, bet tik tam, kad kalinys nepabėgtų, turi būti lengvi ir padaryti pagal aukštesniosios kalėjimų vyresnybės nustatytą pavyzdį.

Juos vartojant, viršininkas arba kiti valdininkai turi daboti, kad jie kaliniui nepadarytų žaizdų arba nutrynimų.

Prašymai ir skundai.

41.

Kiekvienas kalinys turi turėti galėjimo visada paduoti prašymus ir skundus kalėjimo viršininkui arba jo pavaduotojui.

42.

Kiekvienas kalinys turi turėti teisę nustatyta tvarka paduoti skundus aukštesniajai, ne kalėjimo, vyresnybei.

IV. Tarnautojai.

43.

Visi kalėjimo tarnautojai turi būti rūpestingai parenkami, atsižvelgus ne tik į jų sugebėjimą, bet ir į būdo savybes.

44.

Visi kalėjimo tarnautojai turi pavyzdingai eiti savo tarnybos pareigas. Jų pareiga yra ne tik akylai saugoti kalinius, bet ir savo pavyzdingu elgimusi daryti kaliniams auklėjamosios įtakos.

45.

Didelio kalėjimo viršininkas turi gyventi prie kalėjimo arba visai netoli nuo jo. Be savo tiesioginės tarnybos, kitų tarnybų turėti jis negali.

Jei keliolika mažų kalėjimų yra vieno viršininko žinioj, tai jis turi juos dažnai lankyti. Kiekvienas šitų mažų kalėjimų turi

turėti savo vyresnįjį valdininką, kuris būtų atsakomingas ir gyventų prie kalėjimo.

46.

Viršininkas turi mokėti šalies kalinių kalbą, kad galėtų su jais susikalbėti be vertėjo.

Jo pavaduotojas ir, kiek galima, taip pat kiti kalėjimo tarnautojai turi mokėti daugumo kalinių kalbą.

Jei yra reikalo, reikia laikyti vertėjas.

47.

Kadangi turi būti rūpinamasi, kad kiekvienas kalinys galėtų reguliariškai atlikti savo tikybos reikalavimus, tai tuo tikslu turi būt leidžiama jo tikybos dvasininkui įeiti į kalėjimą. Be to, dvasininkui neturi būti draudžiama atskirai kalbėtis su kiekvienu savo tikybos kaliniu.

48.

Kiekvienam kalėjimui turi būti skiriamas gydytojas.

Didelio kalėjimo gydytojas turi gyventi prie kalėjimo arba visai netoli nuo jo. Kalėjimai, kurie yra per maži, kad galėtų turėti savo gydytoją, tarnaujantį tik kalėjimui, turi būti dažnai lankomi šiaip gydytojo, gyvenančio nuo kalėjimo kiek galima arčiau, kad prireikus jis galėtų greičiau atvykti į vietą.

Pageidaujama, kad kalėjimų gydytojai, ypač kurie tik kalėjimui tarnauja, būtų susipažinę su psichiatrija.

49.

Kalėjimuose, kur kaliniai yra ko mokomi, turi būti tam reikalui kvalifikuoti mokytojai.

50.

Moterų kalinių priežiūra turi būti, kur tai galima, be išimties, pavedama tarnautojoms moterims.

Įeiti į moterų kalėjimą arba į kalėjimo moterų skyrių turi būti uždrausta tarnautojams vyrams, nežiūrint koks jų būtų laipsnis, išskyrus atsitikimus, kada jie eina ten tarnybos pareigas, bet ir tada jie turi eiti drauge su tarnautoja moterim.

Kalėjimo viršininkas, gydytojas ir dvasininkas gali įeiti vieni.

51.

Tarnautojai niekad neturi pavartoti ginklo prieš kalinius, išskyrus atsitikimus, kai reikia pačiam tarnautojui gintis arba sutrukdyti kalinio pabėgimą, jeigu tai negalima įvykdyti kitokiu būdu. Ginklo jėgos pavartojimas leistinas tik būtinai prireikus.

52.

Tarnautojai, naujai įstoję į tarnybą, ligi pradės eiti pavestas pareigas, turi būti nuodugniai supažindinti su savo pareigomis ir atsakomybe.

53.

Kalėjimo administracija turi įskiepyti įsitikinimą savo tarnautojams, o taip pat ir visuomenei, kad kalėjimo tarnyba yra atsakominga ir turi didelės socialinės reikšmės.

V. Paleistųjų kalinių globa.

54.

Paleistųjų kalinių globa reikia rimtai susidomėti. Globos darbas, kuris pradedamas dar bekalint kaliniui, turi būti nustatytas, ištyrus paleidžiamojo kalinio ir jo artimųjų gyvenimo sąlygas. Globos tikslas yra įstatyti kalinį į teisėtą bei tvarkingą gyvenimą laisvėje.

55.

Turi būti stengiamasi sudaryti prie kiekvieno kalėjimo kalinių globėjus, kurie rūpintųsi kaliniais, juos lankytų ir, kai bus laisvi, padėtų sugrįžti į visuomenę ir ten užimti vietą greta padorių piliečių.

III.

Respublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: Kybartų nuov. T. Teisėjas *Vladas Girštautas* — Marijampolės Apyg. Teismo Nariu nuo š. m. birželio 1 d. (įsak. Nr. 255); dipl. teis. *Julius Indrišiūnas*—Vyr. Notaru nuo š. m. liepos 15 d. (įsak. Nr. 340); Kauno Ap. T. V. Gynėjo pad. *Jonas Navickas*—Yp. Sv. b. T. Tardytoju nuo š. m. rugsėjo 10 d. (įsak. Nr. 403); Šiaulių Ap. T. V. Gynėjo pad. *Stasys Bardauskas* — Šiaulių Ap. Teismo Nariu nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 779).

Atleisti iš tarnybos: Yp. Sv. b. T. Tardytojas *Pijus Žemaitis* — del jo paties prašymo — nuo š. m. rugsėio 10 d. (įsak. Nr. 402); Šiaulių Ap. Teismo Narys *Dovydas Gecas* — del jo paties prašymo — nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 740).

IV.

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: *Leonas Kaščenevskis* — pris. vertėju iš žydų, hebrajų, rusų ir vokiečių kalbų prie Panevėžio Ap. Teismo laisvai samd. tarnautojo teisėmis be algos — nuo š. m. birželio 15 d. (įsak. Nr. 173); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Henrikas Radvilavičius* — Kėdainių nuov. T. Teisėju nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 203); Telšių nuov. T. Tardytojas *Mečislovas Reikalas* — Marijampolės Ap. Teismo V. Gynėjo padėjėju nuo š. m. liepos 10 d. (įsak. Nr. 233); Šiaulių Ap. Teismo vyr. kand. *Valentinas Galdikas* — Telšių nuov. T. Tardytoju nuo š. m. liepos 10 d. (įsak. Nr. 234); buv. Yp. Sv. b. T. Tardytojas *Pijus Žemaitis* — Vilkaviškio Notaru nuo š. m. rugsėjo 10 d. (įsak. Nr. 339); dipl. teis. *Eleonora Gečiauskaitė* — Grinkiškio Notaru laisvai samd. tarnautojo teisėmis nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 349); *Augustinas Paltarokas* — Plungės Notaru laisvai samd. tarnautojo teisėmis nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 356); dipl. teis. *Kazys Kemeklis* — Panevėžio II nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 403); Panevėžio I nuov. T. Tardytojas *Edmundas Gaižauskas* — Marijamp. Ap. T. Valstybės Gynėjo padėjėju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 408); Kauno Ap. Teismo jaun. kand. *Eduardas Vojevodskis* — Utenos II nuov. T. Tardytoju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 410); Kelmės nuov. T. Tardytojas *Jurgis Masaitis* — Šiaulių Ap. T. V. Gynėjo padėjėju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 411); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Vaclovas Juškys* — Širvintų nuov. T. Teisėju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 412); *Kęstutis Grigaitis* — Panevėžio II nuov. T. Tardytoju nuo š. m. lapkr. 4 d. (įsak. Nr. 420); *Savelijus Zimanas* — Kelmės nuov. T. Tardytoju nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 421); Telšių nuov. T. Tardytojas *Valentinas Galdikas* — Šiaulių Ap. T. V. Gynėjo padėjėju nuo š. m. lapkr. 16 d. (įsak. Nr. 435); Kauno Ap. Teismo vyr. kand. *Kazys Smalenskas* — Telšių nuov. T. Tardytoju nuo š. m. lapkr. 16 d. (įsak. Nr. 436); *Viktoras-Jonas Kuraitis* — Kalvarijos Notaru nuo š. m. gruodžio 1 d. (įsak. Nr. 444); Mažeikių Notaras *Bronius Suruda* — Jonavos Notaru laisvai samd. tarn. teisėmis nuo 1931 m. sausio 1 d. (įsak. Nr. 463); Jonavos Notaras *Antanas Ragauskas* — Plungės Notaru laisvai samd. tarn. teisėmis nuo 1931 m. sausio 1 d. (įsak. Nr. 465).

Perkelti: Seinų nuov. T. Tardytojas *Silvestras Šimulionis* — į Naumiesčio nuov. nuo š. m. birželio 1 d. (įsak. N 154); Vilkaviškio nuov. T. Teisėjas *Nikodemas Mackevičius* — į

Kybartų nuov. nuo š. m. birželio 10 d. (įsak. N 159); Kalvarijos nuov. T. Teisėjas *Jonas Giedrikas* — į Vilkaviškio nuov. nuo š. m. birželio 10 d. (įsak. N 160); Rokiškio II nuov. T. Tardytojas *Mykolas Janilionis* — į Rokiškio I nuov. nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. N 186); Šiaulių Ap. T. V. Gynėjo pad. *Juozas Krigeris* — į Kauno apygardą nuo š. m. rugsėjo 20 d. (įsak. N 346); Šakių nuov. T. Tardytojas *Antanas Šukšta* — į Šilalės nuov. nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. N 404); Šilalės nuov. T. Tardytojas *Rokas Preskienis* į Rokiškio nuov. nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. N 405); Rokiškio nuov. T. Tardytojas *Mykolas Janilionis* — į Alytaus II nuov. nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. N 406); Alytaus nuov. T. Tardytojas *Aleksandras Sokolovas* — į Šakių nuov. (del jo paties prašymo) nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. N 407); Utenos II nuov. T. Tardytojas *Juozas Vasiliauskas* — į Panevėžio I nuov. nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. N 409); Panevėžio II nuov. T. Tardytojas *Vytautas Lukauskas* — į Merkinės nuov. nuo š. m. lapkr. 4 d. (įsak. N 419); Plungės Notaras *Augustinas Paltarokas* — į Mažeikius nuo 1931 m. sausio 1 d. (įsak. N 464).

Atleisti iš tarnybos: Kėdainių nuov. T. Teisėjas *Jonas Steponaitis* — del nesveikatos — nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 202); Sedos nuov. T. Tardytojas *Antanas Paulauskas* —del nesveikatos —nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 208); Varnių nuov. T. Tardytojas *Petras Požėla* — del nuov. panaikinimo — nuo š. m. liepos 15 d. (įsak. Nr. 210); Marijampolės Ap. T. V. Gynėjo pad. *Boleslovas Martinaitis* nuo š. m. liepos 25 d. (įsak. Nr. 269); Plungės Notaras *Vladas Mylimas* nuo š. m. rugsėjo 20 d. (įsak. Nr. 354); Širvintų nuov. T. Teisėjas *Jonas Puškūnas-Pupkys* — del priėmimo į kariuomenę — nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. Nr. 362); Panevėžio II nuov. T. Teisėjas *Pranas Duoba* — del jo paties prašymo — nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 386); Merkinės nuov. T. Tardytojas *Ignas Kazlauskas* — karo priedermei atlikti — nuo š. m. lapkr. 1 d. (įsak. Nr. 418).

Išbraukti iš tarnautojų skaičiaus mirę: Vyr. Notaras *Melchioras Šlėnis* nuo š. m. birželio 23 d. (įsak. Nr. 205); Kalvarijos Notaras *Jonas Šestakauskas* nuo š. m. lapkr. 16 d. (įsak. Nr. 443).

Panaikintos nuovados: *Seinų* T. Tardytojo nuo š. m. birželio 1 d.; tos nuovados Kapčiamiesčio, Leipalingio, Veisėjų ir Šventežerio valsčiai priskirti prie Alytaus II nuov., o Būdviečio, Kučiūnų, Lazdijų, Punsko ir Rudaminos valsčiai — prie Marijampolės II nuov. (įsak. Nr. 152); Rokiškio II nuov. T. Tardytojo nuo š. m. liepos 1 d. (įsak. Nr. 185); *Sedos*

ir *Varnių* T. Tardytojų nuo š. m. liepos 1 d.; Sedos nuov. teritorija priskirta prie Mažeikių nuov., o Varnių — prie Telšių nuov. (įsak. N 209).

Įsteigta: *Naumiesčio* (Šakių apskr.) T. Tardytojo nuov. nuo š. m. birželio 1 d.; tai nuovadai priskirti: Naumiesčio, Kybartų ir Virbalio miestai ir Būblelių, Griškabūdžio, Žvirgždaičių, Barzdų, Kybartų ir Žaliosios valsčiai (įsak. N 153); Notarų kontoros: *Semeliškyje*—nuo š. m. birželio 1 d. (įsak. N 154), *Grinkiškyje* — nuo š. m. spalių 1 d. (įsak. N 347).

Perkelta Grinkiškio nuov. T. Tardytojo kamera iš Krakių į Kėdainius nuo š. m. lapkričio 1 d. (įsak. N 413).

Naujos knygos:

1. *Prof. Bieliackinas.* **Baudžiamųjų bylų gynimas**. Lietuvos Universiteto Teisių Fakulteto darbai. T. VII. Kn. I p. 110.
2. *I. Byla.* **Baudžiamojo Proceso įstatymas.** Neoficialinis leidimas.
3. *Prof. Leonas.* **Advokatų profesija ir jų organizacija.**
4. **Įstatymas apie testamentus.** (Įst. Rink X t 1. d. 1010—1103 Str. su V. Trib. paaiškinimais) Pris. adv. pad. *Kolodno* neofic. leid.
5. *Dr. A. Tamošaitis.* **Istoriškoji Teisės Mokykla Vokietijoj.** Istorizmo reakcija prieš racionalizmą XIX šimtmečio pradžioje. Liet. Univ. Teisių Fak. darbai. V. T. Kn. 2.
6. *Doc. Petras Šalčius.* **Koperatizmas.** Teoretiškas koperacijos judėjimo tyrinėjimas. Liet. Univ. Teisių Fak. darbai. V Tomas Kn. 3.
7. *Prof. Augustinas Janulaitis.* **Baudžiavų panaikinimo sumanymai Lietuvoje. (1817 — 1819 m.)** Liet. Univ. Teisių Fak. darbai. V Tomas Kn. 4.
8. *Max Weber.* **Ūkio istorija.** Universalinės ūkio ir visuomenės istorijos bruožai. Vertė Dr. Pajaujis, peržiūrėjo ir įvadą parašė A. Rimka. Liet. Univ. Teisių Fak. leidinys.

Karo cenzūros leista Redaktorius **A. Kriščiukaitis.**